

Az Országgyűlés

97/2005.(XII.25.) OGY határozata

az Országos Területfejlesztési Koncepcióról*

Az Országgyűlés a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény alapján elfogadja a területi folyamatok alakulásáról, a területfejlesztési politika érvényesüléséről szóló jelentést, és az Országos Területfejlesztési Koncepcióról a következő határozatot hozza:

I. A területfejlesztési politika funkciói és alapelvei

1. Az Országos Területfejlesztési Koncepció (továbbiakban OTK) célja, hogy – az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepcióval (a továbbiakban: OFK) összhangban – kijelölje az ország területfejlesztési politikájának célkitűzéseit, elveit és prioritás-rendszerét, megteremtve a területi szempontok konzekvens érvényesítésének lehetőségét, mind az ágazati szakpolitikák, mind az országos és területi programok kidolgozásában. Ezáltal megadja a nemzeti fejlesztési tervezés, az OFK területi vetületét is. A területfejlesztési politika fő funkciója az ország területileg harmonikus és hatékony működésének és kiegyensúlyozott, fenntartható területi fejlődésének megteremtése, valamint a területi leszakadás mérséklése.

A területfejlesztési politika érvényesülésének hat alapvető pillére: központi területfejlesztési beavatkozások (1), a területileg összehangolt szakpolitikák, országos fejlesztési stratégiák, programok (2), a területrendezés (3), a regionális, megyei, kistérségi és egyéb területi szintek fejlesztéspolitikái (4), a vidékfejlesztés (5), valamint a város- és falufejlesztés (6).

2. A területfejlesztési politika alakítása és a célok elérése során az OFK-ban megfogalmazott elvek figyelembevételével mellett az alábbi, területi szempontból meghatározó jelentőségű **alapelveket** kell érvényesíteni.

- a. A területfejlesztési politika fejlesztési alapelvei:
 - szubszidiaritás és decentralizáció;
 - térségi és táji szemlélet, valós térszerveződések követése;
 - rendszerszemlélet, programozás, integrált fejlesztések
 - hatékonyság és koncentráció;
 - fenntarthatóság, biztonság;
 - nyilvánosság, partnerség;
 - átláthatóság, monitoring és értékelés.
- b. Az állami támogatásból és állami hatáskörben megvalósuló fejlesztések kialakítása, térbeli elhelyezése, a terület- és településrendezés, valamint a fejlesztések hatástanulmányainak készítése során a fenntartható, hatékony, biztonságos és egyenlő

* A határozatot az Országgyűlés a 2005. december 19-i ülésnapján fogadta el.

esélyeket nyújtó területhasználat megteremtésére való törekvés szükséges. Ennek érdekében az alábbi területhasználati elveket kell érvényesíteni:

- a városi és a rurális funkciók térbeli csoportosítása és a barnamezős fejlesztéseket a zöldmezős beruházásokkal szemben előnyben részesítő területhasználat;
- a közkincset képező természeti és kulturális értékek megőrzése mellett ezen értékek és a közszolgáltatások – terhelhetőségen belüli – értékmegőrző elérhetősége, hozzáférhetősége, akadálymentesítése;
- a fejlesztések helykiválasztása, a területi közigazgatás és a közszolgáltatások szervezése szolgálja a fenntarthatóságot, az értékmegőrzést és a biztonságot;
- az utazásra fordított idő csökkentése, az utazás biztonságos és fenntartható módjának, valamint akadálymentesítésének biztosítása;
- a helyi környezettudatosság, a táji értékek iránti felelősség, a helyi adottságokhoz igazodó térségi gazdaság és társadalom kialakításának szolgálata;
- a közlekedés és az áruszállítás környezeti, műszaki, közbiztonsági károkozásának és kockázatának csökkentése
- a fejlesztéseknek a meglévő területekhez kapcsolása, a települések közti területek lehetőség szerinti természetközeli állapotban tartása, ill. fenntartható mezőgazdasági hatása.

II. Magyarország területi jövőképe

A cél egy olyan harmonikus és fenntartható társadalmi-gazdasági-környezeti térszerkezet és területi rendszer létrejötte, amely a helyi adottságokra épülő, saját arculattal és identitással rendelkező térségekben szerveződik, amely szervesen és hatékonyan illeszkedik az európai térbe, s amelyben a társadalom számára az alapvető esélyeket meghatározó közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében nincsenek jelentős területi egyenlőtlenségek.

III. A területfejlesztési politika átfogó céljai 2020-ig

A jövőképben megfogalmazott harmonikus területi szerkezet és rendszer eléréséhez, illetve a kiegyensúlyozott területi fejlődés biztosításához 2020-ig – az OFK átfogó céljainak időtávjával összhangban – öt átfogó célkitűzés érvényesítése szükséges:

1. Térségi versenyképesség

Hatékony, a növekedés területi terjedését ösztönző térszerkezet kialakítása országos, regionális és egyéb térségi szinteken. A térségi versenyképesség két pillére:

- a. a jelentős gazdasági versenyképességi potenciállal rendelkező, tágabb térségüket dinamizálni képes centrumtérségek (fejlesztési pólusok, póluscsoportok) megerősítése, a nemzetközi elérhetőség javítása és a nemzetközi jelentőségű turisztikai térségek megerősítése;
- b. valamennyi térség fejlesztésekor adottságaikra, erőforrásaikra és stratégiáikra építve életképes funkcióik megerősítése, erőforrásvonzó képességük javítása, vagyis relatív versenyképességük erősítése.

2. Területi felzárkózás

A kohézió jegyében a társadalmi esélyegyenlőséget sértő, jelentős mértékű és a gazdaság hatékony működését korlátozó legsúlyosabb területi elmaradottságok mérséklése:

- a. a fejlettségükben tartósan leszakadó térségek gazdasági-társadalmi felzárkóztatása, a külső és belső perifériák dinamizálása;
- b. az alapvető életesélyek feltételeinek biztosítása az ország valamennyi településén;
- c. a túlzottan egyközpontú térszerkezet oldása.

3. Fenntartható térségfejlődés és örökségvédelem

Régióinknak, térségeinknek olyan fenntartható rendszerekké kell válniuk, amelyek értékeiket, örökségüket, erőforrásaikat és belső összetartozásukat nem csak megőrzik, hanem azokat tovább erősítik, a társadalom, a gazdaság és a természeti-környezeti, kulturális elemek összhangját helyi-térségi rendszereikben az átfogó környezetgazdálkodás és az integrált környezeti tervezés segítségével biztosítják.

4. Területi integrálódás Európába

Az ország európai térbe való integrációjának elmélyítése érdekében szükséges a transznacionális közlekedési hálózatok, a határokon átnyúló gazdasági kapcsolatok, intézményi együttműködések bővítése, Budapest nemzetközi szerepkörének erősítése, valamint gazdasági-innovációs kapuszerep kialakítása Délkelet-Európa felé. A Kárpát-medencébe irányuló kapcsolatok élénkítése érdekében bővíteni kell a határ-menti együttműködések, különös tekintettel a magyarság gazdasági-kulturális integrációjára.

5. Decentralizáció és regionalizmus

A fejlesztéspolitikai és végrehajtási döntések, valamint a fejlesztési források jelentős részét decentralizálni kell. Ennek érdekében fontos a régiók fejlesztéspolitikai szerepének és az ehhez szükséges kompetenciáiknak megerősítése, a regionális identitás erősítésének, a gazdasági és intézményi hálózatok létrejöttének ösztönzése, valamint hosszú távon a regionális demokrácia feltételeinek megteremtése. Ugyanakkor szükséges a kistérségi szint térség-szervezési és fejlesztési szerepének megerősítése is.

IV. Középtávú országos területi célok 2013-ig

A jövőkép és az átfogó célok megvalósulása érdekében – figyelembe véve az OFK stratégiai céljait is – középtávon az ország szempontjából meghatározó területi célok teljesülése szükséges, melyek az alábbiak:

1. Versenyképes budapesti metropolisz-térség megteremtése

- a. Budapest és térsége nemzetközi gazdaságszervező szerepének és az európai gazdaságba való szerves bekapcsolódásának, kapuvárosi szerepének megerősítése;
- b. a tudás-ipar, a high-tech iparágak, a magas hozzáadott értéket előállító tevékenységek és a magasan kvalifikált munkaerő meglétéből adódó előnyök kihasználásának ösztönzése;
- c. nemzetközi turisztikai és kulturális központ szerep erősítése;
- d. az élhető város és agglomerációja megteremtése az átfogó környezetgazdálkodás és az integrált környezeti tervezés segítségével, a funkcióvesztett területek revitalizálása, a válságterek rehabilitációja, a zöldterületek védelme és lehetőség szerinti növelése révén;
- e. harmonikusan és fenntartható módon működő agglomerációs rendszer megteremtése az agglomerációs települések fizikai összenövésének megakadályozása, kiegyensúlyozottabb térszerkezetet eredményező alközpontok fejlesztése révén és a fővárost övező ökológiai és rekreációs zöld gyűrű kialakításával, valamint a helyben történő munkavégzés ösztönzésével;

- f. közlekedési kapcsolatok modernizációja, transzverzális irányú közlekedési kapcsolatok fejlesztése, integrált közlekedési rendszer kialakítása a közösségi és környezetbarát közlekedés fejlesztése;
- g. az érintett települések és településrészek illetve szervezetek intézményesült együttműködésének megteremtése, illetve javítása.

2. A régiókat dinamizáló fejlesztési pólusok megerősítése és a városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztése

- a. a fejlesztési pólusok gazdasági-társadalmi térszervező erejének erősítése érdekében a térségi – innovációs, gazdasági, kulturális – funkcióik fejlesztése, képessé téve őket a térségük dinamizálására az elérhetőségük és az együttműködési kapcsolataik erősítése révén.

Valamennyi régióban cél a pólusoktól távol eső térségek dinamizálására képes nagyvárosok szerepének megerősítése, az intenzívebben kooperáló kiegyensúlyozott városhálózat megteremtése érdekében;

- b. a régiók versenyképességének erősítése érdekében a fejlesztési pólusok és a nagyobb városok hálózatos együttműködésének, valamint a városok közti közlekedési útvonalak mentén elhelyezkedő fejlesztési tengelyek dinamikus fejlesztése. A pólusok az ország településhálózatába szervesen illeszkedve, a régióban lévő fejlesztési alközpontokkal alakítsák ki a funkcióik megosztására vonatkozó stratégiáikat és használják ki az együttműködésből származó előnyöket.

Nyugat-Dunántúlon Győr elsősorban Nagykanizsa, Sopron, Szombathely és Zalaegerszeg alközpontokkal alakítsa ki a munkamegosztást. A Közép-Dunántúl városhálózatának sajátos helyzetéből következően Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési társalközpontokként, Dunaújváros és Tatabánya alközpontok bevonásával szervezik meg a pólus szerepből adódó feladataikat. Észak-Magyarországon Miskolc Egerrel és Salgótarjánal, Észak-Alföldön Debrecen Nyíregyházával és Szolnokkal, Dél-Alföldön Szeged Békéscsabával, Hódmezővásárhellyel és Kecskeméttel együttműködve tölti be a pólus funkciókat. A Dél-Dunántúlon Pécs, mint fejlesztési pólus Kaposvárral és Szekszárdal, mint alközpontokkal működik együtt. A főváros esetében különösen fontos, hogy a fejlesztési tervek az agglomerációs övezet fejlesztésére vonatkozó elgondolásokkal és a régió stratégiájával együtt kerüljenek kidolgozásra. Az említett városokon túl a pólusok szükség szerint a régiók más városaival és a határokon túli nagyvárosokkal is szoros együttműködést alakítsanak ki a régiók versenyképességének javítása érdekében.

- c. együttműködő térségi városhálózatok ösztönzése, a városok közötti gazdasági, kulturális, közszolgáltatási együttműködések, funkciók megosztásának bővítésével, a városi központok és alközpontok térségükből való elérhetőségének javításával, és a város-vidék kapcsolatrendszer erősítésével;
- d. a munkaerőpiacok térségi kiszélesítése érdekében a városhálózaton belüli napi munkába járást lehetővé tevő tömegközlekedési kapcsolatok megteremtése;
- e. a fejlődést gátló nagyvárosi környezeti problémák felszámolása, a társadalmi feszültségekkel és fizikai leromlással érintett településrészek gondjainak megoldása, a fenntartható közlekedési rendszerek kialakítása, az agglomerációk fenntarthatóságának és települései intézményesített együttműködésének ösztönzése.

3. Elmaradott térségek, külső és belső perifériák felzárkóztatása

- a. a lakosság, különös tekintettel a képzett csoportok helyben tartása érdekében a foglalkoztatás bővítése, a munkahelyteremtés, beleértve a távmunka fokozott ösztönzését;

- b. minden település lakossága számára a megfelelő életkörülmények infrastrukturális feltételeinek és a közszolgáltatások (például alapfokú szociális, egészségügyi, kulturális, oktatási) elérhetőségének, lehetőleg helyben történő biztosítása a településszerkezeti adottságokat és a szükségleteket figyelembe véve, szem előtt tartva a kistelepülések működőképességének és lakosságmegtartó erejének növelését;
- c. a térségi központokban a környező települések lakói által igénybe vett szolgáltatások szükséglet szerinti bővítése és minőségének fejlesztése;
- d. a térségi központok elérhetőségének javítása;
- e. érdekérvényesítésre képes helyi-térségi közösségek megteremtése, a társadalmi tőke növelése és az egészséges életmód terjesztése.

4. Országos jelentőségű, integrált fejlesztési térségek és tématerületek

- a. A *Balaton térség* (Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe) tartós versenyképességének megteremtése a fenntartható térségi rendszer kialakításával. Alapvető cél, hogy a környezeti, a táji és kulturális értékeinek megőrzésével és észszerű használatával, a turisztikai kínálat minőségi bővítésével, valamint az érintett intézmények, szereplők együttműködésével egy tartósan versenyképes és fenntartható térségi rendszer jöjjön létre. Ennek érdekében a következő célok elérése kívánatos:
 - a minőségi turizmus feltételeinek megteremtése, a turisztikai szezon meghosszabbítása;
 - a turisztikai forgalom területi szétterítése a háttérterületek adottságain alapuló sokszínű turisztikai kínálat kialakításával;
 - a tó, vizes élőhelyek és egyéb természeti területek ökológiai állapotának, és a víz minőségének megóvása;
 - Balaton térség aktív tájképvédelme, kulturális örökségek védelme és a háttérterületek adottságaikra építő fenntartható fejlesztése;
 - a közlekedési-, info-kommunikációs és közszolgáltatási hálózatok kialakítása a környezeti és fenntarthatósági szempontoknak megfelelően;
 - a nemzetközi jelentőségű balatoni természettudományi, különösen ökológiai-hidrobiológiai, valamint társadalomtudományi regionális kutatások, a Balatonnal kapcsolatos monitoring és információs rendszerek fejlesztése és fenntartása;
 - a természet-földrajzi adottságokra építő (pl. szőlő, gyümölcs) és hagyományokkal rendelkező ágazatokban tevékenykedő vállalkozások jövedelemtermelő-képességének javítása;
 - régióban működő vállalkozások környezetkímélő technológiájának és energiatakarékos működésének ösztönzése;
 - magas tudástartalmú és alacsony nyersanyag-, szállítás igényű vállalkozások indításának és letelepítésének ösztönzése.
- b. A Tisza térség (a Tisza-mente, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, valamint a Tiszató üdülőkörzet által érintett terület) fenntartható felzárkóztatása: integrált fejlesztéséhez a Tisza által meghatározott táji rendszer működőképességének biztosítása és az ökológiai kritériumoknak megfelelő fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése. Az alábbi célok elérése szükséges:
 - a Tisza-menti térség védett természeti és kulturális örökségének megőrzése és hasznosítása;
 - a Tisza-menti térség vízgazdálkodási rendszerének (természetes tározóknak, hullámtereknek) kiépítése és ennek következményeként a megfelelő tájhasználatához kapcsolódó erdészeti-, mezőgazdasági tevékenység kialakítása;

- a helyi termelői, szolgáltatói együttműködések ösztönzése, jelentős kulturális, táji értékekkel rendelkező területeken a turizmus, kiemelten az ökoturizmus fejlesztése;
 - a helyi szereplők összefogásának, a partnerségek támogatása; a foglalkoztatás bővítése, a nem foglalkoztatottak munkaerő-piaci integrációjának támogatása foglalkoztathatóságuk javításával;
 - a Tisza-menti térség külső elérhetőségének javítása;
 - az árvíz, belvíz és az aszály környezetkárosító hatásainak integrált kivédése, megelőzése, ártéri tájrehabilitáció;
 - A Tisza turisztikai valamint személy- és teherhajózási lehetőségeinek – környezeti szempontok integráló – megteremtése a kapcsolódó infrastruktúra háttérével együtt (kikötőfejlesztés, hajóépítés felélesztése).
- c. *A Duna-mente* (Duna menti kistérségek, beleértve a Duna-Tisza-közi Homokhátság teljes területét is) fenntartható fejlesztése:
- a magyarországi Duna szakasz rehabilitációja, összhangban az európai követelményeknek megfelelő hajózóút biztosításával, a közlekedés környezetkímélő rendszerének kialakításával;
 - A Duna és környezete által kínált erőforrásoknak a fenntarthatóság elveire épülő hasznosításának kialakítása, a mezőgazdaság, a halászat, az erdő-és vadgazdálkodás, az ökoturisztikai- és infrastruktúrafejlesztés összehangolásával;
 - az árvízvédelem és vízkészlet-gazdálkodási rendszerek javítása összhangban az ökológiai célokkal;
 - a Duna-mente természeti és kulturális értékeinek, területeinek, tájainak, biodiverzitásának megőrzése, a tájhoz alkalmazkodó területfejlesztési, tájgazdálkodási programok indítása.
- d. *A termálvíz kincs integrált térségi hasznosítása* a területfejlesztési politika országosan kiemelt célja. A termálvíz kincs integrált térségi hasznosítását szolgáló kiemelt fejlesztési célok a következők:
- a hazai termálkincs - geotermikus vagyon -, mint megújuló erőforrás integrált, térségileg összehangolt és innovatív fejlesztése (energetikai hasznosítás, gyógyászati ipar, turizmus, mezőgazdaság, stb.);
 - az ország jelenlegi és potenciális termál- és gyógyüdülő helyeinek minőségi stratégiák és a kínálat differenciálása mentén történő, integrált, térségileg és országosan összehangolt turisztikai fejlesztése;
 - a hazai termálvagyon komplex hasznosítását szolgáló ipari, szolgáltatási és kutatási vertikumok, valamint hálózatok létrejöttének ösztönzése.
- e. *A megújuló energiaforrások részarányának növelése a gazdasági és környezetvédelmi szempontok érvényesítésével a fenntartható fejlődés stratégiájának megfelelően:*
- az energetikailag felhasználható mezőgazdasági termékek előállítása és a mezőgazdasági hulladékok hasznosítása mind közvetlen, mind közvetett módon (például: bioetanol, biodízel);
 - az egyéb megújuló, alternatív energiaforrások alkalmazásának elősegítése a helyi, kistérségi ellátás érdekében.

5. Határ-menti területek fejlesztése és határon átnyúló térségi együttműködésük erősítése

Cél, hogy a határ-menti területek adottságai e periférikus térségek megújulásának erőforrásaivá váljanak, kiaknázva a határok változó szerepét:

- a. határon átnyúló vonzaskörzeti kapcsolatok újjáélesztése, illetve kialakítása;
- b. közös befektetés-ösztönzés, gazdaságfejlesztés, összehangolt turisztikai termékrendszer kialakítása;
- c. határon átnyúló táj-, természet- és környezetvédelmi, ökológiai gazdálkodási rendszerek fejlesztése és a katasztrófavédelmi tevékenységek összehangolása;
- d. a közszolgáltatások szervezésének, (hulladékgazdálkodás, szennyvízkezelés, egészségügy stb.) határokon átnyúló megoldásainak ösztönzése;
- e. a munkaerő-piaci és a képzési rendszerek összehangolása;
- f. az elérhetőség javítása határon átnyúló úthálózat-fejlesztéssel; a tömegközlekedés kialakításával, szükség szerint új határátkelőhelyek létesítésével;
- g. közös területi tervezés, közös regionális programok készítése és a rendezési tervek összehangolása;
- h. a határon túli magyarok szervezeteivel, intézményeivel való együttműködés erősítése, a közös nyelv, illetve kultúra kínálta előnyök hasznosítása;
- i. társadalmi-kulturális kapcsolatok megerősítése.

6. Rurális (továbbiakban vidékies) térségek területileg integrált fejlesztésének prioritásai

Az alacsony népsűrűségű és az alacsony népességű központi településsel rendelkező kistérségek vidékies térségnek tekintendők. A vidékies térségek fejlesztése fokozott területfejlesztési politikai koordinációt igényel, illeszkedve a régiók fejlesztési programjaiba. E térségekben – a fenntartható fejlődés szempontjainak figyelembe vételével – a helyi, térségi adottságokra építő termékek és szolgáltatások integrált fejlesztése a cél, az újjáéledő helyi társadalmak kezdeményezéseire alapulva.

A különböző típusú vidékies térségek fejlesztési prioritásai:

- a. a természeti és kulturális táji értékekben gazdag területeken a helyi értékek és erőforrások fenntartható hasznosítása;
- b. a tanyás térségek revitalizálása;
- c. A Duna-Tisza közti Homokhátság teljes területén a népesség helyben tartása, a természet degradációs folyamatainak megállítása a helyi adottságokhoz illeszkedő mezőgazdasági termelés biztonságának vízgazdálkodási, tározási, infrastrukturális intézkedésekkel történő megőrzésével, a ritkán lakott agrártérségek, gazdaságok fejlesztésével, a szükséges agrárszerkezet-váltással, valamint a hátság kedvezőtlen vízgazdálkodásának helyreállításával;
- d. az aprófalvas térségekben az értékmegőrzés, funkcióváltás és az esélyegyenlőség megteremtése;
- e. a nemzeti kisebbségek által lakott vidékies térségek fejlesztésénél a kisebbségek által képviselt sajátos értékek megjelenítése;
- f. a magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek társadalmának hagyományait, értékeit befogadó társadalmi-gazdasági integrálása.

7. Az OTK átfogó területfejlesztési politikai céljainak és az országos területi céloknak az eléréséhez a különböző szakpolitikáknak saját eszközeikkel is hozzá kell járulniuk. A szakpolitikák számára megfogalmazott területi prioritásokat az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló melléklet tartalmazza.

V. A területfejlesztési célok érvényesítését szolgáló intézmény- és eszközrendszer fejlesztési irányai

1. A területfejlesztési intézményrendszer megerősítése a szubszidiaritás, hatékonyság és partnerség jegyében:

- a. Országos szinten a területi koordináció és a területfejlesztési politikai célok érvényesítésében érintett intézmények közti együttműködés javítása az alábbi tevékenységekben:
 - a területfejlesztési politika kialakítása és érvényesítése az Európai Unió együttműködésekben;
 - területfejlesztési beavatkozások, melyek az ország egésze szintjén jelentkező legsúlyosabb térszerkezeti feszültségek oldását célozzák;
 - a területfejlesztési célok megvalósítását szolgáló, regionális és kistérségi szinten működő intézmények tevékenységének koordinálása, minőségbiztosítása, munkájának szakmai támogatása, minőségbiztosítása;
 - a területfejlesztési politika céljainak érvényesítése a szakpolitikákban, azok programjaiban, a szakpolitikák területi koordinációja;
 - az ország területi folyamatainak, a programok területi hatásainak nyomon követése, értékelése.
- b. A regionális szint fejlesztéspolitikában betöltött szerepének bővítése szükséges. Ennek fő lépései a következők:
 - középtávon a regionális fejlesztési programok révén a regionális szintű döntési kompetenciák bővítése, valamint a programok végrehajtására alkalmas kapacitás folyamatos fejlesztése;
 - regionális szinten működő intézmények, vállalkozások, civil szervezetek közti hálózatos együttműködések és a partnerségi kapcsolatok bővítése;
 - regionális demokrácia kialakításához szükséges feltételek megteremtése.
- c. A megyei szint szerepének változtatása a fejlesztések koordinációjában:
 - közreműködés a regionális programok tervezésében és végrehajtásában;
 - részvétel a közszolgáltatások ellátásának támogatására vonatkozó programok lebonyolításában, illetve a kistérségi szintű tervezés, fejlesztés szakmai támogatása;
 - hosszú távon integrálódás a regionális szintű intézményrendszerbe.
- d. A kistérségi szint megerősítése:
 - a fejlesztések térségi szinergiáját biztosító, integrált kistérségi tervezésével;
 - térségi léptékben integrált projektek megvalósításával, a fejlesztések programalapú támogatásának megteremtésével;
 - a közszolgáltatások ellátásának racionális szervezésével a kistérségi együttműködések keretében;
 - a települési szintű érdekek térségi összefogásával és célszerűen intézményi integrációval fejlesztve a kistélepuslések lakosságmegtartó erejét.
- e. Az országosan kiemelt térségek és tématerületek fejlesztésének koordinálása:
 - A Balaton-térség és a Tisza-térség, a Duna-mente, valamint a termál potenciál kiemelt kezelése, intézményrendszereinek felkészítése programok megvalósítására. A Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanács kompetenciáját illeszteni kell a Közép-Magyarországi régió tervezési rendszerébe. Mind a négy térség esetében, valamint a termálvíz kincs koordinált kiaknázása érdekében cél a minisztériumok,

az érintett régiók, kistérségek, valamint a térségi gazdasági és társadalmi szereplők partneri együttműködése.

2. A területi tervezés megújítása egységes iteratív tervezési rendszer kialakításával

A tervezési rendszer összhangjának fokozása, és a tervek megalapozásának javítása érdekében

- a. egységes országos és területi tervezési rendszert kell létrehozni, a tervek egymáshoz való viszonyának egyértelmű meghatározásával, és a tervek érvényesülésének biztosításával;
- b. tovább kell erősíteni a gazdaságpolitikai és költségvetési tervezés regionális, térbeli megalapozottságát, a regionális és területi programok szerepének növelésével összefüggésben;
- c. a területi terveket az ágazati (szakpolitikai) tervekkel kölcsönösen összehangoltan, iteratív módon kell elkészíteni;
- d. a fejlesztési- és rendezési tevékenységeket jobban össze kell hangolni;
- e. a területi szemléletet erősíteni kell az ágazati tervezésben és a végrehajtásban;
- f. a tervezésnek a társadalmi, gazdasági szereplők bevonásával a társadalmi konszenzust kereső partnerségi folyamatként kell megvalósulnia;
- g. a tervezés multidiszciplináris szakmai kapacitásainak és tudományos megalapozásának erősítése szükséges, a tervezési módszertanok és a tervezést segítő kutatások támogatásával;
- h. a területi tervezés és végrehajtás minőségi színvonalát garantáló és javító komplex rendszert kell kialakítani.

3. Programozáson alapuló finanszírozási rendszer megteremtése

a. A finanszírozási rendszer eredményességének, átláthatóságának és összehangolásának javítása érdekében szükséges

- a decentralizált költségvetési források arányának további növelése, a területi-települési saját források bővítése;
- a decentralizált fejlesztési források racionális felhasználása érdekében a Kormány és a regionális szereplők közötti több évre szóló közszerződések (tervszerződések) rendszerének kialakítása;
- területi forráskoncentráció fokozása a területfejlesztési politikai célok szerint;
- átlátható, stabil, összehangolt fejlesztési-támogatási rendszer kialakítása, mely a stratégiai tervezésen alapul;
- a tisztán hazai forrásból és a nemzetközi támogatással megvalósuló programok fejlesztési céljainak és végrehajtásának, valamint monitoringjának összehangolása;
- a közcélú regionális és kistérségi programok megvalósításába a magánszféra finanszírozásának bevonása;
- a területi felzárkóztatás szempontjából kedvezményezett, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek koncentrált támogatása valamennyi releváns program, támogatási rendszer keretében.

b. A kedvezményezett térségek típusai:

- fejlettségben elmaradott térségek: a legfejletlenebb kistérségek, melyekben az ország lakosságának maximum 30%-a él.
- fejlettségben súlyosan elmaradott térségek: a fejlettségben elmaradott térségeken belül az ország népességének összesen maximum 10%-át magába foglaló kistérségek, melyek a legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkeznek.

4. A területi fejlődést és az állami fejlesztések területi hatásait követő, átláthatóságot és visszacsatolásokat biztosító, a hatékonyságot **szolgáló területi monitoring és értékelési rendszer kialakítása**, amely kiterjed:

- a. az állami fejlesztési tevékenységek, országos programok egységes monitoring-rendszerének kialakítására, mely részletes területi nyilvántartást tartalmaz;
- b. a területi (társadalmi, gazdasági, környezeti) folyamatok monitoringjára és értékelésére;
- c. a területi tervezés folyamatának, tervdokumentumainak előzetes értékelésére;
- d. az OTK megvalósulásának értékelésére, a térségi, regionális programok értékelésére.

VI. Régiók fejlesztési irányai

Az ország hét tervezési-statisztikai régiójához tartozó regionális fejlesztési tanácsok fejlesztési terveikben, programjaikban az OTK-ban megfogalmazott célok, mint kötelező keretek következetes figyelembevétele mellett jelölik ki fejlesztési céljaikat, illetve határozzák meg a prioritásokat és intézkedéseket. Az ország tervezési-statisztikai régiói – amelyek főbb fejlesztési irányait a mellékletként szereplő OTK tartalmazza – a következők:

- Dél-Alföld (Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye)

A régió közös érdekeken alapuló együttműködési hálózatok kialakításával, a természeti értékek, és a határ menti helyzetből adódó előnyök tudatos kihasználásával megalapozza a szilárd, versenyképes gazdaság alapjait, és mindehhez színvonalas életkörnyezet és életlehetőség biztosít.

- Dél-Dunántúl (Baranya megye, Somogy megye, Tolna megye)

A Dél-Dunántúli Régió célja olyan kulturális, környezet- és természetvédelmi értékeket szem előtt tartó, oktatási, tudományos és kutatási központokon alapuló fejlődés, mely integrálja a régió leszakadó térségeit, kiegyensúlyozott településszerkezetre épít. A régió sikeresen fordítja jelenlegi fejlettségbeli hátrányait előnnyé azáltal, hogy megőrzött természeti és kulturális értékeit, építészeti örökségét és termálvíz kincsét fenntartható módon hasznosítja, magas színvonalú kiegyensúlyozott életfeltételeket biztosít. A Dél-Dunántúli Régió kihasználja kedvező geopolitikai helyzetének előnyeit, elsősorban a határ menti (horvát, észak-olasz és osztrák) térségekkel való kapcsolatépítés lehetőségét.

- Észak-Alföld (Hajdú-Bihar megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Az Észak-Alföldi Régió földrajzi elhelyezkedésére, valamint a meglévő és mobilizálható erőforrásaira támaszkodóan, hazai és európai szinten is versenyképes gazdaságával, az értékek megőrzésével és fenntartható használatával biztosítja a minőségi élet feltételeit az itt élők számára.

- Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Heves megye, Nógrád megye)

A régió célja olyan társadalmi-gazdasági térszerkezet létrehozása, mely biztosítja regionális versenyképességünket, kiegyensúlyozott településrendszerre épül, szervesen és hatékonyan illeszkedik az európai térbe. A közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében a régió belül mérsékli, vagy megszünteti az elfogadhatatlan területi egyenlőtlenségeket.

- Közép-Dunántúl (Fejér megye, Komárom-Esztergom megye, Veszprém megye)

A Közép-Dunántúl, mint európai szinten versenyképes régió az innováció régiójává válva magtérsgként meghatározó szerepet tölt be a hazai modernizációban. Mindez az innováció, a megújulás régió belüli kiterjesztésével, és ezáltal a régióban élők életminőségének folyamatos javításával párosul.

- Közép-Magyarország (Budapest, Pest megye)

A Közép-Magyarországi Régió stratégiai célja, hogy a minőség elvein nyugvó, élhető, az itt élők számára egészséges, lakó és munkakörnyezetet biztosító, ugyanakkor a fenntarthatósági kritériumokat gazdasági, környezeti és társadalmi vonatkozásban egyaránt teljesítő, kreatív térség legyen. Nemzetközi vezető szerepe a Kárpát-medence fő szervező erejét jelenti. A tudásalapú emberi erőforrás- és gazdaságfejlesztés az üzleti szolgáltatásokra, a kutatás-fejlesztésre, a kulturális és szabadidő gazdaságra koncentrál.

- Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Zala megye)

Nyugat-Dunántúl az élénk helyi és nemzetközi együttműködési hálózatok régiója, amely európai dinamikus gazdasági, közlekedési, tudás és kommunikációs tengelyek aktív formálójaként, az ember és környezete kiegyensúlyozott kapcsolatára építve Magyarország – gazdaságilag, szervezetileg és kulturálisan is megújuló – zöld jövőrégiójává válik.

VII. Záró rendelkezések

1. Az Országgyűlés felkéri a Kormányt, hogy

- a. a törvény-előkészítő és végrehajtó tevékenységében érvényesítse az elfogadott elveket és hosszú távú prioritásokat;
- b. az Országos Területfejlesztési Konceptió elveinek, céljainak érvényesítésével készítse el a 2007-2013. évi tervezési időszak Nemzeti Stratégiai Referenciakeretét, a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervét és az ágazati, valamint regionális operatív programokat;
- c. intézkedjék az Országos Területfejlesztési Konceptióban megállapított célok és prioritások megvalósítási feltételeinek megteremtéséről;
- d. intézkedjék az Országos Területfejlesztési Konceptió elfogadásából adódó, szükséges jogharmonizációs lépések megtételéről.
- e. kísérje figyelemmel az Országos Területfejlesztési Konceptióban meghatározott célok és prioritások megvalósulásának folyamatát és az Országgyűlés részére készülő, a területi folyamatokról szóló esedékes beszámoló keretében adjon tájékoztatást az OGY határozatban foglaltak megvalósításáról, valamint 2010. október 31-ig végezze el a dokumentum szükséges felülvizsgálatát.

2. Az Országgyűlés felkéri a térségi szintű fejlesztési koncepciók és programok elkészítéséért felelős szervezeteket, hogy az Országos Területfejlesztési Konceptióhoz illeszkedően készítsék el hosszú távú fejlesztési koncepciójukat és fejlesztési programjaikat.

3. Az Országgyűlés felkéri a helyi és területi önkormányzatokat, a gazdasági kamarákat, a területfejlesztésben érdekelt szakmai érdekképviselői és civil szervezeteket, hogy saját eszközeikkel segítsék a Konceptió megvalósítását.

4. Ez az országgyűlési határozat a közzététele napján lép hatályba. Egyidejűleg az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló 35/1998. (III. 20.) OGY határozat hatályát veszti.

5. A határozat hatályba lépésével egyidejűleg a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló a 24/2001. (IV. 20.) OGY határozatban foglaltak tovább alkalmazandók és a határozat felülvizsgálatát 2006. december 31-ig kell végrehajtani.

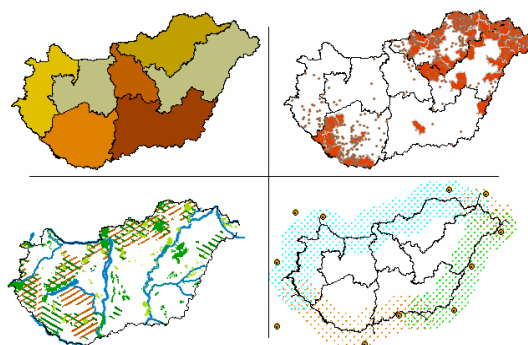
Dr. Szili Katalin
az Országgyűlés elnöke

Podolák György
az Országgyűlés jegyzője

Dr. Vidoven Árpád
az Országgyűlés jegyzője

ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

2005. december

Országos Területfejlesztési Hivatal

Készült a VÁTI Kht. – Stratégiai Tervezési Igazgatóság közreműködésével

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐZMÉNYEK	15
I. AZ ÚJ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ FUNKCIÓJA ÉS ALAPELVEI	16
Az új OTK célrendszere.....	18
II. TERÜLETI HARMÓNIA: AZ ORSZÁG TERÜLETI JÖVŐKÉPE	23
III. A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÁTFOGÓ CÉLJAI 2020-IG	27
III. 1. Térségi versenyképesség.....	28
III. 2. Területi felzárkózás	32
III. 3. Fenntartható térségfejlődés és örökségvédelem	33
III. 4. Területi integrálódás Európába	38
III. 5. Decentralizáció és regionalizmus.....	41
IV. ORSZÁGOS TERÜLETI CÉLOK 2013-IG	46
IV. 1. Versenyképes budapesti metropolisz-térség	47
IV. 2. Fejlesztési pólusok és városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztése.....	49
IV. 3. Külső és belső perifériák, elmaradott térségek felzárkóztatása.....	53
IV. 4. Országos jelentőségű integrált fejlesztési térségek és tématerületek.....	55
IV. 5. Határ menti területek együttműködésének erősítése	61
IV. 6. Rurális (vidéki) térségek területileg integrált fejlesztési prioritásai	62
IV. 7. Területi prioritások a szakpolitikák számára.....	81
V. A TERÜLETI CÉLOK ÉRVÉNYESÍTÉSÉT SZOLGÁLÓ INTÉZMÉNY- ÉS ESZKÖZRENDSZER FEJLESZTÉSI IRÁNYAI	101
V. 1. Szubszidiaritás, hatékonyság és partnerség: az intézményrendszer egészét meghatározó követelmények	102
V. 2. Koordináció és kooperáció: a területfejlesztés országos szintje	103
V. 3. A decentralizált fejlesztéspolitika színtere: a régió	104
V. 4. Megyei szint szerepének átalakítása a fejlesztések koordinációjára.....	105
V. 5. Kistérségi szint megerősítése a program alapú integrált fejlesztések biztosításával	105
V. 6. Országosan kiemelt térségek és tématerületek fejlesztésének koordinálása	106
V. 7. Egységes, iteratív tervezési rendszer: a területi tervezés megújítása	107
V. 8. Programozás és koncentráció: a finanszírozási rendszer.....	111
V. 9. Visszacsatolás és átláthatóság: a fejlesztéspolitikai monitoring és értékelési rendszer	113
VI. RÉGIÓK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI	116
VI. 1. Regionális fejlesztések keretei.....	117
VI. 2. Régiók fejlesztési céljai	120
FOGALOMMAGYARÁZAT	132

ELŐZMÉNYEK

Az első Országos Területfejlesztési Konceptiót az Országgyűlés a 35/1998. számú határozattal fogadta el, mint az ország rendszerváltozás utáni első, átfogó, európai uniós elveken nyugvó stratégiai fejlesztéspolitikai dokumentumát. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény rendelkezett a területi folyamatok, a területfejlesztési politika és az OTK érvényesülésének nyomon követéséről, rendszeres értékeléséről és az OTK hatévenkénti felülvizsgálatáról, amely így 2004-ben lett aktuális feladat.

Az 1996. évi XXI. törvény és az Országos Területfejlesztési Konceptió 1998-as elfogadása óta eltelt időszak tapasztalatai és a megváltozott körülmények – EU tagság, a változó közösségi politikák, új társadalmi-gazdasági kihívások, forradalmi változások az európai térben, a fejlesztéspolitikák területi szemléletének erősödése – alapján szükségessé vált az ország területpolitikájának megújítása, ennek érdekében a korábbi koncepcióra támaszkodva új Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) megalkotása. Az EU legfontosabb területfejlesztési politikai dokumentuma, az ESDP is ajánlja, hogy a tagállamok rendelkezzenek érvényes területfejlesztési stratégiával és az azt megjelenítő legitim dokumentummal.

A koncepció tartalma

- Az új dokumentum megalapozását több átfogó elemzés szolgálta, köztük az Országgyűlés által elfogadott, ill. elé kerülő első és második „Jelentés a területi folyamatok alakulásáról és a területfejlesztési politika érvényesüléséről” (2001 és 2004), valamint „Az OTK felülvizsgálata” című értékelés (2004).
- A koncepció meghatározza azt a konszenzuson alapuló területi **jövőképet**, amely rögzíti az ország reálisan megkívánt térszerkezetét ill. területi jellemzőit.
- A dokumentum rögzíti a jövőkép eléréséhez vezető, a kiegyensúlyozott területi fejlődést biztosító **átfogó, hosszú távú területfejlesztési politikai** célkitűzéseket.
- A koncepció kijelöli az **ország egésze szempontjából meghatározó, az egyes régiókon átívelő területi célokat**. Az „ágazati” szakpolitikák számára megfogalmazott területi prioritások a különböző területekért felelős szaktárcáknak a területi célok elérésében betöltött szerepét erősítik.
- A célok elérését szolgáló **intézményi és eszközrendszeri feltételekről**, vagyis a végrehajtási rendszerről a dokumentum elsősorban alapelveket és bizonyos kritériumokat átfogó feladatokat jelöl ki.
- A szubszidiaritás és decentralizáció jegyében a dokumentum **az ország hét területfejlesztési régiójának saját** – regionális intézményeik által megfogalmazott – **koncepcionális céljait** rögzíti.

I. AZ ÚJ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ FUNKCIÓJA ÉS ALAPELVEI

Az új **OTK célja**, hogy kijelölje az ország közép- és hosszú távú területfejlesztési politikai célkitűzéseit és prioritásrendszerét, valamint a területi szempontok konzekvens érvényesítésének feltételeit, mind az ágazati szakpolitikák, mind az országos, regionális, térségi programok kidolgozásához. Ezáltal megadja a nemzeti fejlesztési tervezés területi kereteit is.

A területfejlesztési politika az ország fejlesztésével kapcsolatos területi célkitűzések konzisztens rendszere, melyet valamennyi fejlesztéspolitikának szem előtt kell tartania. A területfejlesztési tevékenység azon fejlesztési beavatkozások csoportja, amelyek közvetlenül vagy közvetve területi célokat (pl. területi felzárkózás) szolgálnak, ill. egy adott terület egység integrált fejlesztését valósítják meg.

Az új értelmezés szerint **a területfejlesztési politika céljainak elérését hat pillér szolgálja**: a nem csak országos szinten jelen lévő klasszikus **területfejlesztési beavatkozások** (1), a **területileg integrált szakpolitikák** (2), a **területrendezés** (3), a különböző területi szintek – különösen a regionális szint – fejlesztései (**regionális politikák** (4), a **vidékfejlesztés** (5), valamint a **városfejlesztés** (6).

A koncepció nevében is tükröződik, hogy tartalmában továbbra is elsősorban területfejlesztési jellegű, azonban a korábbinál nagyobb mértékben tekint ki a területi politika egészére.

A dokumentumban megfogalmazott új területfejlesztési politika két, az elmúlt időszak tapasztalatai alapján nyilvánvalóvá vált felismerésre épül. A területi célkitűzések nem érvényesíthetők, és az ország területileg hatékony működése nem biztosítható olyan fejlesztéspolitikai rendszerben, amelyben a területfejlesztés egy, főként csak saját eszközeire támaszkodó, mellérendelt szakpolitika a többi között (1); és amely meghatározóan központosít, országos szinten hozza meg döntéseit, illetve valósítja meg programjait (2).

A területfejlesztési politika feladata már nem csupán annyi, hogy szelektíven beavatkozva kompenzálja a többi ágazat (politika) és a piaci folyamatok nemkívánatos területi hatásait. A megújuló területfejlesztési politika fő funkciója az ország területileg hatékony működésének, kiegyensúlyozott területi fejlődésének megteremtése, amely a fejlesztéspolitika hatékonyságának biztosítása mellett értelemszerűen irányul a **területi leszakadás mérséklésére a területi versenyképesség és a fenntartható térségi fejlődés** biztosítására.

Az új megközelítés szerint országos szinten **minden tárcától, szakpolitikától megkívánt a térségi gondolkodás és a területi szemléletű tervezés, s ebben a területfejlesztésért felelős kormányzati szerv területi koordinációs szerepkört lát el. Ugyanakkor a területi célok érvényesítésében meghatározó szerepet kapnak a régiók is**, melyek az ágazatok (szakpolitikák) területi integrálásának és a területi érdekek érvényesítésének elsődleges területi szintjét jelentik.

A hagyományos felzárkóztató területfejlesztési funkciót azonban koncentráltabb formában a legelmaradottabb térségekre szűkítve kell működtetni.

A vidékies (rurális) térségek – mint jellegzetes területi adottságú és problematikájú átfogó térségtípus – fejlesztésével kapcsolatos célkitűzések is a területi célok rendszerének részét képezik, ezért a koncepció az integrált vidékfejlesztés szemléletét is ötvözi. A több ágazatot integráló, jól lehatárolt beavatkozási területeken érvényesülő, helyi kezdeményezésekből építkező vidékfejlesztés a területfejlesztési politika – vagyis a területi típusú célkitűzésrendszer – szerves része. A koncepció támogatja a hazai vidékfejlesztés kibontakozását (az eddigi, agrárgazdaság által dominált jellegének oldását), ezzel

összhangban a vidékfejlesztési programozás fokozatos decentralizálását és a regionális területfejlesztési programozással való összhangjának erősítését.

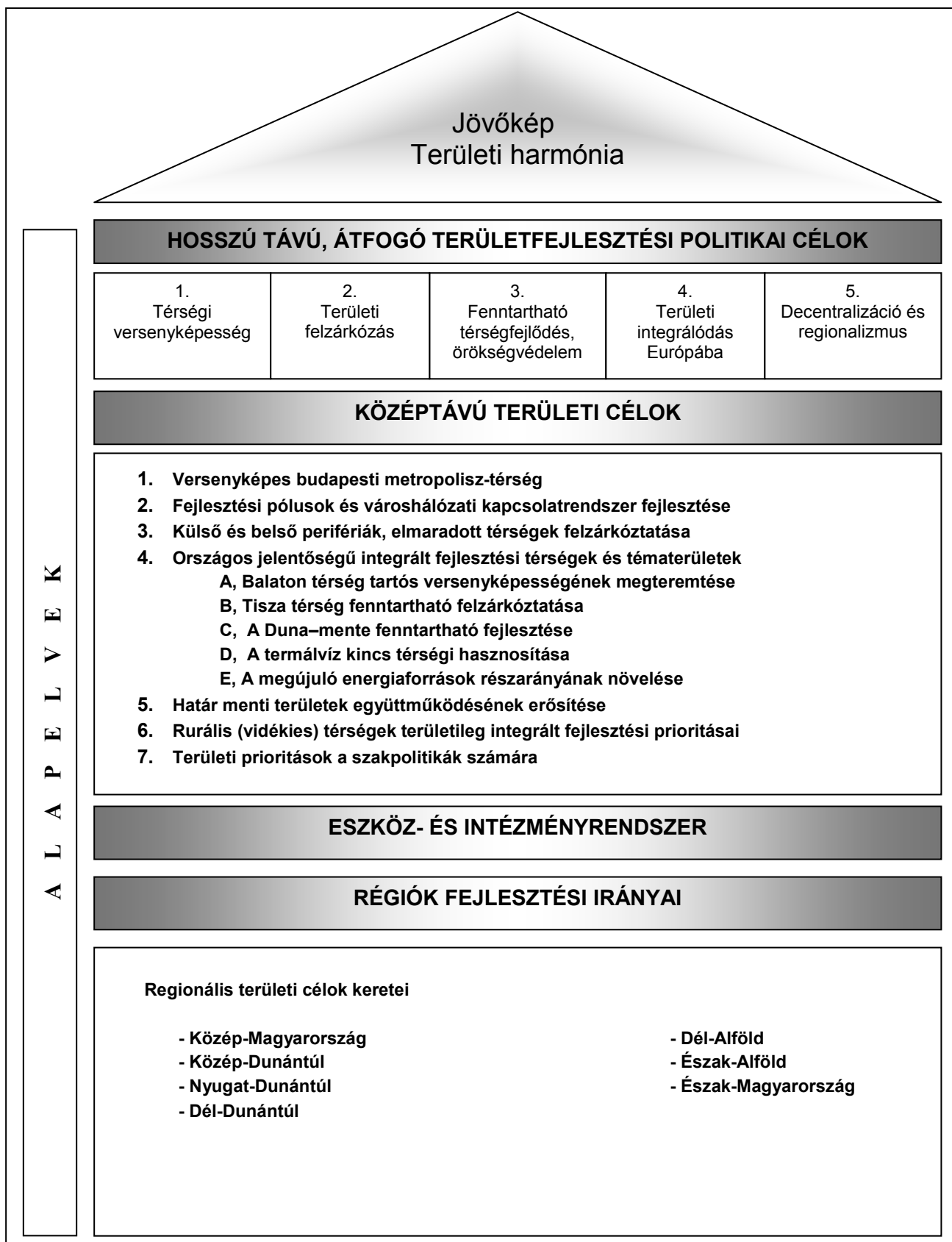
Az OTK új, ambiciózus megközelítéseinek fontos ösztönzője, hogy a Magyar Köztársaság számára az EU-tagság jelentős fejlesztési források elérhetővé válásával új fejlődési perspektívát nyitott meg. A bővülő EU-támogatások célirányos és területileg hatékony felhasználásával jelentősen gyorsítható a gazdasági fejlődés üteme és mérsékelhetőek a társadalmi feszültségek. A hazai stratégiai tervezési rendszer koordinációjához és hatékonyságának erősítéséhez a területfejlesztési politika érvényesítése adhat megbízható alapokat, mivel a különböző tervekben megfogalmazott fejlesztések mindegyike jól meghatározott térhez köthető, különböző szintű térségekben (régiókban, megyékben, kistérségekben, ill. településeken) valósul meg, az ott élő polgárok érdekeit szolgálva. Így a területfejlesztésnek és területrendezésének az eddiginél nagyobb szerepet kell vállalnia abban, hogy az ágazati fejlesztések térben összehangoltabban valósuljanak meg. A fejlesztések közötti területi szinergikus hatások kihasználásával és a helyi adottságokhoz, igényekhez való igazodás javításával ugyanis az egységnyi ráfordítással elérhető kedvező hatások megsokszorozhatók. Ehhez elengedhetetlen azonban, hogy **térségi szinten is jól artikulált fejlesztési elképzelések legyenek**. Az új OTK önálló **területpolitikát jelöl ki** Magyarország számára. A megfogalmazott célok és beavatkozási irányok ugyanakkor megfelelnek az EU területi kohéziós politikájának, valamint innovatív és rugalmas területi megközelítésben segítik érvényre jutni a lisszaboni és göteborgi irányelveket.

Az OTK az **Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióval** (OFK) szoros összhangban készült, a két tervdokumentum egymást kiegészíti. Az OTK elsősorban a területi jelenségekre és folyamatokra vonatkoztatva értelmezi az OFK fejlesztési elveit, ahol szükséges, ott speciális területi elveket is bevezet. Továbbá földrajzilag orientálja az OFK célkitűzéseit, és sajátos területi megfontolásokkal gazdagítja azokat.

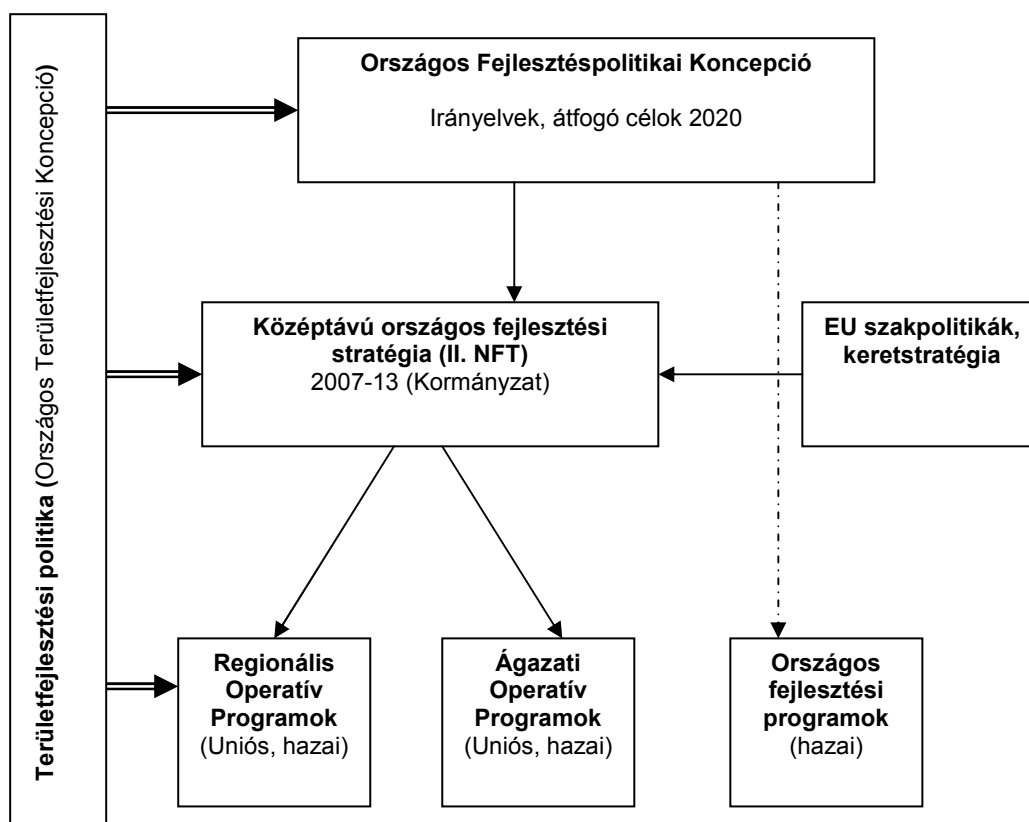
A fentiek miatt az OFK mellett **az OTK is hatással lesz a 2007-2013 közötti időszak EU által társfinanszírozott fejlesztéseinek a megtervezésére:**

- A koncepció a legkézenfekvőbb hatását az időszak Nemzeti Fejlesztési Tervéhez (II. NFT) kapcsolódó **regionális operatív programok** esetében fejt ki. E programokban érvényre kell juttatni az OTK regionális szintű koncepcióit.
- A következő fejlesztési ciklus **vidékfejlesztési** tervezése során (II. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv) érvényesíteni kell az OTK területi céljait, különös tekintettel a vidékfejlesztési ajánlásokra.
- Az OTK hatást gyakorol az NFT **ágazati jellegű operatív programjainak** területi koordinációjára is, különösen a koncepció ágazatokra vonatkozó területi prioritásainak rögzítése révén.

Az új OTK célrendszere

Az OTK helye a fejlesztéspolitikai tervezési rendszerben

Alapelvek

A magyar területfejlesztési politika alakítása, illetve a célok elérését szolgáló végrehajtás során – az EU és a hazai fejlesztéspolitika OFK-ban megfogalmazott horizontális elvei mellett – az alábbi területfejlesztési politikai vonatkozású elvek ill. területhasználati szempontok figyelembe vétele kötelező:

Területfejlesztési politika fejlesztési alapelvei:

Szubszidiaritás és decentralizáció elve

A szubszidiaritás elve alapján a területpolitikában egy térség fejlesztését azon a legalacsonyabb területi szinten kell kialakítani és végrehajtani, ahol a feladat elvégzéséhez a legtöbb információ áll rendelkezésre, és a legtöbb érdek kapcsolódik a feladat megvalósításához. Mindez akkor lehet hatékony, ha a gazdasági, társadalmi, politikai döntéshozatal is alacsonyabb területi szinteken jelenik meg, így törekedve a fejlesztési döntések és eszközök területi decentralizálására.

Térségi és táji szemlélet elve

A területfejlesztés nem csak adminisztratív, települési- és területegységeket érint, hanem a földrajzi tájak életét is befolyásolja. A tájak a természeti környezeti elemek által meghatározott és a társadalmi-gazdasági tevékenységek által alakított területi rendszerek, melyekben az egyes tájalkotó elemeket (domborzat, talaj, vízrajz, napsugárzás, növény- és állatvilág, társadalom) érintő beavatkozások kihatással vannak a többi elemre is, valamint a

helyi gazdasági és társadalmi tevékenységeket is befolyásolják. Ezért a fejlesztések során a beavatkozás célterületét érintő tájak sajátosságait, változásait, működési mechanizmusát is figyelembe kell venni. A fejlesztési beavatkozásokat a tájak területi rendszereibe integrálni kell, hogy illeszkedjenek a helyi táji adottságokhoz, támaszkodjanak a tájak erőforrásaira, hozzájárulva azok védelméhez és kibontakozásához is.

Az egyes társadalmi-gazdasági tevékenységek más-más térfelosztási egységekben alkotnak egységes rendszereket, és más-más területi léptékben kezelhetők optimálisan (pl. a turizmus a tájakhoz kötődik, az adminisztráció a közigazgatási egységekhez, a szociális ellátás főként a településekhez, stb.). A vonzáskörzetek, tájak, agglomerációk, településhálózati szerveződések, közlekedési tengelyek átnyúlnak a belső és külső határokon. Magyarországon a NUTS2 szintű régiók önálló identitással, gazdasági-társadalmi rendszerrel kevésbé rendelkeznek, sokszor rendkívül heterogén területeket foglalnak magukba. Ezért, bár fontos az egységes arculatuk kialakítása és belső gazdasági-társadalmi koherenciájuk fokozása, ez nem szoríthatja háttérbe sem a határokon belüli terület egységek komplex fejlesztését, sem a belső regionális és az országhatáron átnyúló fejlesztési megfontolásokat.

A területi tervezés során a régiókon, kistérségeken belüli térstruktúrákra, valamint azok külső térszerkezeti kapcsolataira egyaránt kitékintéssel kell lenni, minden társadalmi-gazdasági vagy természeti-környezeti szektorban az adott jelenségnek megfelelő térszerveződéssel kell tervezni.

Rendszerszemlélet, programozás, integrált fejlesztés

A területfejlesztési politikának fokozottan figyelembe kell vennie a globális, európai, nagytérégi vagy nemzeti szintű gazdasági-társadalmi trendeket a különböző szintű, és helyzetű térségekben. A várható hátrányokat megelőzve, az előnyöket kihasználva jövőorientált, proaktív cselekvési terveket kell alkotni, és nem csak a már bekövetkezett változásokra fogalmazni meg válaszingedményeket.

A területfejlesztési, térségfejlesztési cselekvések tere, a terület (térség), olyan komplex rendszereként értelmezendő, ahol az egyes társadalmi-gazdasági-környezeti alrendszerek és a környező (horizontális és vertikális) területi rendszerek közötti harmónia megteremtése érdekében koncentrált, de az egész rendszerre ható beavatkozások végezhetők. A területi programozás a fejlesztési beavatkozás során (programtervezés, projekt kiválasztás és projekt megvalósítás) térségi koordinációt biztosít a kívánt hatás érdekében.

A területi tervezés során az egyes célcsoportokat érintő gazdasági-társadalmi célok eléréséhez olyan területfejlesztési tevékenység szükséges, amely a sokszínű partnerségi együttműködések révén több termelőágazat kooperációjából, a szolgáltatások, ill. szociális, egészségügyi, oktatási, kulturális közigazgatási tevékenységek összekapcsolódásából épül fel. Ezek az elemek területi alapon, a beavatkozás terében integrálódnak egymással, koordináltan, szervesen, lehetőleg szinergikusan összefonódó akciókat alkotnak.

Hatékony és koncentráció elve

Az OTK a koncentráció érvényesítésére törekszik az állami és a regionális szintű fejlesztéspolitikában, a legkritikusabb pontokon történő, leghatékonyabb beavatkozás érdekében. A területfejlesztési politikában alkalmazandó koncentráció sajátossága, hogy gyakran – bár nem minden esetben (pl. gyakori szűkítő paraméter a népesség aránya is) – területi alapon is koncentrált, szűkítve a beavatkozási terek földrajzi kiterjedését. A területfejlesztési politika tárgyát képező területi rendszer sok eleme ugyanis nem az absztrakt

gazdasági-szociális „terekben” jeleníthető meg a leghatékonyabban, hanem a földrajzi tér egyes vagy típusos egységeiben, tájakban, térségekben.

Fenntarthatóság, biztonság elve

A fejlesztési beavatkozások esetében fenntarthatóságot, biztonságot nem csak általában, globálisan kell értelmezni, hanem az egyes társadalmi, gazdasági, környezeti alrendszerek alkotta területi rendszerek (térségek) összefüggésében is. A fenntarthatóság alapelve minden ágazat irányában a fejlesztéspolitika azon korlátját fogalmazza meg, mely szerint a mai fejlesztések és a fejlesztések alapját adó erőforrás-gazdálkodás nem veszélyeztetheti a jövő generációinak esélyét arra, hogy szükségleteiket biztonságosan kielégítsék. A fenntartható területi rendszerekben a térségi gazdasági folyamatok nem veszélyeztetik a helyi természeti és épített környezetet, nem okozzák az erőforrások kimerülését, az értékhordozó kultúrák eltűnését, ugyanakkor magas szinten biztosítják a társadalom létfeltételeit.

Nyilvánosság, partnerség elve

A nyilvánosság és a részvétel a területfejlesztési politikában különös hangsúlyt kap. A nyilvánosság területfejlesztési politikai sajátossága, hogy a területi hierarchia legkülönbözőbb szintjein és helyein meg tudja szólítani a közvéleményt.

A területfejlesztés tervezése és megvalósítása során a különböző területi dimenziókban (országosan, régiókban, kistérségekben, egyéb térségekben) sok szférát és szektort érintő partnerségre kell támaszkodni. A szubszidiaritást igénylő kezdeményezés esetében a különböző szintű területi szervek vertikális partnersége szükséges.

Átláthatóság, monitoring és értékelés elve

A területfejlesztési tervezés, -végrehajtás nem epizodikus tevékenységek együttese, hanem állandó folyamat, mely a térségek társadalmi-gazdasági-környezeti rendszereiben spontán, a beavatkozások vagy a globális trendek eredményeiként jelentkező változásokhoz idomul. E folyamat visszacsatolásokkal ciklusokba rendeződik, a tervezési, a végrehajtási, és azok nyomán követésére irányuló értékelési tevékenységek szünet nélkül, átfedésekkel követik egymást.

A térhasználatra vonatkozó horizontális elvek:

Az OTK érvényesíti mind az uniós horizontális politikai irányelveket (fenntarthatóság, esélyegyenlőség biztosítása), mind az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióban (OFK) megfogalmazott hazai fejlesztéspolitika horizontális szempontjait (az előbbieken túl a biztonság, az alkalmazott információs társadalom széles körű kiépítésének elősegítése, a foglalkoztatás növelése). Mindezek mellett az OTK, területi szemléletének megfelelően, a fejlesztések területhasználatát érintő horizontális szempontokat is bevezet.

Az OTK és más fejlesztési dokumentumok jövőképeknek elérését biztosító programok nagy hatással lesznek a gazdaság és a társadalom térhasználatára. Annak érdekében, hogy a fejlesztési ciklus koncepción túli szakaszai is a jövőkép elérését szolgálják, az OTK horizontális szempontokat határoz meg az ország területének, mint fizikai térnek a használatát illetően:

Az állami támogatással és állami hatáskörben megvalósuló fejlesztések kialakítása, térbeli elhelyezése, a terület- és településrendezés, valamint a fejlesztések hatástanulmányainak

készítése során **a fenntartható, hatékony, biztonságos és egyenlő esélyeket nyújtó területhasználat** megteremtésére való törekvés szükséges.

Ennek érdekében az alábbi területhasználati elveket kell érvényesíteni:

Az erőforrások védelmét szolgáló területhasználat:

- A tisztább, természetesebb környezet, egészségesebb és fenntartható társadalom érdekében: nem vagy nehezen megújuló helyi erőforrások (pl. termőföld, tájkép, természetes területek, kulturális örökség) védelmét szolgáló területhasználat, mely a barnamezős területeken megvalósuló fejlesztéseket ösztönzi a zöld mezős beruházásokkal szemben, szolgálja a városi-vidéki funkciók térbeli csoportosítását.

Az értékmegőrzést, hozzáférést biztosító térhasználat-szervezés:

- A környezettudatos, helyi identitású társadalom és az esélyegyenlőség érdekében biztosítani kell a közkincset képező természeti és kulturális értékek, valamint a közszolgáltatások és a közérdeklődésre számot tartott rendezvények helyszínének fenntartható módon történő elérhetőségét, hozzáférhetőségét, akadálymentesítését.
- A társadalmi-gazdasági folyamatok szervezésével összefüggő sokszor rejtett, környezeti és kulturális értékeket (erőforrásokat) degradáló hatások megelőzése érdekében: a fejlesztések hely kiválasztásának, valamint a területi közigazgatás és közellátás szervezésének egyaránt szolgálnia kell a fenntarthatóságot és az értékmegőrzést.

A hatékony, fenntartható térségi rendszereket, térségi gondolkodást kialakító térhasználat-szervezés:

- A hatékony és fenntartható módon tervezhető, kontrollálható, a külső tényezőknek kevésbé kiszolgáltatott térségi gazdálkodás érdekében: előnyt kell élvezniük a környezetükbe illeszkedő, az anyag, energia, információ és tudás áramlását minél hosszabban az adott térségben tartó, a helyi erőforrásokat minél sokoldalúbban hasznosító, valamint a városi-vidéki munkamegosztást kibontakoztató kezdeményezéseknek.
- A tisztább környezet, a felelősségteljesebb és környezettudatosabb társadalom érdekében: a fejlesztéseknek hozzá kell járulniuk a lakosság lakó-, üdülő- és munkahelyül szolgáló tájak megismertetéséhez, erősítve a táji, környezeti értékek fenntartásával szembeni tudatosságot és felelősséget.

A személy-, anyag- és energiamozgatás, az utazás igényét csökkentő és fenntartható módon kielégítő térhasználat-szervezés:

- A tisztább környezet, az egészségesebb, a kulturális és szociális szükségleteire több időt fordító társadalom érdekében: törekedni kell az utazási kényszer és az utazási idő csökkentésére, hasznosítására, valamint a fenntartható és biztonságos utazási módok alkalmazására.
- A hatékonyabb gazdaság, biztonságosabb, tisztább környezet érdekében: a fejlesztéseknek szolgálniuk kell a közlekedés és az áruszállítás környezeti, műszaki, közbiztonsági károkozásának, illetve a károkozás kockázatának csökkentését.

II. TERÜLETI HARMÓNIA: AZ ORSZÁG TERÜLETI JÖVŐKÉPE

A területi jövőkép az átfogó nemzeti fejlesztéspolitika – Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióban megfogalmazott – jövőképének területi dimenzióját jeleníti meg.

A megújuló területfejlesztési politika a **területi harmónia** vízióját, mint célállapotot fogalmazza meg:

„A cél olyan harmonikus, fenntartható társadalmi-gazdasági-környezeti térszerkezet és területi rendszer létrejötte, amely a helyi adottságokra épülő, saját arculattal és identitással rendelkező térségekben¹ szerveződik – köztük mind több európai szinten is versenyképes területegységgel, és amely szervesen és hatékonyan illeszkedik az európai térbe, s amelyben a társadalom számára az alapvető esélyeket meghatározó közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében nincsenek jelentős területi egyenlőtlenségek.”

A területi **harmónia** több szinten érvényesül:

- Magyarország térszerkezeti kapcsolatainak intenzifikálódása, európai együttműködéseinek **bővülése** és hídszerépének fokozatos erősödése révén, **harmonikus és integráns eleme az európai gazdasági-társadalmi térnek.**
- Az **ország egészének** harmonikusabbá válása az önmagukat megszervező versenyképes régiók és a főváros dominanciáját kiegyensúlyozó, a vidéket² dinamizáló központok jelenléte és a legfejletlenebb térségek felzárkózása révén várható.
- A különböző **térségi szintek** egyes rendszerei (régiók, kistérségek, funkcionális térségek) maguk is harmonikusan szerveződnek, azaz a helyi táji, társadalmi-gazdasági, kulturális adottságokhoz megfelelően igazodnak. Ezáltal a szélsőségeket elkerülve, nagy stabilitással viselik a különböző nemzeti és nemzetközi tendenciák negatív hatásait, ill. fejlődésre váltják a kihívásokat.

Az **ország** társadalmi-gazdasági és környezeti **térszerkezetét** a területi kohézió erősödésével, a területi versenyképesség javulásával és a fenntarthatóság biztosításával **az alábbiak jellemzik:**

- Az **ország szervesen illeszkedik az európai térszerkezetbe**, intenzív gazdasági, kulturális kapcsolatokkal rendelkezik Közép-Európában és a Balkán térségében, különösen a határ menti és a magyarlakta területeken, szervesen kapcsolódik a transznacionális és határ menti infrastrukturális hálózatokhoz, valamint kezdeményezőként részt vesz a gazdasági, kutatási, kulturális együttműködésekben.
- **Versenyképesebbé válnak és felzárkóznak a régiók.** A nemzetközi léptékű, térségek közötti versenyben régióink többsége eredményesen szerepel és képes a fejlődés erőforrásait, főképp a működő tőkét – elsősorban a magasabb hozzáadott értéket termelő kvalifikált munkaerőt foglalkoztató gazdasági tevékenységeket – nem csak vonzani, de megtartani is. Ennek révén a régiók többségének gazdasági fejlettsége eléri, a foglalkoztatottak aránya pedig megközelíti az EU tagállamainak jelenlegi átlagát, a régiók fejlesztési céljaikat egymással összehangolva, a gazdasági, földrajzi, infrastrukturális, tudásbeli versenyelőnyeikre alapozva, fenntarthatóan alakítják ki és valósítják meg.
- **Mérséklődnek a területi egyenlőtlenségek** mind a régiók, mind a kistérségek szintjén, a legelmaradottabb térségek felzárkóznak.

¹ E térség fogalom egyaránt jelenti az ország 7 régióját, kistérségeit, vagy bármely más funkcionálisan létező területegységet, pl. kiemelt térségeket, adott esetben földrajzi tájakat, agglomerációt vagy akár csak kisebb számú térben funkcionálisan összekapcsolt és kooperáló település mikrokörzetét.

² Ez esetben a „vidék” fogalmán az országnak a főváros és agglomerációján kívüli területét értjük.

- **Budapest Közép- és Délkelet-Európa vezető innovációs, üzleti, kulturális és turisztikai központja**, amely egyedülállóan alkalmas arra, hogy rajta keresztül hazánk és tágabb környezete bekapcsolódjon az európai, ill. a globális gazdasági, kulturális vérkeringésbe. Budapest a Dunát, gyógyvizeit, kulturális örökségét birtokba véve Európa tíz leglátogatottabb városa közé tartozik, amelyet több regionális és európai kormányzati intézmény választ székhelyéül. Budapest és agglomerációjának gazdasági-kulturális súlya elsősorban az ország nemzetközi munkamegosztásban való növekvő szerepvállalását segíti, és innovációt közvetít az ország térségei felé, melyektől funkciókat és erőforrásokat nem elvon, hanem azokat megosztja.
- **Sok központú és kooperáló városhálózat, fejlesztési pólusok jönnek létre.** A policentrikusság jegyében a főváros dominanciáját az országon belüli térstruktúrában kiegészítik a megerősödött innovációs, gazdasági és igazgatási térszervező és dinamizáló erővel bíró **regionális központok (pólusok)**. E pólusok olyan központok, amelyek a térségükhöz ezer szállal kapcsolódva, a régió- és országhatárokon is átnyúló hatással közvetítik az innovációt, és szervezik, ellátják, dinamizálják tágabb régiójukat. Az egyetemek és a vonzáskörzetükben székelő vállalkozások e pólusokban együttesen regionális tudásközpontokat hoznak létre. A regionális fejlett info-kommunikációs technológiák és a kiépült gyorsforgalmi út- és vasúthálózat segítségével és nemzetközi kooperációkon keresztül kapcsolódnak az európai térbe.

A pólusok intenzív kapcsolati rendszerrel rendelkező városhálózatból emelkednek ki. A regionális városhálózat tradicionális termelési, kutatási funkciókat hordozó tagjai **specializált központokat**, mások a szűkebb térségüket ellátó **központokat** alkotnak, melyek egymással közvetlen kapcsolatban – immár a fővárostól nem függő – gazdasági együttműködési, K+F, szolgáltatási, információs vagy munkaerőpiaci **hálózatokat** alkotnak, és térségeiket is hálózatokba szervezik. A decentralizált hálózatos szerveződés eredményeként a főváros orientációjú nemzetközi növekedési tengelyek mellett csatlakozó, a határokon is átnyúló **regionális tengelyek** szerveződnek (pl. Nagyvárad-Debrecen-Nyíregyháza).

- **Új, intenzív város és térsége viszony alakul ki – környezetükbe integrálódnak a városok.** A központ-szerepet betöltő városok tágabb környezetükkel intenzív, funkciómegosztáson alapuló kapcsolatokat alakítanak ki, és ezzel létrejön a központok és környezetük harmonikus szerveződő, egymással szorosan kooperáló integrált rendszere. A kisebb városok esetében is kialakul a város-falu minőségileg új viszonya, elmélyül a város és környezetében lévő falvak közti funkciómegosztás, melynek a központok magas színvonalú elérhetősége az alapja. Fejlettek a térségszervező funkciók, melyek kialakításában a helyi kezdeményezések dominálnak – különösen az európai uniós tagállamokkal közös határok mentén – a határokon túli területek részvételével.
- **A vidékies térségek új arculata új szerepeket kínál.** A vidékies (rurális) térségeket többé nem gondjaik fűzik egybe, és nem is a városi problémák befogadó területei. A vidékies etnikai és szociális szegregációk oldódnak. A vidékies térségek felértékelődő adottságaikra (természeti környezet, zöld területek nagy aránya, a gazdaság és társadalom kismértékű környezeti terhelése) támaszkodva, fenntarthatóan és sokoldalúan, új települési funkciók megjelenésével fejlődnek. Az ország rurális térségei sikerrel használják ki a tiszta, természeti és tradicionális vidékies környezet iránti igény növekedését, amely az urbanizáció, motorizáció fokozódásával párhuzamosan jelentkezik, s ehhez kihasználják az info-kommunikációs technikák lehetőségeit.

A vidékies térségek többsége jól együttműködő települései adottságaiknak megfelelő életképes mezőgazdasági, idegenforgalmi, ökológiai, pihenő vagy lakófunkciót találnak maguknak. Ennek alapja a természeti környezet, az életminőséget javító közlekedési és

info-kommunikációs infrastruktúra és a megújult falukép. A települések által közösen működtetett alapszintű közszolgáltatások jó minőségűek.

Az újjáéledő, tradícióikat ápoló vidéki közösségek felismerik egyedi erőforrásaikat a fejlesztések során. A természeti és kulturális táji értékeikhez, speciális településszerkezeti adottságaikhoz (aprófalú, tanya), nemzeti-etnikai kisebbségeik kulturális örökségéhez igazodva, szociális problémáikat orvosolva fenntarthatóan fejlődnek, s a térségben élők kölcsönös előnyöket kínáló élénk partneri-, gazdasági kapcsolatot alakítanak ki a térségben tartósan vagy ideiglenesen jelenlévő városi eredetű üdülőkkel, ill. lakókkal. A térségek önmagukra találásának, fejlődési lehetőségeik felismerésének egyik fontos bázisa a helyi identitást és hagyományokat erősítő oktatás.

Az országos és gyakran nemzetközi szinten is számon tartott, kiemelt táji értékekkel rendelkező hazai térségek organikusan, értékeikből táplálkozva, de azokat megőrizve fejlődnek. Ezeket a térségeket, valamint a természetvédelem alatt álló és a környezeti szempontból különösen érzékeny területeket érintő beavatkozások esetében a fenntarthatóság elve különös gonddal érvényesül.

- **A területi harmóniát és kiegyensúlyozott területi fejlődést szolgálja a közigazgatás és a fejlesztéspolitika.** A területi harmónia érvényesülését az ország határain túltekintő, a többi szakpolitikába integrálódó területfejlesztési politika, a fenntartható fejlődés és a szubszidiaritás elveit érvényesítő decentralizált fejlesztéspolitika és államszervezés ösztönzi.

A fejlesztéspolitika meghatározó szintje a **régió**, amely önálló forrással rendelkezik a fejlesztések megvalósításához. A regionalizmus meggyökeresedik a választott regionális önkormányzatok létrejöttével. A források, és a hatalom megosztása szűkíti a központi kormányzás mozgásterét és a települési autonómiát, de növeli a régiók és a kistérségek szerepét. Az önkormányzatok és a kis- és mikrotérségek közti feladatmegosztás és együttműködés eredményeként a közszolgáltatások mindenki számára jó minőségben elérhetőek. A közigazgatási és civil szervezetek együttesen képesek a gyorsuló ütemű változásokhoz nehezen alkalmazkodók számára segítséget nyújtani.

Az állami és társadalmi térszervezés új egységeit a területi szemléletűvé váló állami fejlesztéspolitika segíti. Az egyes térségek magukra találva, saját elképzeléseken nyugvó, sokszínű, a helyi adottságokhoz igazodó fenntartható fejlesztésekkel stabil, gazdasági – környezeti – társadalmi tekintetben harmonikus területi rendszerrel sikerrel válaszolnak a kihívásokra.

Az ország fenntarthatósági politikája is területi szemlélettel társul: a térségek saját fenntarthatósági elveik mentén fejlődnek. Az országos jelentőségű, meghatározóan környezeti eredetű problémátérségek fenntartható növekedési pályára állnak: a Tisza-menti térségek lakóinak életkörülményei a társadalmi, gazdasági és környezeti gondok felszámolásával jelentősen javulnak; a Balaton térség magas minőségű turisztikai kínálatának kialakítását környezetvédelmi erőfeszítések támogatják, a Duna-menti térség fenntartható módon hasznosítja nemzetközi jelentőségű adottságait. A környezetileg érzékeny és a védelem alatt álló területek gazdasága a környezeti feltételeknek megfelelően alakul, a természeti és kulturális táji értékekben gazdag térségek értékeikre alapozottan, azokat őrizve fejlődnek.

III. A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÁTFOGÓ CÉLJAI 2020-IG

Az ország területi jövőképében megfogalmazott területi harmónia eléréséhez, illetve a kiegyensúlyozott területi fejlődés biztosításához hosszabb távra, 2020-ig – az OFK átfogó céljainak időtávjával összhangban – öt átfogó célkitűzés érvényesítése szükséges:

(1) Hatékony, a növekedés területi terjedését ösztönző területi struktúra és területrendszerenként (régióként, térségenként) **hatékony működés** biztosítása, vagyis a **térségi versenyképesség** következetes erősítése az ország egésze szintjén és a régiókon, egyéb térségeken belül egyaránt.

(2) A **kohézió** jegyében az esélyegyenlőtlenséget sértő és a hatékony működést korlátozó leg súlyosabb területi elmaradottságok felzárkóztató mérséklése.

(3) Régióinknak, térségeinknek olyan **fenntartható**, biztonságos rendszerekké kell válniuk, amelyek értékeiket, természeti és kulturális örökségüket, erőforrásaikat és belső összetartozásukat nem csak megőrzik, de azokat tovább erősítik, a társadalom, a gazdaság és a természeti-környezeti-kulturális elemek összhangját helyi-térségi rendszereikben biztosítják.

(4) A társadalom, a gazdaság és a fejlesztéspolitika térbeli szerveződése többé nem szakadhat meg a határoknál, az ország **határokon átnyúló kapcsolatokat** épít a Kárpát-medence térségében, Közép-Európában és az egész európai térben.

(5) Ma az Európai Unió átlagszintjéhez képest régióink döntő többsége elmaradott, ezért alapvető nemzeti célkitűzés mindegyikük felzárkóztatása. Ehhez hatékony fejlesztéspolitika szükséges. A hatékonyság csak úgy biztosítható, ha a fejlesztések a helyi térségi adottságokhoz igazodnak, és a különböző fejlesztéspolitikai beavatkozások térségenként összehangoltan területi szinergiákat eredményeznek, valamint képesek biztosítani a helyi-térségi, társadalmi-gazdasági szereplők hatékony bevonását és mozgósítását, a célok elérése érdekében. E feltételeket a **decentralizált fejlesztéspolitika** biztosíthatja.

A hosszú távra megfogalmazott, átfogó célkitűzések érvényesítését az országos területi (IV. fejezet) és regionális koncepcionális célok (VI. fejezet) jelölik ki. Az átfogó célkitűzéseket érvényesíteni kell az ágazati, horizontális és regionális stratégiák és programok keretében is.

III. 1. Térségi versenyképesség

A globalizáció és az európai uniós integráció elmélyülése révén Magyarország egyre inkább egy nagyobb gazdasági-társadalmi tér részévé válik, melyben az egyes területi rendszerek (régiók, térségek, települések) fejlődési esélyeit elsősorban versenyképességük határozza meg. A területi verseny különböző területi szinteken (országok, régiók, térségek, városok között) és különböző erőforrásokért – tőke, vállalkozások, turizmus, képzett munkaerő, közösségi beruházások, térségi funkciók – folyik. A területi versenyképesség egy adott térség vállalkozásainak versenyképességén túl magába foglalja azt is, hogy az adott térség vonzó mint lakóhely, befektetési (tőkevonzó) helyszín, turisztikai célterület stb., és mindenekelőtt alkalmas a térségi funkciók megszerzésére, megtartására. A régiók, térségek, települések versenyképessége nem csak vállalkozásaiknak, hanem polgáraiknak, intézményeiknek, civil szervezeteiknek sikerességében is mérendő. A versenyben ugyanakkor a vesztesek az életképességüket, adott térségek társadalmi-gazdasági funkciójukat veszítik el, s ez válságokat, magukra hagyott, kiüresedő (pl. elnéptelenedő) tereket eredményez.

Alapvető cél, hogy az ország régiói, egyéb térségei és városai versenyképesebbé váljanak, ezzel segítve elő Magyarország számára az Európai Unió átlagához való gazdasági-társadalmi

felzárkózását. A versenyképes régiókat prosperáló gazdaság, magas foglalkoztatás, tartós és fenntartható fejlődés, folyamatos megújulási képesség (innováció) jellemzi.

A térségi versenyképesség fejlesztésének homlokterében a térségek külső erőforrás vonzó, ill. -megtartó képességének és a térségi szereplők versenyképességének együttes erősítése, valamint a hatékony területi szerkezet megteremtése áll. A **vállalkozások** versenyképességének javításához a működésüket meghatározó helyi-térségi környezetük (pl. telephely; informatikai, közlekedési elérhetőség; pénzügyi, tanácsadási szolgáltatások; megfelelő képzettségű munkaerő; közigazgatási szolgáltatások) területileg összehangolt fejlesztése szükséges. A lakosság, s főként a képzettebb csoportok vonzásához, ill. megtartásához a megfelelő munkahelyek jelenléte mellett élhető lakókörnyezet, pozitív térségi imázs, magas színvonalú szolgáltatások, megfelelő kulturális és kereskedelmi kínálat szükséges. A fejlesztési források helyi, ill. kistérségi megszerzésének feltétele az aktív, rugalmas és hatékony menedzsment, amely képes versenyképes projekteket, pályázatokat generálni, megvalósítani, érdekeit a partnerségen alapuló fejlesztéspolitikában hathatósan érvényesíteni. A versenyképesség kulcsa a régió/térség szereplőinek együttműködési képessége. Éppen ezért a területi alapon szerveződő gazdasági célú együttműködések (pl. kutatóintézetek, multinacionális vállalatok, KKV-k és tanácsadó cégek közötti együttműködés) ösztönzése kiemelten fontos.

Részcélok:

A térségi versenyképesség prioritása **kettős célkitűzést** jelent:

- A.) Az ország egészének versenyképessége érdekében **hatékony és a növekedés területi terjedését ösztönző térszerkezet megteremtése szükséges** a jelentős foglalkoztatást és jövedelemtermelést biztosító térségek kiterjesztésével, dinamizálásával:
- A **főváros** nemzetközi szerepének és az országra gyakorolt húzóhatásának erősítése;
 - Az ország fejlődését ösztönző olyan regionális központok (**pólusok**) megerősítése, amelyek szervező és megtartóerőt gyakorolnak tágabb régiójukra;
 - Policentrikus, együttműködő **városhálózat** megteremtése, amely képes hatékonyan felfűzni az ország térségeit;
 - az ország **nemzetközi**, illetve a nagyvárosok közti kapcsolatok bővítését szolgáló közlekedési elérhetőségének javítása;
 - A jelenleg is és potenciálisan nemzetközi jelentőségű **turisztikai vonzerővel rendelkező „zászlóshajó” térségekben** a vonzerők, szolgáltatások és turisztikai infrastruktúra térségileg összehangolt rendszerének, egyedi stratégiák mentén történő kifejlesztése és pozicionálása a nemzetközi turisztikai piacon.
- B.) Cél a regionális, térségi, helyi programok, fejlesztések során a versenyképesség szempontjainak előtérbe állítása. **Valamennyi térség, régió fejlesztésekor** adottságaikra és stratégiáikra építve életképes funkcióik megerősítésére, erőforrásvonzó képességük javítására, vagyis relatív **versenyképességük** erősítésére kell törekedni. A fejlődésben elmaradott térségek ehhez nagyobb kormányzati, regionális támogatást kell, hogy kapjanak, ily módon a versenyképesség növelése a felzárkóztatás eszközévé is válik. Az egyes térségek, régiók eltérő adottságaikból adódóan meglehetősen különböző fejlődési lehetőségekkel rendelkeznek.

A versenyképesség főbb térség-specifikus prioritásai az alábbiak:

- **A fejlettebb**, jelenleg is jelentős külföldi működődőkével rendelkező **térségekben**, régiókban a magas hozzáadott értéket termelő, magas technológiájú, minőségi munkaerőt foglalkoztató gazdasági tevékenységek megtelepítésének ösztönzése;
- **A fejletlenebb, foglalkoztatási gondokkal küzdő régiókban** a magas foglalkoztatást biztosító beruházások, ehhez kapcsolódó tőkebefektetések vonzása;
- **Aprófalvak, perifériák és egyéb öregedő korszerkezetű térségek** népességmegtartó, ill. -vonzó képességének javítása vagy számukra új életképes térségi (ökológiai-, rekreációs-, lakó-, stb.) funkciók megnyerése ill. megőrzése;
- **Táji-természeti és kulturális értékekben gazdag térségeink** hazai, és részben a külföldi falusi-turisztikai, üdülöhelyi és egészségturisztikai piacon való érvényesülése, ill. lakófunkcióik megerősítése.

A versenyképességet szolgáló fejlesztendő tényezők köre a különböző adottságok és a választott stratégia függvényében térségenként eltérőek, ezért a versenyképesség fejlesztése a helyi-térségi adottságokhoz igazodó decentralizált fejlesztéspolitikával biztosítható hatékonyan. Az alábbi nyolc tényezőcsoport **olyan általános fejlesztendő pillérek**, melyek az egyes térségek versenyképességi stratégiáinak lehetséges – jóllehet nem kizárólagos – eszközkészletét jelentik:

- **Tudástársadalom építése és az innováció területi terjesztése**

A tudás a legfőbb versenyképességi tényezővé vált. Ezt egyrészt a régió gazdasági struktúrájához igazodó képzettségi szerkezet kialakítása, a kutatási, felsőoktatási központok, a tudásközpontok megerősítése, azok régióon belüli, dinamizáló kapcsolatrendszerének ösztönzése, valamint az információs társadalom területi elterjedésének támogatása biztosíthatja. A tudásközpontok fejlesztése a régiók valamennyi érdekelt szereplőjének együttműködését, a források cél szerinti koncentrálását igénylik.

Az információs társadalom által kínált lehetőségek területi terjedésének ösztönzése kiemelten fontos, hiszen ennek révén a ma még nehezen megközelíthető perifériális területek lakossága is fokozottan bevonható lesz – pl. távmunka révén – a gazdaság vérkeringésébe.

A megújulás ösztönzése érdekében az innovatív fejlesztési megoldások minden esetben előnyt kell, hogy élvezzenek; s a fő feladatokat regionális szinten az innovációt közvetítő intézmények (regionális innovációs központok és a hozzájuk tartozó alközpontok) egységes rendszerének kiépítése és a regionális gazdaságba történő integrálása jelentik. A tudástársadalom fejlesztésének elsődleges beavatkozási szintje a régió.

- **Az elérhetőség javítása**

Az ország és nagytérségeinek versenyképességét az elérhetőség szempontjából elsődlegesen a gyorsforgalmi úthálózat és a nagysebességű, ill. többvágányú vasúthálózat fejlesztése szolgálja hatékonyan. A kistérségek szintjén a – főként a periférikus térségek esetében – a versenyképesség javításának kulcstényezőjét a mellékúthálózat szűk keresztmetszeteinek felszámolása, a térség központjainak jobb tömegközlekedési elérhetősége jelenti. A fizikai elérhetőség mellett kiemelt szerepet kell kapnia az információs elérhetőség biztosításának.

- **Regionális üzleti környezet és szolgáltatások fejlesztése**

A vállalkozói igényeknek megfelelő üzleti környezet megteremtése kedvező lehetőséget biztosít a vállalkozásoknak, enyhíti az őket terhelő adminisztratív korlátokat. Az ösztönző üzleti környezet legfontosabb elemei a befektetőbarát önkormányzati magatartás, hatékony információs csatornák, üzleti szolgáltatások és lehetséges kooperációs partnerek, megfelelő telephelyi kínálat (pl. ipari parkok révén) és a vállalkozások működését segítő regionális intézmények.

- **Térségi hálózatok ösztönzése és a kis- és középvállalatok regionális fejlesztése**

A helyi-regionális társadalmi és gazdasági szereplők önszerveződése, együttműködése, helyi adottságaik felismerése és azok közös, együttes kihasználása jelentősen növeli egy térség versenyképességét. Az egy iparágban, egy értéklánc-rendszer mentén szerveződő gazdasági klaszterek, a régió belüli beszállítói hálózatok ösztönzése kiemelten kívánatos, hiszen hozzájárulnak a gazdasági szereplők versenyképességéhez és ahhoz, hogy a régióba települt nagyvállalatok pozitív kisugárzó hatása erősödjön. A KKV szektor versenyképességének régióspecifikus képzésekkel, célirányos támogatásokkal történő javítása a regionális gazdaságok stabilitásának kulcskérdése.

A KKV-k regionális alapú fejlesztésében prioritást kap a piacképes termékstruktúra kialakulásának, a vállalkozások exportképességének és kooperációs készségének javítása.

- **Regionális és helyi menedzsment szervezeti fejlődése, stratégiák ösztönzése**

A versenyképesség érdekében alapvető cél a regionális, kistérségi és helyi vezetés stratégiai menedzselési és tervezési készségeinek, valamint a piacorientált versenyszemléletnek az erősítése, az együttműködési és innovációs képesség fejlesztése. Módszertani és anyagi eszközökkel ösztönözni szükséges a térség szereplőinek érték- és érdekrendszerét összefogó, a helyi adottságokra reálisan építő, és az európai, globális kihívásokra megfelelő, hatékony választ adó regionális, helyi stratégiák kialakítását.

- **Regionális és települési marketing-kommunikáció erősítése**

A stratégiailag megalapozott arculatformálás, a kommunikációs és marketing eszközök alkalmazása nélkülözhetetlen a befektetések ösztönzésében, a turizmus élénkítésében, a lakossági elégedettség, a pozitív megítélés kialakításában és az érdekérvényesítés érdekében egyaránt.

- **Környezet megóvása és fejlesztése**

A környezet felértékelődő tényező, mely az ott élő népességen keresztül is hat a versenyképességre. A települési környezet, befolyásolja az emberek életminőségét, kihat teljesítőképességükre, és fontos szerepe van abban, hogy minőségével vonzza a lakosságot, amely nemcsak munkaerőt, de adóbevételt és a helyi vállalkozások számára piacot is jelent. A természeti és az épített környezet kiemelt elemei (műemlékek, a kulturális örökség tényezői) a turisztikai potenciál szempontjából fontosak. A beruházások vonzásában egy-egy térség környezeti szempontból akkor élvez versenyelőnyt, ha olyan telephelyekkel rendelkezik, melyek nem elszennyezettek, illetve kiépített környezeti infrastruktúrával rendelkeznek. A versenyképesség növelésének az innováció elterjesztésén, a műszaki infrastruktúra környezetbarát fejlesztésén, és a vállalati magatartáson keresztül ható elemei a környezetbarát technológiák, a tisztább termelési rendszerek, a környezettudatos szervezeti és irányítási rendszerek, a környezetbarát közlekedési módok. Utóbbiak a gazdasági versenyképesség növelése mellett az átfogó környezetgazdálkodás és az integrált környezeti tervezés segítségével hozzájárulnak a környezeti állapot megőrzéséhez és javításához.

- **Turisztikai infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése**

A turisztikai és rekreációs piacon való eredményes érvényesülés érdekében szükséges a térség turisztikai vonzerőihez illeszkedő turisztikai infrastruktúra, és a kapcsolódó vendéglátó szolgáltatások rendszerének térségi szinten összehangolt fejlesztése. Erősíteni szükséges továbbá a különböző turisztikai kínálati elemek térségenkénti harmonizálását, hogy a hazai térségek jól kommunikálható, versenyképes célterületként jelenjenek meg a hazai és nemzetközi turisztikai piacon.

Természetesen nem lehet minden térség egyformán versenyképes, a versenynek időről időre vesztesei is vannak és lesznek (olykor a versenyképes térségekben is jelentkezhetnek anomáliák), akár olyan mértékben is, ami az országos szint eredményeit veszélyezteti, a harmonikus rendszer kialakítását gátolja, így célzott beavatkozásokat kíván.

III. 2. Területi felzárkózás

A területi célokat szolgáló eddigi intézkedések a piaci alapú, az egyenlőtlenségeket fokozó folyamatokat csak mérsékelni tudták, megállítani nem. Ma Magyarországon olyan mértékű területi különbségek fordulnak elő, melyek elfogadhatatlan esélyegyenlőtlenséget teremtenek a társadalom tagjai számára, egyben a gazdaság fejlődését is korlátozva. Az ország legelmaradottabb térségei az északkeleti és délnyugati országrészben összefüggő területet alkotnak, jellemzően nehezen megközelíthető, periférikus helyzetűek, és az elmúlt időszakban konzerválták elmaradottságukat. Megfelelő beavatkozás hiányában az életkörülményekben kialakuló megengedhetetlen egyenlőtlenségek a hátrányos helyzetű térségek leszakadásához, a szegregációs folyamatok felerősödéséhez és újabb válságjelenségek kialakulásához vezetnek.

Az új területfejlesztési politika tudomásul veszi az egyenlőtlen területi (gazdasági) fejlődés törvényszerűségét. Ezért a területi felzárkóztatás alapvető célja koncentrált, a társadalmi esélyegyenlőség elvét sértő és a gazdaság eredményes működését korlátozó elfogadhatatlan területi egyenlőtlenségek, valamint a gazdaság, a vállalkozások hatékony működését korlátozó infrastrukturális, szervezési és az emberi erőforráshoz kapcsolódó hiányosságok megszüntetésére irányul. A legproblematisabb, létező egyenlőtlenségek alapján a felzárkóztatás legfőbb céljai:

- *a fejlettségükben tartósan leszakadó térségek gazdasági-társadalmi felzárkóztatása, főként a Dél-Dunántúl déli szegélye és az északkeleti országrész külső és belső periferiáinak dinamizálása;*
- *a térszerkezet túlzott egyközpontúságának oldása;*
- *az alapvető életesélyek feltételeinek (alap közszolgáltatások elérhetősége, víz, villany, aszfaltút, stb.) biztosítása az ország valamennyi településén.*

A hagyományos területi kiegyenlítő szemlélettel szemben a felzárkóztatás során is alapvető cél az életképes gazdasági, társadalmi elemek megerősítése ill. kialakítása, vagyis **e térségek relatív versenyképességének javítása** annak érdekében, hogy e térségek ne eltartott, hanem a támogatások segítségével működőképes térségi rendszerek legyenek. Éppen ezért a területi felzárkóztatást szolgáló központi eszközöket is az adott térséghez igazítva, zömében a térség stratégiája mentén, a térség erőforrásainak kibontakoztatását célzó integrált térségi programok keretében kell alkalmazni.

Részcélok:

A területi felzárkózás célkitűzés alaplogikája a területileg szelektív, vagyis koncentrált beavatkozás, amit a felzárkóztatási szempontból kedvezményezett (elmaradott) térségek koncentrált rendszerének intézménye biztosít (ld. V. fejezet).

Az elfogadhatatlan területi egyenlőtlenségek felszámolása érdekében a felzárkóztatási célokra közvetlenül felhasználható (a központi területfejlesztési, ill. regionális) erőforrásokat e kedvezményezett térségekbe, a legsúlyosabb egyenlőtlenségek oldására szükséges koncentrálni. Az egyéb fejlesztéspolitikai források felhasználása során pozitív diszkriminációban kell e térségeket részesíteni az alábbi, legfőbb egyenlőtlenségi problémák oldására megfogalmazott részcélok megvalósítása mentén:

- ***Túlzottan egyközpontú térszerkezet oldása, a régiók közötti jelentős különbségek mérséklése***

Az ország nagyvárosi térstruktúráját kiegyensúlyozottabbá tenni képes regionális központok hiánya évtizedek óta az egyik legnagyobb és az elmúlt időszakban tovább súlyosbodó térszerkezeti aránytalanság.

Az egyközpontú térszerkezet oldása érdekében a közlekedési hálózat transzverzálisabbá tétele, a vállalkozások vidéki telephelyválasztásának ösztönzése, a vidéki városok, főképp a regionális központok funkcióbővülésének és versenyképességének erősítése szükséges. A vidéki tér érdekérvényesítő képességét erősíti a régiók önállóságának fokozása és a regionalizmus folyamatainak erősítése is. A harmonikusabb térszerkezet elérése érdekében Budapest nemzetközi jelentőségű szerepvállalását biztosítani kell, országon belül azonban az alacsonyabb térségi szintek fejlesztése érdekében a főváros hatáskörének csökkentése kézenfekvő feladat.

A tartósan leszakadó és periférikus térségek gazdasági-társadalmi dinamizálása

A legelmaradottabb térségek döntő többsége nehezen megközelíthető, számottevő városi központ nélküli rurális térség. Éppen ezért a felzárkóztatás alapját e térségek településeinek a városhálózatra való hathatós felfűzése, egy új, integrált város és vidéke rendszer megteremtése jelentheti. Ehhez mindenekelőtt az elérhetőség rendszereinek fejlesztése és a város-falu feladatmegosztás lehetőségeinek elmélyítése szükséges. A városok azon képességét kell ösztönözni, mellyel képesek ellátni tágabb környezetüket szolgáltatásaikkal, munkahellyel, míg a falvak esetében a lakófunkció megerősítése, a rekreációs idegenforgalmi szerepük fejlesztése a legfontosabb. Ahol nincsen kellő közelségben érdemi városi központ, ott ösztönözni kell ilyen központok létrejöttét, ill. megerősödését.

Elérendő cél az elmaradott térségekben az aktivitás növelése, és a munkahelyteremtéssel járó fejlesztések ösztönzése (a legelmaradottabb vidékies térségekben kiemelten fontos terület továbbra is a mező- és erdőgazdálkodás – különösen az erdőtelepítés); helyi vállalkozások megerősítése, a térségi igényekhez igazodó képzési rendszer megteremtése. A munkaerőpiacról kiszorultak integrálása érdekében foglalkoztatás és komplex munkaerő-piaci programok támogatása szükséges.

- ***Helyi (települési, kistérségi) szinten, valamint a főbb településkategóriák között jelentkező, az alapvető életesélyek (közfoglalkoztatások elérhetősége, kommunális infrastruktúra) terén fennálló egyenlőtlenségek mérséklése***

Az ország bármely pontján élő állampolgár számára biztosítani kell az alapvető települési infrastrukturális feltételek (ivóvíz, villany, szilárd burkolatú út, szennyvíz- és hulladékkezelés stb.) rendelkezésre állását és az alapvető közszolgáltatások tömegközlekedéssel elfogadható időn belüli elérhetőségét.

További cél a közoktatás, a kulturális szolgáltatás, a szociális és szakorvosi ellátás, a foglalkoztatottság és az elérhetőségi viszonyok kistérségek közötti egyenlőtlenségeinek mérséklése. (A különböző méretű központokkal és lakosságsszámmal rendelkező kistérségek között ugyanakkor a gazdasági teljesítmény, a nagyobb központokhoz kapcsolódó funkciók, stb. tekintetében nem reális célkitűzés a különbségek mérséklése). A kistérségek közötti nem kívánatos egyenlőtlenségek mérséklése - regionális szinten működő rendszer megvalósulása esetén - elsődlegesen a belső területi problémáikra „érzékeny” régiók feladatköre.

III. 3. Fenntartható térségfejlődés és örökségvédelem

Magyarország földrajzi adottságaiból és átmeneti helyzetéből adódóan európai összehasonlításban is különlegesen változatos táji, természeti és kulturális értékekkel, termelési hagyományokkal rendelkezik, amelyek jó része egyedülálló állapotban maradt meg. Ezek az értékek speciális táji és térségi adottságként az ott élő – a jelen és a jövő nemzedékeket magában foglaló – közösségek, a helyi társadalmi csoportok jólétét szolgálva a térségek megújulásának és fejlődésének erőforrásai lehetnek, megőrzésük, hasznosításuk azonban csak a fenntartható fejlődés elveire alapozottan biztosítható.

A fenntartható fejlődés középpontjában a társadalmi haladás, a szociális alapkérdések megoldása, azaz a tág értelemben vett szociális jólét elérése, megőrzése áll: a méltányos életfeltételek, megfelelő életminőség biztosítása és javítása mindenki számára, beleértve az egészséghez, az egészséges környezethez, a szociális biztonsághoz, a társadalmi kohézióhoz szükséges feltételeket. A társadalmi jólét javítását, folytonos biztosítását szolgálja a gazdaság eszközszerkezete. A társadalom érdekében, a társadalmi-gazdasági tevékenységek során tekintettel kell lenni a természeti környezet, a nem megújuló és a feltételeken megújuló erőforrások korlátjaira, a természeti rendszerek eltartó képességére, a fenntarthatósági szempontoknak érvényt biztosító közösségekre, a környezet védelmére, a természet megőrzése tehát kulcsfontosságú a fenntartható fejlődés szempontjából.

Az egyes térségi rendszerek nagymértékben támaszkodnak a helyi erőforrásokra, melyek kiaknázása így fokozott óvatosságot, fenntarthatósági koordinációt kíván. A gazdaság rendszerszemléletű fejlesztése során általában is hangsúlyosan figyelembe kell venni az értékhozó kultúrák, az ökoszisztémák sokszínűségének megőrzését, a környezet és a tájak terhelhetőségét, mivel – az etikai megfontolásokon túl – ezek erőforrásokat is jelentenek.

A fenntarthatóság mindig meghatározott térbeli keretekben – térség, régió vagy földrajzi táj – vagyis területi megközelítéssel teremthető meg. Ebből adódóan a területfejlesztés különösen erős hatással van a fenntarthatóság megvalósulására vagy ellehetetlenülésére.

A fenntartható térségfejlődés célja, hogy a fejlődés térségenként oly módon valósuljon meg, hogy a környezeti, kulturális és természeti értékek védelme mellett biztosítsa a lakosság életminőségének fenntartását és javítását, az életminőség javulását eszközként szolgáló gazdaság számára alapot biztosító természeti és kulturális erőforrások harmonikus és kíméletes igénybevételét, figyelembe véve a régiók sajátos adottságait, hagyományait, azokat helyben értékke alakítva. Az OTK-nak – a hazai fenntartható fejlődés stratégiai szempontjaival összhangban – célja, hogy a társadalmi jólét elérése és megtartása érdekében folytatott gazdaságfejlesztés a természeti erőforrások javuló hatásfokú felhasználásával, a környezetterhelés korlátozásával, csökkentésével menjen végbe. Egyúttal a gazdasági fejlődésnek elő kell segítenie – egyéb társadalmi követelmények mellett – a szociális kohézió erősödését az ország térségein belül.

A területfejlesztés célja, hogy a társadalom, a gazdaság és a környezet térbeli – kistérségi, regionális, és egyéb térségi szintű – rendszerei környezetileg, szociálisan és gazdaságilag egyaránt fenntarthatók legyenek, szolgálva az ott élők – jelen és jövő nemzedékek – közösségeinek jólétét, különös tekintettel annak minőségi dimenziójára. A harmonikus jövőképhez alapvetően az alrendszerek (társadalmi, gazdasági, környezeti) helyi, térségi konfliktusainak kiküszöbölésével járul hozzá, kijelöli a fejlődés kereteit és határait. Bizonyos, környezeti tényezők által dominált térségek – pl. természetvédelmi, műemlékvédelmi oltalom alatt álló területek – esetében indokolt a környezeti fenntarthatóság szempontjainak előtérbe helyezése a társadalmi, gazdasági szempontokkal szemben.

A fenntartható térségfejlődés olyan térségi specifikumokat figyelembe vevő fejlesztés eredményeképpen biztosítható, amelynek alapja az adott térség környezeti, természeti, gazdasági és kulturális erőforrásainak értékmegőrző hasznosítása. Ehhez elengedhetetlen a szubszidiaritás elvének megfelelően a helyi önfenntartó rendszerek kiépülésének támogatása, valamint a helyi társadalom, gazdaság és környezet megújuló-képességének biztosítása.

A fenntartható fejlődés szempontjait figyelembe vevő területi fejlesztéspolitika alapfeltételei:

- a környezeti szakpolitikák fokozott integrációja a területi fejlesztésekben, átfogó környezetgazdálkodási szempontok és az integrált környezeti tervezés érvényesítése, a szakpolitikai irányelvek összhangjának megteremtése a különböző területi szinteken;

- egyensúly biztosítása a környezet terhelhetőségét figyelembe vevő gazdaságfejlesztés, az épített és a természeti környezet védelme, és a társadalmi kohézió erősítése között;
- integrált, térségspecifikus fejlesztéspolitika érvényesítése (szektorok, politikák, intézményi keret);
- a helyi közösségi szerveződések, társadalmi, szellemi, kulturális javak helyi erőforrásokra alapozott megőrzése és hasznosítása, a lakosság helyben tartása, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése érdekében;
- a fejlesztések során a táji, környezeti, természeti és egyéb helyi adottságoknak megfelelő termelési módok előnyben részesítése, a környezetkímélő termelési, közlekedési rendszerek előtérbe helyezése;
- a fejlesztések során a hagyományos táj- és a határhasználat, a településrendszer, az antropogén tájelemek, a műemlékek, a régészeti, történelmi, néprajzi örökség fennmaradásának és kibontakozásának biztosítása;
- a potenciális szennyező forrásként jelentkező szennyvíz és hulladék korszerű technikával megvalósuló kezelése, ártalmatlanítása;
- az öröklött környezetszennyezés felszámolása, kármentesítés;
- mindezek érdekében a térségek speciális adottságainak teljes körű feltárása.

A fenntartható fejlődés elveit figyelembe vevő térségfejlesztés csak akkor érheti el a célját, ha az ágazatok céljait átszövő és a területi értékekre és adottságokra alapozó fejlesztéspolitikaként működik. Ezt biztosítja a részvételi elvű tervezés, amely kifejezett sajátossága a területi tervezési rendszereknek, s amellyel biztosítható, hogy a területfejlesztési tevékenység a szakpolitikák összehangolása révén megelőzze és kivédje a környezeti (természetes és antropogén eredetű) kockázatokat, hosszú távon is életképes és az értékeket, megújuló és eltartóképeséget figyelembe vevő beavatkozásokat támogasson, valamint a térségi és helyi adottságokra építkező munkahelyteremtő, lakosságmegtartó beavatkozásokat részesítsen előnyben. Így teremthető meg a fenntartható térségfejlődés érvényesítéséhez elengedhetetlen, a nyilvánosság széles körét érintő, közvetlen érdekelttség is.

A természeti-környezeti, kulturális-társadalmi adottságok területi szerveződése alkotja a tájat, amely nem társadalomszervezési, fejlesztési, hanem funkcionális területegység. A táji örökség komplex kategória, több területspecifikus természeti, kulturális elemet egyesít magában. A területfejlesztés szempontjából kiemelt fontosságú, hogy a táj egységes területi keretet nyújt ezeknek, ez a fenntarthatósági gondolatok terét is megadja. Két nagy alapkategóriája: a táji természeti és a táji kulturális örökség a legtöbbször szoros kölcsönkapcsolatban áll egymással.

• **A táji természeti örökség helyi-térségi megőrzése és hasznosítása**

A **természeti örökség** (a védett és nem védett természeti területek és ezek hálózata, az élő és élettelen természeti és táji értékek, élőhelyek, fajok és közösségek, a biológiai sokféleség) az ipar, az intenzív mezőgazdaság, a közlekedés és urbanizáció, a tömegturizmus, valamint a természeti és antropogén krízishelyzetek hatásainak van kitéve. A hatások kockázatainak csökkentése és kivédése, a károk felszámolása a hatékony és a fenntartható fejlődés elveit figyelembe vevő térségfejlesztés fontos feladata, mert csak így biztosítható egyes térségtípusok táji adottságokra alapozott egyedi fejlesztéseinek eredményessége és a biodiverzitás fenntartása. Ezekben hangsúlyos szerepet kapnak a környezetkímélő, természetközeli és energiahatékony beavatkozások, amelyek a lakosság életminőségét és egészségi állapotát pozitívan befolyásolják. Ezért a területfejlesztés célja különösen:

- a táji-térségi illetve helyi identitás erősítése, az ember és táj kapcsolatrendszerének újraélesztése, a helyben élők ill. a helyi intézmények környezethez, természethez fűződő és jogainak erősítése, kötelességeinek nyilvánvalóvá tétele;
 - a táji értékek, mint számos térség fejlődési erőforrásának természetkímélő használata a rekreációs tevékenységek működtetése révén, az ökológiai rendszerek terhelhetőségének és sérülékenységének fokozott figyelembevételével;
 - a természeti örökséget veszélyeztető környezeti (természetes és antropogén eredetű) kockázatok kivédése integrált fejlesztési programokkal. Az elszennyezett és degradált területek rehabilitációjához való hozzájárulás;
 - a természeti örökségre alapozott egyedi fejlesztések megvalósítása – biotermesztés, természetközeli gazdálkodási módszerek bevezetése, hagyományos termelési módszerek újraélesztése, bemutatása, ökoturizmus, szolgáltató- és bemutatóközpontok, natúrparkok, tájházak, környezetvédelmi infrastruktúra létesítésével – a védelmi szempontok és az elővigyázatosság figyelembe vételével;
 - az országos ökológiai hálózat kialakításának és fenntartásának támogatása.
- ***A kulturális örökség és a társadalmi identitás helyi-térségi értéknövelő kezelése és erősítése***

A **táji kulturális örökség** – mely magában foglalja az épített, a tárgyi és a szellemi kulturális örökséget – közvetlenül vagy közvetetten szellemi vagy tárgyi-anyagi erőforrás, s mint ilyen, gazdasági tényező.

A kulturális örökség a települési, a térségi, a nemzeti és az európai identitás egyik sarokköve, az egyik legfontosabb közösségi-kulturális, környezeti és gazdasági jelentőséggel bíró térségi erőforrás, ezért a területfejlesztésnek azt integrált, összetett módon kell kezelnie. Területfejlesztési szempontból egyaránt fontos a védelme, annak érdekében, hogy hosszú távon is erőforrás maradjon, valamint a fenntartható fejlesztése, azaz hogy a fejlesztési projektek épülhetnek a benne rejlő erőforrások kiaknázására és örökségi értékeinek kiteljesítésére, illetve további örökségértékek generálására. A kulturális örökség megőrzése, értékeinek kiteljesítése és a társadalmi identitás térségi erősítése a fenntarthatóság fontos tényezői, hiszen a jövő generációja számára őrzik meg a múlt és a jelenkor értékeit, ezzel biztosítva a tudás és hagyományok térségi jellegzetességeinek fennmaradását. Ezért a területfejlesztés célja különösen:

- a népi építészet, kézművesség és gazdálkodási kultúra fennmaradásának elősegítése, a hagyományos mesterségek felélesztése, értékke alakítása, az ezekre alapozott piacteremtés;
- a különböző településtípusokat és tájakat egyedi arculatúvá tevő építészeti stílusok és településkarakterek, településszerkezeti jellemzők, a történelmi városközpontok, településközpontok fennmaradásának biztosítása;
- az UNESCO Világörökség területek egyedi értékeire alapozott turisztikai fejlesztése;
- a kulturális örökség kisugárzásának erősítése és fennmaradásának érdekében a kulturális örökségi láncba szervezhető kulturális örökségi turizmus céltárgyai (örökségi értékek és emlékek) védelmének, fenntartható hasznosításának, és az oktatási, művelődési és kulturális intézmények kulturális örökségi központokhoz történő szerves integrálásának biztosítása;
- tájképi értékű kulturális örökségi területeken a hagyományos művelési és beépítési mód megváltoztatásához kapcsolódó engedélyezés szigorítása; a tájkarakter esetleges

megváltoztatása esetén a tájterhelhetőség vizsgálata, a régészeti és műemléki szempontok figyelembevétele;

- a felújítási eszközök koncentrációja a kiemelkedő értékű műemléki magterületek erőforrás szerepének elősegítéséért;
- a hagyományokra építő és a helyi örökségértékek védelmére életre hívott civil kezdeményezések támogatása. A lakosság aktivizálása a helyi és térségi érdekérvényesítés és döntéshozatal folyamatában. Az épített és természeti környezet megóvására irányuló felelősség kialakítása, a történeti környezet erkölcsi avulásának megállítása, az emberek attitűdjének pozitív megváltoztatása;
- a nemzetiségi térségek, települések arculatának erősítése, karakterisztikus nemzetiségi kultúrák megőrzése, erőforrás-potenciáljának kialakítása. A helyi és üdülőlakosság együttműködéseinek elősegítése.

• ***Az erőforrások fenntartható használatát biztosító fejlesztéspolitika megvalósítása***

A területfejlesztési tevékenység a társadalmi jólét biztosítása érdekében nem hagyhatja figyelmen kívül az erőforrások magas szintű védelmét és ezek megújuló képességére épülő, hosszú távú használatának biztosítását. Az egyes térségek adottságainak megfelelően biztosítani szükséges az erőforrásokhoz való méltányos és a jövő generációk érdekét is tekintetbe vevő hozzáférést úgy, hogy az ne veszélyeztesse a rendelkezésre álló erőforrások természetes megújulását és a környezet, illetve a környezeti elemek minőségét. Ezért a területfejlesztés célja különösen:

- a helyi anyag és energiagazdálkodási rendszereknek az ökológiai terhelhetőségéhez igazodó kialakítása, a körforgás térségben záródó ciklusaival. A környezetileg különösen érzékeny és a természetvédelmi területek esetében a környezeti fenntarthatóság követelményeinek kiemelt érvényesítése;
- az elnéptelenedő települések és térségek vonzerejének növelése a lakosság helyben maradásának és életminőség-javulásának biztosítása érdekében. A táji és helyi adottságok előtérbe helyezésével a megújuló erőforrások és alapanyagok hasznosításának ösztönzése, a nem megújuló erőforrások értékmegtartó hasznosítása;
- az alternatív természeti erőforrások és energianyerési lehetőségek feltárása és hasznosítása, az energiahatékonyság és energiatakarékosság javítása, a környezetkímélő és természetközeli technológiák és eljárások elterjesztése;
- a helyi piacok működésének ösztönzése a megújuló alapanyagok felhasználásával és ezek helyben történő, értéknövelő feldolgozásával és minőségi termékkel való előállításával;
- a környezetileg különösen érzékeny és veszélyeztetett térségekben a környezetintegrált területfejlesztés fokozott érvényesítése: mező-, és erdőgazdálkodás, a vízgazdálkodás, a környezet- és természetvédelem összehangolt komplex fejlesztési programjainak kialakítása és végrehajtása. Az éghajlatváltozás lehetséges hatásaira való megelőző felkészülés, az árvizek, belvizek és az aszályok környezeti elemeket, természeti erőforrásokat, népet és gazdasági javakat veszélyeztető hatásainak megelőzése, az esetlegesen keletkező károk enyhítése;
- a nemzetközi együttműködés fejlesztése a határokon átnyúló és a környezeti elemeket, természeti és kulturális erőforrásokat, népet és gazdasági javakat veszélyeztető hatások és kockázatok megelőzésére és kivédésére;
- az ország minél több térségében fel kell tárni a táji területi rendszerek működését, változási tendenciáikat, kataszterbe kell venni a térségek természeti környezet értékeit;

- térinformatikai alapú, integrált területi környezeti információs rendszerek hálózatát kell felállítani, melyek alkalmasak az EU és OECD igényeknek is megfelelő és széleskörű adatszolgáltatásra és kapcsolatuk biztosított más e-közigazgatási, területirányítási, területi információs rendszerekhez (pl. TeIR-hez).

III. 4. Területi integrálódás Európába

A területi tervezés hatóköre az EU csatlakozás után immár nem állhat meg az országhatárnál. Az új, nyitott területpolitikának kiemelten kell kezelnie az ország nemzetközi kapcsolataiból (nemzetközi integráció), ezen belül különösen az Európai Unió tagságunkból (európai integráció) adódó lehetőségeket és kötelezettségeket, valamint a sajátos földrajzi helyzetből (közép-európai és kárpát-medencei integráció), ezen belül kiemelten hazánk történelmi fejlődéséből adódó nemzeti sajátosságokat és feladatokat is (nemzeti integráció/k).

Az európai integráció folyamata a magyarság és az európaiság egymást erősítő közösségének, Európa és a magyarság, valamint Közép-Európa és a Kárpát-medence újraegyesítésének modern kerete, ahol a politikai, intézményi, jogi és területi határok elválasztó jellege mérséklődik, az Unión belüli tagállamok között pedig fokozatosan megszűnik.

Alapvető célkitűzés a magyar területfejlesztési politikában a politikai integráció után immár az ország szűkebb és tágabb környezetével (európai, közép-európai és kárpát-medencei) való funkcionális integrálódás **tudatos és innovatív kiterjesztése időben, térben, mélységben, minőségben, hatékonyságban és eredményességében**, az ország fizikai bekapcsolása az európai vérkeringésbe, valamint az uniós kohéziós, regionális és szakpolitikákkal való minél erősebb összhang megteremtése.

Kiemelten fontos feladat az **Európai Unió integrációból adódó lehetőségek hatékonyabb kihasználása és a nemzeti érdekérvényesítés erősítése**. Ugyancsak fontos cél az uniós kohéziós, regionális és szakpolitikákkal való minél erősebb összhang megteremtése, a magyar fejlesztési politika határozottabb érdekérvényesítő képességének megvalósítása, az uniós és kiemelten a szomszédos országokkal folytatott aktív partnerség keretében a közösségi források minél hatékonyabb felhasználása, valamint az EU fejlesztési és területi tervezési gyakorlatából való tanulás hangsúlyozása. Ugyanakkor fontos célunk részt venni az Unióhoz a későbbiekben csatlakozó országok felkészítésében.

Az Európába történő szervezettebb beilleszkedés célkitűzése nem korlátozódhat a jelenlegi Európai Unió területére.

Kiemelt feladatként kell kezelni az **ország kedvező és sajátos földrajzi helyzetéből és adottságaiból adódó lehetőségek** kihasználását, a **kiterjedt nemzetközi kapcsolatok** bővítését, valamint a **szomszédos országok, kiemelten azok magyarok lakta területeivel való** különböző szintű és formájú **határon átnyúló és határ menti fejlesztési és együttműködési kapcsolatok**, hálózatok revitalizálását és megerősítését.

Részcélok:

A megújuló területfejlesztési politika az európai integrálódás jegyében az alábbi célokat tűzi ki:

- **Magyarország integrációja az európai gazdasági térbe főként a transzeurópai közlekedési hálózatok hazai fejlesztésével és a nemzetközi kutatási, tervezési programokban való intenzív részvétellel**

Az ország transznacionális együttműködéseit az alábbiak jellemzik:

- csatlakozás a fejlettebb, nyugat-európai növekedési zónákhoz,
- a környezetbarát közlekedési rendszerek fejlesztésével logisztikai szerep erősítése a közép-európai térségben,
- tudásátadó szerep és gazdasági befolyás erősítése a délkelet-európai térségben.

Cél, hogy felgyorsuljon hazánk funkcionális integrálódása Európa, különösen Közép-Európa gazdasági, társadalmi és infrastrukturális térszerkezetébe, a globális tudás-, információ- és innováció-alapú gazdaságba és társadalomba, valamint a nemzetközi kulturális, területi és regionális együttműködési folyamatokba. A rész cél megvalósulását az alábbi fejlesztési feladatok szolgálják:

- minőségileg magasabb szintű integrálódás az európai magsztrális hálózati rendszerekbe (kiemelten transzeurópai és közép-európai infrastrukturális hálózatok);
- intenzívebb kapcsolódás a nemzetközi, főként európai és közép-európai transznacionális terület- és regionális fejlesztési, hálózattervezési, együttműködési és fejlesztési folyamatokba (kiemelten a Cades térség, és egyéb közép-európai országok);
- a különböző területi szintek (pl. települések, régiók), és a területfejlesztési szakmai szereplők transznacionális és nemzetközi együttműködési hálózatainak támogatása (eurorégiók, klaszterek, "eurocities", stb.);
- a nemzetközi migrációs folyamatok tudatos kihasználása (a hozzáadott érték elvű befogadás-stratégia mentén szakma- és régióspecifikus letelepítési programok kidolgozása)

A magyar siker kulcsa az intenzív nemzetközi együttműködés, ezért minden szinten támogatni kell a kölcsönös előnyökön nyugvó nemzetközi területfejlesztési, tervezési, kutatási, fejlesztési, innovációs és egyéb társadalmi-gazdasági hálózati együttműködést és partnerséget.

- ***A határ menti és határon átnyúló együttműködések lehetőségeinek bővítése a határ menti településközi, ezen belül intézményi, vállalkozói, civil kapcsolatok ösztönzésével, valamint az EU támogatási programok hatékony felhasználásával***

Magyarország központi földrajzi és stratégiai helyzeténél fogva a jövőben – az Európai Unió új szomszédsági politikájával összhangban – vezető koordinációs, szervező, információs szerepet játszhat a határok megnyílásával egységesülő kárpát-medencei térség fejlődésében, a területi integrációt erősítő határ menti, határon átnyúló interregionális és transzregionális fejlesztési együttműködések tervezésében, szervezésében és végrehajtásában.

A határon átnyúló együttműködések és feléledő kapcsolatrendszerek közép- és hosszú távon megteremtik a Kárpát-medencében korábban szorosabb egységet képező régiók, megyék, természetes vonzáskörzetek újraéledését, továbbá lehetővé teszik számos jelenleg perifériális helyzetben lévő területnek a fejlődési vérkeringésbe való bekapcsolódását.

A környező országok csatlakozása révén a határok átjárhatósága javul, ami kiváló lehetőséget nyújt a hagyományos településközi, gazdasági kapcsolatok újjáélesztésére. A határ menti együttműködésekben különös hangsúlyt kell helyezni a kulturális kapcsolatok erősítésére, valamint a környezetvédelmi és természeti katasztrófa megelőzési intézkedésekre.

Elérendő cél, hogy hatékony és eredményes együttműködés keretében több szinten és intenzíven kapcsolódó **integrált határ menti térségek jöjjenek létre.**

A rész cél megvalósulását az alábbi fejlesztési feladatok szolgálják:

- közös kárpát-medencei területi tervezési és fejlesztési együttműködések, valamint közös stratégiák és fejlesztési programok kidolgozása, megvalósítása, s a határon átnyúló fejlesztési feladatokat hatékonyan ellátni képes közös intézményrendszer kialakítása;
- az egyes határ menti-, valamint a hasonló problémával küzdő térségek összehangolt és integrált fejlesztésének biztosítása érdekében transz- és interregionális együttműködések, valamint közös fejlesztések hazai támogatásának biztosítása, ösztönzése;
- országhatáron átnyúló fejlesztési és szakmai együttműködések létrejöttének hazai támogatása (új térségi együttműködési és fejlesztési formák).
- a transzferrégiók és kapuvárosok gazdaság- és társadalomszervező szerepének, valamint hálózati együttműködési képességének erősítése.

• *A nemzeti integrációk és a nemzetiségi fejlesztési együttműködések elősegítése*

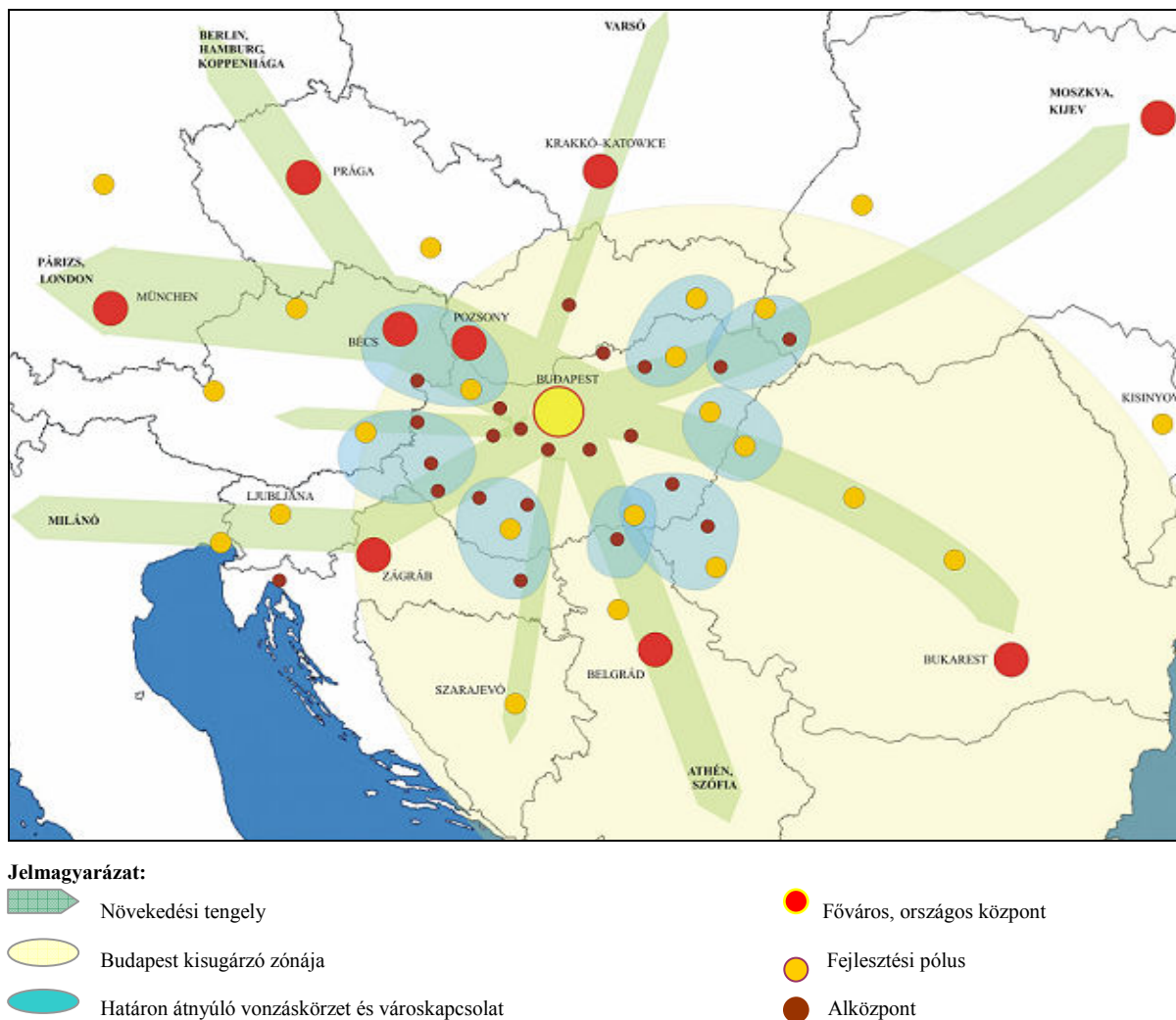
A hazai nemzetközi területfejlesztési politikai, ill. -fejlesztési együttműködéseknek a következő években kiemelt célja az érintett országok szakmai szervezeteivel szorosan együttműködve az anyaországi fejlesztési források és támogatások bevonása és integrálása a határon túli kisebbségi területek, különös tekintettel a határon túli magyar lakta területek fejlődésébe. Ehhez elengedhetetlen a hazai területfejlesztés szakmai részvétele mellett egy eurokonform mintaértékű fejlesztéspolitikai modell (tervezés-programozás-támogatás-fejlesztés) kialakítása, és ennek keretében a magyar-magyar, határon átnyúló, beavatkozási térségenként differenciált, nemzeti fejlesztési programokban testet öltő és fenntartható fejlesztési modell működési alapjainak (intézményi, pénzügyi, szervezeti és szakmai) megteremtése.

Magyarországnak emellett kiemelt feladata a hazánkban élő **kisebbségek** kultúrájának, identitásának megőrzése, a gazdasági, társadalmi fejlődésüknek, területi és nemzeti integrációjuknak **határon átnyúló támogatásának proaktív előmozdítása**. Ennek keretében megvalósulhat a magyarországi kisebbségek által lakott térségek, települések fejlődésének határon túli anyaországi program- és projektalapú támogatása.

A rész cél megvalósulását az alábbi fejlesztési feladatok szolgálják:

- a nemzeti integráció és a nemzeti területfejlesztési együttműködés szakmapolitikai és működési alapjainak megteremtése;
- határon átnyúló nemzeti fejlesztési alapok (pl. gazdaságfejlesztési, befektetési, garancia alapok) és a határon túli túlnyomóan magyarok lakta területek integrált térségi fejlesztési programjainak a létrehozása (pl. Székelyföldi Operatív Program), valamint az integrált projekt alapú támogatások, illetve szakmai támogatás (pl. intézményfejlesztés, szakmai, módszertani segítségnyújtás) feltételeinek a megteremtése;
- a Magyarországon élő kisebbségek által lakott térségek, települések fejlesztése az anyaországi támogatások fogadását ösztönző feltételek kialakításával.

Magyarország területi integrálódásának főbb dimenziói

III. 5. Decentralizáció és regionalizmus

A jövőképben megfogalmazott harmonikus területi szerkezetű és versenyképes Magyarország létrejöttét csak decentralizált fejlesztéspolitika valósíthatja meg hatékonyan. A megújuló magyar területfejlesztési politika éppen ezért céljai között határozottan felvállalja az érdemi decentralizáció, kiemelten a regionalizmus és a regionális berendezkedés kialakításának teljes fejlesztéspolitikát átható ügyét, mint az ország hatékony működésének, fejlesztésének kiemelt területszervezési feladatát.

A területfejlesztési politika határozottan állást foglal az érdemi decentralizáció mellett, mely alkalmazása szükséges annak érdekében, hogy:

- a területi versenyképesség javításának érvényesítéséhez a helyi sajátosságokra, versenyelőnyökre építő hálózati alapon szerveződő ágazati, illetve területi fejlesztési célok, programok kidolgozásra és megvalósításra kerüljenek;
- a területi felzárkózás előmozdításához a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek feltárják belső erőforrásaikat, melyre építve megvalósítják fejlesztési célkitűzéseiket;
- a fenntartható térségi fejlődés elősegítéséhez a helyi identitásra építve és a természeti, kulturális értékek figyelembe vétele mellett formálódjanak az erőforrás-kímélő helyi fejlesztési célok és a kapcsolódó eszközök;
- a nemzetközi együttműködésekben való hatékony és közvetlen részvétel biztosítva legyen.

A decentralizáció folyamata kettős területszervezési folyamatot takar, mely az egyes térségi szintek között jelentősen hozzájárul a szubszidiaritás elve szerinti, lehető leghatékonyabb feladatmegosztás és együttműködés kialakításához. A decentralizáció érvényesítése az ország hatékony működése érdekében alapvetően három szinten eredményez fejlesztéspolitikai változásokat:

- országos szinten a decentralizáción alapuló regionális átalakulás érdemi megvalósítása;
- regionális szinten a kistérségi részvételen alapuló decentralizáció megvalósítása;
- a települési szint saját fejlesztési forrásainak bővítése.

A decentralizáción alapuló regionális átalakulás az ország számára olyan alapvető, a teljes fejlesztéspolitikát átható modernizációs lépés, amely az ország hatékony fejlesztésének és területi működésének egyik sarokköve.

A cél hozzájárulni egy olyan regionális államberendezkedés kialakításához, amelyben az önkormányzati alapon szerveződő régiók saját forrásokkal rendelkeznek és a szubszidiaritás, partnerség elvét érvényesítve a régió szintjén kezelhető társadalomszervezési és -fejlesztési feladatokat önállóan, az országos szakpolitikákkal és fejlesztéspolitikával szoros összhangban látják el.

A fejlesztéspolitika elsődleges területi egysége a jövőben az ország hét NUTS2 szintű régiója, amelyek a decentralizált fejlesztéspolitikának, az ágazatok területi integrációjának elsődleges szintjét jelentik. A hét régió a korábbi tervezési statisztikai funkció mellett határozott fejlesztéspolitikai szerepet kap. Növekszik a szerepe az alulról jövő kezdeményezéseket hatékonyan megjelenítő, integrált térségi fejlesztéseket megvalósítani képes kistérségi szintnek is.

A regionalizáció folyamatát számos tényező motiválja, így:

- a politika növekvő legitimációs igénye: a hiányzó polgárközelséggel keletkező demokrácia-deficit kezelésére az EU-ban alkalmasnak tűnt a „Régiók Európa” jelszó megjelenése;
- a politikai hatalommegosztás új igénye: regionális szinten megvalósulhat a színesebb és eredményesebb hatalommegosztás, így a politikum számára a regionális szint a közhatalom gyakorlásának új alternatívájává válhat (regionális kormányzás);
- az állam-társadalom viszony újrendezésének igénye a decentralizáció jegyében: a problémák mind összetettebbé válásával a viszony újrendezésében a kiutat azok a módszerek jelentik (fiskális föderalizmus, decentralizálás, dekoncentráció, kooperáció, közösségsszervezés, partnerség, teljességre törekvő szemlélet, kormányzás, hálózatosodás), amelyeket összefoglaló néven regionalizációnak nevezünk;

- *a gazdaság működésének és a közhatalom gyakorlásának hálózatosodási igénye: egyre nagyobb szerepet kap a közhatalmi (államigazgatás, önkormányzati szféra) és a nem közhatalmi (társadalmi és gazdasági szféra) szereplők partnerségen alapuló, hálózatos együttműködése. Ezt a trendet erősíti a gazdaságszervezés új formái és a modern nagyvállalatok szervezeti struktúrája is (hálózatok, klaszterek, virtuális vállalatok);*

A regionális tervezési és programozási szint megerősítése célszerűvé teszi a **közigazgatási rendszer átalakítását**, a regionális szintű intézményrendszer megerősítését, a meglévők működésének regionális szintű koordinálását. Reális célként egyelőre elsősorban a delegált, ill. dekoncentrált szervezetek megerősítése és működésük fokozott összehangolása vehető számításba. E folyamat végső, **távlati célja azonban hozzájárulni a regionális demokrácia kiteljesedéséhez, ezen belül is a regionális önkormányzatok megteremtéséhez.** A területfejlesztési politika legfontosabb szintjei a jövőben a **régió, a kistérség és az annál kisebb, összetartozó és kooperáló településcsoport** lehet.

Regionális szinten a kistérségi részvételen alapuló decentralizáció megvalósítása a területfejlesztési politika hatékony működésének, a hatékony regionális szintű fejlesztésnek és a helyi feladatok hatékony szervezésének, irányításának alapfeltétele. A **kistérségi szint szakmai, szervezeti és pénzügyi megerősítése** elengedhetetlen a kistérségi és regionális szintű fejlesztési célok, a decentralizált szakmai fejlesztési programok keretei között az ágazati fejlesztési célok, valamint az integrált térségfejlesztési programok sikeres megvalósításához.

Részcélok:

Az OTK határozottan állást foglal a regionális berendezkedésű államszerveződés és az érdemi decentralizáció mellett, melynek legfontosabb letéteményesei: 1. *hosszú távon hozzájárulni a saját forrásokkal rendelkező regionális önkormányzatok kialakításához*, 2. *közép- és rövidtávon a területfejlesztési régiók megerősítése*, továbbá 3. *a regionalizmus, a regionális hálózatépítés és a regionális partnerség támogatása*, valamint 4. *a kistérségi szint érdemi térség szervezési részvételt biztosító megerősítése*. Ehhez mindenekelőtt az alábbi célok támogatása szükséges:

- ***Regionális berendezkedésű államszerveződés és érdemi decentralizáció***

A fejlesztéspolitika számára meghatározó fontosságú a regionális önkormányzatok kialakítása és ezzel együtt a regionális közigazgatási reform megvalósítása, hiszen egyedül csak a közvetlenül választott, törvény által szabályozott feladatkörrel és a feladatok megfelelő színvonalon való ellátását biztosító, saját forrással, valamint az ehhez kapcsolódó adókievetési jogkörrel rendelkező regionális önkormányzatok tekinthetők legitim és kellő súlyú partnereknek az ágazatokkal és a központi igazgatási szintekkel szemben.

Az önálló regionális szint megerősítése, a regionális önkormányzatok létrehozása annak lehetőségét jelenti, hogy legyen általános felhatalmazású és hatáskörű regionális szereplő, amelyik legitim módon képviseli a régió polgárainak érdekeit, feladata a régió irányítása és fejlesztése, valamint a fejlesztési elképzelések hatékony társadalmasítása, az ágazati fejlesztések területi koordinációjának biztosítása. A régió ebben az értelemben önkormányzati jogosítványokkal felruházott területi egységgé válik, amely az autonóm fejlesztéspolitika megvalósításához önálló finanszírozási forrásokkal rendelkezik, és ezen keresztül biztosítja a régió fenntartható gazdasági növekedését, fejlesztését, a térszerkezet korszerűsítését, valamint a régióon belül a regionális partnerség és szolidaritás elvének érvényesülését.

- **Regionális fejlesztéspolitika, regionális tervezés és regionális programozás**

A regionális fejlesztéspolitika a régiók számára önálló, önmaguk által irányított és felelős fejlődést tesz lehetővé. Ez a politika a régiók sajátosságaira épít, az egyes fejlődési komponensek, ágazati érdekek helyett az integráltságra és a koordinációra helyezi a hangsúlyt, így az nem a régiók számára kialakított, hanem a régiókban működő politika.

A rész cél megvalósulását az alábbi fejlesztési feladatok szolgálják:

- a régiónkénti önálló regionális operatív programok kialakítása;
- az önálló regionális fejlesztéshez, tervezéshez és programvégrehajtáshoz szükséges jogi, intézményi, szervezeti, pénzügyi, tervezés-módszertani feltételek megteremtése;
- a regionális fejlesztési tervek megalapozásához, az eredményes végrehajthatóságához és a regionális integráció sikeres megvalósulásához a regionális, települési, és kistérségi szint hatékony tervezési, fejlesztési együttműködésének a megteremtése szükséges. Ezek mellett nélkülözhetetlen a regionális tervezési, programozási, fejlesztési és pályázati partnerség biztosítása is;
- a regionális és ágazati érdekek összhangjának megteremtése az ágazati és a regionális politikák, tervek, programok, fejlesztések tervezése és megvalósítása során;
- a területi intézményrendszer fejlesztése során a dekoncentráció helyett a decentralizáció erősítését kell ösztönözni.

- **Regionalizmus**

A tervezés és a fejlesztés regionális partnerségi rendszere mindenképpen erősítendő, akkor is, ha egyelőre nem jönnek létre a regionális önkormányzatok.

A magyar régiók hálózati versenyképességének (regionális hálózati, intézményi és szervezeti versenyképesség) biztosításához meg kell teremteni a hazai régiók hosszú távú regionális hálózati együttműködési kereteit, a regionális partnerség szervezeti kereteit, valamint a regionalizmus, az integráció, a regionális identitás és a regionális kohézió erősítésének alapjait. A régió irányítási testületeinek, hivatali és fejlesztési szervezeteinek, mint hálózati szervező és közvetítő központoknak alapvető rendeltetése az egymással, valamint a régió önkormányzataival és egyéb szereplőivel való kapcsolatok kiépítése. Ez azért is fontos, mert a régió, mint mesterséges képződmény még nem épül igazi hálózatokra, jóllehet ezek kiépültsége a régió erejének igazi záloga.

A regionális hálózati versenyképesség szervezeti, szervezési megalapozása szempontjából a következő elemek fejlesztésének fontossága emelendő ki:

- stratégiai szövetségek;
- köz- és magánszektor partnersége;
- ágazati koordináció;
- a térségi szereplők bevonása és koordinációja;
- a közszektor vállalkozói szerepvállalása;
- a helyi, szakmai és civil szereplők bevonása az aktuális problémák megoldásába;
- a szinergia támogatása, erősítése, regionális és rendszerintegráció;
- a belső erőforrásokra támaszkodó, az önerőre is építő, a perifériákról kiinduló fejlesztési felfogás és az „alulról építkezés” elve;
- szervezeti megújulási képesség;
- a regionális tudat és a regionalizmus erősítése.

A regionális intézmények feladata ezeknek a képességeknek a katalizálása, a különböző fejlesztési források és szereplők integrálása, a hálózatok kiépítésének a segítése.

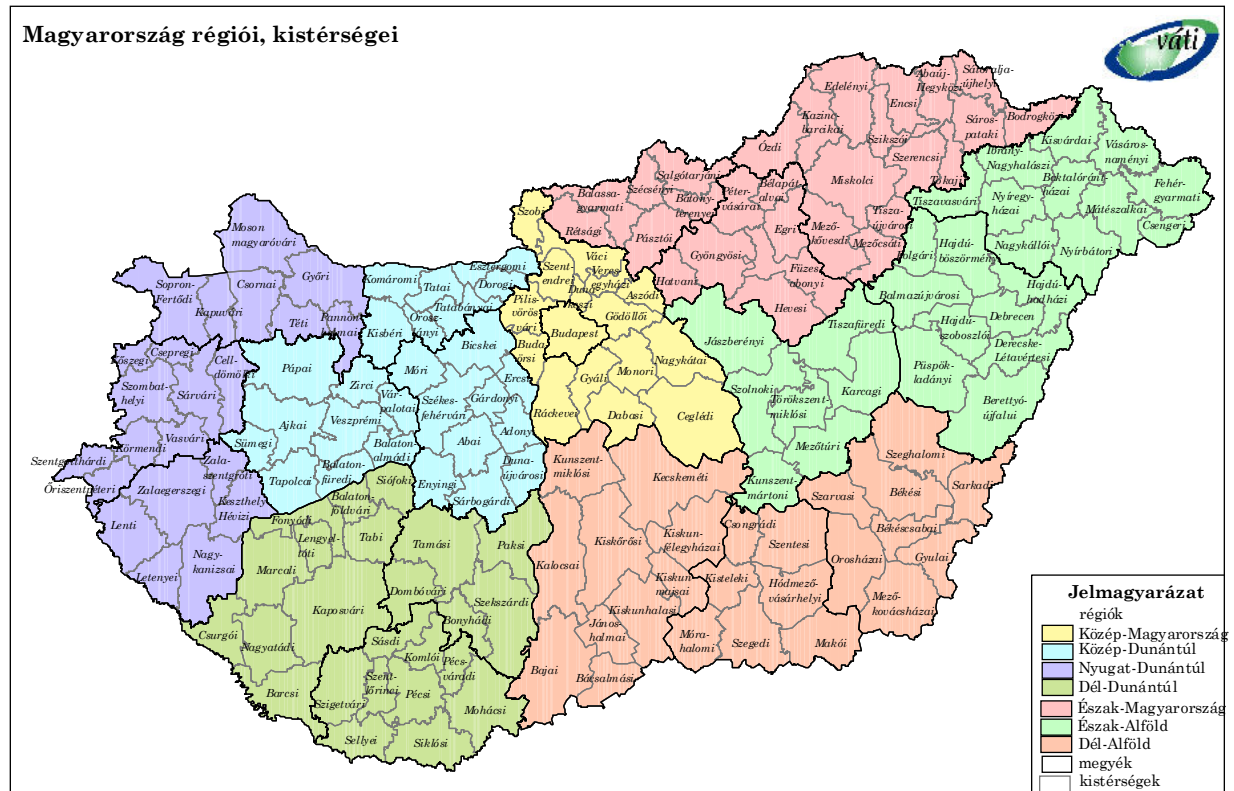
- **A kistérségi szint érdemi térszervezési részvételt biztosító megerősítése**

A kistérség a térségi önszerveződés legfontosabb színtere, ilyen értelemben a szubszidiaritás, a decentralizáció és a helyi partnerség meghatározó szintje. A fejlett nyugati példák igazolják, hogy az érdemi regionális fejlesztés ott a legsikeresebb, ahol a regionális menedzsmentszervezetek alatt – mellett – kistérségi szinten jó infrastruktúrával, hatáskörrel és jövedelemmel ellátott menedzsmentszervezetek, ügynökségek felelnek a kistérségi fejlesztésekért. Az integrált térségfejlesztési programok mentén történő fejlesztési elv fejlesztéspolitikai érvényre juttatásához elengedhetetlen a kistérségi szint szakmai, szervezeti és pénzügyi megerősítése. Jól képzett menedzsment szervezetek nélkül a kistérségi szint alkalmatlan a helyi feladatok irányítására, a közszolgáltatások hatékony megszervezésére és a fejlesztések, valamint integrált fejlesztési programok kialakítására és megvalósítására.

A részcel megvalósulását az alábbi fejlesztési feladatok szolgálják:

- kistérségi menedzsment szervezetek felállítása és szakmai, szervezeti, infrastrukturális és pénzügyi megerősítése;
- kistérségi integrált fejlesztési programok készítése;
- a közszolgáltatási feladatok kistérségi szintű hatékony megszervezése és fejlesztése (többcélú kistérségi közösségi központok létrehozása);
- kistérségi együttműködési kapcsolatok és a belső kohézió, a térségi tudat erősítése.

A decentralizáció érvényesüléséhez fontos, hogy a települések fejlesztési forrásai is bővüljenek, annak érdekében, hogy lokális jelentőségű fejlesztésekhez saját forrásokkal, pályázataikhoz önerővel rendelkezzenek.

IV. ORSZÁGOS TERÜLETI CÉLOK 2013-IG

A jövőkép és az átfogó célok megvalósulása érdekében - figyelembe véve az OFK stratégiai céljait is – középtávon az ország szempontjából meghatározó területi célok teljesülése szükséges, melyek az alábbiak:

IV. 1. Versenyképes budapesti metropolisz-térség

A főváros és elővárosi gyűrű alkotta budapesti agglomeráció az ország legversenyképesebb területe, legfontosabb kapcsolódási pontja, amely egyedülállóan alkalmas arra, hogy rajta keresztül hazánk egésze bekapcsolódjon az európai, ill. a globális gazdasági, társadalmi, kulturális vérkeringésbe. Számos funkciójából adódóan nem a hazai térségekkel, hanem más, elsősorban közép-európai, nagyvárosi térségekkel kell versenyeznie. Budapest nemzetközi versenyképessége, és az ország többi régiójával való együttműködésének (kompetencia- és munkamegosztás, elérhetőség, kooperáció, stb. révén) hatékonysága alapvetően befolyásolja az ország egészének, s minden egyes régiójának fejlődési pályáját. Az ország legnépesebb, erős elővárosi térséggel rendelkező agglomerációjában elengedhetetlen az élhető nagyváros és térsége harmonikus együttműködési rendszerének megteremtése.

Alapvető célkitűzés, hogy a **budapesti metropolisz-térség** harmonikus együttműködésben, nemzetközi gazdasági, kereskedelmi-pénzügyi és kulturális-idegenforgalmi szerepköre révén versenyképes nagyváros, a **közép-európai térség** meghatározó, a **kelet-közép európai térség** vezető szervezőközpontja, a **Kárpát-medence** gazdasági centruma legyen. Budapest térségének információmenedzselési és gazdaságszervezési funkciói révén **Nyugat-Európa** számára a **Balkán** és részben **Kelet-Európa térségének** legfontosabb gazdasági kapujává kell válnia, páneurópai összefüggésben központi funkciókat hordozva. Ehhez elengedhetetlen, hogy **nemzetközi téren** is vonzóbb várossá váljon, lakóinak is élhetőbb **városi környezetet** biztosítson. Szintén fontos, hogy szűkebb, **kárpát-medencei** és **országos** vonzáskörzetében a fejlődést terjesztetni tudó szerves kapcsolatrendszere révén képes legyen megosztani a növekedés bizonyos erőforrásait és egyes nagyvárosi terheket az ország többi részével.

Részcélok:

- **Budapest gazdaságszervező, nemzetközi jelentőségű pénzügyi-szolgáltató, K+F központ szerepének és az európai gazdaságba való szerves bekapcsolódásának megerősítése;**

A transznacionális vállalatok, különösen a pénzügyi és üzleti szolgáltató vállalatok közép- és kelet-közép európai, illetve a Balkán és Kelet-Európa térségére is ható irányítási-szervezési, K+F központjai meglepedésének ösztönzése;

A nemzetközi versenyképesség fokozása érdekében az európai gazdaságba való szerves, elmélyült bekapcsolódás kiemelt fontosságú. Ehhez szükséges a közlekedési kapcsolatok mellett a szerves gazdasági kapcsolatok kiépülése is.

- **Budapest kapuvárosi szerepének erősítése az Európai Unió és a Balkán, valamint Kelet-Európa között;**

Ez egyúttal megköveteli Budapest kiemelkedő szerepét a délkelet-európai térség felzárkóztatásában, Bécs hasonló szerepköreinek átvételével, illetve megosztásával.

- **A központi szerephez szükséges infrastrukturális és szolgáltatási fejlesztések ösztönzése;**

A metropolisz infrastruktúra fejlesztése a személyforgalom, az információ és kommunikáció technológiai, magas szintű üzleti infrastruktúra fejlesztések terén kell, hogy leginkább megnyilvánuljon. A logisztika, a közlekedési és a műszaki

infrastruktúra fejlesztése során a város tehermentesítése, valamint az ország más térségi lehetőségeinek kihasználása, egyes terhes funkciók leosztása fontos, kerülve az anyag és energiaáramlás további, túlzott helyi koncentrációját.

- **Tudás-ipar és a magasan kvalifikált munkaerő-megtartó képességének** növelése nemzetközi viszonylatban;

A rész cél a helyi, nemzetközi jelentőségű felsőoktatási kínálatra épített organikus tudásbázis növelésével, az ország többi tudásközpontjával is szorosan kooperáló K+F és kooperációs kutatási aktivitás bővítésével együtt érhető el.

- **High-tech iparágak és a kiemelkedően magas hozzáadott értéket előállító tevékenységek** ösztönzése;
- Magas **szintű üzleti, IKT és személyi szolgáltatások** fejlesztése, melyek révén Budapest nemzetközi versenyképessége nagyban javulhat;
- **Nemzetközi turisztikai és kulturális központ szerep** erősítése;

Egy világvároshoz méltóan sokszínű, ugyanakkor sajátos helyi erőforrásokra épített kínálat megteremtésével, a nemzetközileg is kiemelkedő fürdővárosi szerep és élénk kulturális élet újraéledésének ösztönzésével, a térség nagyvárosaival (Bécs-Prága-Pozsony-Krakkó) kialakított kulturális együttműködés erősítésével;

- Az **élhető város** megteremtése, mely a minőségi életet lehetővé tevő egészséges lakókörnyezet kialakításán, a pihenés és felüdülés tereinek bővítésén és minőségi fejlesztésén alapul. Mindez az elkerülhetetlen nagyvárosi környezeti feszültségek és környezetszennyezés csökkentését igényli. Szükséges a funkcióvesztett területek revitalizálása, a városon belüli ipari (barnamezők), és lakófunkciójú válságterek (slumosodó városrészek, lakótelepek) folyamatos rehabilitációja, funkciókkal való megtöltése, illetve a városon belüli és a várost körülvevő zöldterületek védelme és lehetőség szerinti növelése;

- Az **agglomerációs települések fizikai összenövésének megakadályozása**, a zöldmezős beruházások és a belterületbe vonások korlátozásával, a főváros körüli zöld területek védelmével, ill. növelésével cél egy kiegyensúlyozott zöldfelületi rendszer, ökológiai és rekreációs „zöld gyűrű” kialakítása. (Budai-hegység, Pilis, Visegrádi-hegység, Gödöllői-dombság, Ócsai TVK, Duna-mente, Tétényi-fennsík, stb.);

E gyűrűben biztosítani kell egyrészt a köztes mező- és erdőgazdálkodási zöldterületek ökológiai célú hasznosulását, másrészt a főváros számára minőségi rekreációs lehetőségek – a fenntarthatóság szempontjaival összhangban álló - széles körét (pl. kerékpáros-, vízi-, horgász-, lovassport és turizmus, természetjárás, vízi turizmus, stb.), lehetővé téve a jelenleg kevés helyszínen nagy terhelést jelentő kiránduló- és üdülőforgalom szétterítését, ezzel összhangban az erdők közjóléti szolgáltatásainak bővítését.

- **Harmonikusan működő agglomerációs rendszer** megteremtése, fejlesztések menedzselése az agglomeráció szereplőinek hatékony együttműködésével;

A főváros és elővárosi gyűrűjének fejlesztése egységes tervezést igényel, mely a kerületi, fővárosi, települési, megyei önkormányzatok, a régió, a közszolgáltatók és a társadalmi szervezetek partnerségén alapul. A hatékony végrehajtást is csak együttműködő menedzsmenti szervek biztosíthatják. Ezért törekedni kell az összes érintett település agglomerációs externáliákat kezelni képes intézményi kooperációjának biztosítására.

- **A kiegyensúlyozott térszerkezet kialakítása, az alközpontok fejlesztése,** az élhető lakókörnyezet megteremtése érdekében szükséges, hogy a különböző szereplők összehangolt, túlzott területhasználatot kerülő fejlesztései eredményeként az agglomerációban élők mind nagyobb aránya számára váljanak településükön ill. a szomszédos településeken elérhetővé a munkahelyek, szolgáltatások, csökkentve a közlekedési rendszer és a környezet terhelését.
- **Közlekedési kapcsolatok modernizációja,** a környezeti szennyezéseket csökkentő beruházások támogatása, haránt irányú közlekedési kapcsolatok fejlesztése, forgalomcsillapító, az elővárosi gyűrűvel összehangolt integrált várostervezés megteremtése, a környezetbarát közösségi közlekedés előtérbe helyezése az egyéni közlekedéssel szemben. Javítani kell a fővároson belüli tömegközlekedést fenntartható megoldásokkal, valamint fejleszteni a dunai hajózást, mint potenciális városon belüli és agglomerációs tömegközlekedési eszközt.
- **A fővárosi agglomerációnak az országra, annak fejlesztési pólusaira ható kisugárzásának erősítése;**

Ehhez a közlekedési és infokommunikációs kapcsolatok megerősítése, a harmonikus gazdasági, döntéshozatali, politikai munkamegosztás kialakítása elengedhetetlen.

IV. 2. Fejlesztési pólusok és városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztése

Annak érdekében, hogy a fejlődés ne korlátozódjon a főváros térségére, oldódjon a Budapest-központú térszerkezet, ezáltal a társadalom és gazdaság hatékonyabb és fenntarthatóbb működése váljon lehetővé, szükség van az ország egészének versenyképessé válását katalizáló pólusokra, melyek egy harmonikus, policentrikus együttműködő városhálózati rendszer szerves elemei.

A fejlesztési pólusok funkciója, hogy a fejlődést közvetítsék, ill. kisugárzó erejüknel fogva generálják régió- és országhatárokat is átlépő hatóterületeik fejlődését, illetve magas szintű kulturális, szolgáltatási és munkahelyi kínálatukkal képesek legyenek régiójuk számára megtartani a legképzettebb munkaerőt is. A fejlesztési pólusok legfontosabb szerepe az innováció megjelenítésében és terjesztésében van.

Ezek alapján a pólus tágabb régióját, hatóterét:

- *ellátja olyan speciális szolgáltatásokkal, kulturális kínálattal, stb., amit jelenleg még sok esetben csak a fővárosban érhetnek el a vidéki állampolgárok, cégek, intézmények;*
- *szervezi gazdasági súlya, döntéshozatali és közigazgatási szerepe, valamint akár lobbijereje révén, tágabb régiójához fűződő sokszínű kapcsolatrendszerén keresztül;*
- *dinamizálja gazdaságilag, főképp a pólusba települt nagyvállalatok térségben kiépülő beszállítói hálózatain, pozitív „árnyékhatásán” keresztül;*
- *megtart erőforrásokat, mindenekelőtt a legmagasabban képzett munkaerőt, innovatív vállalkozásokat, amelyek eddig jelentős részben a fővárosba vándoroltak.*

A fejlesztési pólusok fejlesztése kettős célkitűzést jelent. Egyrészt maguknak a fejlesztési pólusoknak a térségi – innovációs, gazdasági, kulturális, irányítási, kereskedelmi – funkcióinak fejlesztését, másrészt a kisugárzó hatásuk érvényesülési feltételeinek – elérhetőség, kooperációs kapcsolatok, alközpontok – megteremtését.

A fejlesztési pólusok megerősítésében kiemelten fontos feladat a döntéshozatali, közigazgatási funkcióknak – a decentralizáció folyamatához kapcsolódva – e regionális központokba való telepítése.

A fejlesztési pólus szerepkör szervezőereje és közvetítő képessége az **elérhetőség** biztosításán keresztül valósul meg, a közlekedési hálózatok (autópálya, nagy sebességű vasút, regionális repülőtér) mellett az információs és kommunikációs infrastruktúra, tartalomszolgáltatás (pl. szélessávú, biztonságos Internet, széles körű hozzáférés) is fejlett és sokszínű.

A fenti célok megvalósításához szükség van a fejlesztési pólusok **központi funkcióinak** megerősítésére is. A nagyobb, esetenként több régióra is kiterjedő komplex központok mellett, tekintettel a hazai speciális térszerkezetre, szükség lehet kisebb, tematikus alközpontok kijelölésére is. Mindezt csak az országos fejlesztéspolitikai célokkal összehangolt és régiók fejlesztésébe integrált beavatkozások valósíthatják meg.

A fejlesztési pólussá válás kritériumai:

- Régióját formáló, határon is átnyúló térszervező erővel rendelkezik
- Magas szintű K+F és innovációs funkciók jelenléte, ezen belül magas tudás-tartalmú gazdasági tevékenységek, széles kínálati palettájú egyetemi képzés jelenléte
- A város fejlődése, fejlesztése tágabb régiójában megfogalmazott fejlődési szükségletekre is választ jelent
- Erős együttműködés tágabb régiójának településeivel, térségeivel
- Méretéből adódó társadalmi, gazdasági (helyi piac) és politikai súly
- Magasabb igényeket is kielégítő kulturális, szolgáltatási kínálat jelenléte, a legmagasabban képzett munkaerőt foglalkoztatni képes munkahelyek nagyszámú jelenléte

Az ország nagyvárosai (Budapest kivételével) jelenleg gyenge gazdasági szervezőerővel bírnak tágabb térségükre, kevésbé vesznek részt régiójuk alakításában, éppen ezért mérsékelten hordoznak pólusszerepet saját térségükben. Fejlesztési pólusokat csak regionális felelősségét szem előtt tartó, régiójával szorosan kooperáló városfejlesztés, gazdasági erőt és innovációt koncentráló piaci folyamatok és az innovációs, kulturális és döntéshozatali funkciókat megerősítő központi kormányzati politika együttes eredményeként egy a várost környezetével integráló organikus fejlődés alakíthat ki, melyet az országhatáron belüli és az azon kívüli nagyobb városok közötti ösztönző verseny és együttműködési készség is motivál.

Hosszú távon a cél, hogy az ország a főváros mellett rendelkezzen néhány komplex fejlesztési pólussal. Jelenleg a fejlesztések középtávú idődimenziójában az ország - lakosságarányosan is meghatározó - jelentős növekedési pólusai: Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs, Győr. A Közép-dunántúli Régióban Székesfehérvár és Veszprém funkciómegosztáson alapuló szerves együttműködés révén fejlesztési társközpontokként működnek. Cél továbbá egy, a jelenleginél **intenzívebben kooperáló, kiegyensúlyozott városhálózat megteremtése**, melyben e pólusok és a nagyobb - megyei jogú – városok, mint regionális alközpontok hálózatosan együttműködnek, mely együttműködés különösen a pólusoktól távol eső térségek dinamizálására képes nagyvárosok szerepének megerősítése szempontjából fontos.

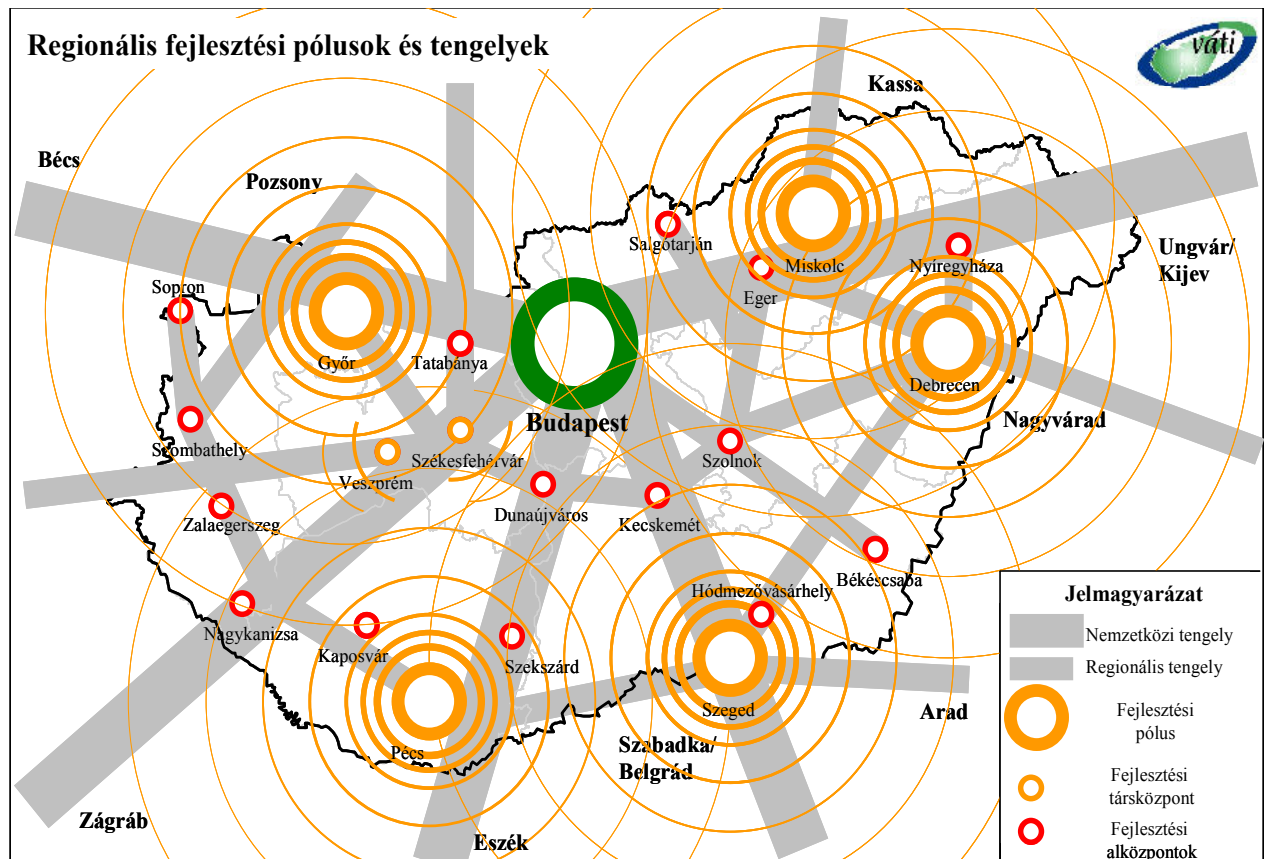
Részcélok:

Fontos középtávú cél, hogy az ország legnagyobb városai tudatos törekvéssel, ösztönző versenyben a fent említett pólus kritériumoknak való megfeleléssel alkalmassá váljanak térségüket szervező szerepre, ezért szükséges:

A fejlesztési pólusok megerősítése érdekében:

- **A felsőoktatási intézmények** és a régiók gazdasági szereplői közötti sokrétű kapcsolatok erősítése a kölcsönös előnyök alapján, a munkaerőpiac képzési igényeinek szélesebb körű kielégítése;

- meghatározó és lehetőleg jelentős fejlődési perspektívával rendelkező ágazatokhoz, szakterületekhez³ kapcsolódó **kutatás-fejlesztési kapacitás** bővítése, tudásközpont szerepük megerősítése, melyen keresztül törekedni kell a K+F területi diverzifikációjának elősegítésére;
- a pénzügyi, üzleti, menedzsment – tanácsadói, továbbá a **közszolgáltatások** színvonalának fejlesztése;
- az **innovációs transzfer intézmények, szervezetek** hálózatának megerősítése;
- **befektetési környezet** javítása, proaktív, a magánszféra forrásait is bevonó településfejlesztési tevékenység ösztönzése.

A régiók versenyképességének erősítése szempontjából megkülönböztetett szerepük van a fejlesztési pólusok és a nagyobb városok hálózatos együttműködésének, valamint a városok közti közlekedési útvonalak mentén elhelyezkedő fejlesztési tengelyeknek. A fejlesztési pólusok ezáltal nemcsak a régiók versenyképessége dinamikus erősítésének, hanem egyúttal a hazai városhálózat kiegyensúlyozott fejlődésének is fontos tényezői. A pólusok az ország településhálózatába szervesen illeszkedve, a régióban lévő fejlesztési alközpontokkal alakítsák ki a funkcióik megosztására vonatkozó stratégiáikat és használják ki az együttműködésből származó előnyöket.

A pólusok stratégiáit és a hálózatos együttműködés feladatait a régiók fejlesztési stratégiáiba be kell építeni. A pólusok terveinek kidolgozásához nyújtott kormányzati pénzügyi támogatást olyan szerződésekkel kell biztosítani, melyeket a Regionális Fejlesztési Tanácsok is elfogadnak.

³ Pl. Szegeden a biotechnológia; Miskolcon, Győrben a mechatronika; Pécsen a kulturális ipar.

A fejlesztési pólusokat és a velük szoros együttműködő alközpontokat régióként a térképvázlat mutatja. Nyugat-Dunántúl fejlesztési pólusaként kijelölt Győr elsősorban Nagykanizsa, Sopron, Szombathely és Zalaegerszeg alközpontokkal alakítja ki a munkamegosztást. A Közép-Dunántúl városhálózatának sajátos helyzetéből következően Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési társalközpontokként, Dunaújváros és Tatabánya alközpontok bevonásával szervezik meg a pólus szerepből adódó feladataikat. Észak-Magyarországon Miskolc Egerrel és Salgótarjánnal, Észak-Alföldön Debrecen Nyíregyházával és Szolnokkal, Dél-Alföldön Szeged Békéscsabával, Hódmezővásárhellyel és Kecskeméttel együttműködve tölti be a pólus funkciókat. A Dél-Dunántúlon Pécs, mint pólus Kaposvárral és Szekszárddal, mint alközpontokkal működik együtt. A főváros esetében különösen fontos, hogy a fejlesztési tervek az agglomerációs övezet fejlesztésére vonatkozó elgondolásokkal és a régió stratégiájával együtt kerüljenek kidolgozásra.

A térképvázlaton nevesített városokon túl a pólusok szükség szerint a régió más városaival és a határokon túli nagyvárosokkal is szoros együttműködést alakítsanak ki a régió versenyképességének javítása érdekében.

A fejlesztési pólusok fenntarthatósága érdekében:

- **kulturális szerepkör megerősítése**, a magasan képzett munkaerő számára nemzetközi tekintetben is vonzó lakó- és rekreációs környezet kialakítása, komplex kulturális kínálat kialakításával és regionális, országos, nemzetközi rendezvények szervezésével.
- **közlekedési kapcsolatok modernizációja**, a közlekedési szennyezéseket csökkentő beruházások létesítése, forgalomcsillapító intézkedések bevezetése, tehermentesítő utak építése, környezetbarát tömegközlekedés fejlesztése.
- az erősödő szuburbanizációs folyamatokból adódó társadalmi problémák kezelése (agglomerációs feszültségek), a fejlesztési pólusok társadalmilag, illetve fizikailag erodálódó, illetve funkcióvesztett belvárosi, átmeneti, lakótelepi területeinek **revitalizálása** (barnamezők rehabilitációja, városi slumosodás megakadályozása, stb.).
- a fokozott **környezeti terhelés ártalmainak csökkentése**, a levegő-, és zajszennyezés, a hulladék- és szennyvízkezelés problémáinak megoldása, az összehangolt zöldfelületi rendszer megteremtése, a városok körüli zöldgyűrűk létrehozásával, illetve fenntartásával, az agglomerálódó térségekben a környező településekkel együttműködve.

Kooperáló térségi városhálózatok

Fontos, középtávon is érvényesítendő célkitűzés a **térségi városhálózati kapcsolatok** fővárostól nem függő hálózatainak intenzifikálása. Ennek érdekében cél:

- az **alközpontok és tengelyek harmonikus rendszere** kialakulásának ösztönzése, hogy a fejlődés dinamikáját a pólusok hatékonyan tudják térségük felé közvetíteni;
- a **központok és alközpontok régió belüli elérhetőségének** javítása a közúti és tömegközlekedési viszonyok fejlesztésével;
- a **központok és alközpontok régió kívüli elérhetőségének** biztosítása;

Biztosítani kell a többi fejlesztési pólus, a főváros és a szomszédos országok hasonló központjainak magas színvonalú elérhetőségét is (autópálya, nagy sebességű vasút, gyorsforgalmi utak, indokolt forgalom esetén regionális repülőtér), valamint a nemzetközi magisztrális hálózati rendszerekbe való integrációt.

- a **piac**, különösen a munkaerőpiac **térségi kiszélesítése** érdekében a regionális és specializált központok körzetén belül a **napi munkába járást lehetővé tevő közlekedési kapcsolatok fejlesztése**;

- **magas szintű és színvonalú virtuális hozzáférés** megteremtése a modern információs és kommunikációs infrastruktúra (pl. biztonságos, szélessávú Internet; széles körű hozzáférés) alkalmazásával az fejlesztési pólusokban, pólus szerepet betöltő városgyűttes(ek)ben és a specializált központokban.

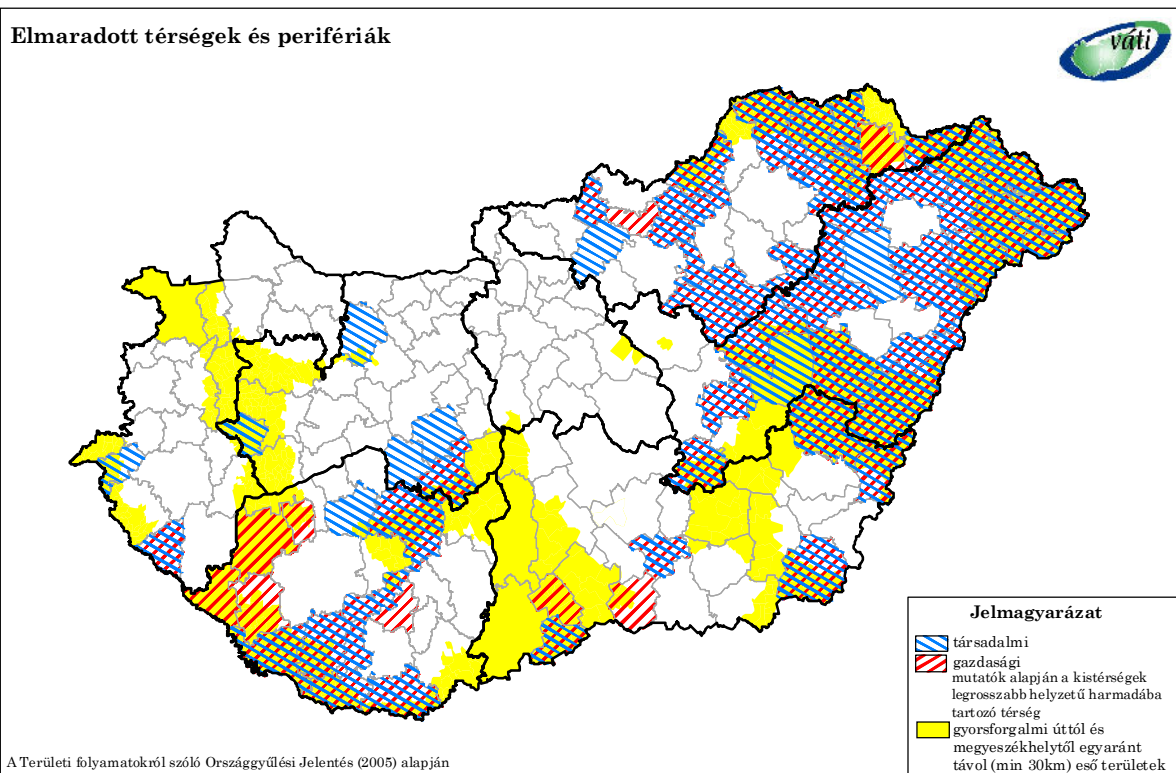
IV. 3. Külső és belső perifériák, elmaradott térségek felzárkóztatása

Távlatilag a perifériáknak, tartósan elmaradott területeknek is esélyt kell kapniuk, hogy hatékony, előremutató módon kapcsolódhassanak az ország gazdasági-társadalmi vérkeringésébe, ennek jelenlegi hiányát az országos területi rendszer is megsínyli. Felzárkóztatásuk az eddiginél koncentráltabb, a helyi adottságokhoz és a külső feltételek teremtette lehetőségekhez jobban illeszkedő, valamennyi érintett szakpolitikát átható, koordinált fejlesztéspolitikai erőfeszítést igényel.

Az elsősorban az északkeleti, délnyugati országrészben koncentrálódó, tartósan elmaradott térségek (pl. Cserehát, Ormánság) válsága a különösen gyenge elérhetőség mellett a környezetüket ellátni képes érdemi térségi központok hiányából, a népesség kedvezőtlen kor-, ill. képzettségi összetételéből és rossz gazdasági szerkezetéből, valamint az erőforrások szűkösségéből (tőkehiány, képzett munkaerő elvándorlása) adódik. E térségek társadalmi-gazdasági-fizikai erodálódásnak indulnak, ami vidékies slumok kialakulásával fenyeget, melyek a munkaerőpiacról és a városokból kiszorult rétegek gyűjtőhelyeivé válnak, népességük térbeli elkülönülése a munkaerőpiacra való visszatérést nagyban gátolja. A főként inaktív, eltartott népességgel rendelkező településekben sokszor nem az öregedés, illetve elnéptelenedés jelent veszélyt, sokkal inkább a szegregáció, illetve a magas termékenység, ami az alacsony iskolázottságú fiatalok magas arányával a szegénység újratermelődéséhez vezethet. A kedvezőtlen szociális és gazdasági helyzetből adódóan a lakosság elhanyagolja, sőt gyakran kényszerűen feléli az épített, a természeti környezeti és kulturális értékeket.

Alapvető célkitűzés, hogy a külső és belső perifériális, ill. tartósan elmaradott térségek koncentrált kormányzati és regionális támogatással, adottságaikhoz és lehetőségeikhez igazított **egyedi stratégiáik** mentén lemaradásukat csökkentsék, gazdaságilag és társadalmilag megújuljanak.

Az ország hagyományosan legelmaradottabb perifériális térségei főként a Dél-Dunántúl déli területei, az északkeleti országrész kistérségei, valamint az ország belső perifériái. Ezen térségek alapvetően a vidékies (rurális) térségek kategóriájába esnek, hiszen az országos átlagnál jóval alacsonyabb a népsűrűségük, illetve magasabb az agrárgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Felzárkózásuk feltétele, hogy e térségek – harmóniában a környezettel – **megtartsák erőforrásaikat**, mindenekelőtt népességüket, azon belül is elsősorban a képzettebb rétegeket, illetve fejlődésükhöz **új erőforrásokat** (pl. beruházások, üdülési funkciók) **tudjanak mozgósítani**. Ugyanakkor vannak krónikus válsággal sújtott urbanizált térségek is (pl. Salgótarján, Ózd térsége), melyek felzárkóztatása térségsszervező funkciójuk miatt is fontos. A fejlesztéseknek az életképes gazdasági, társadalmi elemeket kell megerősíteniük ill. kialakítaniuk, vagyis a felzárkóztatás során is a relatív versenyképesség javítása a cél.

A helyi fejlesztési kitörési pontokat, fejlesztési elképzeléseket a helyi **környezeti és kulturális értékekre** építve kell meghatározni, kialakítani, elkerülve az értékek felélését, illetve elhanyagolását. A falvak egy része gazdag építészeti, kulturális és természeti örökséggel rendelkezik, amelyeknek a megóvása mellett a turisztikai piacon történő megfelelő hasznosítása lehetőséget jelenthet az inaktív települések dinamizálására. A természeti és épített örökség közmunkaprogramokban történő felújítása lehetőséget teremthet a leszakadó falvak népességének munkaerőpiacra történő visszavezetésére és a felújított örökség értékeinek hasznosítására. A leghátrányosabb helyzetű vidékies slumokban különös veszélyt jelent az épített örökség fizikai erodálódása, az épületállomány fokozatos romlása, illetve a szegénység magas foka miatt megélhetési okokból elkövetett természeti környezetrombolás. Ezért az elmaradott térségek településszerkezeti adottságait figyelembe véve az alábbiak biztosítása szükséges:

Részcélok:

- a lakosság, különös tekintettel a képzett csoportok helyben tartása érdekében **foglalkoztatás bővítése** a táji, természeti adottságokra építve és fenntarthatóan használva ösztönözni kell helyben, illetve a térség-központokban a munkahelyek teremtését, a kis- és középvállalkozások fejlesztését, új vállalkozások indítását, a távmunka fokozott ösztönzését valamint a lakosság képzettségi szintjének, alkalmazkodóképességének javítását, a képességek fejlesztését;
- az elmaradott térségekben minden településen biztosítani kell a megfelelő életkörülmények **infrastrukturális feltételeit** (ivóvíz, szennyvíz, villany, szilárd burkolatú út, gáz, vagy valamely energiapótló megoldás), **a közszolgáltatások megfelelő elérhetőségét a településszerkezeti adottságokat és a szükségleteket** figyelembe véve, szem előtt tartva a kistelepülések működőképességének és lakosságmegtartó erejének növelését;
- a **térségi központokban** a környező települések lakói által igénybe vett **szolgáltatások** szükséglet szerinti **bővítése és minőségének fejlesztése**;

- a város és vidéke kapcsolat erősítése érdekében **a térségi központok elérhetőségének javítása** (megfelelő minőségű és biztonságú közutak és a napi munkába járást lehetővé tevő tömegközlekedés biztosítása);
- **életerős, érdekérvényesítésre képes helyi-térségi közösségek megteremtése**, a sajátos helyzetű társadalmi csoportok helyzetének, így sok esetben a társadalmi konfliktusoknak a programszerű kezelése; szorgalmazva e térségek természeti, táji értékeinek védelmét, a környezeti állapot megőrzését, ill. javítását;
- a társadalmi problémák kezelése kapcsán **az egészséges életmód széles körben való elterjesztése, az egészségügyi és szociális szolgáltatások minőségének és elérhetőségének javítása**, valamint a **tartós munkanélküliségből következő foglalkoztatási, mentális problémák kezelése és közösség-szervezési akciókkal, hatékony szociálpolitikai háttér megteremtésével, a társadalmi tőke növelése.**

IV. 4. Országos jelentőségű integrált fejlesztési térségek és tématerületek

a) A Balaton-térség tartós versenyképességének megteremtése a fenntartható térségi rendszer kialakításával

A Balaton térségének, mint az ország (Budapest után) elsődleges idegenforgalmi célpontjának, és kiemelkedő természeti, kultúrtörténeti és táji értékének fejlesztése a területfejlesztési politika országosan kiemelt céljának tekinthető. A Balaton törvényileg lehatárolt térsége olyan természeti és gazdasági egységet képez, melynek kezelése nem bontható meg. A Balaton a természeti, táji, turisztikai, hajózási valamint szőlő-, és borkészítési adottságaira építkező gazdasága révén a nemzetgazdaság jelentős tényezője. Az ország turisztikai bevételeinek mintegy harmada képződik a területen, ezért – bár önálló tervezési-statisztikai régiót nem alkot – további fejlesztése érdekében meghatározó módon kell részesednie a költségvetési forrásokból.

A Balaton térségének vonzereje a változó kereslet (csökkenő igény a tömegturizmusra, zsúfolt üdülőterületekre) miatt, a javuló környezeti állapot ellenére csökken, a turizmus szezonális és területi koncentrációja viszont nem mérséklődik, így a Balatoni turizmus ebben a formában nem fenntartható.

A térség gazdasági potenciálját, illetve turisztikai vonzerejét alapvetően meghatározó tényezők: a tó vízminősége, a környező táj, a gazdag természeti és kulturális örökség és a kiváló, tájjellegű borokat adó szőlőkultúra. A térségben eddig megjelent és célcsoportonként rendkívül elaprózott fejlesztések döntően a mennyiségi növekedést eredményezték a mértéktartó és minőségi célú irány helyett, folyamatosan rontva ezzel a térség vonzerejét, hosszú távú esélyeit.

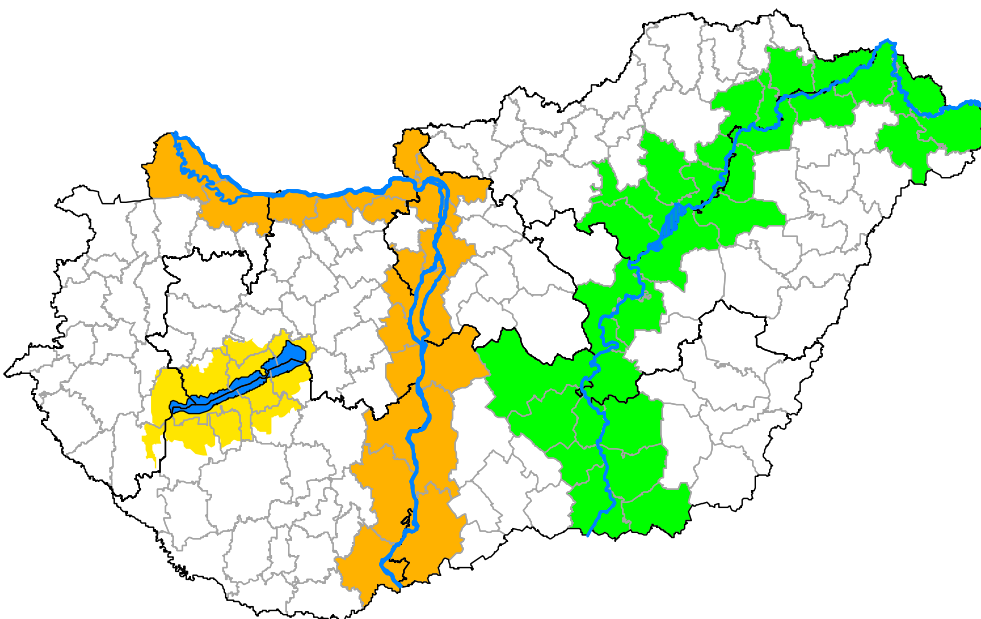
A mindenkori fejlesztésnek tehát a még meglévő táji, kulturális és természeti adottságokat tiszteletben tartva szabad csak megvalósulnia.

A Balaton-térség fejlesztésének alapvető célja, hogy a környezet, a táj értékeinek megőrzésével és fejlesztésével, a turisztikai kínálat diverzifikálásával a térség adottságainak szélesebb körű hasznosításával, valamint az érintett számos szereplő partnerségét biztosító stabil intézményrendszer megteremtésével egy fenntartható módon versenyképes Balaton-térség jöjjön létre. Ennek érdekében a következő célok elérése kívánatos:

- **A fenntartható és versenyképes turizmus feltételeinek megteremtése**, az alacsony minőségű és alacsony hozzáadott értékű tömegturizmus helyett a térség változatos vonzerőire épített új és komplex turisztikai termékek kialakítása, magas színvonalú

szolgáltatások, és különösen a parti sávban a településen belüli zsúfolt térhasználat oldása, közösségi terek arányának növelése;

- A Balaton, vizes élőhelyek és egyéb természeti területek **ökológiai és kémiai állapotának megóvása és további javítása**;
- A Balaton-térségen belül az eltérő vonzásadottságokra építkező **turisztikai kínálat területileg differenciált tervezése**;
- A **szezon meghosszabbítása** egész éves kínálati programcsomagok megteremtésével (kerékpáros-, kulturális és konferenciaturizmus, vízi- és horgászturizmus, wellness-, gyógy- és lovas turizmus, bor-, gasztronómiaturizmus, természetjáró turizmus, téli sportok, stb.), ennek érdekében térségi turisztikai hálózatok kialakítása, megerősítése;
- A **turisztikai forgalom területi szétterítése**, a háttérterületek adottságain (borvidék, nemzeti park, hegyek, erdők, aprófalvak, történelmi emlékek, népi hagyományok gasztronómia, stb.) alapuló alternatív turisztikai termékek kínálatának kifejlesztése és „értékesítése” a parttól távolabbi településeken;
- A térség **további beépítésének megakadályozása**, zöld területek és öntisztuló partszakaszok arányának növelése;
- A **tájrehabilitáció, a tájsebek kezelése, a rekultivációk elvégzése**, az eróziós és deflációs hatások mérséklése érdekében erdő- és szőlőtelepítéssel, partfalvédő beavatkozásokkal (magaspart és pincevédelem);
- Az ökológiai egyensúly megőrzése érdekében a **nem környezetkímélő mezőgazdasági tevékenységek**, illetve a Balaton-part terhelésének **korlátozása**, a nádasok védelme, az eróziót, ezáltal a tápanyagok bemosódását is csökkentő melioráció megvalósítása, valamint a térség biodiverzitásának megőrzése;
- Balaton-felvidék **aktív tájképvédelme** (külterületi beépítés korlátozása, nagy területű egybefüggő fakitermelés /tarvágás/ korlátozása, fasorok telepítése, stb.);
- A **természetvédelemre, táji adottságokra épülő gazdálkodási módok kialakítása, fejlesztése**, természetközeli erdőgazdálkodási módszerek elterjesztése, a térség tradicionális mezőgazdasági termelésének ösztönzése, termelési feltételeinek megőrzése (biogazdálkodás, szőlőtermesztés, kézműipar);

- A környezeti szempontoknak megfelelő közlekedési hálózat fejlesztése a part menti zsúfoltság csökkentése és a megközelíthetőség javítása érdekében;
- Az info-kommunikációs és közszolgáltatási hálózatok kialakítása a környezeti és fenntarthatósági szempontoknak megfelelően;
- A kulturális örökség védelmének magas szintű biztosítása, az egyházi, műemléki, régészeti és a helyi védettségű épített örökségi értékek integrált védelme keretében;
- A nemzetközi jelentőségű **balatoni természettudományi, különösen ökológiai-hidrobiológiai, valamint társadalomtudományi regionális kutatások**, a Balatonnal kapcsolatos **monitoring és információs rendszerek fejlesztése és fenntartása**.

b) A Tisza-térség fenntartható felzárkóztatása

A Tisza-térség integrált fejlesztése a Kormány kiemelten kezelt komplex programjához, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztéséhez kapcsolódik. Az árvízi biztonság új típusú eszközökkel történő megteremtésén túlmenően az integrált program hivatott biztosítani a térségben, a komplex környezetgazdálkodási, terület- és vidékfejlesztési beavatkozások összehangolását, és egy új típusú tájgazdálkodás alkalmazását és meghonosítását, a Tisza-menti települések infrastruktúrájának fejlesztését a gazdaság versenyképessége, fenntartható fejlesztése és a környezeti hatások hatékonyabb kezelése érdekében. Kiemelt szerepet kap a térségben a vízháztartás biztosítása, a vízkészlet-gazdálkodás javítása és a magas szintű árvízvédelem, melyek a térség harmonikus fejlődésének alapfeltételei.

A 2007-13 közötti időszak fejlesztései által érintett Tisza térség kiemelt kezelését alapvetően a következő problémakörök együttes, integrált megoldásának szükségessége indokolja:

- Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT);

- az árvíz, belvíz, aszály, vízhiány, és éghajlatváltozás csak integráltan kezelhető a Tisza árterén;
- a vidékies térségek halmozódó társadalmi-gazdasági hátrányai;
- EU társfinanszírozással sikeres beavatkozási lehetőség.

A Tisza térség integrált fejlesztésének alapvető célja a táji rendszer működőképességének biztosítása és az ökológiai kritériumoknak megfelelő fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése. Az árvízvédelemből következő és a tározó- és hullámtérrendezéshez kapcsolódó Felső- és Közép-Tisza menti térségekben az alábbi célok elérése szükséges középtávon:

- a Tisza-menti térség **mező- és erdőgazdasági, táj- és vízhasználati rendszerének integrált kiépítése**, fejlesztése, a kiegyensúlyozott táj- és vízgazdálkodás biztosítása és javítása;
- az **árvizek, belvizek és az aszályok hatásainak integrált módon történő megelőzése**, az esetlegesen keletkező károk enyhítése. A belvíz és aszály elleni védekezési igényt **tervszerű talaj- és belvízgazdálkodással** kell csökkenteni. Az érintett szomszédos országokkal **együttműködve a Tisza vízgyűjtő területén kialakuló esetleges vészhelyzetek** (árvíz, belvíz, szennyezések, haváriák) **kialakulásának megelőzése**;
- a Tisza-térség védett **természeti és kulturális örökségének megőrzése** és hasznosítása – különös figyelemmel a sajátos alföldi tájképre – a holtágak rehabilitációjával és hasznosításával, biogazdálkodással, tájspecifikus élelmiszertermékek, valamint a hungarikumok előállításával, a hozzájuk kapcsolódó szaktudás, gazdálkodási kultúra és táji, népi, nemzetiségi értékek fenntartásával és a foglalkoztatás növelésével;
- a **Tisza-térség agrárgazdaságának átalakítása**, mellyel az agrár-környezetvédelmi támogatási rendszer célterületévé válik, a területileg differenciált táji és ökológiai sajátosságoknak megfelelően. Az **ártéri tájrehabilitáció megvalósítása** a VTT által megnyíló lehetőség alapján. Ennek keretében az ártéri gazdálkodás hagyományainak újraélesztése; ökológiai rendszerhez és társadalmi adottságokhoz alkalmazkodó sajátos, diverzifikált agrárgazdasági és idegenforgalmi struktúra kialakítása;
- a Tisza-térség **külső elérhetőségének javítása** és a perifériális helyzetben lévő területeken a belső közlekedési kapcsolatok javítása (vasút, közút, kerékpárutak és folyami átkelések bővítése, fejlesztése);
- Tisza-menti **partvonal ökoturisztikai** (kerékpáros, lovas, vízisport- és termálturizmus) **fejlesztése** a táj működőképességét nem veszélyeztető alap és speciális infrastruktúrák kiépítésével és felhasználásával, előnyben részesítve a megújuló erőforrások alkalmazását, valamint a környezetbarát és természetközeli eljárások fejlesztését;
- a Tisza **turisztikai, valamint személy- és teherhajózási lehetőségeinek** – környezeti szempontokat integráló – **megteremtése** a kapcsolódó infrastruktúra háttérével együtt (kikötőfejlesztés, hajóépítés felélesztése);
- **foglalkoztatás javítása**, az innováció lehetőségeinek előmozdításával, a térség tökevonzó képességének növelésével, a hálózati termelési struktúrák kialakításával, a képzési (továbbképzési, szakképzési) programok indításával, gazdasági szereplők és tudáscentrumok közös információs hálózatának kialakításával és informatikai fejlesztéssel. Mindez a táji és természeti sajátosságok magas szintű figyelembevételével.

c) A Duna-mente fenntartható fejlesztése

A Duna Európa egyik legjelentősebb vízi útja, egyben a VII. transz-európai közlekedési folyosó. A magyarországi Duna szakasz és közvetlen környezete megóvása, rehabilitációja, adottságainak és értékeinek jobb hasznosítása hozzájárul a Duna-menti települések biztonságos és fenntartható fejlődéséhez, valamint a kelet-közép-európai integrációhoz.

A Duna-mente fenntartható fejlesztése az európai jelentőségű ökológiai, közlekedési tengely integrált programokkal történő hasznosítását jelenti, amelyben kitüntetett szerep jut a komplex tájgazdálkodási, környezet- és természetvédelmi, területfejlesztési és vidékfejlesztési beavatkozásoknak. A fejlesztések alapjaként és a biztonságos működtetés érdekében – az EU Víz Keret Irányelvének megfelelően – biztosítani kell a jó ökológiai állapot fenntartása érdekében a folyam és mellékágai rehabilitációját, a térség természeti területeinek, tájainak, természeti értékeinek, Natura 2000 területeinek és biodiverzitásának megőrzését, és javítani szükséges a vízkészlet-gazdálkodási és árvízvédelmi rendszerek hatékonyságát. Az ökológiai szempontokkal összhangban lehetővé kell tenni a tájhoz alkalmazkodó, tájba illő terület- és vidékfejlesztést, javítani kell a folyami hajózás feltételeit. Ennek érdekében a következő célok elérése kívánatos:

- a VII. transz-európai közlekedési folyosó részeként az európai követelményeknek **megfelelő hajózóút biztosítása**, a **környezetkímélő közlekedési formák** és fenntartható, a Duna mente térségei közötti kapcsolatokat javító **közlekedési és logisztikai rendszerek kialakítása**;
- a **tájhoz alkalmazkodó területfejlesztési, tájgazdálkodási programok indításával** a Duna által meghatározott táji rendszer működőképességének biztosítása és az ökológiai kritériumoknak megfelelő fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése;
- a Duna és környezete által kínált természeti és kulturális erőforrásoknak a **fenntarthatóság elveire épülő hasznosítása** a mezőgazdasági, halászati, erdő- és vadgazdálkodási, ökoturisztikai- és infrastruktúra-fejlesztéseknek összehangolásával;
- a **Duna teljes magyarországi szakaszának, kapcsolódó mellékágainak** a Víz Keret Irányelvnek megfelelő **rehabilitációja**, a Duna fő-és mellékágai közötti élő kapcsolat biztosítása, a vízi környezet fenntartása, védelme és javítása;
- a Duna-mente **természeti területeinek, tájainak, természeti és kulturális értékeinek, Natura 2000 területeinek a megőrzése, fenntartása** a természet önszabályozó működéséhez közelítő állapotok kialakítása, a **biodiverzitás megőrzése**;
- a **vízszennyezés és a vízkárok megelőzése és felszámolása**;
- az **árvízvédelem és vízkészlet-gazdálkodási rendszerek kiépítése**, megerősítése, és ezek összehangolása az ökológiai célokkal és a hajózhatósági feladatokkal;
- az EU Transz-Európai Hálózat fejlesztési koncepciója Duna rendezésre vonatkozó előirányzatai alapján a **hazai Duna rendezési koncepció kialakítása**. A dunai államok közötti együttműködésen alapuló **vízgyűjtő tervek elkészítése** 2008-2009-re;
- a **Dunai Információs és Segélyhívó Rendszer (DISR) továbbfejlesztése**.

d) A termálvízkincs integrált térségi hasznosítása

A magyarországi gyógy-, termálvagyon stratégiaileg és szakmailag megalapozott komparatív előnyökre építő integrált térségi hasznosításához kedvező feltételeket kínál, hogy Magyarország – mint "európai gyógy- és termálvíz nagyhatalom" – a világ ötödik legnagyobb és legértékesebb termálvízkészletével és rendkívül kedvező geotermikus adottságokkal rendelkezik.

A magyarországi felszínalatti vizek és ezen belül is kiemelten a magyarországi termálvízkincs védelme, megőrzése ill. fenntartható és integrált térségi hasznosítása a területfejlesztési politika országosan kiemelt célja és kiemelt területfejlesztési feladata. A hazai termálvízkincs nemzetgazdasági szempontból kiemelt fejlesztést igénylő és integrált térségi hasznosítását szolgáló területei a következők:

- A termál- és gyógyturisztikai helyszínek (kiemelten a nemzetközi, országos és regionális jelentőségűek) **integrált, térségileg összehangolt és innovatív turisztikai fejlesztése minőségi stratégiák és a kínálat differenciálása** alapján (összetéveszthetetlen kínálati profil megteremtése, célcsoport-orientáció, önálló egyedi arculat, márkaképzés, szabadidős kínálat fejlesztése). Ennek során szükséges teendők: gyógydesztinációk integrált turizmusfejlesztési programjainak és kiemelt projektjeinek a támogatása; tematikus gyógyfürdők fejlesztése; gyógy- és termálfürdők felújítása, valamint szolgáltatásainak komplex fejlesztése; feltárt, de még nem hasznosított termálvízkincs egészség- és gyógyturisztikai hasznosításának elősegítése; térségi turisztikai hálózatok létrejöttének támogatása; térségileg összehangolt marketing, értékesítési és információs tevékenységek fejlesztése; térségileg összehangolt humánerőforrás fejlesztési programok támogatása.
- A hazai **geotermikus vagyonnak, mint megújuló erőforrásnak a komplex és integrált térségi hasznosítását** szolgáló kutatások, innovációk és technológiai fejlesztések, valamint a termálvíz felhasználását lehetővé tevő komplex hasznosítási-szolgáltatási rendszerek – környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő – térségi kiépítését (pl. geotermikus erőművek építése) biztosító, ösztönző fejlesztési programok és kísérleti projektek támogatása.
- A hazai termálvagyon komplex (gazdasági-ipari, kommunális és rekreációs-gyógyászati célú) hasznosítását szolgáló **ipari, szolgáltatási, termékfejlesztési és kutatási vertikumok, valamint hálózatok létrejöttének a támogatása.**

e) A megújuló energiaforrások részarányának növelése

Magyarország energiagazdálkodásában a jelenleginél sokkal nagyobb arányt tölthetnek be a megújuló energiaforrások, ha tudatosan kihasználjuk az ezzel kapcsolatos lehetőségeinket. Ez összhangban van az Európai Unióban érvényesülő tendenciákkal, és gazdaságunk energiatakarékossági törekvéseivel is.

A megújuló energiavagyon nemzetgazdasági szempontból kiemelt fejlesztést igénylő és integrált térségi hasznosítást szolgáló területei a következők:

- az energetikailag felhasználható mezőgazdasági termékek előállítása és a mezőgazdasági hulladékok hasznosítása mind közvetlen mind közvetett módon (például : bioetanol, biodízel);

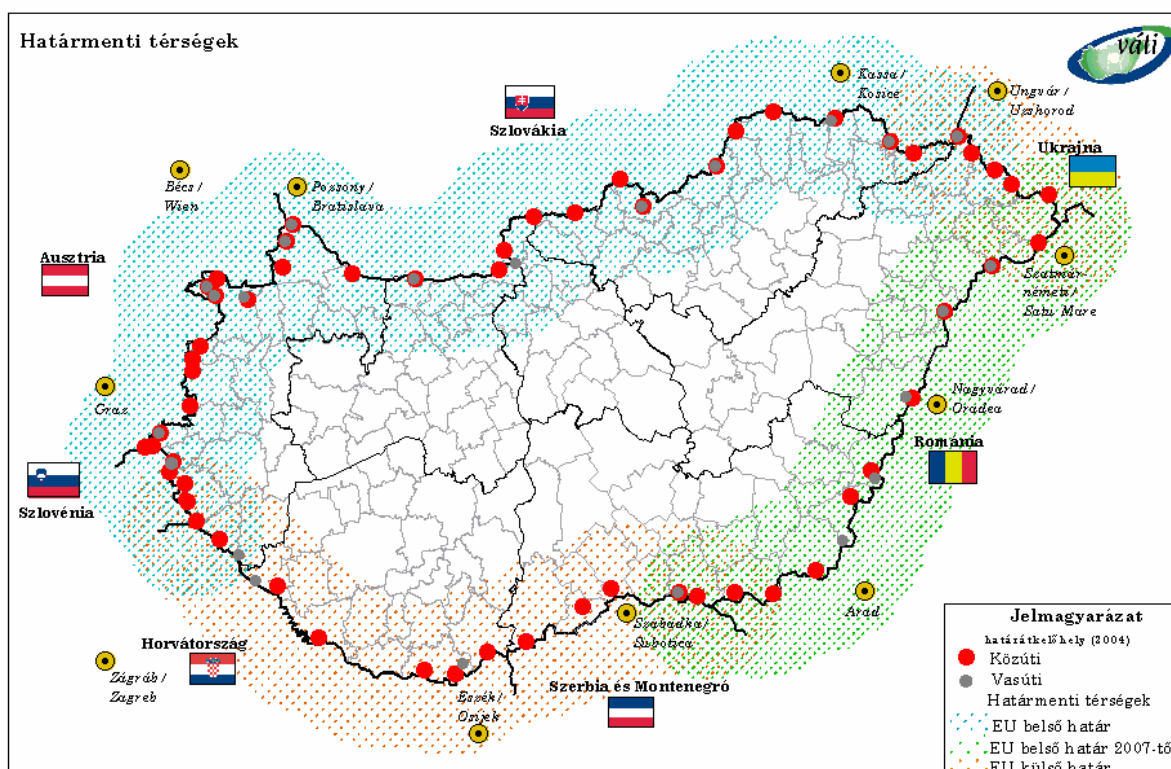
- az egyéb megújuló, alternatív energiaforrások alkalmazásának elősegítése a helyi, kistérségi ellátás érdekében.

A megújuló energiaforrások kihasználása alapvetően helyi, kistérségi feladat, de a vonatkozó szabályozások, ösztönző mechanizmusok, módszertani anyagok kidolgozása szükségessé teszi a regionális és központi területi koordinációt és a folyamatos kormányzati segítséget.

IV. 5. Határ menti területek együttműködésének erősítése

Magyarország határ menti térségei – az észak-nyugati országrész kivételével – többnyire az ország elmaradott, alacsony társadalmi-gazdasági státuszú területei. Ezeknek a perifériális helyzetben lévő térségeknek sajátos elhelyezkedésük, az ártértékelődő szerepű országhatár jelenléte kitörési pont lehet, amennyiben ennek lehetőségeit, mint erőforrást ki tudják használni. Ártértékelődnek a lehetőségek az ország ún. uniós határai, illetve a többi határszakasz mentén is.

Unió csatlakozásunkat követően különösen felértékelődött a határ menti kapcsolatok jelentősége. Hazánkban a jövőben az EU új szomszédsági politikájával összhangban vezető koordinációs, szervező, információs szerepet kell játszania az egész Kárpát-medence fejlődésében, a határ menti, határon átnyúló interregionális és transzregionális együttműködések tervezésében, szervezésében és végrehajtásában. Ezek az együttműködések megeremthetik a Kárpát-medencében korábban természetes egységet képező régiók, vonzaskörzetek újraeledését, lehetővé teszik az adott területeknek, településeknek gyorsabb ütemű felemelkedését. Fontos, hogy ezek az együttműködések ne csak formálisan alakuljanak, hanem valós határokon átnyúló intézményi, vállalati, infrastruktúrafejlesztési, munkaerőpiaci együttműködések tartalmazzanak, melyeknek célja, hogy integrált határ menti térségek jöjjenek létre országszerte.

Az alapvető cél, hogy a felértékelődő határmentiségből, a határ szerepének megváltozásából adódó előnyöket – úgy, mint hídszerep, fejlesztési többletforrások, nemzetköziségből adódó

lokális szinergiák, gazdasági-kereskedelmi lehetőségek – a térségek a megújulás erőforrásaként kamatoztatva tudják fejlődésük motorjává formálni.

Részcélok:

- Az **elérhetőség** javítása határon átnyúló fő- és mellékút-hálózati fejlesztésekkel, ill. tömegközlekedés kialakításával, fejlesztésével;
- a határon átnyúló kapcsolatok zavartalan működéséhez **határátkelőhelyek létesítése** az átkelőhiányos szakaszokon;
- **összehangolt turisztikai termékrendszer** kialakítása;
- határon átnyúló **természet- és környezetvédelmi, ökológiai gazdálkodási rendszerek** kiépítése (pl. natúrparkok), valamint a katasztrófavédelmi tevékenységek összehangolása;
- a **közzolgáltatások** szervezésének (hulladékgazdálkodás, szennyvízkezelés, egészségügy, stb.) határon átnyúló megoldásainak ösztönzése;
- a határ mentén élők **egészségügyi ellátásának összehangolása**, az **egészségturizmus** közös programokban történő fejlesztése;
- a **vonzáskörzeti kapcsolatok újjáélesztése / kialakítása**;
- speciális **kereskedelmi előnyök hasznosítása**;
- az **átmenő határforgalommal kapcsolatos logisztikai szolgáltatások** kiépítése;
- közös **befektetés-ösztönzés, gazdaságfejlesztés**;
- a **munkaerőpiaci és a képzési rendszerek** összehangolása;
- közös területi **tervezés, közös regionális programok**, az interregionális és transzregionális együttműködések hazai támogatásának biztosítása;
- **tapasztalatok átadása** és az együttes programozásban érintett országokkal közös intézményi struktúra továbbfejlesztése;
- a **határon túli magyarok szervezeteivel, intézményeivel való együttműködés erősítése**, a közös nyelv, illetve kultúra kínálta előnyök hasznosítása;
- a határ menti együttműködéseknek ki kell terjednie a Víz Keretirányelv által előírt **vízgyűjtő-gazdálkodási tervek elkészítésére**, a víztestek jó ökológiai állapotának eléréséhez szükséges **intézkedési programok meghatározására**, a szennyezések kialakulásának megelőzésére **közös monitoring programok**, továbbá **riasztási rendszer működtetésére**.

IV. 6. Rurális (vidékes) térségek területileg integrált fejlesztési prioritásai

A rurális (vidékes) térségek fejlesztésében a területfejlesztési politikai fejlesztések kiemelt jelentőséggel bírnak, tekintettel a vidékes adottságok és problémák markáns területi jellegére. A területfejlesztési politikai fejlesztések közül is kiemelkedik a kifejezetten e térségekre irányuló vidékfejlesztés jelentősége, de természetesen e térségek fejlesztései során szerepet kap a

területfejlesztési politika többi pillére is, sőt néhányuk szintén meghatározó jelleggel bír. Ezért a vidékies térségekre irányuló fejlesztések több OTK célban is megjelennek⁴.

A jelen területi cél azonban kifejezetten a vidékies térségekkel foglalkozik, és – elsősorban, de nem kizárólagosan – ezek fejlesztésével kapcsolatos vidékfejlesztési jellegű célokat és beavatkozásokat fogalmaz meg. A célkitűzés szolgálni kívánja a fejlesztések agrárágazatokon túlmutató integráltságának és területi szemléletének fokozását, melyet a változó társadalmi-gazdasági-környezeti igények és az ezekre épülő nemzetközi és hazai szakmai és politikai tendenciák indokolnak. Ezért e célkitűzés:

- újabb területi szempontokat vezet be a vidékies térségek lehatárolásába,
- a vidékies térségek fejlesztésének horizontális céljait fogalmazza meg, és
- a vidékies térségeken belül is területi szemléletű orientációt ad a fejlesztéseknek.

A vidékies térségek lehatárolása

A térségi lehatárolás biztosítja a vidékies térségeket érintő különböző fejlesztéspolitikai beavatkozások területi összehangolását és a koncentráció elvének területi érvényesítését. A lehatárolás ezáltal orientálja a hazai vidékies térségek számára kiemelkedően fontos uniós források felhasználását és más fejlesztéspolitikai (elsősorban területfejlesztési politikai) beavatkozásokat is.

A hazai természeti és településszerkezeti sajátosságok és a lehatárolási módszerek miatt az eddig alkalmazott vidékies térség lehatárolások az ország területének szinte egészét felölelik, és a vidékfejlesztési programok területi dimenziója gyenge. Az ország európai szintű összehasonlításban is kiemelkedően vidékies, így e térségeink kiterjedtsége indokolt. Ugyanakkor a vidékies térségek célirányosabb, a helyi szükségletekhez és adottságokhoz jobban igazodó fejlesztése érdekében célszerű e térségi lehatárolásba és differenciálásba új területi szempontokat bevezetni, a vidékfejlesztésnek területfejlesztési politikai koordinációt adni.

- A jelenlegi térségi alapú lehatárolások területileg gyengén koncentráltak, és túlzottan heterogén társadalmi-gazdasági-környezeti adottságú térségeket fűznek egybe.
- A homogénebb települési szintű lehatárolás a területi tervezés számára kedvezőtlen, mert a statisztikák ellenére a vidékies adottságok és problémák településhatároktól függetlenek, és a fejlesztésben a város-vidék viszonylatnak is meg kell jelennie.
- A térségi lehatárolás célszerűen kistérségi alapú, ahol beazonosítandók a város-vidék viszonytól független fejlesztési irányokkal rendelkező urbanizált központok.
- Továbbra is célszerű a nemzetközi és hazai gyakorlat könnyen kezelhető, népsűrűsége és népességszámra épülő lehatárolásaiból kiindulni. Ugyanakkor figyelembe kell venni a mezőgazdasági, erdészeti és a természeti területek arányát a földhasználatban, valamint a munkaerő-piaci trendeket (mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak arányának változása) is.
- A vidékies térségek lehatárolásának újragondolása során a 2007-2013-as időszak formálódó európai uniós vidékfejlesztési politikájának vonatkozó iránymutatását is figyelembe kell venni.

A fenti szempontok alapján az OTK lehatárolása három vidékies kistérség-kategóriát különböztet meg a térség népsűrűsége és a népességszámmal meghatározott urbanizált települések előfordulása alapján:

⁴A területi céloknál kiemelhető az elmaradott és hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatásában, a környezetileg érzékeny országosan kiemelt területek, a határmenti területek és a városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztésében megjelenő vidékies térségi dimenzió.

1. **Urbanizált kistérségek:** Bennük a vidékies tér néhány, urbanizációval még nem érintett zárványszerű vagy a környező vidékies kistérségekkel szomszédos településre korlátozódik. Így fejlesztési stratégiáikban a vidékfejlesztés kiegészítő jellegű, nem minden esetben jelenik meg. Sok vidékies településük agglomerációs folyamatokkal érintett, ahol vidékies értékeket, erőforrásokat őrző és a helyi közösségeket revitalizáló beavatkozások szükségesek (nem feltétlen a vidékfejlesztés eszközeire támaszkodva).⁵
2. **Urbanizált területekkel rendelkező vidékies kistérségek:** E kistérségek fejlesztési stratégiáiban jelen van a vidékfejlesztés. Ugyanakkor urbanizált központjaik nem minden fejlesztési iránya áll közvetlen kapcsolatban a kistérség vidékies tereinek fejlődésével vagy a térséghatárokon túlmutató funkciókra irányul (pl. városrész-rehabilitáció, részvétel nemzetközi hálózati együttműködésekben). E kistérségek vidékfejlesztése elsősorban a kistérségek vidékies tereire irányul, illetve támogathatja azon, szükségszerűen a központban megvalósuló fejlesztéseket is, melyek hatásai többnyire a vidékies kistérségi településeken érvényesülnek (pl. város-vidék kapcsolatok, az elérhetőség fejlesztése, térségi gazdasági-foglalkoztatási hálózatok és vidékies térségekre irányuló innováció-transzfer, közszolgáltatás-szervezés). Ezért a központok városfejlesztési elképzeléseinek harmonizálni kell az őket körülölelő vidékies térség arculatával, fejlesztéseivel, a központoknak felelősséget kell vállalniuk vidékük iránt. Az urbanizált központ körül itt is megjelenhet agglomerálódó vidékies település, településrész, tanyavilág.
3. **Jellemzően vidékies kistérségek:** A vidékfejlesztés itt a kistérség egészére irányulhat, mint a kistérségi fejlesztési stratégiák meghatározó eleme. E homogénen vidéki kistérségek⁶ fejlesztése során mindig a kistérségben kell gondolkodni (pl. elérhetőség, közszolgáltatás-szervezés, térségi turisztikai fejlesztések, egységes táji karakterű falumegújítási programok), a települések elosztott térségi forrásokra támaszkodó elszigetelt fejlesztései nem célravezetők. Urbanizált központoktól távoli fekvésük miatt a térség külső kapcsolatainak, elérhetőségének fejlesztése hangsúlyos.

A vidékies térségek fejlesztésének horizontális céljai

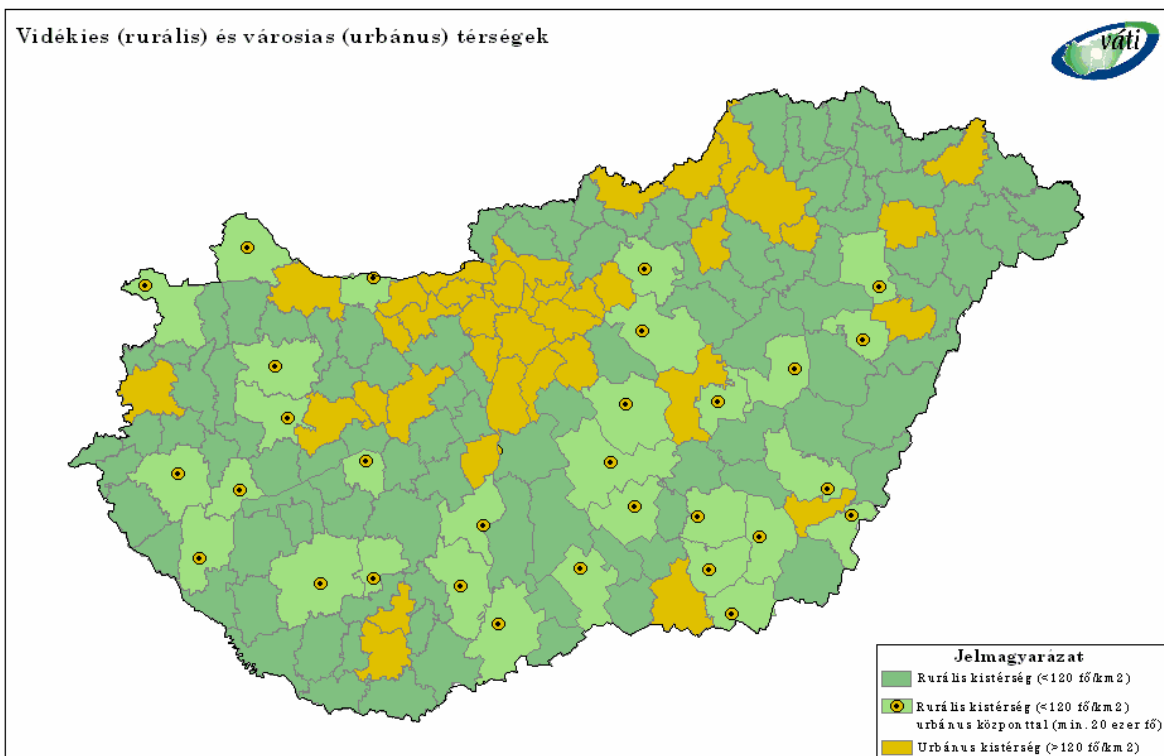
A területfejlesztési politikailag koordinált vidékfejlesztési célokban meg kell, jelenjenek olyan törekvések, melyek a vidékies térségeket általában jellemző problémák felszámolására irányulnak, illetve a fejlesztések végrehajtásának speciális vidékies térségekben érvényesítendő módjait ösztönzik. Ahogy az adottságok minden térségben, térségtípusban más jellegűek, úgy a megoldások, a horizontális célok is természetesen térség-specifikus adaptációt igényelnek:

- A fejlesztések alapuljanak **helyi, területi alapú, széleskörű partnerségből építkező kezdeményezéseken**. Ezért az ezeket generáló, a helyi identitás, a hagyományok és az értékek megőrzésére, tudatosítására, felélesztésére irányuló humánerőforrás-fejlesztés és közösségszervezés a beavatkozások hangsúlyos eleme.
- A fejlesztéseknek foglalkozniuk kell **a közszolgáltatások komplex szervezésével**, valamint a helyi önszerveződés feltételeit nyújtó **közösségi terek** megteremtésével.
- A vidékies térségek felértékelődő belső adottságait (a természeti területek és az emberi tevékenységgel kevésbé terhelt környezet magas aránya, kevésbé szennyezett környezeti elemek, alacsony népsűrűség és beépítettség, hagyományok, stb.) tudatosítani kell a társadalomban, a helyi közösségekben.

⁵Az agglomerálódó (urbanizációval érintett) vidéki települések a jövedelemtermelés és a foglalkoztatás szempontjából függőségi viszonyban állnak a közeli városi központok gazdaságával. A gyakran növekvő népességük foglalkoztatottsági bázisa a másodlagos és harmadlagos szektorokon alapul. A területhasználat alakulására az ipari, kereskedelmi, közlekedési-logisztikai, rekreációs és lakóterületek térnyerése jellemző.

⁶Foglalkoztatottságban a primer szektor súlya többnyire átlagon felüli. A mező- és erdőgazdaság a legjelentősebb területhasználó.

- A vidékies kistérségek adottságaihoz és problémáihoz igazodó hatékony fejlesztéséhez **helyben koordinált vidék-, terület- és agrárfejlesztési menedzsment-központokra** van szükség.
- A vidékies térségekben is jelen kell lennie az **innováció-transzfer, vállalkozásfejlesztés támogatására képes humán és infrastrukturális bázisnak**.
- A fejlesztések hangsúlyos eleme a szociális, gazdasági, egészségügyi problémákkal küzdő, **hátrányos helyzetű társadalmi csoportok vidékies szegregációinak** oldása, egyúttal életkörülményeik javítása.
- A fejlesztéseknek törekedni kell a **foglalkoztatottság növelésére**, mely törekvéseknek része az értelmiség és képzett munkaerő helyben tartása is.
- A **város-vidék kapcsolatoknak**, különösen a vidékies térségek **elérhetőségének** nagy szerepet kell kapniuk a fejlesztésekben (ez a közlekedési infrastruktúrán túl a közösségi közlekedésszervezés helyi megoldásait is érinti).
- A fejlesztéseknek **fenntartható rendszerek kialakulásához** kell hozzájárulniuk, a helyi társadalmi-gazdasági-környezeti erőforrások minél hatékonyabb és értékmegőrző használatára kell épülniük, a jövedelmeket a térségben kell tartaniuk, helyi anyag- és energiagazdálkodási rendszerek kialakítását kell elősegíteniük.
- A fejlesztéseknek minél nagyobb mértékben **egyedieknek** kell lenniük, mely egyediséget a helyi adottságokra építetett stratégiák biztosítják.
- Friss, **innovatív**, alternatív elemeket tartalmazó **fejlesztési gondolatokat** és megoldásokat kell alkalmazni. Az innováció megjelenhet a csúcstechnológiai modernizáció területén (pl. informatikai infrastruktúra és tartalomszolgáltatás) és a hagyományos gazdasági tevékenységek (pl. agrárgazdálkodás, turizmus) újszerű helyi ötleteinek kivitelezésében.
- A fejlesztéseket építeni kell a versenyképességhez hatékonyabban hozzájáruló **kitörési pontokra** is, a különböző hiányosságok leküzdésén túlmutatóan.
- A hagyományos, primer termelő szektor által dominált **funkciók színesítése**, sőt sok esetben átgondolt **funkcióváltás** szükséges (pl. lakó-, üdülöhelyi, turisztikai).
- A több szektorra kiterjedő fejlesztéseket egymással **integráltan** kell kialakítani.

Sajátos adottságú vidékies térségtípusok fejlesztési prioritásai

Ez a területi cél nem direkt területfejlesztési beavatkozások kijelölésére irányul, hanem elsősorban orientációt jelent, és ajánlásokat fogalmaz meg a regionális, kistérségi tervezés és a konkrét fejlesztési programok számára. Az alacsony népsűrűségű vidékies területek térségenként eltérő helyi adottságokra épülő diverzifikált fejlődése kiemelt területfejlesztési célkitűzés. A szubszidiaritás elve alapján a konkrét térségfejlődési irányok meghatározása a régiók, kistérségek és egyéb térségi közösségek kompetenciája. Az OTK olyan fejlesztési prioritások meghatározásával segíti e szintek tervezését, melyek jellegzetes, területi dimenziókkal bíró vidékies adottságok hasznosítására ill. szintén területi jellegű vidékies problémák feloldására irányulnak.

Így az OTK e célja a vidékies térségek nagy, korántsem homogén területén belül fókuszál a sajátos adottságok vagy problémák típusokba rendezett térségeire. Az egyes prioritások érvényesítését szolgáló részcélok és konkrétabb beavatkozási területek elsősorban bizonyos vidékfejlesztési célok és beavatkozások szerepének kihangsúlyozására, valamint egyéb területfejlesztési politikai eszközök (pl. terület- és településfejlesztés, területrendezés, területileg integrált ágazati fejlesztések) igénybevételére épülnek.

Az ajánlott prioritások kisebb terület egységeiben (kistérségekben, mikrotérségekben, térséghatároktól független településcsoportokban vagy településeken) érvényesíthetők. Ezek területileg is egymást átfedő földrajzi egységek, melyek – az OTK többi területi céljától eltérően – kevésbé a hazai nagyszerkezeti erővonalak mentén, mint inkább a helyi adottságokhoz igazodóan jelennek meg. A regionális, valamint a kistérségi szintű területfejlesztési programozás, valamint a vidékfejlesztési programozás és kezdeményezések során nevesíthetők e prioritások konkrét terét adó térségek (kis- és mikrotérségek, városkörnyékek, tájak településcsoportjai, egyes települések).

Az alábbiak tartalmazzák a vidékies térségek fejlesztésének prioritásait térségtípusonként, valamint a prioritások érvényesítését szolgáló részcélokat és beavatkozásokat (az egyszerűség kedvéért e két utóbbi kategória nem különül el, a részcélokat általában az elérésüket szolgáló beavatkozások illusztrálják):

a) A természeti táji és kulturális táji értékekben gazdag területek fenntartható fejlesztése

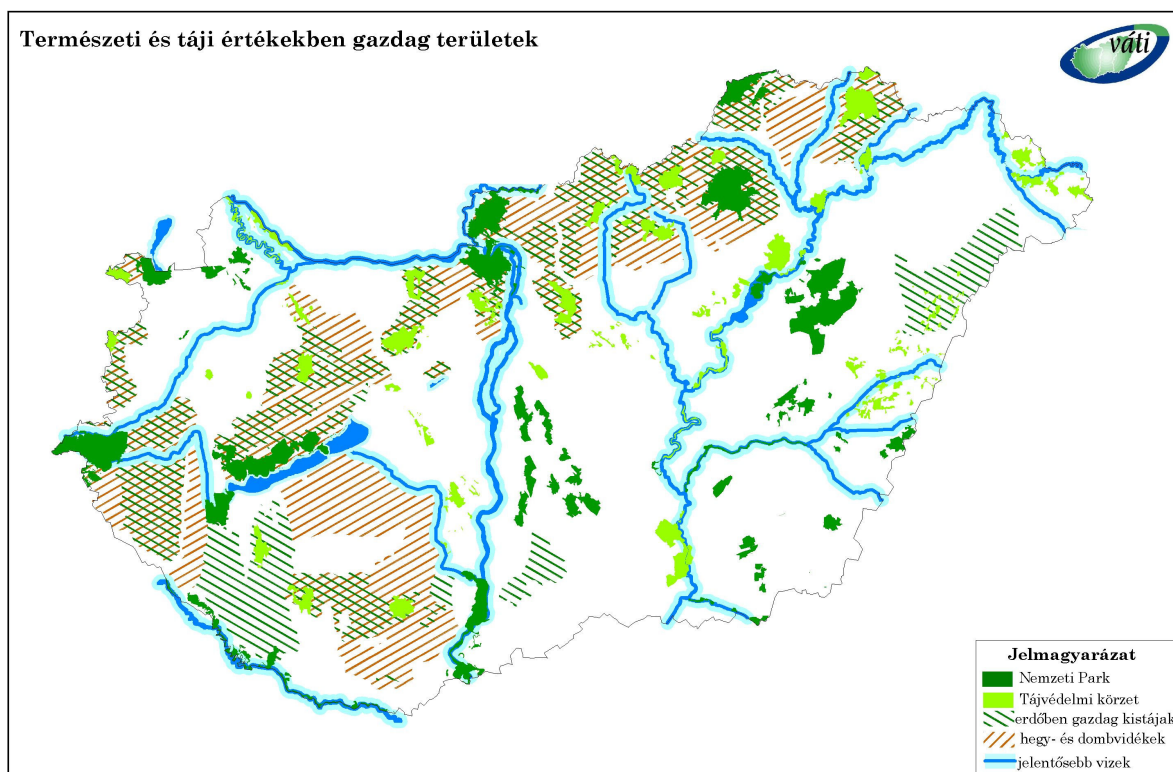
A természeti, genetikai, kulturális erőforrások, a rekreációs potenciál, vagy akár az identitási, arculati elemek tekintetében az ország minden régiójának lényeges erőforrásai a táji értékek által meghatározott helyi energiák. A táji értékeket hordozó területek, települések értékeinek fennmaradása gyakran elszigeteltségük, stagnálásuk eredménye. Megújulásukat leginkább elfeledett, háttérbe szorított, feltáratlan vagy alacsony hatékonysággal hasznosított értékeik segíthetik. Ezek tudatos, fenntartható, helyi fejlesztési kezdeményezéseken alapuló használatát kell erősíteni, ez a nagyobb térség, régió érdeke is.

A táj integráns érték hordozó, komplex kulturális, társadalmi, természeti kategóriát alkot. Bár a kiemelt táji értékek általában csak kisebb térségekben jelennek meg és alkotnak rendszereket, a régiókra, sőt az egész országra hatással lehetnek kisugárzásuk révén, meghatározva, befolyásolva gazdaságuk, társadalmuk arculatát, hozzájárulva identitásukhoz.

A kiemelt hazai táji értékek, az urbanizációtól, túlburjánzott üdülői infrastruktúrától, intenzív mezőgazdaságtól jobbra megkímélt térségekben találhatók. Viszonylagos érintetlenségükből kifolyólag **az egészséges, kevésbé terhelte természeti környezet** iránti rekreációs, turisztikai és lakókörnyezeti igény, a **hagyományok** iránti érdeklődés, a helyi karakterű **ökológiai, mezőgazdasági, kis- és kézműipari termékek** iránti kereslet határozott erősödésével mindinkább **felértékelődő erőforrássá** válnak bennfoglaló térségeik számára.

A táji értékek térségi hasznosítását ma még számos tényező akadályozza. Ezek közül kiemelhetők a következők:

- az értékközpontú szemlélet hiányából adódóan az értékek felismerésének hiánya;
- az értékek közös jövőkép és helyi részvétellel megfogalmazott stratégiai mentén történő megőrzésének ill. fejlesztésének elmaradása;
- a fejlesztési források korlátozott, időben és támogatási céljait tekintve esetleges rendelkezésre állása;
- a helyi térségi társadalom jogainak korlátozása a természeti környezet rekreációs használatában;
- a helyi és üdülői lakosság partneri közösségeinek hiánya;
- a táj és ember kapcsolatának megszakadása;
- a környezettudatosság, a térségi és táji identitás fejletlensége;
- a közbiztonság problémái;
- az elégtelen ökoturisztikai infrastruktúra;
- az általános infrastrukturális problémák az urbanizált területektől gyakran távol fekvő részekben;
- az egyes természetvédelmi területek térségfejlesztéssel való gyér kapcsolata, a kapcsolatok kialakításának korlátjai.

A fenti akadályok felszámolásával a markáns táji adottságok a helyi identitás kialakításához, a helyi közösségek megújulásához, fennmaradásához járulhatnak hozzá, a helyi gazdaság motorjává válhatnak. A kuriózum jellegű tájak lehatárolásában fontos szempont a területi védettség, de emellett a tájlesztettkai és tájökölógiai értékek legfontosabb paraméterei (domborzat, területhasználat), a helyi gazdasági termelési kultúrák, hagyományok jellegzetességei is.

a-i) Különleges természeti táji értékeket jelenítenek meg az országos és helyi jelentőségű **védett területek**; a nem területileg védett természeti örökséghez tartozó értékeknek otthont adó területek. Szintén e kategóriába tartoznak a nem minden esetben védett, de **hazánkban** csak nyomokban előforduló **kuriózumot képviselő tájlesztettkai értékeket** hordozó (hegyvidékek,

nagy erdőborítottság), valamint az **európai szinten egyedülálló tájértéket** képviselő (vizes élőhelyek, különböző pusztai környezetek) területek.

Ezeket a területeket az ipar, az intenzív mezőgazdaság, a közlekedés, az urbanizáció, az intenzív turizmus, valamint további természeti és antropogén eredetű kockázatok és krízishelyzetek veszélyeztetik. E negatív hatások megelőzése, csökkentése, kivédése és felszámolása a hatékony és fenntartható területfejlesztés fontos feladata, mert az egyes térségek táji adottságaira alapozott **egyedi fejlesztéseinek** eredményessége csak így biztosítható. A természeti táji értékek hasznosítását, egyúttal megőrzését szolgáló fejlesztések sokoldalú, alternatív mező- és erdőgazdálkodási, turisztikai, kisipari, energia- és hulladékgazdálkodási tevékenységek formájában jelentkezhetnek.

a-ii) A természeti táji adottságokkal elválaszthatatlan kapcsolatban állnak a **kulturális tájértékek**. Ezeket szintén ápolni és őrizni kell a jelenlegi és a jövő generációk számára, hiszen a kultúra helyi sajátosságai, tárgyi emlékei, tájatalakító ereje egyben az ország és Európa sokszínűségéhez járul hozzá.

Az ember által megmunkált, alakított és újrarendezett természet alkotta tájakat **kultúrtájakra** oszthatjuk. A kultúrtájak lehatárolását meghatározó elem lehet a mező- és erdőgazdasági művelés jellege (különösen táji termelési kultúrák területe pl. borvidékek, speciális erdőművelési formák), vagy tárgyi műemlékek előfordulása, amelyek általában valamilyen vallási, népi hagyományhoz kötődnek (ezek egy része a kulturális világörökségi listán szerepel, illetve a jövőben kerülhet fel rá, vagy egyéb védettség alatt áll). Ezek a térségek nem csak pontszerűek, hanem térben összefüggő egészet alkotnak. Jelentős megőrzendő kulturális sokszínűséget jelentenek az **ország magyar és nemzetiségi néprajzi csoportjai** (pl.: a jászok, palócok, matyók, kunok, hajdúk, barkók, bakonyi svábok, dunai szerbek, gradistyei horvátok, tirpákok, stb.) által lakott térségek is. Habár sajátos identitásuk a történelem során részben feloldódott, kultúrájuk, szellemi és épített örökségük, tájhasználatuk eltérő mértékben fennmaradt és területileg is jól behatárolható.

Az erőforrások kézenfekvő hasznosítása – a kulturális és örökségturizmus fejlesztése, a hagyományok turisztikai, kis- és kézműipari terméké szervezése, ezek piacra jutásának segítése – fontos. Az erre alapozott, az értékek (különösen hagyományok) kibontakozását, újjáélesztését segítő, ugyanakkor a túlzott koncentrátságot elkerülő fenntartható fejlesztés feltételei még nem minden esetben biztosítottak. A világörökségi helyszínek jobb menedzsmenete és a különleges, egyedi adottságokra alapozott helyi kezdeményezések nemcsak az értékvédelemhez járulnak hozzá, hanem a turisztikai potenciál növeléséhez is.

a-iii) Bizonyos területeken a területfejlesztésnek különös hangsúllyal kell érvényesítenie a **környezetintegritás**át, a környezeti alapú **fenntarthatóság** elveit, de mindez nem mindig társul komplex táji értékekkel, a területek által hordozott adottságok nem képviselnek a térségfejlesztés irányait dominánsan meghatározó erőforrásokat.

Ez a megközelítés elsősorban a különböző, környezetileg érzékeny területek (pl. környezetföldtani szempontból különösen érzékeny karsztos területek, a talajvízszint csökkenésében jelentősen érintett térségek, kisvízgyűjtők és vízrendszerek, különösen a teljes egészében hazai területen található balatoni vízgyűjtő stb.), a védett természeti területek, az Országos Területrendezési Tervben szereplő területek (pl. Országos Ökológiai Hálózat elemei, komplex tájrehabilitációt igénylő területek), az Érzékeny Természeti Területek és a Ramsari Területek esetében indokolt. Új tényezőként megjelennek az Európai Unió élőhelyvédelmi és madárvédelmi direktíváinak megfelelően lehatárolt Natura 2000 területek is. Ez utóbbi területek kijelölése alapvetően megváltoztatta a területi védettség alá került hazai természeti területek nagyságát és jellegét. Az EU közösségi jelentőségű területeiként kijelölt Natura 2000 területek és a magyar védett természeti területek már az ország területének 20,6%-át fedik le.

Részcélok, beavatkozási területek:

– Helyi természeti és kulturális erőforrások fenntartható hasznosítása:

- A munkahelyteremtést biztosító ipartelepítésben a tisztább technológiákat, illetve a legjobb elérhető technikákat és a környezettudatos irányítási rendszereket alkalmazó **tiszta ipari** beruházások ösztönözhetők.
- Támogatni kell a kis volumenű **helyi energiagazdálkodási**, valamint az **anyag- és hulladékgazdálkodási** rendszerek kialakítását, melynek során a **megújuló energiaforrások** használata prioritást kell élvezzen.
Mindez fenntartható módon járul hozzá az infrastrukturális problémák enyhítéséhez.
- A **környezetbarát ökoturizmus** elterjedésének ösztönzése.
A környezetbarát ökoturizmus nem jár nagyszámú munkahelyteremtéssel, azonban az e célra alkalmas, erdőben gazdag hegy- és dombvidéki területeken, történelmi borvidékeken, ill. tanyás térségekben kis népességű települések, aprófalvak találhatóak, ezek foglalkoztatási problémáit oldhatja. A tájba illő üdülési funkciók átvétele az elnéptelenedő települések kiüresedését is lassíthatja, megállíthatja.
- **Ökoturisztikai infrastruktúrafejlesztés** a térség lakóinak bevonásával.
Ez az ökoturisztikai tevékenységek ösztönzésének egyik legfontosabb eleme, megnyilvánulhat kerékpárutak és kapcsolódó szolgáltatási rendszerek, gyalogtúra-útvonalak rendszerszerű és tematikus újjáépítésében, természetbarát szálláshelyek (turistaházak) rendszerének újjáélesztésében, tradicionális falusi környezetű turisztikai szálláshelyek kialakításában.
- Ösztönözni kell a közeli vagy távolabbi urbanizált területekről érkező vendégekkel való **tartós, családi vendéglátói kapcsolatok** kialakítását. Így oldható a városi lakosság üdülőingatlan hiánya, elősegíthető a rekreációra fordított városi jövedelmek Magyarországon, ill. régióon belüli felhasználása.
- Ösztönözni kell a **helyi lakosság és az üdülőnépesség gazdasági és kulturális partnerségét**. Ez egyrészt közös, táji értékvédő és hagyományápoló értékrendet teremt, másrészt a helyi lakosság szolgáltatásainak igénybevétele a térségekben tartja a jövedelmet.
- Meg kell teremteni az **üdülőhelyi funkciókhoz szükséges települési infrastruktúrát és közbiztonságot**.
- Kitérőt kínál a turizmushoz kapcsolódó, illetve attól függetlenül is létjogosult, a **helyi termelési, tájhasznosítási, kézműves kultúrára** támaszkodó, a tájkaraktert kihasználó termelés, kereskedelem és egyéb szolgáltatások erősítése is. Támogatandó a helyi **tájjellegű mezőgazdasági és ipari termékek, valamint szolgáltatások** kialakítása, piacra jutása, marketingje, értékesítő-beszerző szövetkezeteik, hitelesítő helyi kamaráik szervezése.
- Ösztönözni kell az **erdők közjóléti, rekreációs**, valamint a helyi gazdaságban és a szociális viszonyok alakításában betöltött **funkcióinak** az ökológiai szempontokkal egyeztetett **biztosítását, kiépítését**.
Az erdőbirtokosok és a rekreációs, szociális (hátrányos helyzetű társadalmi rétegek erdőkielése), ill. vállalkozói erdőhasználók közötti partnerségi kapcsolatok kialakítása az energiaellátást és munkahelyteremtést szolgáló fenntartható és hatékony tájhasznosítás feltétele.

- Ösztönözni kell – elsősorban szervezett, óvodai, iskolai csoportok, illetve a felsőoktatásban és szakképzésben résztvevők számára – a helyi, táji értékek bemutatására épülő, a környezettudatos gondolkodást, szemléletformálást szolgáló programkínálat kidolgozását (kulturális, turisztikai és erdei iskola programok, témnapok, tematikus projektek stb.). Támogatni kell a sok szervezett csoportot fogadó, a helyi értékek bemutatását biztosító, oktatást segítő intézmények működését. A helyi lakosok, szakemberek, vállalkozások bevonása révén ezek a programok rendszeres jövedelmet biztosíthatnak a térségben élőknek.
 - **Integrált**, a mező- és erdőgazdálkodási, rekreációs, védelmi igényeket érvényesítő **vadgazdálkodást kell kialakítani**, ösztönözve a helyi érdekeltek, a helyi közösség partneri együttműködését, részvételét.
 - Lehetővé kell tenni, hogy **a helyi lakó- és üdülónépesség hozzáférhessen a táji értékekhez**, fenntartató tájhasználatra vagy kulturális és szociális igényeinek kielégítése során, a környezetvédelmi és természetvédelmi szempontok érvényesítése mellett. A hozzáférést akadályozó tényezőket – kivéve amelyek környezetvédelmi vagy természetvédelmi jellegűek – fel kell számolni, az érintett területek tulajdonosaival partnerségben.
 - A társadalmi részvételen és széleskörű partnerségen alapuló hazai **Natúrpark-hálózat** kialakítását, továbbfejlesztését ösztönözni kell. Így e területek a fenntartható területfejlesztésnek (ökológiai gazdálkodás, ökoturizmus), a sajátos tájszerkezet kialakításának, a helyi foglalkoztatás erősítésének, azaz a fenntartható fejlődés elvére épülő komplex területfejlesztésnek a mintaterületeivé válhatnak.
 - Támogatni kell az **építészeti örökség, a népművészet**, és a kézműves hagyományok és emlékek **megőrzését**. Ez a kulturális örökség fontos részeként a helyi és regionális identitás építésének eszközeként szolgálhat.
 - Elő kell segíteni, hogy a **magántőke, a közösségi és magánszféra közötti partnerség** növekvő szerepet kapjon a kulturális örökség épületeinek és tárgyainak **helyreállításában**, a kultúrtájak megőrzésében, fenntartásában és hasznosításában. A hasznosítás feltételeit pontosan meg kell határozni és rendszeresen ellenőrizni kell.
 - A történelmi és kulturális értékek korszerű bemutatására alkalmas **közösségi terek** kialakítását, a hagyományteremtést és hagyományok felélesztését támogatni kell (művelődési házak, könyvtárak).
 - Világörökségi helyszínek, várak, kastélyok hálózatával partneri együttműködések kialakítását elő kell segíteni.
- **Helyi humánerőforrás fejlesztés-szervezés:**
- Erősíteni kell a lakosság aktív részvételén és együttműködésén alapuló **helyi fejlesztési kezdeményezéseket**. A helyi kezdeményezéseknek érvényesülni kell az összes rész cél elérésére, a beavatkozások végrehajtására irányuló tevékenységekben.
 - Támogatni kell a **lakosság különböző csoportjai közötti partneri együttműködések** kialakítását. A partnerség a helyi kezdeményezések, fejlesztési irányok kialakításának feltétele.

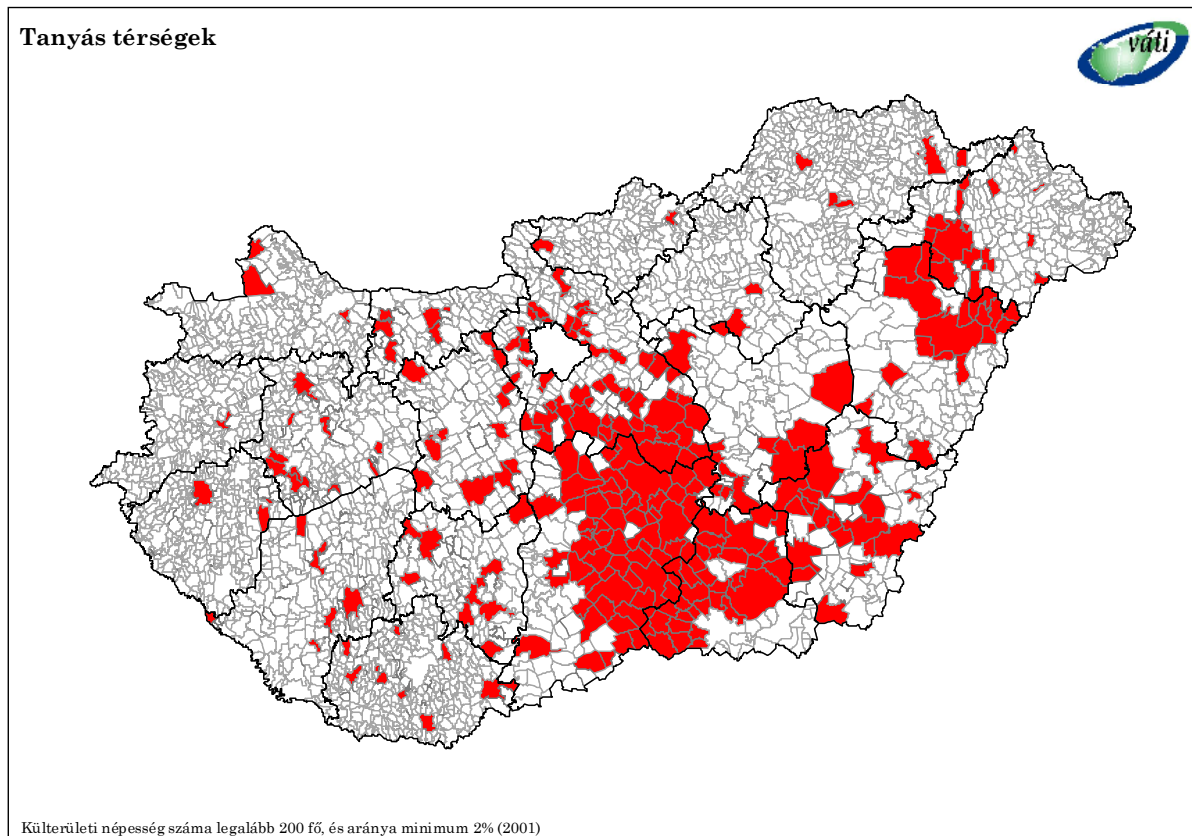
- Fejleszteni kell a helyi fiatalok és felnőttek élményszerű, informális tanulását segítő **komplex oktatási-nevelési tevékenységeket**, ezek infrastrukturális feltételeit. A tevékenységek szolgálják a fenntarthatósági, környezettudatos szemlélet elterjesztését, a helyi táji erőforrások megismerését és az ökoturisztikai, környezetbarát termelési módszerek, technikák megismertetését keresztül a gazdaságélénkítést is, valamint ösztönzik a tájbarát és fenntartható táji fejlesztési kezdeményezéseket, a helyi, táji identitás elmélyítését.
- **Környezeti és kulturális szempontú tervezés és tájmenedzsment:**
- Támogatandók a táji egységek **településcsoportjainak gazdaságfejlesztési együttműködései** és a faluhálózatok kialakítása.
 - A tájsebek, természetkárosítások **rehabilitációját** ösztönző fejlesztéspolitikát kell érvényesíteni és biztosítani a fenntartható tájhasználatot.
 - Ösztönözni kell a **természetvédelemmel összhangban lévő mezőgazdasági termelés** kialakítását.
 - A **tájéztétikai és tájökölógiai szempontokat** hathatósan kell érvényesíteni a mező- és erdőgazdasági tevékenységek és ezek tervezése során, a rendezési tervekkel összhangban, az **őshonos fajok** telepítésének és tartásának ösztönzése által is.
 - A térségek **erdőterületeinek természetességét** javítani kell, törekedve a **tájak erdőtömbjeinek összekapcsolására** is, így akadályozva és csökkentve az erdőterület fragmentációját (nem csak az erdőborítás mennyiségi növelése fontos).
 - Az térségek fejlesztését irányító szervezetek dolgozzanak ki **fenntarthatósági keretstratégiákat**.
 - A térségek fejlesztését irányító szervezetek minden – a térségeket közvetlenül vagy közvetve érintő – fejlesztési kezdeményezést vizsgáljanak meg **környezeti és fenntarthatósági szempontok** alapján.
 - Figyelembe kell venni a kultúrtáji értékeket a **városrehabilitáció, a falumegújítás és a településtervezés során**.
 - A **kastélyok, kúriák, udvarházak, várak, egyedi (kulturális)táji értékek** (hidak, emlékhelyek, keresztek, emlékfák, stb.) állagmegóvása, környezetük fejlesztése támogatandó a turizmus érdekében.
 - Támogatandó a táji értékek **tűz- és katasztrófavédelmének** biztosítása.

b) Tanyás térségek revitalizálása

Az európai szinten kultúrtörténeti jelentőséggel bíró tanyás településrendszer és gazdálkodási forma a magyar nemzeti örökség fontos részét képező sajátos térszerkezeti struktúra, melynek fennmaradása, revitalizációja, fejlesztése nemzeti érdek. A tanyás térségek fontos értéke, hogy potenciálisan alkalmasak a fenntartható fejlődés, az integrált, komplex vidékfejlesztés és a multifunkcionális mezőgazdaság Európában kialakult fejlesztési modelljének megvalósítására.

A hazai tanyák többsége elveszítette hagyományos funkcióját, ezért válságos helyzetbe került, többségük súlyos társadalmi problémák (alacsony életszínvonal, szegregáció, bűnözés) színtere lett. A tanyás térségek jelentős részének épületállománya általában elavult, lakossága elöregedő, infrastruktúrája fejletlen, ezen belül is az út- és elektromos hálózat rendkívül elmaradott, ill. hiányos. A szegregáltabb, a városoktól távolabbi térségekben elhelyezkedő, a szegény fiatal bevándorlók által lakott tanyák száma jelentős. A megmaradt, illetve a

megújuló tanyáknak kisebb hányada folytat érdemi mezőgazdasági termelő tevékenységet. Különösen fontos probléma, hogy a tanyák szociális elven történő felzárkóztatása állami támogatással aránytalanul nagy költséget jelent. Ugyanakkor a környezeti értékek felértékelődése miatt növekszik a potenciális kereslet a tanyák iránt, a gazdálkodók, vállalkozók, városi polgárok körében. Ez alapja lehet annak, hogy e térségek megújuljanak és új funkciót szerezzenek. A tanyák „második otthon” funkcióján belül a hagyományos termelési jelleg (a mezővárosi lakosság a mezőgazdasági idényben a tanyákon élt és dolgozott) visszaszorulóban van, ill. térben egyre inkább koncentrálni fog. Ezt elsősorban az üdülési célú kihasználás pótolhatja, fenntartva a gondozott és élő tanyás térségeket.

Alapvető cél, hogy tanyás térségeink zöme megújuljon az alábbi életképes funkciók megszerzése ill. megőrzése révén:

- Korszerű gazdálkodó tanyák (főként egyes intenzív, termelési, valamint organikus gazdálkodási formák esetében)
- Üdülő- és lakófunkciójú tanyák (főként városok közelében, illetve táji-természeti értékekben gazdag helyszíneken, idegenforgalmi vonzerők közelében)
- Vendéglátó tanyák (pl. falusi- és ökoturizmus helyszínei, vendégházak, turisztikai programok, vendéglők stb.)
- Megszűnt tanyák esetén művelésbe vonás (birtokrendezés után gyümölcsös telepítés, erdőtelepítés, stb. abban az esetben, ha tanyaként nem indokolt a fenntartás)

A tanyák megújításának alapvetően e korszerű funkciók ösztönzésén, ugyanakkor a tanyák által képviselt értékek (hagyományos gazdálkodás, tájfenntartás, épített örökség) megőrzésén kell alapulnia, annak érdekében, hogy a tanyavilág ismét élő tér lehessen.

A tanyák fejlesztése a településfejlesztés során is érvényesítendő, különösen azon kiterjedt nagyobb városok tanyavilágában, melyek statisztikailag nem számítanak vidékies területnek.

Részcélok, beavatkozási területek:

- A tanyákon az **új típusú lakó- és üdülőfunkciók** egyéb (szervezeti, szabályozási, népszerűsítési) feltételeinek megteremtése, melynek során a beépítettség nem emelkedik;
- **elérhetőség javítása** a köz- és magánszféra közös finanszírozásában;
- a tanyák **ingatlanpiacának átláthatóvá**, szabályozottá tétele, a tanyatulajdonosok támogatása az értékesítésben;
- **áttelepülési (betelepülési) esélyek** megteremtése;
- a **tanyai rekreációs** (ökoturizmus, egészségturizmus, falusi turizmus, lovasturizmus) idegenforgalmi vállalkozások támogatása;
- **infrastruktúrafejlesztés** az elektromos közműpótló megoldások (alternatív energiaforrások) támogatásával, illetve önálló rendszerek („ökoház” modell) kialakításának ösztönzésével;
- **birtok- és üzemviszonyok rendezése**, amelyek révén a tanyák körül életképes méretű földterületek, versenyképes mezőgazdasági üzemek, családi (farm)gazdaságok jöhetnek létre;
- **tanácsadás, a birtok- és üzemviszonyok rendezése**, melynek révén a tanyák megélhetést vagy a hathatós jövedelem-kiegészítést biztosító, a tájat gondozó, a tájhasználatot fenntartó, esetleg új művelési ágakat, művelési módokat alkalmazó mező- és erdőgazdasági családi (farm) gazdaságokká alakulhatnak;
- **vízpótlási- és vízviSSzatartási integrált fejlesztések**;
- a külterületi, elsősorban telep- és lakóhelyhez kötött **környezeti szennyező források** feltárása és felszámolása, környezetvédelmi felvilágosítás;
- az érzékeny, sérülékeny, egyedi **kultúrtáji értékek** (műemléképületek, hidak, emlékhelyek stb.) **megőrzése** és fenntartása;
- a tanyás térségek adottságaihoz, s a változóban lévő természeti adottságokhoz (pl. csökkenő talajvízszint) igazodó, **versenyképes agrártermék-struktúra** kialakítása;
- a **tanyasi tájgazdálkodásra, a piacképes biogazdálkodásra, és a megújuló alapanyagok feldolgozására** és helyben értékke történő alakítására alapozott kisipari tevékenység feltámasztása;
- az információs technológiák alkalmazásával a **táv munkába való bekapcsolódás** feltételeinek biztosítása;
- a tanyák idősödő, rászoruló lakossága **szociális és egészségügyi ellátásának fejlesztése** (tanyagondnoki hálózat fejlesztése), indokolt esetben a belterületre költözés támogatása;
- **krízis-intervenció**s és személyi szolgáltatások önkormányzati és civil ellátásának fejlesztése (szociális gazdaság);
- tanyasi közösségek, települési részönkormányzatok kialakításának elősegítése. **Helyi kezdeményezések** ösztönzése;
- a **közbiztonság** megteremtése;
- huzamosabb ideig **üresen álló tanyák, tanyaközpontok** (pl. tanyasi iskolák) **közösségi**, önkormányzati birtokbavételének, és teljes vagy részleges rehabilitációval járó **hasznosításának** ösztönzése.

c) A Duna-Tisza közti Homokhátság teljes területén a népesség helyben tartása, a természet degradációs folyamatainak megállítása a helyi adottságokhoz illeszkedő mezőgazdasági termelés biztonságának vízgazdálkodási, tározási, infrastrukturális intézkedésekkel történő megőrzésével, a ritkán lakott agrártérségek, tanvasi gazdaságok fejlesztésével, a szükséges agrárszerkezetváltással, valamint a hátság kedvezőtlen vízgazdálkodásának helyreállításával

Részcélok, beavatkozási területek:

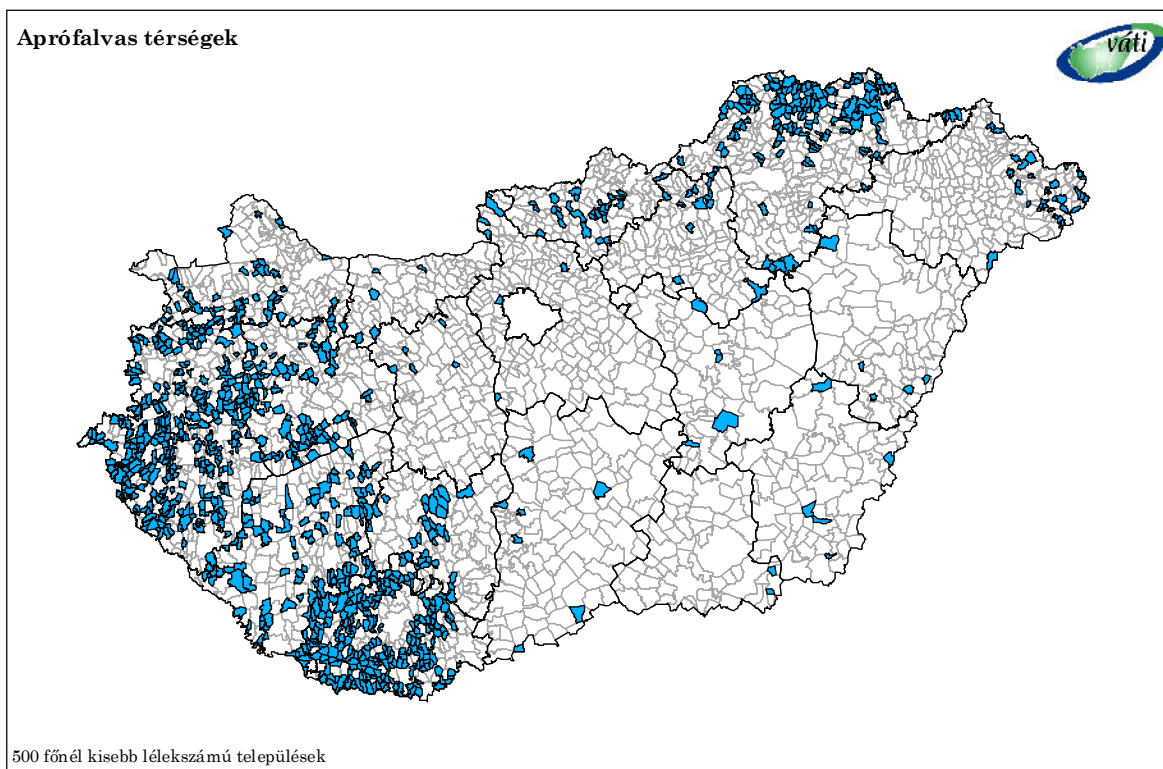
- A környezeti tényezőkhez igazodó agrárszerkezetváltás kapcsán a térség népességmegtartó képességének javítása,
- A tanyai gazdaságok életképességének elősegítése alternatív jövedelemszerző képesség előmozdításával, a vidékfejlesztés speciális eszközeinek alkalmazásával (falusi, tanyai turizmus élénkítését szolgáló fejlesztések)
- Népességmegtartó intézkedések a térség infrastruktúrájának fejlesztésével, elsősorban megújuló energiaforrások felhasználásával (úthálózat fejlesztések, hálózati elektromos ellátás, alternatív energia felhasználás, infokommunikációs központok kialakítása);
- A homokhátság különleges természeti értékeinek megőrzését, a természet- és környezet harmonikus gazdálkodását segítő vízgazdálkodási fejlesztések megvalósítása
- A természetközeli jelentőségű területek védelme, különös tekintettel az időszakos víztározás céljára is alkalmas tározóterületek kialakítására
- A területen keletkező vízkészlet elfolyásának mérséklését, megakadályozását szolgáló vízviszatarató létesítmények megvalósítása, valamint a meglévők rekonstrukciója

d) Értékmegőrzés, funkcióváltás és esélyegyenlőség az aprófalvas térségekben

Magyarország aprófalvas térségei jellegzetes területi karakterűek, főként egyes hegy- és dombvidékeinken fordulnak elő. E térségek aprófalvainak különösen sérülékeny közösségeinek, valamint épített és természeti környezeti értékeik megóvása, megfontolt alakítása országos érdek. Így kerülhető el, hogy problémáik ne, csak értékeik és lehetőségeik sugározzanak ki a szomszédos területekre és bennfoglaló térségeikre, tájakra; ne hátráltassák más területek fejlődését, de ne lehessenek célterületei nagyobb települések társadalmi-gazdasági „problémaexportjának” se.

Az alacsony lélekszámú aprófalvak társadalma különösen **sérülékeny**, e közösségekben könnyebben válnak uralkodóvá a kedvezőtlen társadalmi, demográfiai folyamatok. Ezért e térségekben nagyobb mértékben és hamarabb bekövetkező negatív hatásokkal járnak a vidékies területek olyan általános problémái, mint az elöregedés, a munkanélküliség, az elvándorlás és a vidékies szociális és etnikai szegregációk kialakulását kísérő egyéb kedvezőtlen társadalmi jelenségek. A helyzet megoldását nehezíti, hogy számos települési funkció, szolgáltatás ellátása a kis népességszámból adódóan nem kifizetődő, nem fenntartható.

Ugyanakkor az apró méret jelenti e települések megújulásának lehetőségét is, hiszen e leggyakrabban természet-közeli, nyugalmat sugárzó aprófalvak az urbanizálódó világban egyre fontosabb szerepet kaphatnak a turizmusban, a tartós üdülésben, a rekreációban, de bizonyos feltételek (elérhetőség) megléte esetén minőségi lakófunkciót is betölthetnek.

A problémák egyik legszomorúbb eredménye a **falvak elnéptelenedése**. Bár az aprófalvak az ország népességének csak csekély része számára (2003-ban 2,7 %) nyújtanak otthont, a hozzájuk tartozó külterületekkel együtt területi kiterjedésük a meghatározóbb; és gyakran kiemelkedő táji értékeket hordoznak. Az elnéptelenedés súlyosabb következménye a hagyományos tájhasználat eltűnése, a természeti és az épített környezeti elemek elhanyagoltsága. A Kárpát-medence természeti viszonyai között csak igen lassan alakul ki a területre jellemző természetes vegetáció. Ezen időtartam alatt a tájesztétikai értékek rohamos romlásával, szomszédos területekre is kiható gyomosodással kell számolni. Az épített környezeti elemek pusztulása — az értékvesztés mellett — környezeti és közbiztonsági kockázatot is hordoz.

A problémák másik sajnálatos következménye a hátrányos helyzetű rétegek alacsony ingatlanárak által is előidézet szociális **szegregációja** az aprófalvakban. Ez nem feltétlen jár együtt a falvak elnéptelenedésével, sőt az ellen is hathat. Ugyanakkor eredményeképpen a kedvezőtlen szociális körülmények és a gyenge infrastrukturális ellátottság következtében a társadalmi-gazdasági vérkeringésbe bekapcsolódni képtelen, még inkább leszakadó zárványok alakulnak ki. A természeti és épített környezet pusztulása, a szociális feltételekből adódó kényszerű, nem tervezett, így nem fenntartható használat miatt itt is megjelenik. Mindez éppen az aprófalvak erőforrását jelentő üdülési-rekreációs vonzerőt erodálja drasztikusan. Hasonló okokból kifolyólag közbiztonsági problémák is gyakran előállnak.

A jelenségek az aprófalvakkal szomszédos területeken is éreztetik közvetlen hatásukat, valamint közvetetten is érvényesülnek, hozzájárulva egyes tájak, térségek negatív arculatának kialakulásához.

A fenti negatív jelenségek a helyi társadalmi-gazdasági rendszerek három fő hiányosságára vezethetők vissza, és a problémák megoldásai is e három terület köré rendeződnek.

- Hiányoznak a munkaképes korú lakosság **megélhetési feltételei**. Fokozott az alacsony jövedelemtermelő képességű mezőgazdasági tevékenységekre való ráutaltság, és sokszor nem megoldott a helyi alközpontokba való kényelmes napi ingázás. A munkába

járás mellett a népesség szociális, kulturális egészségügyi, gazdasági igényeinek kielégítése is csak költséges egyéni közlekedéssel oldható meg kényelmesen.

- Az elnéptelenedő települések **funkcióváltása**, a kézenfekvő üdülőfunkció megjelenése gyakran elmarad, a kizárólagosan piaci alapon mozgó, a helyi szereplők által nem tervezett ingatlanpiac csak a szegregációk kialakulásához kínál lehetőséget.
- A településekre vándorlás csak a **szegregáció** és a körülmények további romlását vetíti előre, az így spontán revitalizálódó közösségekben hiányoznak a tervek és a lehetőségek a megfelelő életminőség kialakítására.

Az alapvető célkitűzés, hogy az aprófalvas térségek sajátos – részben apró méretükből adódó – adottságaikat kiaknázva új, korszerű lakó-, üdülő-, turisztikai, és ökológiai funkciókat szerezzenek, és ezzel tartsák meg, illetve nyerjék vissza életképességüket, szoros összhangban épített és természeti környezetük értékeinek megőrzésével és fejlesztésével.

Részcélok, beavatkozási területek:

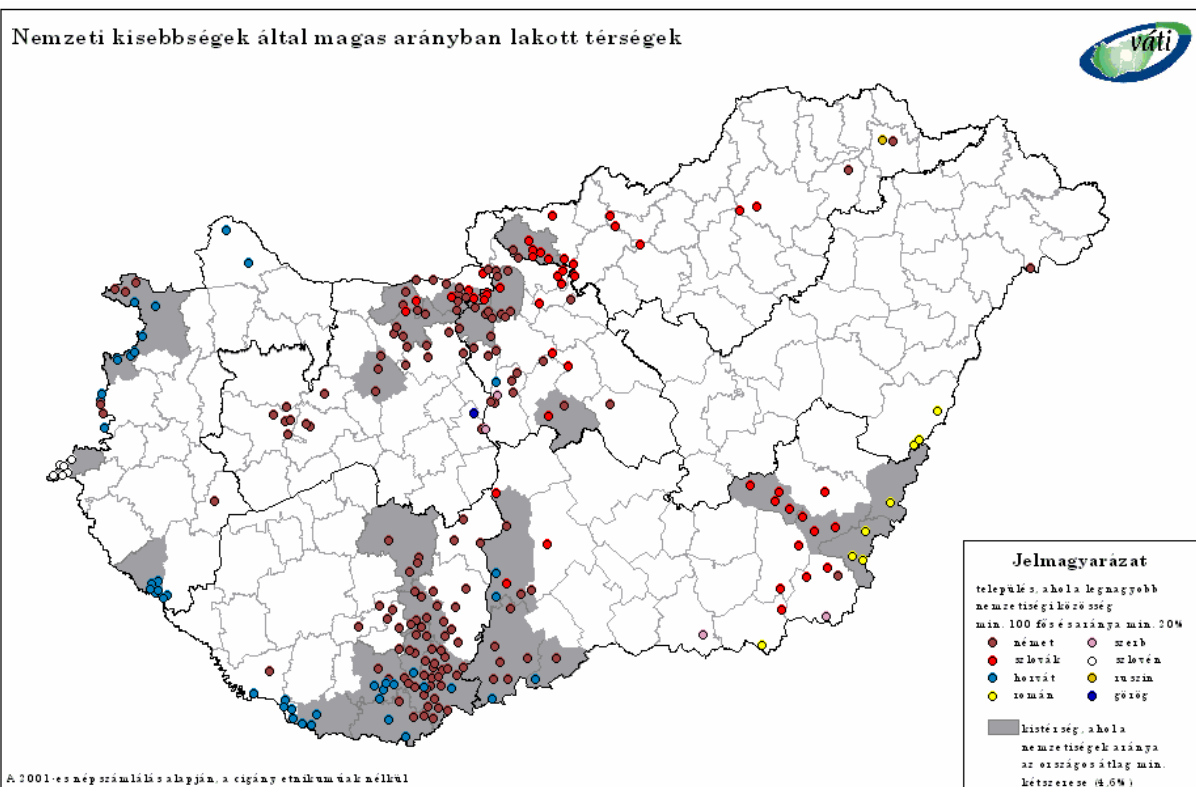
- Támogatni kell a munkába járás igényeihez, egyéb lakossági szükségletek kielégítéséhez illeszkedő akadálymentes és fenntartható **közlekedésfejlesztést** (például: tömegközlekedés-szervezés, a rentábilis, kis kapacitású alternatív tömegközlekedési formák, az elérhetőséget javító **kerékpárút**-fejlesztések).
- Lehetővé kell tenni, hogy a szociális, egészségügyi, gazdasági, adminisztrációs lakossági igények kielégítését minél kevesebb utazással meg lehessen valósítani, akár rendszeres **mozgó szolgáltató rendszerek** kiépítésének támogatásával, a szociális gazdaság különböző formáinak bevezetésével.
- Ösztönözni kell az **önkormányzatok és intézményeik** településen belüli és településközi **együtműködését**, sajátos ellátási formák elterjedését és többfunkciós intézmények kialakítását (mikrotérségi szinten, táji településcsoportokban, faluhálózatokban), hogy a kis népességszám ellenére is kifizetődő és fenntartható funkciók váljanak elérhetővé.
- A településeket a **falusi turizmus** kiemelt célterületeiként kell kezelni.
- **Mikrovállalkozások** indítását és kibontakozását folyamatos tanácsadással is segítő, **gondoskodó**, inkubációs **vállalkozásfejlesztési** rendszereket kell működtetni.
- Ösztönözni kell a **gazdasági szereplők helyi együtműködését, szövetkezését**.
- Kiemelten szükséges támogatni az aprófalvak falusi turizmushoz, öko- és aktív turizmushoz kapcsolódó infrastruktúrájának és a kapcsolódó szolgáltatások kínálatának térségileg összehangolt fejlesztését, az ehhez kapcsolódó vonzerők feltárását és a kapcsolódó marketinget, mindezt határozott, térségi piacstratégiára felfűzve.
- Támogatandó a kis közösségek méretéhez igazodó, **megújuló energiaforrásokra** támaszkodó energiaellátó rendszerek kiépítése.
- Törekedni kell nagyobb térségi **hulladékgazdálkodás** rendszereihez illeszkedően — a tisztább települési környezet érdekében — a kis közösségek hulladékmennyiségének minimalizálására, ezek rendszeres elszállítására, a szerves hulladék helyi hasznosítására és rendszeres hulladékszállítás mellett a lomtalanításra is.
- **Informatikai infrastruktúrafejlesztés, teleházak és informatikai képzések** indítása.
- Hangsúlyosan támogatandó a **táv munka és a távoktatás**, a munkaerőpiaci és szakképzési információk, közszolgáltatások virtuális elérhetőségének biztosítása.

- A térségi marketing keretében ösztönözni kell a helyi **ökológiai mezőgazdaságot, természetközeli erdőgazdálkodást, a hagyományos kis- és kézműipart, a** tevékenységek termékeinek marketingjét, piacra jutását.
- Elő kell segíteni a szabályozott tulajdonosváltást **ingatlanpiaci** szervezési és marketingtevékenységek támogatásán keresztül; az üdülőfunkciók elsősorban a meglévő épített környezeti elemeket használják ki, a beépítettség növelése nélkül.
- Támogatni kell a **lakó- és üdülónépesség partnerségének** megteremtését szolgáló kezdeményezéseket. Ezáltal megjeleníthető a település közös érdeke, mely megnyilvánulhat közös fejlesztési elképzelésekben, de akár a helyi lakosság által az üdülők számára nyújtandó karbantartási szolgáltatási együttműködésekben is.
- Támogatandók a **közbiztonság** javítását szolgáló helyi civil kezdeményezések (pl. polgárőrség).
- Támogatandó a hátrányos helyzetű népesség **jövedelemkiegészítő tevékenysége** feltételeinek megteremtése (pl. földhasználat biztosítása, települési karbantartási munkákban való részvétel).
- Az aprófalvakba betelepülő hátrányos helyzetű népesség helyi civil szerveződésekbe, hagyományörzésbe való **bevonását** ösztönözni kell.
- A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok szegregációs folyamatainak helyszínein élénkíteni kell a **gazdasági-kulturális kapcsolatokat** a településeken belül és a szomszédos, kedvezőbb helyzetű településekkel és alközpontokkal (pl. közösségi szolgáltatási és karbantartási, közterület fenntartási munkák, rendezvények szervezésével).

e) Nemzeti kisebbségek értékeinek megjelenítése az általuk lakott vidékies térségek fejlesztésében

A magyar állam kiemelt feladata, a kisebbségek kultúrájának, identitásának megőrzése, a gazdasági, társadalmi fejlődésük, továbbá térségi és nemzeti integrációjuk hazai és határon átnyúló támogatásának az előmozdítása. A határozott területi karakterrel bíró nemzetiségi településterület társadalmi-gazdasági fejlődésének térségi, településszintű támogatása, továbbá sajátos kultúrájának felkarolása a gyökereivel tudatában lévő, kulturálisan érzékeny, nyitott és toleráns magyar társadalom megvalósulását és a területileg kiegyenlített, versenyképes területi fejlődést szolgálja.

A területi szemléletű helyzetelemzés nemzetiségi népességre vonatkozó konklúziói indokoltá teszik, hogy e téma megjelenjen a területfejlesztés középtávú ajánlásai között. Nemzetiségeink jelentős részben vidékies térségekben élnek, ill. a vidékies jellegű, nemzetiségi területeken maradt fenn legerősebben a nemzetiségi hagyomány és identitás. Bár az ország számtalan pontján élnek nemzetiségek, az egyes **nemzeti kisebbségek vidékies településterülete** határozott **területi koncentrációt mutat**. Külön kiemelhető, hogy a nemzetiségi vidékek gyakran az anyaország határa mentén, vagy annak közelében húzódnak. A **hazai kisebbségek** helyzetének alakulása érdekes kettősséget mutat, amely a regionális, térségi fejlesztési akciókat alapjában meghatározhatja. Míg egyrésztől átkulturálódás, identitásváltozás, örökségvesztés jellemző mindenütt, ahol nemzetiségi jellegű másságok egyáltalán megfogalmazódhatnak, addig a saját származás, a "mátság" tudata ismét tér- és csoportképző erővé válik azokban a tájegységi törekvésekben, ahol a nemzetiségeknek még szerepe van, s ahol mindig is szerepe volt (a nemzetiségi identitás tér- és értéktudatot hordoz).

A **nemzeti kisebbségek által lakott térségeknek**, mint önálló entitásnak nem elsősorban a formálisan kijelölt határok adják a létalapját, hanem az a kulturális összetartozás, saját identitás és kohézió, mely valóban indokoltá, specifikus hozadékokat ígérővé teszi a **saját jövőképre** – a kulturális tradíciókra, a nemzeti öntudat még megmaradt értékeire, illetve az ezekből építkezni képes távlati elképzelésekre – és az **endogén fejlesztési potenciálra építő térség- és településfejlesztést**. E térségek jövőjét illetően is kulcskérdés, hogy megvannak-e azok a **kapcsolódási pontok és közös célok**, melyek legalább perspektivikusan szerves együttéléssé tehetik a kulturális azonossággal párosuló földrajzi szomszédságot. A **kapcsolódás legfontosabb hazai és nemzetközi területei**: a társadalmi és személyes, kiemelten kulturális együttműködés, továbbá az intézményesült kooperáció, a térségi együttműködés és a gazdasági kapcsolatok.

A **kisebbségek által lakott térségek fejlesztésének** — a népesség-csökkenés enyhítésére vonatkozó nemzeti térségfejlesztési programokon túl — elsősorban a kulturális identitás, a kulturális és épített örökség megőrzését, illetve ezek fejlesztését, kreatív hasznosítását, továbbá a **regionális-lokális önfejlődést lehetővé tevő mechanizmusok erősítését**, a **közösségek endogén életprogramjának a meghatározását**, és a **dinamikus válaszadó képességet** kell szolgálniuk. A **nemzetiségek által lakott térségek** fejlesztésének kiemelt elemei azok a társadalom- és gazdaságfejlesztési törekvések, amelyek az **endogén fejlesztési potenciál tudatos és innovatív kiaknázását**, valamint az **anyaországgal való szoros kulturális és gazdasági kapcsolatokat (hídszerep, mely gyakran határ menti dimenziókban is jelentkezhet)**, továbbá a **térségi, település szintű együttműködések** célzózzák meg. Kiemelt cél, hogy a **hazai kisebbségi belső peremtérségek** a nemzeti kulturális és gazdasági fejlődés meghatározó térségeivé váljanak – mint egykoron voltak –, valamint megélhetést és hosszú távú életésélyeket nyújtsanak.

Részcélok, beavatkozási területek:

- A kulturális-nemzeti identitás és a térségi összetartozás-tudat erősítése a **közösségi térségi, települési kapcsolatok** intenzitásának erősítésével, valamint a **feladat- és**

célorientált térségi együttműködési kapcsolatok (kiemelten fejlesztési, kulturális, gazdasági) **intézményesülésének** támogatásával;

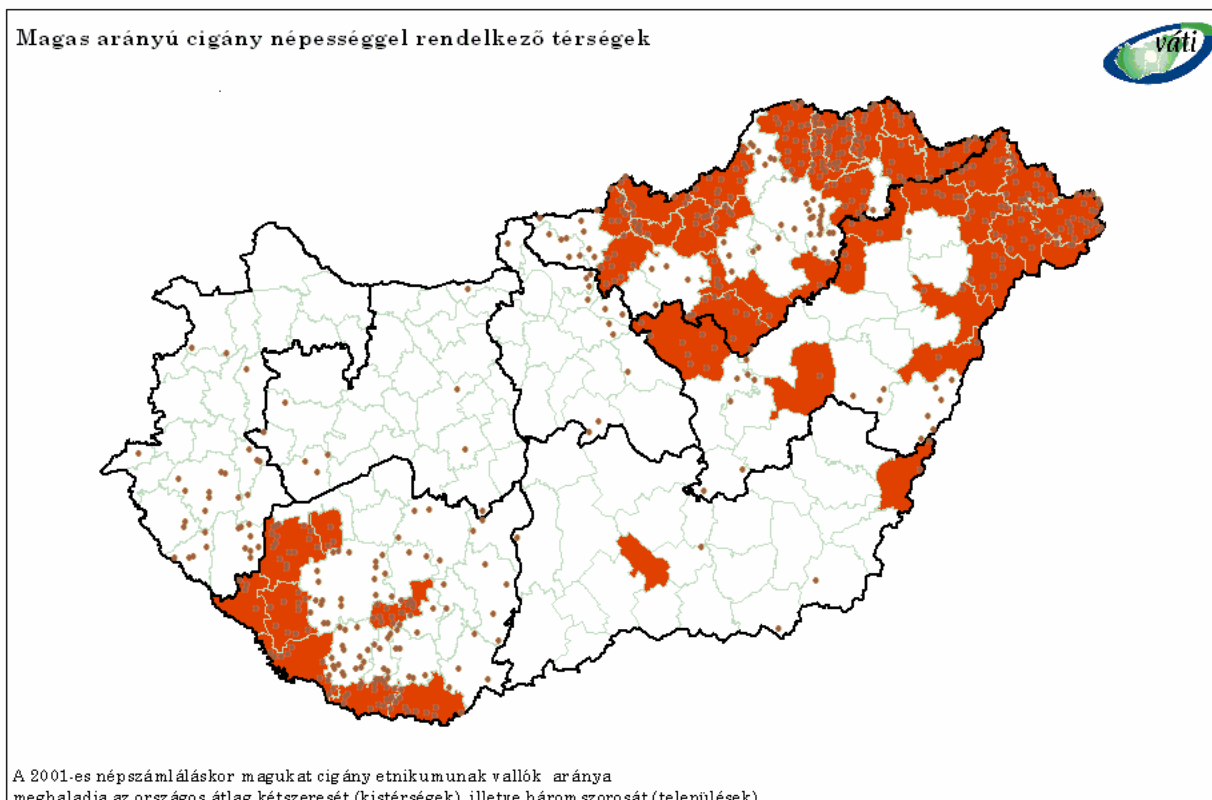
- A kulturális, nemzeti összetartozást erősítő kapcsolatok infrastrukturális feltételeinek kiemelt támogatása (infrastruktúra minőségi fejlesztése, továbbá a **térségi megtartóerő fokozása** érdekében a modern infokommunikációs szolgáltatásokhoz és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása);
- A közösségi identitás, a térségi kulturális élet erősítése, az anyanyelvi kultúra fejlesztése, valamint a kulturális örökséghez kötődő kutatások, fejlesztések támogatása;
- Az értelmiség helyben maradása érdekében kiemelt cél a **térségi alapon szerveződő nemzetiségi tudás-identitás központok** létrehozása;
- A helyi közösségek **térségi, kulturális önszerveződésének** és a **kulturális csereprogramoknak** a támogatása az anyaországokkal;
- Az érintett országok szakmai szervezeteivel együttműködve kiemelt cél **az anyaországi fejlesztési források, támogatások bevonása a hazai kisebbségi területek, települések fejlődésébe. Új térségfejlesztési kezdeményezés** keretében meg kell valósítani a magyarországi kisebbségek által lakott térségek, települések határon átnyúló, anyaországi forrásokból is finanszírozott **program- és projektalapú**, kiegészítő fejlesztési támogatást biztosító, magyar és eurokonform szervezeti és végrehajtási rendszerét (pl. Magyarországi Németek/Horvátok Operatív Programja);
- Támogatni kell a nemzetiségek önkormányzati, üzleti és civil szereplőinek a létező **határ menti fejlesztési** keretek helyi kezdeményezéseiben, projektgenerálásában, hálózatiépítésében betölthető szerepének megjelenését, növelését;
- A térségek, települések népi hagyományaira és egyedi kulturális értékeire épülő alternatív **örökség-turisztikai kínálat** fejlesztése;
- Az egyedi adottságok megjelenítése a **térségi és településmarketingben**;
- A térségi és helyi kulturális örökség megőrzése, valamint a nemzetiségi- és néphagyományok hazai és nemzetközi minőségi bemutatása érdekében kiemelt cél a **térségi örökségközpontok** létrehozása;
- Kiemelt cél a **kisebbségek által lakott térségek gazdagságfejlesztése**, melynek legfontosabb elemei: az endogén potenciál egyedi értékek mentén történő kiemelt és innovatív hasznosítása; a térségileg integrált gazdaságfejlesztési (pl. potenciális húzóágazatok, örökségipari KKV-k, mikrovállalkozások támogatása, termékforgalmazási, értékesítési rendszerek), speciális képzési (pl. nyelvi) és foglalkoztatási programok megvalósítása, valamint a nemzetközi (kiemelten anyaországi) és hazai gazdasági, beruházási és térségi, települési együttműködési kapcsolatok erősítése.

f) Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek

A magas arányban cigány népességgel rendelkező területek segítése sajátos megoldásokat kíván. A cigány népesség számának pontos meghatározásával kapcsolatos módszertani problémák ellenére kétségtől megállapítható, hogy e nemzetiségi csoport megjelenése az országban területileg koncentrált, hagyományosan Északkelet-Magyarországon, illetve a Dél-Dunántúlon. A rendszerváltozást követően felerősödött a cigányság térbeli koncentrációja és vidékies slumokba kényszerülése, mivel jelentős része elsőként szorult ki a korábbi ipari központok munkaerőpiacáról és a magas megélhetési költségek miatt a városokból. A leszakadó falvakból a magasabb státuszú,

képzettebb cigány és nem cigány rétegek elvándoroltak, helyükre sokszor a városokból kiszorult rétegek költöztek be. A cigány népesség arányának növekedése felerősítette a nem cigány népesség elköltözését a leszakadó falvakból, így ezekben a falvakban a népességcsere, az etnikai szegregáció felgyorsult. A jelenség gyakran egymás mellett lévő falvakat, egész térségeket veszélyeztet, különösen erősítve az etnikai alapú térbeli elkülönülést és ezzel együtt a területi esélyegyenlőség csorbulását.

A cigányság térségi koncentrációja a szegregáció erősödésével jár. A társadalmi integrációt nagyban gátolja, ha térben elkülönül a cigány népesség. A térségi szegregáció megjelenésével a térbeli elkülönülés már nem csak településen belül, hanem települések között is jelentkezik, ami nagyobb probléma. Ezekben a térségekben a településközi kapcsolatok erősítése elengedhetetlen.

A magas termékenység, a magas és növekvő gyermekszám és a cigányság alulképzettsége miatt különös figyelmet érdemel az oktatás mennyiségi és minőségi fejlesztése. A cigány gyermekek minél szélesebb körű, minél korábbi bevezetése az oktatási rendszerbe, illetve az iskolázottsági szint növelése megkívánja, hogy megfelelő óvodai és általános iskolai hálózat legyen ezekben a térségekben. Ez lehetőséget nyújthat az alulképzettségéből adódó munkaerőpiaci hátrányok leküzdésére, a társadalmi befogadás erősítésére és az alkotásvágy, a kreativitás kifejlesztésére. Ezekben a térségekben a szervezett iskolai és iskolán kívüli alkotómunkára fektetett nagyobb hangsúly serkentheti a gyermekek alkotásvágyát és újraélesztheti a saját kultúrát, mely kölcsönös elismerést teremthet cigányok és nem cigányok között, segítve a társadalmi kohéziót. A cigány gyermekek iskolarendszerbe való szerves bevonásához szükséges a szülők és az iskola közötti kapcsolat javítása, melyet cigány származású pedagógusok, pedagógus asszisztensek alkalmazása nagyban segíthet. Az elmaradott, magas arányú cigány népességgel rendelkező térségekben cigány szakértők bevonásával komplex, integrált programok kidolgozása és alkalmazása szükséges, melyek segítik a közösségek önszerveződését, illetve a cigány népesség társadalmi és munkaerőpiaci integrációját, és ezzel a térségek elmaradottságának az enyhítését.

Részcélok, beavatkozási területek:

- Az óvodai és általános iskolai ellátás minőségi és mennyiségi követelményekhez **történő igazítása**, minél szélesebb rétegek korai bevonása az oktatási rendszerbe és a képzettség növelése.
- A **szülők és az iskola közötti együttműködés javítása, a gyermekek iskolai sikerességét támogató társadalmi környezet kialakítása**, az esetlegesen gyengébb teljesítményű hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatása, lemorzsolódásuk megakadályozása.
- Az alapfokú oktatás ellátásában **cigány pedagógusok, pedagógus-asszisztensek részvételének erősítése**, képzésük és térségben maradásuk ösztönzése.
- Ki kell alakítani a **magasan képzett egészségügyi, szociális szakemberek és pedagógusok térségben maradásának és térségbe vonzásának rendszerét**.
- Az **alkotómunka, a művészetek, kézművesség szerepének növelése** iskolarendszeren belül és azon kívül. Az iskolai tanórákon kívüli közösségi programokon, szakkörökön való részvétel támogatása.
- A helyi **közösségek önszerveződésének** támogatása.
- A **térségi társadalmi-gazdasági kapcsolatok erősítése**, a cigányság térbeli kirekesztődésének megakadályozása.
- A **cigány népesség foglalkoztatási helyzetének javítása érdekében integrált képzési, foglalkoztatási és szociális programok** (foglalkoztatáshoz kapcsolt képzési programok, szociális ellátások munkaügyi, képzési feltételei).
- **Jövedelemkiegészítő, fenntartható tájhasználat** ösztönzése (földprogram, szervezett szociális erdő- és tájhasználat).
- A **cigány népesség visszavezetése a munkaerőpiacra**, hagyományos és modern, alternatív tevékenységek felélesztése, támogatása és a megfelelő közvetítő kereskedői hálózat megteremtésének ösztönzése.
- A **szociális- és lakáskörülmények javítása, teleprehabilitációk**, és az ebben való foglalkoztatás támogatása.

IV. 7. Területi prioritások a szakpolitikák számára

A területfejlesztési politikai és a regionális célkitűzések elérését csak a fejlesztéspolitikában érintett valamennyi minisztérium, ill. kormányzati szerv együttes koordinált tevékenysége biztosíthatja. Ehhez a szakpolitikák területi összehangolása, az egyes ágazatok „tértudatosá” válása szükséges. Az Országos területfejlesztési koncepcióban rögzített célok érvényesítéséhez szakterületenként megfogalmazódnak azok a feladatok, melyek figyelembevételével a különböző fejlesztési területeken megvalósuló politikák hozzájárulhatnak a területi célkitűzésekhez.

1. Befektetésösztönzés

A vállalkozói befektetések jellemzően valamely térség(ek)ben valósulnak meg, így hatásaik is egy térséget érintenek. A befektetők telephelyválasztási döntését befolyásoló tényezők jelentős része helyi, ill. regionális jellemző, melyet a regionális intézmények és szereplők jobban ismernek, és hatásosabban tudnak befolyásolni. A területi versenyképesség javítását szolgáló helyi beruházás-ösztönzés hatékonyságának fokozását e fejlesztések regionalizációja,

ill. a regionális szintű fejlesztéspolitikai szereplők befektetés-ösztönzési folyamatban biztosított intenzív részvétele tudja leginkább elősegíteni.

- Az állami beruházás-ösztönzés során előnyben kell részesíteni a **társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségeket** ill. a fejletlenebb régiókat.
- Külön hangsúlyt kell helyezni a **fejlesztési pólusokba** irányuló tőkebefektetések ösztönzésére annak érdekében, hogy e fejlesztési pólusok gazdasági térszervező szerepet töltsenek be, ill. innovációs központként hozzájárulnak az innováció térbeli terjedéséhez, fokozzák a vidékies pólusok népességmegtartó képességét.
- Az ország **fejlettebb** északnyugati területein és a főváros környezetében elsősorban a **nagy hozzáadott értéket teremtő**, kvalifikált munkaerőt foglalkoztató gazdasági tevékenységek megtelepedését szükséges ösztönözni, míg a **legváltásosabb** helyzetű **régiókban** elsősorban a nagy **foglalkoztatási hatású beruházások** kívánatosak.
- A **külső és belső perifériák, elmaradott térségek felzárkóztatásának** feltétele, hogy új erőforrásokat, elsősorban tőkét tudjanak szerezni. Erre a helyi adottságokra építkező, tudatos, térségspecifikus fejlesztéspolitika, koncentrált állami támogatáspolitikai alkalmazása, a helyi kezdeményezések ösztönzése, településközi együttműködések mellett nyílik lehetőség.
- A Balaton térség, a Tisza-mente, Duna-mente a befektetés-ösztönzés szempontjából külön figyelmet, speciális „kezelést”, stratégiát igényel, mely elsősorban a természeti adottságok megőrzésével, fejlesztésével egyetemben megvalósuló fejlesztéspolitika révén nyilvánul meg. Továbbá az ország egészében különösen előnyben kell részesíteni az anyag- és energiatakarékos, kis területigényű beruházásokat.
- Magyarország határ menti térségei – az északnyugati országrész kivételével – többnyire elmaradott, alacsony társadalmi-gazdasági státuszúak. Felzárkózásuk szempontjából ugyanakkor kitörést jelenthet e földrajzi adottság, a **határ menti gazdasági kapcsolatok revitalizálási lehetősége**.

2. Kis- és középvállalkozás (KKV) politika

A KKV politika fő célkitűzései közé tartozik a vállalkozások versenyképességének javítása a technológiai fejlesztéseken, vállalkozói kultúra fejlesztésén, a piaci pozíció javításán, vertikális és horizontális hálózati együttműködések ösztönzésén, ill. az informatikai kultúra fejlesztésén keresztül, mellyel nagymértékben hozzájárul a területi versenyképesség növeléséhez.

A mikro-, kis- és középvállalkozások társadalmi-gazdasági folyamatokra gyakorolt hatásai elsősorban helyi, kistérségi szinten jelentkeznek. Ezért a KKV-k alapvetően fontos szerepet játszanak a helyi, térségi gazdaság és társadalom működésében, versenyképességük biztosítása kiemelt területfejlesztési politikai cél. A KKV-k fejlesztése csak a regionális adottságokhoz igazodva, a vállalkozásokhoz közeli (helyi) ügyintézővel lehet hatékony. Éppen ezért a KKV-politika támogatás jellegű eszközeit és a KKV-k működését segítő intézményeket regionális szinten célszerű működtetni.

- A **KKV-k tőkeellátottságának** javítása az egyik legfontosabb célja a hazai KKV-szektor fejlesztésének, melyben kiemelt szerepet játszanak a regionális vállalkozásfejlesztési intézmények. A KKV-k hitellehetőségeinek bővítése érdekében szükséges a különböző pénzügyi közvetítők ösztönzése, a kölcsönös érdekelttség feltételeinek megteremtése. Ösztönözni kell a köz- és magánszféra együttműködésén alapuló projektek megvalósítását.

- Biztosítani kell a **KKV-k információszolgáltatását** a vállalkozásfejlesztési intézmények szolgáltatásainak fejlesztése, azok elérhetőségének javítása révén.
- A **társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű térségek** esetében erőteljesebb ösztönzésre van szükség a versenyképesség növelése, a vállalkozói kultúra fejlesztése érdekében. E térségekben kevesebb lehetőség van beszállítói hálózatok kialakítására, és az információs gazdaság, információs társadalom tekintetében is hátrányosabb a KKV-k pozíciója.
- A **fejlesztési pólusok és regionális alcentrumok** gazdasági húzóerejének a KKV-k tevékenységén keresztül is meg kell nyilvánulnia a gazdasági térszervező erő értelmében. Ehhez e térségek esetében a beszállítói hálózatok, KKV-k közti együttműködések, klaszterek kialakítása, a KKV-kultúra, továbbá az innováció iránti adaptációs képesség erősítése a cél. Ennek eredményeként jöhet létre magas hozzáadott értéket termelő KKV-szektor.
- Több, speciális adottságokkal rendelkező térségtípus esetén is (**agrár-térségek, magas arányú cigány népességű térségek, tanyás térségek**) a felzárkózás egyik legfőbb esélyét a helyi, foglalkoztatást biztosító vállalkozások támogatása képezi.
- A **határ menti térségek** számára a földrajzi elhelyezkedés a csatlakozást követően új lehetőséget kínál a KKV-k fejlesztése, pozícióerősítése szempontjából a hazai KKV-k szomszédos országokban való hosszú távú, tartós jelenléte révén. Ehhez a határon átnyúló együttműködések ösztönzése, közös fejlesztéspolitikai akciók lebonyolítása, kedvező vállalkozói feltételek biztosítása szükséges.
- A hazai településhálózat egyik legmeghatározóbb jellegzetessége, hogy a gazdasági fejlődés gócpontjait a nagy- ill. középvárosok adják. A **kisvárosok, kistelepülések** „jobb élhetősége”, a gazdasági élet fellendítése, rosszabb esetben beindítása érdekében nagyobb állami szerepvállalás szükséges. Ez többlettámogatásban, magasabb támogatási ráta biztosításában, ill. a vállalkozások piacra jutási támogatásának, együttműködési, hálózatépítési képességének kiemelt finanszírozásában jelenhet meg.

3. Innovációs politika

Az innovációs fejlesztéspolitikának elő kell segítenie a magyar gazdaság tudásra és innovációra alapozott fejlődését, hozzá kell járulnia versenyképességének növeléséhez, a minőségi munkahelyek számának növeléséhez. A decentralizációt, a helyi innovációs potenciál növelését szolgálja a Regionális Innovációs Ügynökségek megerősítése. Az ügynökség feladata, hogy segítse a helyi sajátosságok figyelembevételével kialakított regionális innovációs stratégia alkalmazását, az innovációt ösztönző igazgatási és vállalkozási környezet kialakítását, szervezze a régió innovációs szereplőinek hálózati együttműködését, bővítse a vállalkozások innovációs tevékenységét segítő szolgáltatások választékát.

- Továbbra is fennáll, hogy e szektor döntő mértékű koncentrációja *Budapest*, és kisebb mértékben néhány nagy regionális szerepkörű városban van (Szeged, Debrecen, Pécs). Törekedni kell – Budapestet nem visszafogva – az egyközpontúság oldására, a **K+F területi diverzifikációjára** (kiemelten a Nyugat-Dunántúli, illetve az Észak-Magyarországi régió K+F terén történő megerősítésére).
- Az innovációs politikának kiemelten kell kezelnie **Budapestet és agglomerációját**, annak nemzetközi szerepe, és országosan kiemelkedő K+F és innovációs potenciálja miatt.
- Célszerű lenne ugyanakkor, ha a nagyobb innovációs beruházások, mint a tudásközpontok kiépítése a **fejlesztési pólusokban** állami koordinációval mennének

végbe, míg a KKV-k (melyek a regionális szintű versenyképesség motorjai) támogatása régiós szinten működne. Azonban a decentralizációt mindenképpen állami szintű ajánlásokkal kell hatékonyra és területfejlesztési szempontból elfogadhatóvá tenni. Az innováció térbeli terjedésére az állami szakpolitika csak akkor lehet hatással, ha összhangban van a régiók innovációs helyzetével és céljaival, továbbá az innováció terjedése a régiók koordinációjával megy végbe (tehát ha az államilag támogatott közvetítő intézmények, központok helyének kijelölését a régiók hajtják végre).

- A **külső és belső perifériákon, az elmaradott területeken**, különösen azok térségi központjaiban, kiemelten szükséges a KKV-k felé ható innovációt közvetítő intézmények létrejöttét kormányzatilag támogatni, mivel ezekben a térségekben ezek nem, vagy csak késve jönnek létre.

4. Turizmuspolitika

A turizmus földrajzi terekhez – régióhoz, térséghez, tájhoz és településhez – kötődik. A turisztikai termékelemeknek adott térségen belül kell összehangolt egységet alkotniuk. A turizmus hatékony fejlesztését, szervezését és működtetését ezért csak területi elven, decentralizált fejlesztéspolitikával támogatva lehet hatékonyan biztosítani. Ezért célszerű, hogy a jövőben az állami regionális turisztikai testületek, ügynökségek a regionális fejlesztési tanácsokhoz, ill. ügynökségeikhez kapcsolatosan működjenek. Célszerű, hogy ne csak a marketing, hanem a turizmusfejlesztés és tervezés is a térségi márkanevként is eladható földrajzi, ill. néprajzi tájakra és ne adminisztratív egységekre szerveződjön. Szükséges az üdülőkörzetek jelenlegi rendszerének és funkciójának felülvizsgálata.

- Fokozottan szükséges törekedni a területi koncentráció csökkentésére, a **turisztikai fogalom területi szétterítésére**.
- A **hazai üdülés modelljének**, ezen belül is a falusi és a vidékies térségekbe irányuló öko- és aktív turizmusnak a **népszerűsítése** alapvető térségfejlesztést (is) szolgáló cél.
- Alapvető követelmény a **vonzerők, szolgáltatások, a turisztikai infrastruktúra és a marketing térségileg összehangolt, integrált rendszereinek** megerősítése.
- **Budapest és a Balaton** esetében a turisztikai versenyképesség nemzetközi pozicionáláson alapuló megerősítése szükséges, valamint az, hogy e célterületekhez az ország többi térsége is kooperációkon keresztül kínálatával mind intenzívebben kapcsolódjon.
- A **regionális és helyi jelentőségű turisztikai célterületek** fejlesztése során kiemelten fontos a desztináció menedzsment szervezetek felállítása, tematikus ill. térségi turisztikai hálózatok kialakítása. **Gyógyüdülőhelyek** esetében az egészségturisztikai és az egyéb idegenforgalmi kínálat térségileg összehangolt fejlesztése, valamint az egészségturizmus regionális egységes kínálati rendszerének, klasztereinek kialakítása elsődleges. Kiemelt területe a regionális és helyi jelentőségű turisztikai célterületeknek a termálvíz kincs hasznosítása.
- A **táji, természeti és kulturális értékekben gazdag, tanyás és aprófalvas (rurális) térségekben** az értékek fenntartható módon történő kiaknázása elsődleges feladat. Ennek során főként az értékek (vonzerők) társadalom számára ismertté és hozzáférhetővé tétele, a tájidentitás és táj- ill. régióspecifikus jellegek erősítése szükséges. Éppen ezért a falusi turizmus, ökoturizmus, agroturizmus, a bor- és aktív turizmus kiemelten fejlesztendő. E térségekben a turisztikai, üdülőhelyi funkciók megerősödése jól szolgálhatja a társadalmi-gazdasági megújulást, a helyi identitás erősödését és az elmaradott, illetve esetenként funkciójukat veszített térségek

dinamizálását. Fontos azonban, hogy a fejlesztések olyan fenntartható turizmust ösztönözzenek, melynek hasznait – a helyi lakosok és a vendégek, üdülők közötti partnerségen alapulva - túlnyomórészt az ott élők élvezik. Ehhez az **elmaradott térségek** fokozott támogatást kell, hogy kapjanak. A perifériális kistérségekben különösen fontos az e-turizmus fejlesztése, lehetőségeinek kihasználása.

- A **határ menti térségek** turisztikai fejlesztése során kiemelt feladat a kétoldalú szakmai és kulturális kapcsolatok intenzívebbé tétele, közös térségi turisztikai kínálat kialakítása, valamint a közös marketing. A **nemzeti kisebbségek által lakott térségekben** kiemelten fontos a térségek, települések népi hagyományaira és egyedi kulturális értékeire alapuló alternatív örökség-turisztikai kínálat megteremtése (pl. térségi örökségközpontok).
- A **Duna-mente** és a **Tisza-térség** területén a vízi és ökoturizmus ösztönzése.

5. Foglalkoztatáspolitikai

A foglalkoztatottság területi különbségei összefüggenek a gazdaság teljesítőképességével, befolyásolják a lakosság jövedelmi viszonyait, életkörülményeit. Jelenleg Magyarországon még a foglalkoztatás szempontjából relatíve kedvező helyzetű térségek, régiók is számos munkaerő-piaci problémával küzdenek, melyet regionális szinten kezelni kell. Az ágazati szinten megvalósuló intézkedéseknek figyelembe kell venniük a területi szempontokat, és törekedniük kell arra, hogy azok az egyes kistérségek, régiók szintjén is a foglalkoztatás bővítését szolgálják, így leginkább a területi versenyképesség növeléséhez, a területi felzárkózáshoz és a fenntarthatóság érvényesítéséhez járuljanak hozzá. A jelentős területi különbségek miatt mindenképpen indokolt a döntések, támogatások megyei, regionális szintű, jelenleg is működő decentralizált gyakorlatának folytatása.

- A **külső és belső perifériákon, elmaradott térségekben valamint a vidékies (rurális) térségekben** a foglalkoztatottság növeléséhez elengedhetetlen a fizikai elérhetőség növelése, a munkalehetőséget biztosító térségi központokba való ingázás lehetőségének támogatása. Emellett a távmunka különböző formáinak támogatása elsősorban a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők számára teremthet lehetőséget a helyben maradásra, javítva az aprófalvak népességmegtartó képességét. A munkahelyteremtés és megtartás támogatása mellett a gazdaság igényeihez igazodó átképzés fejlesztése kiemelten kezelendő. Az alacsony aktivitási ráta miatt különösen fontos cél az inaktívak, a tartósan munka nélkül lévők visszavezetése a munka világába. A munkavállalásnak a szociális, lakhatási és egészségügyi problémákból fakadó nehézségeit egyaránt figyelembe kell venni, a foglalkoztatás és a szociális szolgáltatások koordinációján alapulva.
- Fontos a régiók gazdasági igényeihez igazodó munkaerő-kínálat biztosítása, modern ismereteket nyújtó **át- és továbbképzések** kialakítása, a szakképzés és a gazdaság közötti kapcsolatok erősítése.
- A **területi partnerség, párbeszéd intézményeinek** fejlesztése, a helyi koordináció megerősítése, a helyi erőforrásokra és lehetőségekre építő, széles körű partnerségen alapuló kezdeményezések támogatandók.
- A **fejlesztési pólusokban** bizonyos ágazatokban már a munkaerőhiány jelei mutatkoznak. Ennek enyhítésére szükséges az átképzési programok fokozott támogatása, az oktatás, a képzés és a munkaerőpiac kapcsolatának erősítése, valamint az inaktívak bevonása a munkaerőpiacra, a foglalkoztathatóságuk javításával, valamint a család és a munkavégzés összehangolását segítő szolgáltatások elérhetővé tétele révén. A fejlesztési pólusok munkaerőhiányát, illetve a városkörnyék munkanélküliségét

enyhítheti az ingázási lehetőségek javítása. Emellett szükség van a munkahelyteremtés ösztönzésére is.

- Az **elmaradott térségekben**, illetve a **Balaton és Tisza térségben** és egyéb, a természeti és kulturális örökségben gazdag településeken a helyi adottságokra és hagyományokra építkező, értékeket teremtő és bemutató képzéssel integrált foglalkoztatási programok javíthatják a térség népesség- és munkaerő-megtartó képességét, a fenntarthatóság érvényesüléséhez is hozzájárulva.

6. Oktatáspolitikai

Az oktatás szerepe meghatározó a térségi fejlődésben. Az oktatás, képzés szerkezetének helyi-térségi gazdasági igényekhez történő igazítása, a népesség képzettségi szintjének emelése növeli az egyes térségek versenyképességét, javítja a foglalkoztatottságot. Az oktatás, mint alapvető társadalmi szolgáltatás egyenlő esélyű hozzáférhetőségének javítása, döntő szerepű az életszínvonal térségi különbségeinek mérséklésében. Az ország térszerkezetének modernizálásában, a térségi fejlesztésben, továbbá a K+F-háttér illetve az innovációk terjedése szempontjából kiemelt szerepe van a felsőoktatási kutatóhelyeknek. Az oktatáspolitikai célok megvalósítása során a többi „humán” ágazattal való szoros együttműködés nagyon fontos a térségi fejlődés érdekében.

- Az **alapfokú oktatás** ellátási problémái a településrendszerrel vannak összefüggésben. Az **aprófalvas térségekben** a csökkenő gyereklétszám miatt egyre nehezebb az óvodák, általános iskolák fenntartása. Ugyanakkor különösen a **magas arányú cigány népességgel rendelkező vidékies térségekben** az oktatási rendszer fejlesztése előtt kihívások állnak: egyrészt a növekvő mennyiségi igény, másrészt a cigány gyermekek társadalmi integrációjával összefüggő szocializációs feladatok. Ezekben a térségekben a szolgáltatások hozzáférhetőségét a falugondnoki hálózat fejlesztésével, a kistérségi együttműködés erősítésével, iskolabuszok és innovatív megoldások támogatásával kell javítani (pl. utazó pedagógusi hálózat). A térségek önmagukra találásának, fejlődési lehetőségeik felismerésének a legjobb eszköze a helyi identitást és hagyományokat is erősítő oktatás. Ezért fontos, hogy az alapfokú képzésben nagyobb helyet kapjanak a helyi-regionális identitástudatot erősítő helyi-térségi ismeretek.
- A **középiskolai ellátás** kapacitásainak, infrastrukturális (különösen az infokommunikációs infrastruktúra) feltételeinek, a továbbtanulásra való felkészítés hatékonyságának javítása elsősorban a **külső és belső periferiákra, elmaradott térségekben fontos**. Itt ugyanis a középiskolai kapacitások hiányosak, a továbbtanulási mutatók a legrosszabbak. Az elsősorban kistérségi szinten jelentkező térségi esélykülönbségek mérsékléséhez hozzátartozik a **kollégiumi ellátás** feltételrendszerének javítása is.
- A szakképzés területén a **szakképzési programok** gazdasági igényekhez való igazítása, a vállalkozásokkal közösen megvalósítandó képzési programok kifejlesztése a legfontosabb feladat. A leszakadó térségek gondjait nagymértékben oldhatja népességük képzettségének a helyi igényekhez illeszkedő átalakítása, színvonalának emelése. A gazdaságilag fejlett térségekben jelentős szakemberhiány van, amely gátja a további fejlesztéseknek. Az iskolarendszerű szakképzés mellett nagyobb hangsúlyt kell helyezni az élethosszig tartó tanulás elvének érvényesítése érdekében a felnőttképzési programok kialakítására, illetve az e-learning feltételeinek megteremtésére és az ehhez szükséges intézményrendszer fejlesztésére.
- A Budapest-vidék különbség elsősorban az oktatás legfelső szintjén jelentkezik. Ezért fontos a **regionális tudásközpontok** megerősítése, infrastrukturális fejlesztése, az

igényekhez igazodó képzési kínálat kialakítása, a vállalkozásokkal és a K+F szektorral való együttműködés fejlesztése. Szükséges a szervezetenként megvalósult felsőoktatási integráció tartalommal való megtöltése, több egyetem közös regionális képzéseinek kialakítása.

7. Kulturális politika

A kulturális politika magában foglalja a közkulturális infrastruktúrát és tudástőkét (közművelődési, könyvtári, nyilvános muzeális gyűjteményi, közleltári), a művészeti és az audiovizuális szakmai területek tevékenységét, szervezeteit, alkotásait, valamint az ingatlan (régészeti és műemléki) kulturális örökség védelmével és fejlesztésével kapcsolatos közfeladatok ellátását.

A **kulturális örökség** egyfajta kulturális „hozzáadott értéként” közvetlenül vagy közvetetten humán vagy gazdasági erőforrásnak számít. Területfejlesztési szempontból egyaránt fontos a védelme, annak érdekében, hogy hosszú távon is erőforrás maradjon. Fontos továbbá a fenntartható fejlesztése, azaz, hogy a fejlesztések épülhetnek a benne rejlő erőforrások kiaknázására és örökségi értékeinek kiteljesítésére, illetve további örökségi értékek generálására. A kulturális örökség fenntartása, bemutatása hozzájárul a regionális identitástudat erősítéséhez.

A belső erőforrások dinamizálása érdekében regionális szinten szükséges a kulturális örökség feltárása, olyan komplex fejlesztési programok megalapozásaként, amelyek integráltan kezelik az egyedi örökségvédelmi értékeket és feltárják a kapcsolódó térségi turisztikai és egyéb hasznosítási lehetőségeket, és ezekre összetett fejlesztési kínálatot reagálnak.

- A hazai **világörökségi területek** jobb menedzsmentjének támogatása, és a különleges, egyedi adottságokra alapozott helyi kezdeményezések támogatása a turisztikai potenciál növelése és az értékvédelem érdekében.
- A műemlékekben és egyéb jelentős **kulturális örökségi értékekben gazdag regionális központokban és középvárosokban**, és az ilyen értékekkel sűrűn rendelkező térségekben a kultúra tárgyi emlékeinek és a szellemi örökség megőrzésének, valamint a tágabb térségekre való kisugárzása érdekében az építészeti és kulturális értékek fennmaradásának biztosítása, a muzeális gyűjtemények fejlesztése, a kultúrákövetítő és –teremtő szerep és a turisztikai potenciál erősítése.
- A **vidéki térségekben** a hagyományos termelési módokat fenntartó, egyedi gyártású, vagy kis szériában készülő minőségi kézműves termékeket előállítók támogatása, a hagyományos kismesterségek, népi mesterségek, népművészet és népi iparművészet, a tájfenntartó gazdálkodási módok, a tájspecifikus élelmiszertermékek és hungarikumok fejlesztése, a hozzájuk kapcsolódó szaktudás, gazdálkodási kultúra és a táji, népi, nemzetiségi értékek fenntartása, és az alternatív jövedelemforrások biztosítása érdekében.
- Elsősorban az **elmaradott és a táji értékekben gazdag térségekben** a történelmi és kulturális értékek korszerű bemutatására alkalmas közösségi terek kialakítása, a hagyományteremtés és hagyomány felélesztés támogatása, valamint a kastélyok és várak állagának megőrzése és környezetük fejlesztése a turizmus érdekében.
- A belső erőforrások dinamizálása érdekében **regionális szinten szükséges a kulturális örökség feltárása**, olyan komplex fejlesztési programok megalapozásaként, amelyek integráltan kezelik az egyedi örökségi értékeket és feltárják a kapcsolódó térségi turisztikai és egyéb hasznosítási lehetőségeket, ezekre összetett fejlesztési kínálatot reagálnak.

A **művelődés**, a műveltség fejlesztése csökkenti az életminőség területi egyenlőtlenségeit. Intézményrendszerének fejlesztése a turisztikai ágazat fejlesztésére és a kreativitás fejlődésére is hatással van, elősegíti a területi versenyképesség javulását. Hozzájárulhat továbbá a regionális identitás erősítéséhez, a regionalizmus erősítéséhez, valamint a nemzeti és nemzetiségi kulturális örökség megőrzésével a fenntartható fejlődés biztosításához.

- A **kistelepüléseken**, különösen az elmaradott kistérségekben a könyvtárak, művelődési intézmények, múzeumok, teleházak infrastruktúrájának, programjaiknak koordinált fejlesztése szükséges a helyi közösségfejlesztés, a népességmegtartás érdekében. Az öregedő népességű térségekben különösen nagy kihívást jelent az időskorúak aktivitásának megőrzése. A művelődési intézmények kisebb településeken is kiépült hálózata lehetőséget kínál az iskolarendszeren kívüli ismeretszerzésre. Ez a kulturális, az oktatás-, és a foglalkoztatáspolitikai közti koordinációt is indokolja, továbbá közösség-szervező potenciálja pedig segítheti a helyi közösség kohézióját és a település megújuló képességét, javítva versenyképességét.
- A **fejlesztési pólusokban és regionális alközpontokban, megyei jogú városokban** az intézményrendszer további elemei közül a megyei könyvtárak, színházak, művészmozik hálózatát szükséges kiemelten kezelni. A művelődés intézményrendszerének sajátossága, hogy részben piaci alapon, illetve nagyvárosokhoz kötődően működik. Különösen az intézményrendszer magasabb szintjein (mozi, színház) meghatározó Budapest-vidék különbségnek a mérséklését kell szorgalmazni.
- A **magas arányban cigányok lakta térségekben** a fiatalok kreatív nevelése, az alkotásvágy újraélesztése az oktatáspolitikával közösen, de az iskolarendszeren kívül is fontos, mely e térségek újraéledését segítheti.

8. Szociálpolitika

A szociálpolitika jellegéből adódóan szorosan összefügg a területpolitikával, hiszen célkitűzése a társadalomban meglévő egyenlőtlenségek mérséklése és az esélyegyenlőség megteremtése. Népességmegtartásra gyakorolt hatásán keresztül kedvezően hat a versenyképesség, a környezet, a kulturális és épített örökség fenntarthatóságára.

A szociálpolitika sajátossága, hogy az ellátórendszer az önkormányzatokhoz kötődik, így irányításában, finanszírozásában elaprózott. A fejlesztések hatékony végrehajtása és elérhetőségének javítása érdekében alapvető erősíteni az intézményrendszer működésének, fejlesztésének, a többi humán ágazattal való szoros együttműködésének koordinációját, valamint a szociális szolgáltatások on-line alapú fejlesztését, használatának elterjesztését.

Törekedni kell az intézményfejlesztés, térségi szociális programok, források regionális szintű kezelésére.

- A **fejlesztési pólusokban és nagyobb városokban** elsősorban a szuburbanizációs és dezurbanizációs folyamatok felerősödésével együtt járó **slumosodás** (fizikai és társadalmi erodálódás) és a lakóhelyi **szegregáció** problémáira kell választ adni. A leromló belső városrészekben a szociális problémák (munkanélküliség, inaktivitás, bűnözés) nagyobb igényt jeleznek a szociálpolitikai megoldásokra. Jelentős problémát jelent ugyanakkor a városokból kiszoruló alacsony státuszú népesség szegregációja, mely **vidékiek slumok** kialakulásához vezet, ahol a társadalmi problémák koncentráltan jelentkeznek és egyre sürgetőbb beavatkozást igényelnek. A városon belüli népesség, illetve a városból kiszoruló szegregációja gyakran összefüggésben van az etnikai hovatartozással, így a nagyvárosokon belül, illetve a városokon túl, falvakban gettók alakulnak ki, melyek problémáinak kezelése komplex programokkal oldható csak meg.

- Jelentős problémát jelent az **aprófalvas térségek, külső és belső perifériák, elmaradott térségek** előregedése, elnéptelenedése, fogyatékos emberek magára maradása, illetve egyes térségekben a fiatalok magas arányával a szegény rétegek újratermelődése. Ez utóbbi különösen jelentős veszély a magas arányú cigány népességgel rendelkező térségekben. A szociális intézményi hálózat kiépítése és javítása elengedhetetlen, azonban a probléma kezelése önmagában a szociális intézményekkel nem oldható meg, ehhez más szakpolitikákkal együtt, közösen kell megoldást találni. Fontos továbbá a falugondnoki és tanyagondnoki hálózat fenntartása és továbbfejlesztése, az aprófalvas, illetve tanyás térségek szociális alapellátásának fejlesztése az esélyegyenlőség erősítése érdekében.
- A szociálpolitikai intézkedéseknek elsősorban a **hátrányos helyzetű térségekre** kell koncentrálnia. Ezekben a térségekben (elsősorban Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Dunántúl és belső perifériák) az országos szinthez képest magasabb arányban jelentkeznek a szociális ellátások iránti szükségletek. A térségi problémák kezelése szintén fontos a területek népességmegtartó képességének növelése érdekében, hiszen összefüggő területek előregedése és az elvándorlás komolyan veszélyezteti mind az életminőség különbségeinek mérséklését, mind a terület versenyképességét. Egyes területek, illetve települések öregedése növeli a szociális ellátórendszer iránti igényt, így az öregedő népességű területeken önmagában is növelni kell az időseket érintő szociális ellátás színvonalát, hogy a szociális ellátáshoz való hozzáférésben az esélyegyenlőség elve érvényesülhessen. Az ország egészére jellemző kedvezőtlen demográfiai folyamatok (előregedés) mellett az ország elmaradott perifériáin a gyermekek és fiatalok (elsősorban romák) átlagot meghaladó aránya igényli a gyermek- és ifjúsági, családvédelmi szolgálatok fejlesztését, ilyen célú programok végrehajtását.

9. Egészségpolitika

Az egészségi állapot, mint a humán erőforrás meghatározó eleme, elsősorban a területi versenyképesség növeléséhez járulhat hozzá, és pozitívan hat az elmaradott térségek felzárkózási esélyeire. A területi elvek érvényesülése az egészségpolitikában a területi felzárkózást is segíti, ugyanakkor ez a hatás kölcsönös, hiszen a kimagasló társadalmi-területi különbségek önmagukban is egészségrontó hatásúak. Az egészségi állapot területi alakulása összhangban van a területi fejlettségi szinttel, így az urbanizáltabb területeken az egészségi állapot kedvezőbb képet mutat, ugyanakkor a nagyvárosokban egyre nagyobb veszélyt jelentenek az urbanizációból adódó környezeti ártalmak, mindenekelőtt az egyre növekvő levegő- és zajszennyezés.

A legalacsonyabb státuszú, alacsony jövedelemszintű területek népessége egészségi állapotukat tekintve is kedvezőtlenebb helyzetben van. Az egészségi állapot összefüggésben van a népesség korösszetételével is, ezért az öregedő térségekben az egészségügyi ellátórendszer iránti igény is fokozottan jelentkezik.

Az egészségpolitikában különösen fontos, hogy a problémák az emberekhez legközelebbi szinten, hatékonyan kerüljenek megoldásra. A szolgáltatások szervezését a településhálózat mentén, a kistérségi különbségek mérséklésére irányuló fejlesztéseket regionális szinten célszerű koordinálni. Alapvetően egyes koordinációs feladatoknak kell országos hatáskörben maradnia, mint az egységes informatikai rendszer felügyelete, illetve a népegészségügyi programok kidolgozása és koordinációja, valamint az országos intézetek fejlesztése.

- Az egészségi állapot javításában a legfontosabb a megelőzés erősítése. Ennek érdekében alapvető fontosságú egyrészt az egészséges, mozgásgazdag életmód feltételrendszerének, szükséges infrastruktúrájának, másrészt a jól működő, korszerű

egészségügyi **alapellátásnak** az elérhetősége. Ezért fontos a háziorvosokkal, valamint nem-orvos szakemberekkel való ellátottság javítása a **külső és belső perifériákon, elmaradott térségekben**, különösen a **magas arányú cigány népességgel rendelkező és tanyás térségekben**. Az egészséges életmódra nevelés kulcsfontosságú, melyhez szükséges a több ágazatot (oktatás, művelődés, szociális ágazat, stb.) átfogó helyi együttműködések ösztönzése. Kis- és mikrotérségi szinten szükséges olyan többcélú kistérségi közösségi központok kialakítása, amelyek a helyi szükségletekhez igazodva alap- és szükség esetén felvilágosító, tanácsadó és egészségfejlesztő szolgáltatásokkal segíthetik a megelőzést. Lehetőséget nyújtanak továbbá a helyi problémák komplex megoldásában, a humán szakterületek közötti szorosabb együttműködésben a megelőzés (pl. családvédelem, oktatás), a rehabilitáció, a szociális alapellátás továbbfejlesztése (pl. fogyatékos emberek önálló életvitelének segítése) területén.

- A **szakorvosi ellátás** színvonalának növelése mellett javítani kell annak kisebb településekről történő elérhetőségét is, melyet segíthet szakorvosi szűrőbuszok üzemeltetése, különösen az öregedő térségekben, ellátatlan **aprófalvakban, tanyás térségekben, magas arányú cigány népességgel rendelkező területeken**.
- A területi esélyegyenlőség szempontjából kiemelkedően fontos a **sürgősségi ellátás** elérhetőségének kiegyensúlyozott térszerkezetben történő fejlesztése, a mentőhálózat sűrűségének javítása a rossz elérhetőségű területeken.
- **Regionális szinten** elérendő cél a progresszivitási szintekhez igazodó, korszerű egészségügyi struktúra kialakítására és befogadására alkalmas feltételrendszer megteremtése, amely a lakossági ellátás szükségletei teljes skálájának biztosítására lehetőséget ad. A **fejlesztési pólusok** esetében az egészségügyi ellátórendszer és az **egészségipar komplex, egymásra épülő fejlesztésének** összehangolt tervezése szükséges.
- Szükséges **régióként** olyan **centrumok** kialakítása, **amelyek igen magas technológiai színvonalú szolgáltatásokat**, korszerű diagnosztikai eljárásokat és ellátási formákat tehetnek elérhetővé minden régióban. Ezeket a magas színvonalú regionális központokat a területi szükségletekhez igazodó **területi általános és szakkórházak** egészíthetik ki.

10. Környezet- és természetvédelem, vízgazdálkodás

A rendelkezésre álló környezeti és természeti javak eltérő minősége és mennyisége, a természeti értékek területi védettsége meghatározza, hogy egy-egy térség milyen előnyökkel és hátrányokkal kapcsolódhat be a piaci folyamatokba. A turisztikai potenciál és a területi versenyképesség, elsősorban a vidékies térségekben, hangsúlyozottan függ a helyi adottságoktól. Az életminőséget jelentős mértékben befolyásolja a lakókörnyezet és a természeti környezet állapota. A környezetbarát infrastruktúra fejlesztése elősegíti az épített környezet komfortosabbá tételét, a természeti környezet védelmét, ezáltal hozzájárul a lakosság egészségi állapotának, életminőségének javulásához, a társadalmi-területi különbségek mérsékléséhez. A nemzetközi integráció során nagy szerepe van a határmenti térségek közötti környezeti, természetvédelmi és vízügyi együttműködéseknek, amelyek hozzájárulnak a Kárpát-medence integrált fejlődéséhez, a környezeti katasztrófák megelőzéséhez, a közös civil kezdeményezéseken keresztül a kultúrák együttműködéséhez.

A fenntartható térségfejlődés ösztönzése érdekében a természetvédelem terén fokozottan szükséges a biológiai fajvédelem és biodiverzitás szempontja mellett a táji, tájökölógiai szemlélet erősítése, a természeti elemek térbeli rendszerét megjelenítő tájak, mint terület-specifikus értékek védelme, a tájvédelmi körzetek körének bővítése. A Nemzeti Parkok

működtetése és fejlesztése során az érintett régió(k) intézményeivel szoros partnerség megvalósítása szükséges.

A regionális és ágazati tervekben, programokban különös hangsúlyt kell fektetni a sajátos adottságú térségtípusok speciális fejlesztésére. A tervek és programok stratégiai környezeti vizsgálatánál hangsúlyosan kell figyelembe venni a térségek egyedi sajátosságából következő eltérő társadalmi, gazdasági és környezeti adottságait, eltartóképességüket és a hatásokkal szembeni eltérő érzékenységüket.

- A policentrikus városhálózat érdekében a **fejlesztési pólusok és regionális alközpontok** környezeti infrastruktúrájának fejlesztése, a környezet védelmét szolgáló közművekre való lakossági rácsatlakozások ösztönzése, a tömegközlekedés fejlesztése, a városrehabilitáció és a városi környezetminőség javítása, a környezetbarát energiatermelő rendszerek elterjesztése. A **fejlesztési pólusokat összekötő tengelyek mentén** a levegőtisztaság-védelmi, zajvédelmi, természetvédelmi szempontok kiemelt figyelembe vétele az úthálózat-fejlesztés és közlekedésfejlesztés során.
- A nagyobb városok körül szerveződő **agglomerációkban és agglomerálódó térségekben** az ökológiaiailag fontos, településeket és településrészeket elválasztó zöldfelületi rendszer és e rendszer elemeinek helyet adó zöldterületek védelme és fejlesztése, a terjeszkedő jellegű területfoglalás korlátozása, a közlekedési rendszerek összehangolása, a közlekedés káros hatásainak csökkentése, a környezeti infrastruktúrák fejlesztése, a helyi védettségű területek zavartalanságának biztosítása és a beruházásoknál a környezeti szempontok kiemelt figyelembevétele, a zöldmezős beruházások korlátozása.
- A **vidékiek térségekben** a fenntartható tájhasználat kialakítása érdekében a természetvédelemmel összhangban lévő mező- és erdőgazdasági termelés feltételeinek megteremtése, a tájlesztettkai és tájökölógiai szempontok érvényesítése, az őshonos fajok telepítésének és tartásának ösztönzése, az erdőterületek természetességének javítása, a helyi értékeket hasznosító és táji adottságokhoz igazodó hagyományos és környezetbarát gazdálkodási módok felélesztése és elterjesztése.
- A **tanyák térségekben** a gazdasági, társadalmi, környezeti állapot felmérése, a megújuló erőforrásokra alapozott egyedi megoldású, alapvető infrastruktúrák költséghatékony és környezeti szempontból előnyös és indokolt kiépítése. A táji adottságokhoz igazodó környezetbarát gazdálkodási módok elterjesztése és ezek technikai és technológiai feltételeinek biztosítása.
- Az **elmaradott, zömmel aprófalvas térségekben** a lakosság helyben maradását biztosító, a helyi adottságokra alapozott környezetbarát termelési struktúrák kialakítása, az egyedi megoldású környezetkímélő infrastruktúrák és szennyvízkezelő rendszerek kiépítése, a környezeti állapot további romlásának megelőzése, lehetőség szerinti fejlesztése. A gazdag építészeti, kulturális és természeti örökség megóvása és a turisztikai piacon történő megfelelő hasznosítása.
- Az **ipari szerkezetváltás által érintett településeken** a barnamezős területek hasznosításának (kármentesítés, rehabilitáció) előtérbe helyezése a zöldmezős beruházásokkal szemben, azok településszerkezeti problémáinak orvoslása érdekében a környezet állapotában bekövetkező további romlás megakadályozása, anyag-, terület- és energiatakarékos, minőségorientált beruházások előnyben részesítése.
- A **táji értékekben gazdag területeken és a védett természeti területeken** a természeti és táji sajátosságokra alapozott környezetbarát és minőségi turizmus fejlesztése, a fogadó, látogató központok, bemutató helyek, tanösvények, oktató központok és erdei iskolák fejlesztése, Natúrparkok kialakítása. A Natura 2000 területeken a gazdaság és az

infrastruktúra természetvédelmi szempontú átalakítása, a területhasználat során az ökológiai magterületek és folyosók kiemelt védelme, a környezetbarát termelési rendszerek kialakítása.

- A **határmenti térségekben** a határon átnyúló természet- és környezetvédelmi, ökológiai gazdálkodási rendszerek kiépítése a két és többoldalú nemzetközi tervezési és fejlesztési együttműködési lehetőségek jobb kihasználása.
- A **szélsőséges vízgazdálkodási viszonyok** (ár- és belvizek, valamint aszályok) káros hatásait fenntartható módon, **térségek** vagy vízgyűjtők szintjén integráltan kell kezelni: az eddigi árvízi-belvízi és aszály elleni védekezést talaj- és belvízgazdálkodással kell felváltani (különösen a felszíni vizektől távol fekvő területeken); ehhez kapcsolódóan a folyóvölgyekben (a kisebb vízfolyások mentén is) az árvízi kockázatot is csökkentő víz visszatartási lehetőségeket kell kialakítani.
- A **természeti katasztrófáktól (árvíz, belvíz, aszály) fenyegetett nagytérségekben** (Tisza-térség, Duna-völgy, Duna-Tisza köze) és a környezeti szempontból veszélyeztetett határmenti térségekben (Szigetköz, Ormánság) integrált ágazatközi fejlesztési és rehabilitációs programok kidolgozása és végrehajtása, a komplex táj- és környezet-rehabilitáció, a víz- és tájgazdálkodás, illetve az ár- és belvízvédelem érdekében. A kiemelten érzékeny karsztos térségekben a víz- és vízbázis-védelem szempontjainak megfelelő szennyvízkezelő és hulladékgazdálkodási rendszerek kiépítése és a területhasználatból fakadó környezeti kockázatok minimalizálása. A szervezett hulladékgyűjtésbe kapcsolt lakások arányának növelése **Észak- és Dél-Alföldön, a Duna-Tisza közén és a belső periferiás kistérségekben**, a korszerű hulladékgazdálkodási rendszerek és a kapcsolódó infrastrukturális ellátó rendszerek kiépítése.
- A hulladék és szennyvízkezelési rendszerekhez kapcsolódó, új, innovatív környezetvédelmi technológiák elterjesztése a fejlesztési pólusokban, nagyvárosokban és regionális alközpontokban. A szennyvíztisztító és elvezető kapacitások fejlesztése **Észak- és Dél-Alföldön, Észak-Magyarországon, a Duna-Tisza közén és a belső periferiás kistérségekben**. Az ivóvízminőség-javító programok végrehajtása elsősorban az Alföld és a Dél-Dunántúl érintett településein.
- A **Balaton térségében** a tájrehabilitáció, a tájsebek kezelése, a rekultivációk elvégzése, a nem környezetkímélő mezőgazdasági tevékenységek korlátozása, a természetvédelemre, a táji adottságokra épülő gazdálkodási módok kialakítása, a Balaton-part terhelésének korlátozása, az ökológiai egyensúly megőrzése, a nádasok védelme, az erózió csökkentése, a Balaton-felvidék aktív tájképvédelme, a környezeti szempontoknak megfelelő közlekedési hálózat fejlesztése a part menti zsúfoltság csökkentése érdekében.
- A **Duna völgyben** a vízi környezet fenntartása, védelme és javítása, a fenntartható vízgazdálkodást és az integrált közösségi vízpolitikát figyelembe véve. A Duna fő- és mellékágai közötti élő kapcsolat biztosítása, ökológiai rehabilitációja (ártéri és holtág rekonstrukciók és védett természeti területek rehabilitációja). A vízszennyezés és a vízkárok megelőzése és felszámolása, a vízminőség és az ivóvízbázisok védelme, a környezetvédelmi infrastruktúrák (a szennyvíztisztítás és a hulladékgazdálkodás rendszereinek) kiépítésével, az illegális hulladéklerakók felszámolásával. A **Dunakanyarban** a tájkép, az egész **Duna-völgyben** a partok és a magaspartok védelme.

11. Informatika – hírközlési politika

Napjainkban, amikor a tudás, az információ jelentősen felértékelődött, az információs társadalom tényezőinek (infrastruktúra, tartalom, készség) minőségi és mennyiségi alakulása alapvetően befolyásolja az országot, a régiókat, a települések fejlettségét, gazdaságuk működésének hatékonyságát. A szakpolitika az egész társadalom fejlesztése szempontjából céloz meg egyes társadalmi csoportokat, intézményeket, személyeket. Ebből következően a szakpolitika részéről az ország egész területére általános igény az infokommunikációs infrastruktúra, és az ahhoz kapcsolódó tudás és készségek fejlesztése. A fejlesztési stratégiában azonban érvényesülnie kell az ezekben a tényezőkben meglévő területi fejlettségi különbségek figyelembevételének. Az IKT fejlettséget tekintve a keleti országrész gyengébb pozíciója - a tapasztalható fejlődés ellenére - továbbra is megmaradt.

- A fejlett hálózati és infokommunikációs infrastruktúra, a tartalom és szolgáltatások magas színvonala egyes térségekben illetve településtípusokban piaci alapokon sokkal később, vagy egyáltalán nem alakulna ki. Cél tehát, hogy az ágazati fejlesztéseknél a támogatási kritériumrendszer kedvezzen az ilyen típusú térségeknek és településeknek. A területi felzárkózást elősegítve a **külső és belső perifériákban, elmaradott térségekben**, és egyes **speciális adottságú térségtípusok** esetében, és a kisebb népességszámú településeknél (0-15000 fő) kiemelt prioritású területeként kell kezelni: az IKT-hoz kapcsolódó infrastruktúrákat (biztonságos, szélessávú hozzáférés), továbbá az infokommunikációs technológiák használatához szükséges készségeket (digitális írástudás).
- A gazdasági versenyképesség fontos tényezője - az információs társadalom szempontjából - a hatékonyan fejlesztett és alkalmazott digitális tartalom és információ, illetve az ehhez kapcsolódó szolgáltatások igénybevétele. A regionális tudásbázisok erősítéséhez járulhat hozzá, a tartalom és szolgáltatás fejlesztések során a **fejlesztési pólusok** (melyek egyben tudásközpontok is) figyelembe vétele, illetve prioritizálása, így azok hatékonyabban dinamizálhatják, szolgálhatják ki elektronikusan környezetüket.
- A területirányításhoz kapcsolódó informatikai rendszerekben be kell vezetni a térinformatikai alkalmazásokat. Ez szolgálja a polgárbarát, hatékonyabb e-közigazgatást, valamint segítheti a különböző ágazati igazgatási adatok, környezeti, társadalmi, gazdasági statisztikai adatok egységes, területi alapú integrációját.

12. Közlekedéspolitika

A közlekedéspolitika a területi célkitűzések érvényesítésének egyik legfontosabb eszköze, éppen ezért alakítása során a területfejlesztési politikai és az erre épülő területrendezési tervek és előírások messzemenő figyelembevétele szükséges. A közlekedéspolitika feladata, hogy elősegítse a fenntartható fejlődést, javítsa az életkörülményeket, valamint a térségi megközelíthetőséget a társadalmi mobilitás és a versenyképesség fokozása érdekében.

A területi felzárkózás elősegítése, a területi versenyképesség, valamint az életminőség egyenlőtlenségeinek mérséklése érdekében a különböző térségi szinteken eltérő fejlesztéseket kell alkalmazni, azonban minden szintnek prioritása az elérhetőség javítása.

- A **nagytérségi** elérhetőség javítása érdekében különösen fontos a **Dél-dunántúli és az Észak-alföldi régió bekapcsolása az ország gyorsforgalmi úthálózatába**, egyúttal a **transzverzális irányú úthálózat fejlesztése** a dunántúli és alföldi régiók, illetve az ország északi és déli részei között.
- **Nagytérségi szinten** prioritást élvez a **régiók belső elérhetőségének** javítása, valamint a meglévő közúthálózat szakszerű **karbantartása**.

- **Megyei, kistérségi szinten** legfontosabb a megyeszékhelyek, illetve kistérség központok **elérhetőségének javítása**, elkerülő, tehermentesítő utakkal.
- **Települési szinten** időszerű, hogy a zsáktelepülések (ahol indokolt) még hiányzó – hálózati kapcsolatait megteremtő – összekötő útjai megépüljenek.
- Célszerű felülvizsgálni az országban meglévő több tízezer kilométernyi **földút-hálózat** szerepét, melyek kedvező átjárhatóságot és megközelíthetőséget biztosíthatnának a vidék települései között.
- A regionális szinten megvalósuló **kerékpárúthálózat-fejlesztést** célszerű komplex, integrált fejlesztés részeként (turizmus, marketing) megvalósítani.
- A helyi és helyközi **tömegközlekedés** javítása, fejlesztése a környezetbarát közlekedési módok előtérbe helyezésével, ahol lehetséges, a tömegközlekedési igények vasúti közlekedés felé orientálása elsőbbséget élvez.
- A **főváros és az agglomerációs gyűrű** között megvalósítandó fejlesztés: a tömegközlekedési módok átjárhatóságának biztosítása.
- A **vasúti fő- és mellékvonal-hálózat**, valamint a **regionális mellékvonalak** jelentős részének a kiszolgáló létesítményekkel együttes **fenntartása és korszerűsítése**.
- A **kombinált közlekedési módok** speciális feltételeinek megteremtésével (terminálok építése, vasúti járművek beszerzése, az ún. bi- és trimodális logisztikai központok hálózatának kialakítása) a vasúti áruszállítás kedvezőtlen helyzetének javítása.
- A **vízi közlekedés** előnyeinek kihasználásához szükséges az elavult járműpark korszerűsítése, a hazai kikötőhálózat EU-normáknak megfelelő kialakítása. Nagyobb folyóinkon és tavainkon a **sport és rekreációs feltételek** megteremtésével kell a turizmus céljait szolgálni.
- További **regionális repülőterek kialakítása** valósuljon meg, melyekkel megteremtődhetne az ország főbb gazdasági-társadalmi központjainak kedvező elérésének lehetősége bel- és külföldről egyaránt.

13. Energiapolitika

Az állam elvi irányítási, orientálási és szabályozási feladatokat tölt be a privatizált energiagazdálkodók körében, a társadalom energiaellátása érdekében viszont kifejezetten szabályozó szerepet lát el az egész ország területén. Az energiaágazat így a társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű térségek kompenzálásával, az esélyegyenlőség javításával közvetlenül részt vesz a térszerkezet alakításában.

- Az ország környezetvédelemmel kapcsolatos kötelezettségvállalásainak értelmében a 2008-2012-es időszakra hazánk (az 1985-1987-es bázisévhez viszonyítva) 6%-kal csökkenti az üvegházhatású gázok, 50,5%-kal az SO₂ emissziót, 17%-kal az NO_x (az 1990-es bázisévhez viszonyítva) kibocsátást. 2010-re hazánk az összes energiafelhasználáson belül a **megújuló energiafelhasználás részarányát 5,5-6%-ra** tervezi növelni. EU-direktíva (2001/77/EK) alapján a villamosenergia-felhasználáson belüli a megújuló energiaforrásokból termelt villamos energia részarányát a 2003. évi 0,77%-ról 3,6%-ra kell növelni.
- EU-követelményként valamennyi régióban el kell végezni a **megújuló energiaforrások mennyiségi és szerkezeti felmérését**, és megtervezni az alkalmazás menetrendjét, melynek kapcsolódása a környezetvédelmi és agrárfejlesztési elképzelésekhez – a

szociálpolitikai, foglalkoztatáspolitikai és vidékfejlesztési szempontok figyelembe vételével – mindenképpen indokolt.

- A régiók részesítsék előnyben azokat a **megújuló energiaforrásokra (pl. termálvizek) épülő fejlesztéseket**, melyek egyéb környezeti állapot javulást is eredményeznek.
- Az **energetikai célú növénytermesztés elterjesztésének felgyorsítása, a mezőgazdasági melléktermékek energetikai célú felhasználási módszerének kidolgozására**, és az erdőtelepítésekkel növekvő erdei **biomasszában lévő lehetőségek további kiaknázására** helyezendő a hangsúly, a háttér infrastruktúrákkal egyetemben.
- Fokozni célszerű az ország **biomassza-előállítását**, melyre az alábbi térségek alkalmasak leginkább:
 - a szántóföldi növénytermesztés alól kivont területek,
 - a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAkP) erre alkalmas területei.
- Az ország alföldi részein található **tanyás térségek megújuló energiaforrással történő ellátása** kiemelt feladat.
- További támogatás biztosítása a lakás- és házfelújítási programokhoz az **energihatékonyság, energiamegtakarítás** fokozása érdekében.

14. Agrárpolitika és agrár-vidékfejlesztés

A hazai agrárium problémái a vidékies térségi struktúrák harmóniájának hiánya (szociális, demográfiai, gazdasági téren) jelentős mértékben közös, a területi fejlődésbe ágyazottan szervezett fejlesztésekkel orvosolhatók. Mindez összhangban van a fokozatosan területi dimenziókkal gazdagodó közösségi agrárpolitika vidékfejlesztési törekvéseinek erősödésével is. Az agrárpolitikának ezért szerepet kell vállalnia a vidék felzárkóztatásában, szerkezetátalakításában és a fenntartható tájközpontú fejlődés megvalósításában. Ennek érdekében erősíteni kell az agrárgazdaság eddig elhanyagolt területi jellegét, komplexitását az összes agrárgazdálkodási ágra, és a kapcsolódó agrár-ipari vertikumra, szociális, táji dimenziókra kiterjedően.

- Az adottságokhoz illeszkedő optimális tájhasználat, a biodiverzitás és a tájökölógiai változatosság (mozaikosság) megőrzése érdekében szükséges az agrárgazdaság multifunkcionális jellegének a helyi **környezeti fenntarthatóság megteremtésében betöltött** szerepének fokozása, a környezetkímélő technológiák használatának, a biomassza, mint megújuló energiaforrás hasznosításának erősítésével.
- A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv zonális törekvéseit is integráló regionális jellegű, a területfejlesztési politika kiemelt térségeinek fejlesztési programjaiba illeszkedő speciális **környezet- és tájgazdálkodási programok** kidolgozása és megvalósítása szükséges.
- Erősítendő a vidékfejlesztési **programozás decentralizációja**, lehetővé kell tenni, hogy a jövőben a változatos hazai természeti és társadalmi-gazdasági adottságokhoz jobban illeszkedő regionális vidékfejlesztési programok készülhessenek.
- Különösen az aprófalvakban, tanyás térségekben indokolt olyan, a gazdasági diverzifikációt, a humán erőforrás-fejlesztést és a településmegújítást célzó **integrált vidékfejlesztési programok** végrehajtása, melyek elősegíthetik a belső erőforrások és a gazdaság dinamizálását, a népesség megtartását, az életminőség javítását. A népességmegtartás érdekében indokolt a foglalkoztatás és a jövedelemtermelés biztosítása.
- A tájegységenként diverzifikált agrárgazdaság kialakítása érdekében szükséges tájspecifikus **minőségi termékek**, valamint a földrajzi áruvédjeggyel, egyéb minőségi

tanúsítvánnyal rendelkező egyedi termékek, továbbá a hungarikumok előállításának és értékesítési csatornáinak fejlesztése. Alternatív, fajlagosan nagyobb jövedelemtermelő képességű bio-, illetve ökotermesztés és termékeit feldolgozó kis üzemek támogatása.

- A **terület- és földhasználatot** igazítani kell a termőhelyi adottságokhoz, különös tekintettel egy racionálisabb birtokstruktúra kialakításának lehetőségére, valamint a településszerkezeti sajátosságokra (pl. tanyás gazdálkodás).
- Erősíteni kell a helyi jellegű **vertikális integrációkat** a feldolgozás, felvásárlás, tárolás és raktározás területi koncentrációjának kiegyenlítettebbé tételével, a termékpályák kialakításával.
- A **Duna-mentén** és a **Tisza-térségben** a fenntarthatóság elveire épülő területhasználat kialakítása, a mezőgazdaság, a halászat, az erdő- és vadgazdálkodás, valamint a turizmus egymást erősítő és kiegészítő elemeinek erősítésével és összehangolásával, a tökevonzó képesség és a foglalkoztatás növelésével;
- Az **erdészeti** fokozódó vidékfejlesztési szerepvállalásának elősegítése különösen azon térségekben, településeken fontos, ahol az erdészet a mezőgazdasághoz mérhető szerepet tölt be a területhasználatban vagy a helyi gazdasági és szociális rendszerben. Az erdő helyi adottságokhoz illő, komplex megközelítésű, az erdőtelepítésen túlmutató használatát (szociális, rekreációs, esztétikai, erdőgazdasági) is szorgalmazni kell.
- A helyi tervezésben, fejlesztésekben történő közösségi részvétel erősítésének feltétele a megfelelő **helyi szakemberhálózat** biztosítása, fejlesztése (pl. vidékfejlesztési menedzser és falugazdász-hálózat).

15. Lakáspolitikai

A lakáságazat a gazdasági szféra egyik dinamikus összetevője, ugyanakkor a lakásviszonyok alakulása a területi társadalmi egyenlőtlenségek egyik fontos tényezője, áttételesen összefügg a szociális-egészségi viszonyok területi egyenlőtlenségeivel. A lakáspolitikai elemek, mindenekelőtt a pénzügyi támogatások, a hitelezés bizonyos területi folyamatokat, a migrációt, a települések fejlődését és belső átalakulását, a településrendszer egészének átrendeződését befolyásolhatják. A lakáspolitikai területi elemek elsősorban települési szinten fogalmazódnak meg, ezért a fejlesztési programokat kistérségi és települési szinten kell megvalósítani.

- A **fejlesztési pólusok, alközpontok** térségeit élénk, dinamikus lakásépítés, valamint extenzív területhasználat és infrastrukturális lemaradások jellemzik, ezért itt a lakásépítés területi kontrollja, a túlzott beépítettség megakadályozása, az infrastrukturális beruházásokkal való összhang megteremtése a cél.
- A hagyományos **városi lakóterületek** épület- és lakásállományának felújítása, korszerűsítése és lepusztulásának megakadályozása a cél, mely kedvezően hat a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóságra, és az épített környezet megóvásán túl a korszerűsítések a környezeti terhelést is csökkentik. A felújítások, fejlesztések elsősorban komplex rehabilitációs programok segítségével valósulhatnak meg hatékonyan. Ez nem jelentheti a korábbi lakosság teljes kicserélődését, az alacsony státuszú slumok áthelyeződését a városok más pontjára vagy vidékre.
- A műszaki és társadalmi szempontból meglehetősen homogén városszerkezeti képződmények, a **lakótelepek** esetében kiemelt jelentőségűek az energiagazdálkodási programok, egyes esetekben a társadalmi kirekesztődés elleni, valamint a lakásfenntartási támogatási programok.

- A lakhatási költségek csökkentése érdekében elengedhetetlen a korszerűtlen **távfűtési rendszer** korszerűsítése, energiahatékonyságának növelése. A nagyvárosokban különösen fontos a lakáshoz jutás feltételeinek megteremtése, a lakástulajdon-szerzés mellett fontos a bérlakások építésének, szociális bérlakás-programok, fiatalok „fecskeházának” támogatása.
- A **hajléktalanság** sürgető, komplex megoldást igényel, hiszen lakáspolitikai vonatkozásán túl szociálpolitikai, egészségpolitikai, alapvető etikai és emberi jogi kérdés. E feladat a nagyvárosokban, mindenekelőtt Budapesten belül koncentráltan jelentkezik.
- Azokban a térségekben, településeken, ahol a hátrányok halmozódása, a társadalmi erózió mutatható ki, elsősorban a **külső és belső perifériákon, elmaradott térségekben**, illetve a **magas arányú cigány népességgel rendelkező területeken** a szociális-egészségügyi követelményeknek nem megfelelő településrészek gyakran a korábban felszámolt telepek nyomán termelődtek újjá, telepeseedésnek” indultak hagyományos falusi lakóövezetek is, sok esetben egész falvak lakáskörülményei váltak telepszerűvé. E problémák kezeléséhez átfogó szociálpolitikai és foglalkoztatási programok folytatása szükséges, nem oldható meg pusztán pénzügyi eszközökkel.
- Az **előregedő, elnéptelenedő falvak** jelentős részében gyakorlatilag nincs lakásépítés, a meglévő lakásállomány pusztul. Itt elsősorban a település új funkciójának megtalálása szükséges, de nem kerülhető el a fenntartás és korszerűsítés minimális szinten történő megoldása sem.

16. Biztonságpolitika

A rendvédelmi, a tűz- és katasztrófavédelmi szervezetrendszer, infrastruktúra fejlettsége közvetlen hatást gyakorol a versenyképesség, az ipari-gazdasági fejlettség, a közlekedés-fejlesztés, a környezet- és természetvédelem területeire egyaránt, jelentősen befolyásolva az emberek biztonságérzetét meghatározó életminőséget.

Az épített és természeti környezet, az emberi élet és az egészség megóvásának elsődleges eszköze a megelőzés. E körben szükséges a korszerű veszélyelemzési, kockázatértékelési módszerek bevezetése, a lakosság biztonsági kultúrájának növelése, az előrejelzés, a monitoring és riasztórendszerek létrehozása és üzemeltetése, a bűnmegelőzés és bűnüldözés speciális területi prioritásainak megfogalmazása és a mindenki számára biztonságos környezet kialakítása érdekében az Egyetemes Tervezés alkalmazása.

A mentő- és tűzvédelmi szolgáltatást nyújtó tűzoltó és katasztrófavédelmi egységek infrastruktúrájának – diszlokációjának – fejlesztésével a veszélyhelyzetek, katasztrófák károsító hatása megelőzhető, jelentős mértékben csökkenthető.

- Biztosítani kell, hogy az országos és regionális fejlesztési programok szerves részei legyenek az adott fejlesztéshez szükséges **biztonsági infrastruktúra-fejlesztési** elemek is.
- Szükséges a **mentő-tűzvédelmi, katasztrófavédelmi lefedettség javítása** annak érdekében, hogy a beavatkozó egységek a riasztástól számítva legfeljebb 15-20 percen belül kiérkezzenek a helyszínre.
- A **természeti katasztrófáktól (árvíz, belvíz, aszály, erdőtűz) fenyegetett térségekben** az előrejelzési, monitoring és riasztórendszerek működési feltételeinek biztosítása, a veszélyelemzési, kockázatértékelési módszerek bevezetése, fejlesztése, a védelmi rendszerek megerősítése, a szomszédos országokkal való együttműködés erősítése.

- A **dunai hajózás biztonságának megteremtése**, közlekedésszervezési és infrastruktúrafejlesztési eszközökkel. A **határmenti térségekben** (a határok átjárhatóságának biztosítása mellett) a hazai és nemzetközi bűnözés csökkentése, a megelőzési tevékenység erősítése. Az **elmaradott, súlyos társadalmi-gazdasági feszültségekkel küzdő térségekben** az átlagnál nagyobb arányú személy elleni bűncselekmények megelőzése bűnmegelőzési programok keretében, közösségfejlesztéssel, civil szervezetek bevonásával. A **turisztikailag leginkább preferált térségekben** (Budapest, Balaton-térség) elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények megelőzése, a távközlési és informatikai rendszerekkel, a személyi állomány és a járműállomány fejlesztésével. A bűnügyileg leginkább fertőzött **nagyvárosi agglomerációkban** az átlagnál nagyobb vagyon elleni, illetve közterületi bűnözés visszaszorítása.
- A **környezetre veszélyt jelentő iparral rendelkező térségekben** a nukleáris és kémiai biztonság magas szintű biztosítása érdekében a települési védelmi intézkedési tervek elkészítése és végrehajtása, a kockázatkezelési, -megelőzési és kárelhárítási rendszerek karbantartása és fejlesztése szükséges.

Hosszú távú, átfogó célok ►	1. Térségi versenyképesség		2. Területi felzárkózás			3. Fenntartható térségfejlesztés és örökségvédelem	4. Területi integrálódás Európába			5. Decentralizáció, regionalizmus			
Területi prioritások az ágazatok (szakpolitikák) számára ►	Hatékony, a növekedés területi terjedését ösztönző térszerkezet megteremtése	Régiók, térségek fejlesztésekor a sajátos adottságokra épülő relatív versenyképesség erősítése	Tulajdonon egy központi térszerkezet oldása	Társadalmi-gazdasági térségek társadalmi-gazdasági dinamizálása	Helyi (települési, kistérségi) szinten, valamint a jobb településkategóriák közötti jelentkező az alapvető életésélyek (közszolgáltatások elérhetősége, kommunális infrastruktúra) révén fennálló egyenlőtlenségek mérséklése	Magyarország intenzív illeszkedés és mélyebb beágyazódás az európai gazdasági térbe	A határ menti és határon átnyúló együttműködések lehetőségének bővítése a Kárpát medencében	A nemzeti integrációk és nemzetiségi fejlesztési együttműködések megteremtése	Regionális berendezkedésű államszerveződés és érdemi decentralizáció	Regionális fejlesztéspolitikai, regionális tervezés és regionális programozás	Regionalizmus	Kistérségi szintű érdemi térszervezési részvételi biztosító megteremtése	
Befektetés-ösztönzési politika													
KKV politika													
Innovációs politika													
Turizmuspolitika													
Foglalkoztatáspolitikai													
Oktatáspolitikai													
Kulturális politika													
Szociálpolitika													
Egészségpolitika													
Környezet- és természetvédelem, vízgazdálkodás													
Informatika - Hír és távközlési politika													
Közlekedéspolitikai													
Energiapolitika													
Agrárpolitika és agrár-vidékfejlesztés													
Lakáspolitikai													
Biztonságpolitika													

Az OTK átfogó céljai és a szakpolitikák számára javasolt területi prioritások kapcsolata. A sötétkék cellák erős kapcsolatot; a világoskék cellák közepesen erős kapcsolatot jeleznek; üres cella: nincs kapcsolat.

Területi prioritások az ágazatok (szakpolitikák) számára	Országos területi célok 2013-ig															
	Versenyképes budapesti metropolisz térség	Fejlesztési pólusok és városhálózati kapcsolatlendíjtervezési fejlesztése	Külső és belső peritériák, elmaradott térségek felzárkóztatása	Országos jelentőségű integrált fejlesztési térségek és tématerületek						Háttérmentő területi együttműködésének erősítése		Rurális (vidéki) térségek területileg integrált fejlesztési prioritásai				
				Balaton térség tartós versenyképességének megteremtése a kialakításával		Tisza térség fenntartható felzárkóztatása	A Duna-mente fenntartható fejlesztése	A termálvíz-kincs integrált térségi hasznosítása	A természeti táji és a kulturális táji értékben gazdag területek fenntartható fejlesztése	Tanyás térségek revitalizálása	Értékmegőrzés, funkcióváltás és esélyegyenlőség az aprófalvas térségekben	Nemzeti kisebbségek értékeinek megjelenítése az állalak lakott vidékies térségek fejlesztésében	Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek			
Befektetés-ösztönzési politika																
KKV politika																
Innovációs politika																
Turizmuspolitika																
Foglalkoztatáspolitikai																
Oktatáspolitikai																
Kulturális politika																
Szociálpolitika																
Egészségpolitika																
Környezet- és természetvédelem, vízgazdálkodás																
Informatika - Hír és távközlési politika																
Közlekedéspolitika																
Energiapolitika																
Agrárpolitika és agrár-vidékfejlesztés																
Lakáspolitikai																
Biztonsáspolitikai																

Az OTK országos területi céljai és a szakpolitikák számára javasolt területi prioritások kapcsolata. A sötétkék cellák erős kapcsolatot; a világoskék cellák közepesen erős kapcsolatot jeleznek; üres cella: nincs kapcsolat.

**V. A TERÜLETI CÉLOK ÉRVÉNYESÍTÉSÉT SZOLGÁLÓ INTÉZMÉNY- ÉS
ESZKÖZRENDSZER FEJLESZTÉSI IRÁNYAI**

Az elsődleges alapvető követelmény, hogy az eszköz- és intézményrendszert csak a kitűzött célok elérése érdekében, annak eszközeként szabad és kell létrehozni, ill. működtetni. Ebből adódóan a megváltozott célok, az új területfejlesztési politika új szervezeti, intézményi és finanszírozási megoldásokat igényelhet, amely nem csak a rendszer bővítését, de adott esetben egyes rendszerelemek megszüntetését, a rendszer újraépítését is szükségessé teheti.

Az eszköz- és intézményrendszer fejlesztése során az új területfejlesztési politikai célkitűzések mellett, a másik alapvető érvényesítendő szempont az **Európai Unió szabályaihoz és gyakorlatához való igazodás**, amely kötelező keretfeltételeket jelent.

Nemcsak a szűkebb értelemben vett területfejlesztési intézményrendszer, de a stratégiai tervezésre építő fejlesztéspolitika egészében erőteljesebben kell érvényesíteni az új funkcionális tartalommal bíró területfejlesztési politika szempontjait, különös tekintettel annak horizontális jellegére.

V. 1. Szubszidiaritás, hatékonyság és partnerség: az intézményrendszer egészét meghatározó követelmények

A területfejlesztési intézményrendszer felépítésének, működésének meg kell felelnie a demokratikus normáknak, valamint hatékonyan kell szolgálnia a területfejlesztési politikai célok elérését. Ehhez az intézményrendszert az átlátható struktúra, az egyes területi szintek egyértelműen meghatározott funkciója és feladatköre, valamint jól lehatárolt felelősségi körök, kompetenciák kell, hogy jellemezzék.

Az intézményrendszer hosszú távú fejlesztési irányai között a területfejlesztési beavatkozások hatékonyságának növelése érdekében **a koordináció és a decentralizáció** együttes erősítése jelenti a legfontosabb prioritást. A területfejlesztési intézményrendszer egyes szintjein a munka- és hatáskörmegosztásnak a **szubszidiaritás** elvén kell alapulnia. Figyelembe véve azonban a korlátozott szakmai és pénzügyi erőforrásokat, a területi tervezésre és forráselosztásra feljogosított **területi szintek** számát ésszerű határok között kell tartani.

A területfejlesztési politika országos céljainak, eszközeinek meghatározása, a működési keretek szabályozása, s a területi döntéshozók számára a megfelelő orientáció megadása az országos, **központi szervek** feladata.

Az intézményrendszer felépítésében, az egyes területi szintek egymáshoz való viszonyában a **partnerség** elvének kell érvényesülnie, amely biztosítja a szándékok, érdekek és pénzügyi források integrációját, és amelynek eredményeképpen az erőforrások hatékonyabb kihasználása válik lehetővé. A finanszírozásban, a fejlesztési programok elbírálásában olyan mechanizmusokra van szükség, amelyek indirekt módon készítetik a regionális fejlesztési és területfejlesztési tanácsokat a partnerségen alapuló konszenzus kialakítására.

A területfejlesztési intézményrendszer társadalmi beágyazottságának előfeltétele a széleskörű **nyilvánosság**, azaz megfelelő módon történjék a közvélemény tájékoztatása az adott intézmény tevékenységéről, döntéseinek indokoltságáról.

Szükséges ugyanakkor az **átláthatóság** (transzparencia) biztosítása is, melynek érvényesülnie kell: egyrészt az intézményrendszer makrostruktúrájában – azaz az intézményi struktúra világos felépítésében –, valamint annak hatékony, eredményes és szinergikus együttműködésében; másrészt a rendszert alkotó egyes intézmények átlátható és hatékony szakmai működésében.

A területfejlesztési intézményrendszer működtetésénél a **folyamatosságot és a stabilitást**, mint alapvetet mindenképpen érvényesíteni kell.

Ugyanakkor egy olyan rugalmas intézményi struktúra szükséges, amelyben továbbra is tere van az alulról jövő kezdeményezéseknek, kooperációknak.

Fontos a területfejlesztés intézményei esetében is az alap- és magkompetenciák hangsúlyozása, az intézményi szerepvállalás átgondolása: a jövőben a közszférának és a területfejlesztésnek is önkorlátozónak kell lennie, mindenekelőtt ott kell beavatkozni, ahol a piac ezt nem teszi meg.

V. 2. Koordináció és kooperáció: a területfejlesztés országos szintje

A területi célkitűzések megvalósításában különböző mértékben bár, de valamennyi szakpolitikának megvannak a feladatai. A területfejlesztési politikai célok elérése, a területi szempontok megerősödése érdekében országos szinten **megkívánt minden tárcától a tértudatos gondolkodás és tervezés**. Alapvető követelmény, hogy a kormányzat teljes **fejlesztéspolitikai tevékenységének hatásos területi koordinációja** megvalósuljon, továbbá az ország területi folyamatainak, a programok területi hatásainak a nyomon követése, értékelése megtörténjen.

Az OTK által kijelölt decentralizált fejlesztési modellben az országos (központi) területpolitikának négyes funkciója kell, hogy legyen:

- A szűkebb értelemben vett központi területfejlesztés, mely az ország egésze szintjén jelentkező legsúlyosabb térszerkezeti feszültségek oldását célozza, beavatkozása területileg szelektív és erősen koncentrált;
- A területfejlesztési politika céljainak érvényesítése a szakpolitikákban, azok programjaiban, a szakpolitikák területi koordinációja;
- A területfejlesztési célok megvalósítását szolgáló, regionális és kistérségi szinten működő intézmények tevékenységének koordinálása, minőségbiztosítása, munkájának szakmai támogatása, minőségbiztosítása;
- a területfejlesztési politika kialakítása és érvényesítése az Európai Unió együttműködésekben, az ország területi folyamatainak, a programok területi hatásainak nyomon követése, értékelése.

Ahhoz, hogy a területfejlesztési politika országos szinten a fenti hármas funkciót maradéktalanul be tudja tölteni, szükséges a területfejlesztési politika kialakítása és érvényesítése az Európai Unió együttműködésekben, biztosítani kell hosszabb távon is a területfejlesztési politika megfelelő súlyú kormányzati képviseletét, valamint az intézményi struktúra stabilitását. A fenti feladatok ellátását országos szinten a területfejlesztési törvénnyel összhangban az alábbi szervezetek biztosítják:

- Országgyűlés;
- Kormány – hosszabb távon is biztosítani kell a területfejlesztési politika megfelelő súlyú kormányzati képviseletét, ami segítheti a koordinációt, komplex gondolkodásmódot, a decentralizáció folyamatát;
- Országos Területfejlesztési Tanács; mint szakmai érdekegyeztető fórum kell működnie a térségi és ágazati célkitűzések összhangjának megteremtése, az egyéb társadalmi-gazdasági szereplők érdekérvényesítése érdekében;
- a területfejlesztésért felelős minisztérium vagy országos hatáskörű hivatal – feladatai megfelelő színvonalú ellátásába – bevonhatja a felügyelete alatt tevékenykedő állami tulajdonban lévő kiemelten közhasznú társaságokat.

Az országos kormányzati feladatok mellett a helyi és különböző területi szintek, kiemelten a régiók és kistérség játszanak meghatározó szerepet a területfejlesztési politikában.

V. 3. A decentralizált fejlesztéspolitika színtere: a régió

Regionális szinten a dokumentumban megfogalmazott célok érvényesítése érdekében rövid- és középtávon a következő három cél megvalósítása szükséges:

A) A regionális demokrácia feltételrendszerének megteremtése

A hosszú távú cél a regionális szint önállóságának megteremtése, melynek eredményeként – a régiók európai chartájával összhangban – olyan regionális önkormányzatok állhatnak fel, melyek törvény által szabályozott feladatkörrel és a feladatok megfelelő színvonalon való ellátását biztosító saját forrással rendelkeznek. Ez a fontos cél csak a közigazgatási reform részeként jöhet létre (ld. 5. átfogó cél), ám ehhez már középtávon (2008-10-ig) döntést kell hozni felállításukról, hogy az új közigazgatási rendszer működéséhez szükséges szabályozók és működési feltételek kialakításával, a régiókban elkezdődhessen a tervezési folyamat a következő fejlesztési időszakra (2014-20).

B) A regionális szint fejlesztéspolitikai szerepének megerősítése

Rövid távon is szükséges a fejlesztéspolitikában a regionális szint döntési felelősségének növelése, szervezeti és intézményi versenyképességének megteremtése.

A régióknak az országos szint mellett a fejlesztéspolitika (tervezés, programozás) elsődleges színtereivé kell válniuk. Ennek megvalósítása érdekében a 2007-13-as tervezési időszakra vonatkozóan kiemelt feladat a tervezésben, a programozásban és a végrehajtásban a régiók jogszabályokkal is megerősített egyenrangú részvételének a biztosítása, valamint az önálló regionális tervezéshez és végrehajtáshoz szükséges (intézményi, pénzügyi, jogi, szabályozási, tervezés-módszertani) feltételek megteremtése.

Célok:

- **A régiónkénti önálló regionális tervezéshez és program-végrehajtáshoz szükséges feltételek megteremtése.**
- A regionális fejlesztés szervezeteinek nemcsak az önálló regionális fejlesztési tervek, koncepciók és a régiónkénti önálló fejlesztési programok kialakításában van meghatározó szerepük, hanem **be kell vonni őket az ágazati, a térségi és a fejlesztési pólusok, tengelyek fejlesztéséhez kapcsolódó tervek, stratégiák, programok, prioritások, támogatási célok kialakításába, valamint a települési tervek, stratégiák véleményezésébe is.**

A fentiekben megfogalmazott célok – már középtávon történő – érvényesítéséhez rövidtávon (2005-2006-ban) szükséges intézkedéseket és döntéseket hozni. A regionális szintű fejlesztéspolitika határozott érvényesítése érdekében a már középtávon megerősödő és átalakuló regionális fejlesztési, tervezési-programozási, pályázati és végrehajtási intézményrendszert hosszabb távon is fenn kell tartani, természetesen igazodva az újonnan alakuló regionális önkormányzati rendszer feltételeihez.

C) A regionalizmus, a regionális hálózatépítés és partnerség előmozdítása

A hálózatos gazdaság és társadalom működéséből következő új intézményi, versenyképességi tényezőcsoport – a régiók szervezetei és intézményei közötti kapcsolatok jellege, a közös célkitűzés intézményesülésének lehetősége, a helyi ösztönzők, a kollektív döntések előkészítése, a társadalmi konszenzus – azt jelzi, hogy a helyi és a regionális fejlődés sikere már nem csupán szűk gazdasági szempontokon múlik, hanem a területi növekedésben érdekelt szereplők szoros minőségi koalíciójától, hatékony intézményes partnerségétől és együttműködésétől is függ.

V. 4. Megyei szint szerepének átalakítása a fejlesztések koordinációjára

A megyei szint esetében indokolt az Európai Unión belül elterjedt azon alapelvet alkalmazni, mely szerint az egyes országok múltbeli hagyományait tiszteletben tartva a NUTS-3 szint működtetése is fennmarad, hiszen számos funkció megtartása és működtetése továbbra is ezen a szinten indokolt. Hosszabb távon, ha megvalósul a közigazgatási reform és **a megyék önkormányzati szerepe megszűnik** és helyettük regionális önkormányzatok szerveződnek, a megyék területfejlesztési feladata is regionális szintre kerül. Ebben az esetben a megyei önkormányzatok hivatalai, tervezési egységei, ill. területfejlesztési tanácsainak munkaszervezetei, a regionális ügynökségek, ill. hivatalok területi egységévé válhatnak.

A megyei szintnek a jövőben két - egymást nem kizáró - funkciója lehetséges:

- **„Közzolgáltatató megye”:** Markáns **közigazgatási reform elmaradása esetén** is indokolt a **megyék** szerepét úgy meghatározni, hogy el lehessen kerülni a **régióval** való párhuzamos feladatvégzést és az azonos kompetenciákat. A megye alapvető feladata a megyei szinten működtetett közzolgáltatások ellátása és az ehhez kapcsolódó intézményfenntartás. Ezt egészíti ki fejlesztési szempontból a kistérségek koordinálása és összefogása. Javasolt, hogy a megyék bevonásra kerüljenek a kistérségi, megyei szintű és a helyi önkormányzatok feladataihoz kapcsolódó közzolgáltatások hatékony, racionális ellátásának támogatására vonatkozó programok lebonyolításába.
- **„Fejlesztéspolitikai integrátori szerep”:** A megyék fejlesztéspolitikai szerepei az alábbiak lehetnek, melyek a regionális önkormányzatok megalakulása után is a régiók területi egységeit alkotó megyei területi szinthez kapcsolódhatnak:
 - A helyi önkormányzatok fejlesztéséhez kapcsolódó kiegészítő támogatási és pályázati rendszerhez **kapcsolódó támogatáskezelési** feladatok;
 - Kistérségi koordinációs és regionális szakmai közreműködő szervezet szerep;
 - Az Operatív Programokhoz kapcsolódóan végső kedvezményezett szerep ellátása a kistérségi szintnél lényegesen nagyobb léptékű fejlesztések esetén;
 - Közreműködés a regionális programok tervezésében és végrehajtásában;
 - A jelenlegi önkormányzati rendszer hosszabb távú érvényben maradása és a **megyék fejlesztéspolitikai szerepének fennmaradása** esetén rendezni kell a megyei területfejlesztési tanácsok és a megyei önkormányzatok közti kompetencia- és felelősség-megosztást. Amennyiben a megye is részesül decentralizált forrásokból, abban az esetben megfontolandó, hogy a források elosztása, a fejlesztéspolitikai döntéshozatal a közvetlenül választott, s éppen ezért erős legitimitással rendelkező megyei önkormányzat kompetenciájába kerüljön.

V. 5. Kistérségi szint megerősítése a program alapú integrált fejlesztések biztosításával

A kistérség a **térségi önszerveződés legfontosabb színtere**, ilyen értelemben a szubszidiaritás, a decentralizáció és a helyi partnerség meghatározó szintje. A kistérségi együttműködések elsődleges fejlesztéspolitikai feladata, hogy biztosítsa a kistérségi szintű tervezést, térségi léptékben integrált projektek megvalósulását, a helyi szint érdekeinek összefogását és képviselését. Mindezek mellett a kistérségek szerepe fontos az esetenként elaprózott önkormányzati feladatellátás partnerségen alapuló hatékonyabb megszervezésében

is. Figyelembe kell venni, hogy a térségi programok kialakítása nem mindig a statisztikai kistérségek területéhez kapcsolódik.

A kistérségek a programok kedvezményezettjeként az integrált kistérségi fejlesztések, projektsomagok **végrehajtása** révén valósítják meg a kistérségi fejlesztési tervben kitűzött célokat. Minden statisztikai kistérségben a legitim **kistérségi fejlesztési tanács**ként működő testületnek – mely elfogadja a kistérség fejlesztési tervét, programját, fejlesztési irányait – erősíteni kell a fejlesztéspolitikában betöltött szerepét, súlyát. A rugalmasan szerveződő térségi kezdeményezések (önkéntes társulások, civil és vállalkozói hálózatok stb.) lehetnek azok a lehetséges kedvezményezettek, akik a regionális (országos) forrásokra pályázva a kistérség programjában, stratégiájában foglaltakat megvalósítják.

A jövőben indokolt a kistérségi szint szakmai megerősítése, növelve tervező, forrásszerző és programmenedzselő tevékenységük szakmai színvonalát, hatékonyságát.

Ennek érdekében cél, hogy minden kistérségben olyan menedzsment szervezetek, „térségfejlesztési műhelyek” jöjjenek létre, ahol a jelenleginél koordináltabb formában működhetnének a térségi fejlesztésben közreműködők, térség- és vidékfejlesztési menedzserek, falugazdászok, falu- és tanyagondnokok, stb., ezáltal ösztönözve a térségi fejlesztési kezdeményezéseket, a projektek generálását.

Fontos, hogy a kistérségek szintjén a vidékfejlesztési, területfejlesztési és egyéb területi elvű tervezés és fejlesztés ne párhuzamos folyamatokat jelentsen, hanem egységes területi (térség) tervezésbe, ill. térségfejlesztési rendszerbe integrálódjon.

V. 6. Országosan kiemelt térségek és tématerületek fejlesztésének koordinálása

A régiók határait átlépő speciális területi feladatok megoldására, ill. egyedi térséget érintő területi célkitűzések érvényesítésére az Országgyűlés országosan kiemelt térségeket jelölhet ki. A területfejlesztési törvény (1996. évi XXI. törvény) a Balaton kiemelt üdülőkörzet térségére (Balaton Fejlesztési Tanács) és a Budapesti agglomeráció (Budapesti Agglomerációs Fejlesztési Tanács) esetében írja elő kötelező **fejlesztési tanács** felállítását. A tanácsok feladata az érintett regionális, térségi és ágazati szereplők együttműködéséhez alapot biztosítani, továbbá elősegíteni a partnerségen alapuló stratégiai tervezés és a helyi igényekhez igazodó forrásfelhasználás megvalósulását. Az OTK-ban **három országosan kiemelt térség** – a Duna-mente, a Balaton- és a Tisza-térség – került kijelölésre (a Budapesti Agglomerációval kapcsolatos kérdések a III.1. célnál és a Közép-magyarországi Régióknál kerülnek tárgyalásra.)

Olyan **speciális térségek** – pl. nemzeti parkok – esetében, melyek egységes fejlesztési, esetleg szabályozási kezelést igényelnek, esetleg több régiót érintenek, törvényi előírás nélkül az érintett régiók, megyék, kistérségek önkéntes partnerségen alapuló térségi fejlesztési tanácsot hozhatnak létre az ún. **regionálisan kiemelt térségek** integrált fejlesztésére.

A fentiekén túl az érintett térségekre a speciális és az Európai Unió támogatásával nem finanszírozható feladatokra a kormány **önálló térségi programot** indíthat. A kiemelt térségi programok megvalósítását segítő — és alapvetően koordinációs, tervezési, monitoring, értékelési és kisebb mértékben program-, projektmegvalósítási feladatokat ellátó — munkaszervezet az intézményi sajátosságokhoz igazodva, mind a fejlesztési tanács, mind a területfejlesztésért felelős kormányzati szervezet irányítása keretében működhet. Országos léptékű területi koordinációt igényel a termálvízkincs térségi kiaknázása is.

A kiemelt térségek összehangolt fejlesztésének eredményes véghezviteléhez a következő szempontokat kell figyelembe venni:

- Meg kell teremteni az eszközöket, hogy a **kiemelt térségi programok az egyes érintett régiók fejlesztési dokumentumaiban integráltan szerepeljenek**, így legyen biztosított, hogy e térségek európai uniós források fogadására is alkalmassá váljanak.
- Ezekre a térségekre, **amennyiben a törvény a térséget nevesítve előírja, kötelezően létre kell hozni térségi fejlesztési tanácsot**, amely munkaszervezetén keresztül látja el feladatát, és kötelezően figyelembe veszi az Országos Területfejlesztési Konceptióban lefektetett alapelveket, célokat, prioritásokat.
- A kiemelt térségek intézményeiken keresztül az **érintett régiók és kistérségek, érintett szaktárcák partnerségét** jelenítsék meg.
- A kiemelt térségek **tervezésének és fejlesztésének a helyi-térségi szereplők, az érintett régió(k) és – az országos érdekek jelentőségétől függően – a központi kormányzat kiegyensúlyozott partnerségén** kell alapulnia.
- A kormányzat speciálisan felmerülő térséghez kötött problémák megoldására térségi intézményrendszer létrehozása nélkül is kezdeményezhet és megvalósíthat kiemelt nagytérségi programokat. A **térségi fejlesztési tanács létrehozása nem feltétele a kiemelt státusz fenntartásának, a kiemelt fejlesztés országos koordinációval is biztosítható**. Országos koordináció esetén azonban létre kell hozni egy konzultatív és döntés-előkészítő fórumot (Bizottság), valamint egy térségi programirodát, amely a fejlesztési program végrehajtásával, monitoringjával, értékelésével kapcsolatos teendőként felelős.
- **Amennyiben** egy kiemelt kezelésű térségben **a kitűzött célokat sikerült elérni, ill. a kiemelt kezelés, a fejlesztési források koncentrált kihelyezése, az irányítás speciális allokációja okafogyottá vált, felül kell vizsgálni** a térség státuszát és indokolt esetben meg kell szüntetni azt. Ennek megfelelően az országos területfejlesztési politikai célok teljesülésének vizsgálati eredményeitől függően lehetőség van új kiemelt térségek létrehozására.

V. 7. Egységes, iteratív tervezési rendszer: a területi tervezés megújítása

A fejlesztési eszközök hatékonyságának növelésében kulcsszerepet tölt be a különböző területi szinteken megvalósuló tervezés. A tervezés feladata, hogy az eredmények és folyamatok értékelése alapján, az érintett szereplők egyéni stratégiáinak összefogásával kijelölje, ill. korrigálja a célkitűzéseket. A tervezés ugyanakkor a célok elérését biztosító eszközök kijelölésével megalapozza a fejlesztési eszközök hatékony felhasználását.

A tervezés egységes rendszerének megteremtése olyan alapvető követelmény, amely a teljes hazai fejlesztéspolitikai gyakorlatnak, így a területi fejlesztések eredményességének is sarokköve.

V.7.1. Egységes országos és területi tervezési rendszer

A hatékony és célszerű területfejlesztési politika működtetéséhez szükség van az országban zajló tervezési tevékenységek olyan **átfogó szabályozására**, amely rögzíti, hogy milyen típusú és szintű terveket, kiknek, milyen tartalommal és eljárási rendben, illetve végrehajtási eszközrendszer birtokában kell megalkotnia, s ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz.

Az egységes tervezési rendszerben az Országos Területfejlesztési Konceptióban rögzítettekkel összhangban egyértelműen meg kell határozni az országos, regionális, megyei és kistérségi tervezés kompetenciáit, valamint az egyéb speciális, területfejlesztési politikai célokból adódóan kiemelten kezelendő terület egységekkel kapcsolatos tervezési feladatokat, valamint ezek viszonyát a többi területi tervhez.

Fontos követelmény, hogy a szabályozás kellő mozgásteret biztosítson az „alulról” jövő (bottom up) tervezési kezdeményezéseknek, melynek meg kell teremteni az intézményrendszeri feltételeit is. A tervezés folyamatában a vertikális és horizontális koordináció egyaránt nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy a legitim tervdokumentumok betöltsék funkciójukat.

A tervezési rendszer szabályozásában fontos biztosítani annak követelményét, hogy az operatív programok, kiemelt projektek és valamennyi állami-közösségi fejlesztési tevékenység a stratégiai – koncepcionális tervekhez igazodjon.

A hazai tervezési gyakorlatnak célszerű az EU-finanszírozású programokon túlmenően is az uniós tervezési rendszert, kifejezéstárat és eljárásrendet a hazai sajátosságok figyelembevételével átvenni. Ugyanakkor az uniós források tervezését is a hazai tervezési rendszer szerves részeként kell kezelni és az uniós forrásoktól független vagy azokon túlmutató tervezési dokumentumokra való kitekintéssel kell programozni.

A fellendülő térségi tervezési tevékenység egységességének biztosításakor fontos feltétel a tervezési rendszernek keretet adó közös térségi értékrend kialakítása. Ehhez a tervezési tevékenységek mozgásterét szabályozó **fenntarthatósági keretstratégiák** kidolgozása szükséges nem csak országos szinten, de kifejezetten az egyes térségekre vonatkozóan, a helyi adottságokhoz igazodóan, mely a fenntarthatóságon túl más horizontális irányelveket is rögzíthet (pl. esélyegyenlőség, biztonság, örökségvédelem). A keretstratégia egyrészt olyan, a térségi fenntarthatóság megteremtéséhez szükséges vertikális célokat rögzít, melyeknek helyet kell kapniuk a célok témáját és az adott térséget érintő tervekben, másrészt a fenntartható fejlődést biztosító horizontális célokat, melyek minden, a térséget érintő fejlesztési tervdokumentumban rögzített célba beépülnek. A keretstratégiák kiindulópontját a térségi tervezési rendszer vizsgálati és értékelési alapjai – különösen a stratégiai környezeti vizsgálatok és az ex-ante értékelések –, valamint az integrált környezeti tervezés adják. E tervezési eljárások széles legitimitását a szakmai és lakossági nyilvánosság számára biztosítani kell, hogy valóban közös, a tervezésen is túlmutató hatású térségi értékrendet képviselő tervezési rendszerelemek legyenek.

V.7.2. Regionális tervezés

A fejlesztési tervek, programok országos szintje mellett a **tervezés, programozás legfontosabb területi szintje a régió**, amely azonban épít a kistérségi és megyei szintű tervezésre. Az ország középtávú fejlesztési irányait meghatározó és megújuló Országos Területfejlesztési Konceptióval, az Országos Területrendezési Tervvel, valamint a II. Nemzeti Fejlesztési Tervvel összhangban a regionális fejlesztési tanácsoknak meg kell határozni a közép- és hosszú távú regionális fejlesztési terveiket. A tervezési folyamatban az egyes térségi programok egymásra épülnek. A regionális szinten készülő közép- és hosszú távú fejlesztési programokba integrálni kell a megyei és kistérségi fejlesztési programok célkitűzéseit is, a regionális tervezésnek határozott területi szemlélettel kell rendelkeznie.

A fejlesztéspolitikában a programozás elvének érvényre jutása befolyásolja a régiók tervezési feladatait is. A középtávú regionális fejlesztési programok alapján a regionális fejlesztési tanácsok évente meghatározzák az abban foglalt feladatok éves ütemezését és pénzügyi tervét, amelyek megvalósítását tisztán a nemzeti támogatási rendszer szolgálja. Az adott évi fejlesztések megvalósítása érdekében a Kormány a regionális fejlesztési tanácsokkal megállapodást köt. A programokhoz ki kell dolgozni azokat az indikátorokat (mérőszámokat), amelyekkel mérhető a program megvalósítása, a támogatások felhasználásának hatékonysága.

A regionális tervezés megalapozását szolgálják az OTK-ban megfogalmazott régiós koncepciók, valamint a régiók területi tervezését kötelezően orientáló, az OTK-ban megfogalmazott országos területfejlesztési politikai célok.

A regionális fejlesztési tervek megalapozásához és a regionális integráció sikeres megvalósulásához meg kell teremteni a regionális és a térségi (különösen a kiemelt- és kistérségek), települési szint hatékony tervezési, fejlesztési együttműködését, valamint a gyors információáramlás biztosítását, továbbá ösztönözni kell a komplex, integrált fejlesztési programok készítését és megvalósítását.

A régióknak intenzíven be kell kapcsolódniuk a vidékfejlesztési tervezés, programozás folyamatába, előkészítve a lehetőségét annak, hogy a jövőben a vidékfejlesztési tervezési és megvalósítási tevékenységek fokozatosan szintén regionális szinten valósuljanak meg.

A terv és a programozás végigviteléhez szükséges a tervezési intézményrendszer, a partnerségi együttműködések kiépítése és a tervezéshez szükséges forrás, valamint a szabályozási feltételek biztosítása.

V.7.3. Ágazati (szakpolitikai) és területi tervezés összhangjának megteremtése

Egy adott területrendszer (térség) fejlődését az adott térség kompetenciájába utalt fejlesztési eszközökön túl a különböző nemzeti szintű szakpolitikák fejlesztési, szabályozási tevékenysége is döntően meghatározza. Az egyes területi szintek tervezési kompetenciáinak tisztázásán túlmenően éppen ezért szükséges annak biztosítása, hogy adott területen (régióban, kistérségben) megvalósuló fejlesztések egymás hatásait erősítsék és szinergiát alkossanak. Alapvető követelmény ehhez, hogy **az ágazati (szakpolitikai) és a területi tervezés** – az alapvető koncepcionális célkitűzések meghatározását követően – **egymással szoros koordinációban valósuljon meg**. Ahhoz, hogy a területi tervezés a különböző szakpolitikákhoz tartozó központi kormányzati fejlesztési eszközökre reálisan építhessen, szükséges az adott régiót érintő kormányzati fejlesztési kötelezettségvállalások tartós, szerződéses jellegű rögzítése.

V.7.4. Egységes területi tervezés: a rendezési és fejlesztési tervezés összhangja

A területfejlesztési politika, ill. adott területegység fejlesztési céljait a fejlesztési koncepcionális (stratégia) és operatív (program) tervezés, valamint a rendezési típusú tervezés együttesen kell, hogy biztosítsa.

Ennek alapvető kritériuma a **területrendezési és a fejlesztési vonatkozású stratégiai területi tervezés szorosabb összekapcsolása**, annak érdekében, hogy az egyes területrendszerek (területegységek) céljait a fejlesztési és a területhasználat-szabályozási eszközök egymással szinergiát eredményezve szolgálják.

A tervezési rendszerekben a rendezési tevékenység megkezdését minden esetben meg kell előznie legalább koncepcionális szintű és előrehaladott fázisban lévő fejlesztési tevékenységnek. A fejlesztési koncepciókban vagy horizontális elveket szolgáló keretstratégiákban rögzíteni kell a térségi fizikai térhasználatát, térszervezési irányelveit, melyet a rendezési tervezésben szintén érvényesíteni kell.

A rendezési tervek készítése koncepcionális ill. stratégiai célokhoz kell, hogy igazodjon, míg a fejlesztési programok kialakítása során a rendezési tervek figyelembevétele, illetve a két tervezés iteratív, kölcsönös formálása szükséges. A két tevékenységet – az európai gyakorlatot követve – egységes területi tervezési tevékenységbe szükséges integrálni, melyre

az operatív programozási tevékenységek közvetlenül épülnek. A rendezési tevékenység szorosabb integrálása a területfejlesztési politikába azért is kiemelt fontosságú, mert a környezeti értékek, természeti erőforrások hatáson és racionális védelme, a térhasználati ill. térszerkezeti feszültségek feloldása a területfejlesztési politika prioritásai közé tartoznak, kezelésük azonban főként rendezési eszközökkel biztosítható. A fejlesztési koncepció és a rendezési terv érvényesítése során folyamatos visszacsatolások biztosítása szükséges.

A tervezési rendszer összhangjának biztosítása érdekében a rendezési és fejlesztési tevékenység szakmai és kommunikációs háttérét egységesíteni kell. Ennek érdekében a rendezési tevékenységek során, különösen a térségi rendezési tevékenységek során, a műszaki területi tervezői szakmai munkát sokszínű szakmai háttérrel rendelkező területi és környezeti tervezői szakértői csoportoknak kell támogatni.

V.7.5. Partnerség és kommunikáció a tervezésben

A tervezés során a folyamatok elemzésén túl növekvő mértékben kell támaszkodni az adott térség érdekcsoportjait, illetve sajátos értékeit megjelenítő szereplők elvárásainak összefogására. Éppen ezért gondoskodni kell arról, hogy a területi tervezés folyamatában a **partnerség elve** a valódi participáció révén hatékonyan érvényesüljön, nem pusztán utólagos szakmai, társadalmi egyeztetéseket jelentve.

A partnerség és a bevonás, – csakúgy, mint az átláthatóság és legitimitás – erősítése fokozottan szükséges a területrendezési tervezés esetében is.

V.7.6. Szakmai megerősítés

Indokolt a **tervezés szakmai kapacitásainak erősítése**. A területfejlesztési szakértők, tervező intézmények mellett a közigazgatásban is szükséges a stratégiai szemléletű területi tervezéshez szükséges készségek erősítése. Különösen a régiókban indokolt a tervezés jelentősebb létszámú szakmai apparátusának kiépítése, és fontos a tervezési folyamatba bevont regionális szereplői kör felkészítése is a tervezői partnerségben való részvételre.

Az **ágazati tervezési** szakértők, tervező intézmények, közigazgatási egységekben is meg kell ismertetni a terület- és regionális stratégiai tervezés szemléletét. Fontos, hogy a területfejlesztési és -rendezési tevékenységek **végrehajtásáért** felelős munkakörökben dolgozóknak is legyenek területi tervezési ismeretei, amelyben hangsúlyt kell kapjanak az integrált, környezetintegrált, fenntarthatósági megközelítések, a helyi adottságokra és értékekre építkező területi szemléletű tervezési elemek. Ösztönözni kell a tervezési és a végrehajtási ismeretek, a különböző fejlesztési szintek (programok, projektek), területi szintek, területi és ágazati tervezők közötti kommunikációt, **tapasztalatcserét**.

A tervezési szakmai kapacitások megteremtésének érdekében erősíteni kell a **területi tervezési szakemberek képzését**, nagyobb hangsúlyt fektetve a stratégiai tervezésre és menedzsmentre, a társadalmi-gazdasági és ökológiai-természettudományi, valamint a területi (regionális) elemzési ismeretek integrált alkalmazására.

A sokszínű képzettséggel bíró szakembergárdára támaszkodó **területfejlesztési és területrendezési tevékenységek egységes szakmai jellegét** erősíteni kell, képzési irányelvek, szakértő útmutatók, ajánlások rendszerének kialakításával, természetesen a hazai viszonyokhoz adaptáltan. Diverzifikálni kell a területi tervezői feladatokat ellátó szakmai háttérrel. A **területi tervezés minőségi színvonalát garantáló és javító egységes országos**

rendszer kialakítása szükséges, mely eljárási, módszertani, képzési és szakértői akkreditációs elemekkel is rendelkezik. Fontos megteremteni annak feltételeit, hogy a tervezési tevékenységek teljes ciklust alkossanak a nyomon követés, a rendszeres értékelés és a tervezés információs igényét kielégítő alkalmazott területi kutatások, vizsgálatok folyamatos megvalósításával.

V. 8. Programozás és koncentráció: a finanszírozási rendszer

Az állami fejlesztéspolitika célkitűzéseinek, stratégiai céljainak a megvalósítása a fejlesztési politika finanszírozási rendszerének eredményességén, hatékonyságán múlik elsősorban. A valós igényekhez igazodó, reális költségvetési keretek között mozgó, folytonosságra, fenntarthatóságra építő finanszírozási rendszer az eredményes, hatékony fejlesztéspolitika záloga.

V.8.1. A finanszírozási rendszer továbbfejlesztéséhez szükséges általános követelmények

- ***A decentralizált költségvetési források arányának további növelése, a területi-települési saját források bővítése:***

A szükségletek felmérésére, regionális, kistérségi és helyi szintre delegált fejlesztési és működtetési feladatokat – a méretgazdaságosságra alapozva – a szubszidiaritás jegyében kell kijelölni, és biztosítani kell a hozzá szükséges fejlesztési és működtetési forrásokat. A fejlesztési forrásokat a régiók közötti felosztás során a fejlettség és a népességszám egyidejű figyelembevételével szükséges meghatározni.

- ***Programfinanszírozás megvalósítása:***

A hatékony és a célokhoz elvezető fejlesztéseket csak a cselekvéseket, beavatkozásokat a különböző területi szinteken rendszerszerűen összehangolva megvalósító - szisztematikus célrendszerre épülő - programszerű fejlesztés, és az ehhez kapcsolódó programfinanszírozás eredményezhet. A programfinanszírozás lényege a több évre szóló regionális programterv alapján lebonyolított, a célokhoz igazodó rendszerszerű fejlesztésfinanszírozás. A programfinanszírozás középpontjában a regionális program áll.

A regionális programban szereplő célok, fejlesztési igények alapján lehetőség szerint szerződéses formában célszerű rögzíteni a kormányzat részéről a régióba irányuló fejlesztéseket. Ez biztosíthatja a **régiók folytonosságán alapuló fejlesztésfinanszírozását**.

- ***Átlátható, összehangolt támogatási rendszer kialakítása***

- Össze kell hangolni az egyes szaktárcák támogatási rendszereit mind időben, mind támogatási területeit és pályázati feltételeit tekintve egyaránt;
- Szükséges a társfinanszírozáson felüli **hazai fejlesztési források elosztási mechanizmusának is az uniós rendszerhez való igazítása;**
- Egységes, közérthető, egyszerű, nyilvános pályázati nyilvántartási rendszert kell kialakítani a kedvezményezettek hatékony információellátása érdekében;
- Stabil és „ügyfélbarát” pályázati rendszereket kell működtetni, lehetőség szerint több körös kiválasztási rendszer működtetésével.

- ***Az uniós forrásokból finanszírozott programok komplementereként működő támogatási rendszer kialakítása***

Mind a regionális finanszírozású programok, mind az ágazati pályázatok esetében biztosítani kell a hazai támogatások és az uniós források közötti összhang megteremtését oly módon, hogy a hazai támogatási rendszer komplementer rendszerként működjön a Strukturális Alapokból finanszírozott támogatások mellett.

- ***Önálló, a közérdek irányában elkötelezett, hatékonyságra törekvő – a működési finanszírozástól elkülönülő – térségi fejlesztésfinanszírozási rendszer megteremtésének ösztönzése***
 - Az államháztartás reformja során törekedni kell arra, hogy a helyi önkormányzatok, kistérségi, regionális fejlesztési tanácsok feladataik súlyával megegyező mértékben részesedjenek az államháztartás bevételeiből. Ez jelentősen növelné a különböző területi szintű intézmények önállóságát, fejlesztési lehetőségeit, illetve a magasabb összegű társfinanszírozással elkötelezettebbé és felelősebbé válnának az állami támogatással megvalósuló projektek irányában.
 - A fejlesztési és üzemeltetési feladatokat egyértelműen le kell határolni, a kapcsolódó pénzügyi folyamatokat elkülöníteni. Az adott területi szinten koncentrálódó (önkormányzati, kistérségi, regionális) fenntartási, üzemeltetési feladatokhoz biztosítani kell a szükséges forrásokat.
 - A túlzottan redisztributív, „elkényelmesedett”, alacsony hatékonyságú, fölösleges kapacitásokkal működő fejlesztésfinanszírozási rendszer ellenében, egy a saját források maximális képződésében, az optimális forráshasznosításban érdekelt fejlesztéspolitikai rendszer kialakítását kell ösztönözni.
 - Az előbbiektől tükrében a hazai támogatáspolitikának kiegészítő jellegűnek, a saját forrásképződést elősegítőnek kell lennie, annak érdekében, hogy csökkenjen az állami szerepvállalás, beavatkozás súlya. A hazai fejlesztéspolitika minden szintjének szereplőit önálló kezdeményezésekre, felelősségvállalásra kell ösztönözni, szemben azzal a magatartással, amely kizárólag az állami segítségnyújtásra, iránymutatásra támaszkodik.
- ***Döntés-előkészítés hatékonyságának javítása:***
 - A projekt kiválasztásnál a program céljaihoz való illeszkedés szempontjait előnyben kell részesíteni.
 - A pályázati döntéshozatali folyamat egésze során érvényesíteni szükséges a fenntarthatóság elvét. A hatékonyság javítása érdekében a pályázatok elbírálása során a pénzügyi fenntarthatóságnak, a beruházás hosszú távú működőképességének, az elért állapotváltozás hosszú távon történő fenntartásának, ill. a beruházás révén várható társadalmi-gazdasági és környezeti hatások bemutatásának hangsúlyosabb szempontként kell megjelennie.
- ***Forráskoncentráció***

A hazai támogatáspolitikán belül, és különösen a területfejlesztési politika kezelésében lévő források esetében hangsúlyozottan szem előtt kell tartani a koncentráció elvét mind földrajzilag, mind beavatkozási területek szerint. Speciális területi koncentrációs követelmény, a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek pozitív diszkriminációja.

V.8.2. Területi felzárkóztatás szempontjából kedvezményezett, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek

A területi felzárkóztatás célkitűzésének hatékony érvényesítése érdekében szükség van arra, hogy a különböző típusú, fejlesztést szolgáló erőforrások koncentráltan irányuljanak az ország legelmaradottabb térségeibe. Ezt a társadalmi-gazdasági helyzetükből adódóan leginkább hátrányos térségek, mint a területi felzárkóztatás kedvezményezett térségeinek a kijelölése és fejlesztéspolitikai pozitív diszkriminációja biztosítja.

A kedvezményezett térségek **többlettámogatása** a kifejezetten **felzárkóztatási célú programok mellett a többi szakpolitika számára is kötelezettség.**

E kedvezményezett térségek fejlődésének irányait az adott kistérség, illetve az azt magába foglaló régió fejlesztési tervei az Országos Területfejlesztési Konceptióval összhangban jelölik ki, e célok elérését azonban a direkt módon területfejlesztési jellegű eszközök, az ágazati szakpolitikák és a regionális, ill. decentralizált források többlettámogatásai fokozottan biztosítják. A decentralizált források mértékének régiónkénti meghatározásakor e kedvezményezett térségek jelenlétét figyelembe kell venni.

A területi felzárkóztatás szempontjából kedvezményezett területek típusai:

- a) Fejlettségben elmaradott térségek
- b) Fejlettségben súlyosan elmaradott térségek

a) Fejlettségben elmaradott térségek

E térségtípusban a **legfejletlenebb kistérségek**, maximum az **ország lakosságának 30%-át** magába foglaló köre kerül kijelölésre.

Az alapvető cél, hogy a térségek fejlődését potenciálisan befolyásoló valamennyi szakpolitika, ill. fejlesztéspolitika eszközei fokozottan irányuljanak e térségekbe.

b) Fejlettségben súlyosan elmaradott térségek

A fejlettségben elmaradott térségek körén belül – ugyanazon módszertan alapján lehatárolva – a legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező térségek a **súlyosan elmaradott térségek** közé tartoznak. E térségtípusba az **ország népességének összesen maximum 10%-át** magába foglaló kistérségek tartoznak. A súlyosan elmaradott térségek rendszerének alapvető célja azt biztosítani, hogy a kifejezetten felzárkóztatási célú kormányzati ill. regionális programok és intézkedések pénzügyi eszközei a leginkább válságos helyzetű térségek problémáját koncentráltan orvosolják. A központi területfejlesztési források jogszabályban meghatározott része kizárólag e térségekben kerülhet felhasználásra.

A kedvezményezett és kiemelt térségekre vonatkozó konkrét kötelezettségeket az OTK-ban foglaltak alapján 3 évente, a legfrissebb elérhető mutatók figyelembevételével jogszabály(ok)ban kell meghatározni. Az elmaradott és súlyosan elmaradott térségek lehatárolásához a társadalmi-gazdasági tényezők azon körét kell figyelembe venni, melyek az adott időszakra leginkább jellemző, leginkább káros egyenlőtlenségeket jelenítik meg.

V. 9. Visszacsatolás és átláthatóság: a fejlesztéspolitikai monitoring és értékelési rendszer

A fejlesztéspolitika hatékonyságának javítása, az átláthatóság, a döntés-előkészítés színvonalának emelése érdekében szükséges a területi szemléletet egyértelműen érvényesítő monitoring rendszer kialakítása. Ez az eredmények, hatások folyamatos nyomon követésén keresztül lehetővé teszi a fejlesztéspolitikák ill. a területi politika teljesítményének értékelését, és ezáltal nagymértékben hozzájárul a fejlesztéspolitika hatékonyságának és átláthatóságának javításához.

A nyomon követést és visszacsatolásokat biztosító rendszer három alapeleme:

- Fejlesztéspolitikai eszközök és programok monitoringja

- A területi (társadalmi, gazdasági, környezeti) folyamatok monitoringja
- Értékelések

A **fejlesztéspolitikai rendszerek monitoringja** a fejlesztések végrehajtásához kapcsolódó adatok és információk gyűjtését, rögzítését végzi, program- és szakpolitikai szinten egyaránt. Célja a végrehajtás gyors visszacsatolásainak, ellenőrzésének biztosítása, és az értékelési tevékenység adat- és információigényének megteremtése. A rendszerszerű, ciklusokba rendeződő fejlesztéseket megfelelő információs rendszerekkel, térinformatikával és intézményi háttérrel támogatott olyan országos monitoring rendszernek kell kiszolgáltatnia, amely valamennyi regionális, állami és nemzetközi ill. közösségi támogatással megvalósított beruházásra, támogatásra kiterjed. A területi politika monitoring tevékenysége további sajátos elvi elvárásokat támaszt:

- Adatok és információk pontos lokalizációja – E monitoring rendszer területiségének biztosítása érdekében – mely megkülönbözteti a többi, pénzügyi elszámolást szolgáló információs rendszertől – hangsúlyosan kell kezelni a források felhasználási, azaz a beruházások megvalósítási helyének pontos feltüntetését. A rendszernek alkalmasnak kell lennie arra, hogy ne csak programonként, időszakonként, hanem területegységeként (település, kistérség, megye, régió, egyéb speciális térségek) is összesíthetők legyenek az információk;
- Adatok és információk komplexitása – A támogatási és beruházási összegek mellett rendszerszerűen nyomon követi és nyilvántartja a projektek keretében létrejött közvetlen (output) és közvetett eredményeket és a projekt mérhető közvetlen hatásait. Mindezt leginkább a megfelelő szakmai háttérrel programozott indikátorok mentén;
- Információs rendszer – A rendszer kialakításának alappillére egy olyan monitoring információs rendszer, mely az ágazatok közötti együttműködésre építve egységes és területi szemlélettel rendelkező struktúrában tartalmazza az érintett támogatások körét.
- Intézményi feltételek – Kedvező, ha a sokszínű adat- és információforrásra épülő területi monitoring rendszernek létezik egységes és önálló irányítása, felelősségi viszonyai, felügyelete, mely a törvényi háttér alapján az előcsatlakozási és strukturális alapokhoz is kapcsolódik.
- Adatok – A programtervezés során elvárt a megfelelően kifejező és gyűjthető, területi dimenzióval is rendelkező indikátorok meghatározása, melyekre a monitoring tevékenység is támaszkodhat. A monitoring rendszer által gyűjtött adatoknak a legszélesebb körű nyilvánosságot kell biztosítani.

A **területi társadalmi-gazdasági folyamatok**, a környezeti és fizikai térszerkezet állapotának **monitoringja** is nélkülözhetetlen a területpolitika célok érvényesülésének megítéléséhez, a hatékony döntéshozatal támogatásához, a célkitűzések és az eszközrendszer továbbfejlesztéséhez ill. korrekciójához. A területpolitika fejlesztéseinek értékelése során a tevékenység eredményei szolgálnak viszonyítási alapul, értékelésük egyúttal a területi társadalmi-gazdasági folyamatok értékelése is. E tevékenység kiterjed az ágazatai fejlesztések területi hatásainak értékelésére is.

A monitoring, értékelési és a környezeti vizsgálatok szakmai színvonalának emelése, a háttéradat-ellátottságuk javítása érdekében a Területi Információs Rendszert (TeIR) alkalmasabbá kell tenni a tevékenységek kiszolgáltatására. Tartalmát, elemző funkcióit fejleszteni kell, szélesebb körű és egyszerűbb hozzáférhetőségét kell biztosítani az akadémiai és közigazgatási szféra és a nyilvánosság számára, valamint alkalmassá kell tenni más hazai és nemzetközi területi információs rendszerekkel való kapcsolatra.

A rendszerszerű fejlesztésekben a monitoring tevékenység által gyűjtött adatokat az **értékelés** hasznosítja, strukturálja, analizálja, és konklúziói által végső soron visszacsatolást biztosít a fejlesztési ciklusok bezárásaként. Ez egy erősen célorientált vizsgálat, mely támaszkodik az

alkalmazott regionális és területi kutatások eredményeire. A végrehajtást megelőző előzetes, középidős és utólagos értékelések biztosítják a programozási cikluson belüli és azon túlmutató, a koncepcionálást, programozást is befolyásoló és segítő tervezési módszerek beépülését a soron következő programozási ciklusba. Ennek megfelelően az értékelés kiterjed a területi tervezés folyamatának, tervdokumentumának értékelésére (így az OTK megvalósulásának, ill. a térségi, regionális programoknak az értékelésére is), valamint a területfejlesztés és általában a területi tervezés tervezési és végrehajtási intézményrendszerére is.

A területpolitikai fejlesztések értékelésekor az alábbi elvek érvényesítése szükséges:

- Az értékelések **területi szemlélete** alapelvárás minden fejlesztés értékelésekor. A területi szemlélet megjelenhet az értékelések során a helyi területi rendszerek adottságainak figyelembevételében vagy a kifejezett regionális hatások kimutatásával. Hatványozottan jelentkezik ez az igény az előzetes értékelések esetében.
- Az értékelésekkor fokozottan érvényesíteni kell a **partnerség** elvét, a kedvezményezettek, a menedzsment, a donorok bevonását.
- Az értékelést **folyamatorientáltan**, a partnerek és szakértők közötti kommunikáció által segített közös felismerésen, tanulási folyamaton keresztül kell érvényre juttatni, az értékelési jelentés szerepe ennél gyakran kisebb jelentőségű.
- Az értékeléseket igazítani kell az **uniós gyakorlathoz**, az értékelési folyamatok összehasonlíthatósága érdekében.
- Az értékelésben részt vevő **szakértői** szervek színvonalával szemben kiemelten magas elvárásokat kell támasztani, mert ez az egész területi politikai szakmai háttér erősítésének záloga.
- Az uniós tendenciákkal összhangban a **mielőbbi visszacsatolást** biztosító értékelésekre (előzetes és középidős) különös hangsúlyt kell fektetni. Az előzetes értékeléseknek is a programozás minél korábbi fázisaiban el kell kezdődnie.
- Rendkívül fontos az értékelések **hasznosításának** garanciája mind a döntéshozók körében, mind a közvélemény tájékoztatásának tekintetében.
- Kiemelendő, a többi értékeléstől elütő az **előzetes értékelések** szerepe. E folyamatot a jövőben jobban szervezve, megfelelő anyagi és időkeretek között lefolytatva, a programozás egyik legfontosabb részfolyamataként kell kezelni, a programozás általános színvonalának javítása érdekében – például az indikátorok (különösen a helyi jellegű ill. területi) kiválasztásában.
- Különös gonddal kell ügyelni a középidős és utólagos értékelések során a növekvő források miatt az eddig csak módszertani kísérletként folytatott valódi területfejlesztési **hatásértékelésekre**. Eddig ugyanis a beruházásokat tartalmazó területfejlesztési programok esetében főleg csak output- és eredményértékelésnek volt realitása, ugyanakkor a hatások területi jellegének kiértékelése a jövőben kiemelten fontossá kell váljon.
- Az értékelés folyamatát szakértői és partnerségi közegben, legitim módon kiválasztott, a legégetőbb értékelési kérdések megválaszolása köré kell **koncentrálni**.

VI. RÉGIÓK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI

VI. 1. Regionális fejlesztések keretei

Az ország hét tervezési-statisztikai régiójához tartozó regionális fejlesztési tanácsok fejlesztési terveikben, programjaikban az OTK-ban megfogalmazott célok, mint kötelező keretek következetes figyelembevétele mellett jelölik ki fejlesztési céljaikat, határozzák meg a prioritásaikat és intézkedéseiket.

A területfejlesztési politika új szemléletéből és alapelveiből táplálkozva a regionális szintű fejlesztési tervezésnek a hatékony és eredményes regionális programok megvalósítása érdekében meg kell erősödnie. A regionális fejlesztési tervezésben valamennyi OTK-ban megfogalmazott elv érvényesítendő. Kiemelten fontos a valós térszerveződések figyelembevétele, mivel a jelenlegi régióhatárok gyakran nem igazodnak sem társadalmi, sem gazdasági, sem környezeti területi rendszerekhez. A regionális fejlesztési tervezésben is be kell vezetni területi célokat, és az ágazati jellegű intézkedéseket is térségi-települési szinten differenciálni kell.

A régió szintű területi stratégiai tervezés nem csak azokra a fejlesztési beavatkozásokra terjed ki, melyek regionális szinten végezhetők a leghatékonyabban (vagyis regionális fejlesztési kompetenciát jelentenek), hanem a régió valamennyi fejlődési folyamatát számba vevő tervezésként kell, hogy megvalósuljon. Az így megfogalmazott célok érvényesítését részben a régió saját kompetenciájába utalt fejlesztési eszközök révén (regionális operatív program) részben pedig — az országos (ágazati) operatív tervezéssel történő iteráción keresztül — az országos programok révén lehet biztosítani.

A regionális kompetencia, amely a regionális operatív programok tartalmát jelöli ki az adott fejlesztési környezet függvénye, partnerség keretében, a fejlesztések gazdái közötti (pl. régiók és ágazatok, régiók és kistérségek) egyeztetések során kell kialakítani.

Az országos területi célok közül egyesek kezelése a regionális fejlesztéspolitikára, másoké a központi fejlesztéspolitikára részeként hatékonyabb. Ez utóbbi esetben azonban figyelembe kell venni e célokat a regionális fejlesztési célok kialakításakor, és hozzájuk kapcsolódó, a fejlesztési hatásait erősítő, szétterítő intézkedéseket kell előírni.

Regionális szinten összehangolandó térségi kiemelt fejlesztési tématerületek

Ösztönözni kell a funkciókat megosztó, együttműködő térségek fejlesztését. Ennek érdekében a különböző térségek versenyelőnyeikre építve és a piaci lehetőségeket kihasználva alakítsák ki fejlesztéspolitikájukat. Térségükben ösztönözzék új munkahelyek teremtését, új vállalkozások indítását, letelepedését, valamint a meglévő vállalkozásaik működési környezetének a javítását. A fentiek érdekében minden térségnek a sajátos identitását, kultúráját is figyelembe véve kell megtalálnia azt a gazdasági ágazatot, tématerületet, amelynek fejlesztésére koncentrálni.

Az egyes térségek fejlesztési céljainak, a kompetenciák megosztásának meghatározásakor szükséges a városoknak a környezetükkel, illetve a vidékies területekkel való együttműködésének, így a város–vidék kapcsolatának a figyelembevétele.

A területi alapon szerveződő gazdasági hálózatos együttműködések kialakítása különösen fontos a következő szereplők között:

- vállalkozások, ezen belül a multinacionális vállalatok és a kis- és középvállalkozások,
- egyetemek, innovációs és kutatóintézetek, valamint
- az együttműködések kialakítását segítő, közvetítő szolgáltatók, ügynökségek.

A fejlesztéseknek **a régiók által meghatározott kisszámú legversenyképesebb, exportképes és fejlődő ágazatra kell koncentrálnia**. Az együttműködések ösztönzésén túl támogatandó az érintett szereplők eszközeinek, infrastruktúrájának, technológiáinak modernizálása, alkalmazottainak képzése, új vállalkozások indításának az ösztönzése, illetve a közvetlenül nem megtérülő beruházások, kutatási programok támogatása. Az együttműködések célja, hogy javítsa a vállalatok termelési, működési hatékonyságát, és hozzájáruljon a magasabb hozzáadott értékű (jövedelmezőbb) termékek előállításához.

Szükség van továbbá a helyi piacra termelő mikro-, kis- és középvállalkozások versenyképességének javítására a hálózatos együttműködésük támogatása révén. A regionális gazdaság versenyképességének további alapvető feltétele, hogy kialakuljon egy olyan, a kistérségi szinten is jól szervezett **képzési intézményrendszer**, amely figyelembe veszi a gazdaság igényeit, és legalább megyénként integrálja a szakképzés, felnőttképzés intézményrendszerét.

A kompetenciák megosztása nemcsak a gazdaság fejlesztése, hanem **a közszolgáltatások hatékony és racionális ellátása** miatt is fontos. A területi szempontú feladatmegosztás meghatározásakor figyelembe kell venni a regionális szintre irányuló decentralizációs, illetve a kistérségi szinten megindult koncentrációs folyamatokat. A **közfeladatok racionális megszervezése és az intézményrendszer** fenntartható fejlesztése mellett támogatni kell – a civil szféra bevonásával – képzési, szociális ellátási, tájékoztatási, szemléletváltási programok megvalósítását is. Ezen túl szükség van a kistérségekben a közszolgáltatások hatékonyabb megszervezését segítő belső közlekedési hálózat, és a tömegközlekedés fejlesztésére egyaránt.

Országos területi célok 2013-ig									
Országos jelentőségű integrált fejlesztési térségek és tématerületek	Versenyképes budapesti metropolisz-térség								
	Fejlesztési pólusok és városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztése								
	Külső és belső periferiák, elmaradott térségek felzárkóztatása								
	Balaton térség tartós versenyképességének megteremtése a fenntartható térségi rendszer helyreállításával								
	Tisza-térség fenntartható felzárkóztatása								
Határ menti területek együttműködésének erősítése	A Duna-mente fenntartható fejlesztése								
	A termálvízkiécs integrált térségi hasznosítása								
	A természeti táji és kulturális táji értékekben gazdag térségek értékeire alapozott fejlesztések								
	Tanyás térségek revitalizálása								
Rurális (vidéki) térségek területileg integrált fejlesztési prioritásai	Értékmegőrzés, funkcióváltás és esélyegyenlőség az aprófalvas térségekben								
	Nemzeti kisebbségek értékeinek megjelenítése az általuk lakott vidéki térségek fejlesztésében								
	Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek								

Az országos területi célok érvényessége az egyes régiókban. A színezett cellák a szín tónusának sötétítésével erősödő kapcsolatot jeleznek; üres cella: nincs kapcsolat.

VI. 2. Régiók fejlesztési céljai

A regionális fejlesztési ügynökségek koordinációjával, a régiók szereplőivel partnerségben megvalósult tervezési folyamat eredményeként az alábbi — a régiók fejlesztési irányait kijelölő — koncepcionális célkitűzések kerültek megfogalmazásra.

I. DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

A régió közös érdekeken alapuló együttműködési hálózatok kialakításával, a természeti értékek, és a határ menti helyzetből adódó előnyök tudatos kihasználásával megalapozza a szilárd, versenyképes gazdaság alapjait, és mindehhez színvonalas életkörnyezetet és életlehetőséget biztosít.

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

REGIONÁLIS VERSENYPÉSSÉG

- *A régió közelítése a potenciális (fejlett és feltörekvő) piacokhoz városhálózati együttműködés keretében (Szeged, mint fejlesztési pólus komplex fejlesztése, a többi megyeszékhely fejlesztése régió belüli fejlődési alközpontként, logisztikai központok és nemzetközi elérhetőség fejlesztése);*
- *Bio- és egészségipari kutatások (kutatóhelyek, szellemi potenciál és pénzügyi források biztosítása a biotechnológia és a kapcsolódó élettudományok területén, a szellemi központok kutatási eredményeinek alkalmazása);*
- *Gazdasági szerkezetváltás (mezőgazdaság versenyképessé tétele, a bio-agrárgazdaság meghonosítása, az élelmiszeriparban a termelői, értékesítési hálózatok kialakítása, marketing tevékenység ösztönzése, gépipari és feldolgozóipari beruházások ösztönzése);*
- *KKV-k támogatása és üzleti környezetük javítása (beszállítóvá válás elősegítése, technológia transzfer, innovációk elterjedésének elősegítése, info-kommunikációs technológiák széles körű alkalmazása, hálózatok, klaszterek létrejöttének ösztönzése, tudásintenzív és inkubációs szolgáltatások színvonalának javítása);*
- *Egészségipari szolgáltatások fejlesztése (gyógyturizmus és a kapcsolódó szolgáltatások, szakemberképzés minőségi fejlesztése; gyógyvizek minősítése, gyógyászati és rehabilitációs központok fejlesztése, szálláshelybővítés támogatása; a régió fürdőfejlesztési programjának folytatása a meglévő fürdőhelyekhez kapcsolódóan; új, regionális turisztikai programcsomagok, tematikus turisztikai útvonalak kialakítása)*
- *A folyóvölgyek és holtágak komplex turisztikai hasznosításának kifejlesztése és intézményesítése (a lovas-, kerékpár-, vízi-, öko- és falusi turizmus feltételeinek javításával);*
- *Humán erőforrások fejlesztése (a képzés, szakképzés összehangolása a munkaerőpiaci igényekkel, átképzés, munkaerőpiaci képzés fejlesztése regionális szintű egyeztetéssel, felsőoktatás célzott és összehangolt fejlesztése).*

A VIDÉKFEJLESZTÉS TÉRSÉGEINEK FELZÁRKÓZTATÁSA

- *Kistermelői hálózatok kialakítása, kiemelten a helyi hungarikumok előállításának terén;*
- *Termékfejlesztés megvalósítása az élelmiszeriparral és a gyógyszeriparral összefogva;*
- *Kézműves szakmai képzések és a kézműves termékpaletta fejlesztése;*

- *Szociális helyzet javítása* a szolgáltatások színvonalának növelésével és infrastrukturális fejlesztésekkel.
- *Életminőség javítása, alternatív foglalkoztatási lehetőségek.*

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS, ÖRÖKSÉGVÉDELEM

- *A városközpontok rehabilitációja, a kulturális értékek és népi hagyományok védelme;*
- *Környezetkímélő infrastruktúrák, termelési és fűtési technológiák, korszerű energetikai rendszerek elterjedésének és az alternatív energiaforrások hasznosításának ösztönzése;*
- *Környezetbarát energiahasznosítás, közlekedés- és környezetbarát technológiák alkalmazása;*
- *A régió nemzetközi és logisztikai szerepkörének kiépítéséhez szükséges közlekedési és informatikai feltételek megteremtése. A periférikus, félperiférikus térségek elérhetőségének javítása;*
- *Vízgazdálkodási, vízminőség-, természet-, környezet-, és katasztrófavédelmi együttműködések fenntartása és fejlesztése.*

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- **Fejlesztési pólus és regionális alközpontok, policentrikus városhálózatok**
 - Szeged nemzetközileg is versenyképes régióközponttá alakítása, mely képes az innováció fogadására és terjesztésére;
 - A dinamikusan fejlődő Kecskemét, valamint a Békéscsaba-Békés-Gyula város csoport innováció-vezérelt fejlődésre képessé tétele az elérhetőség javításával, a városok logisztikai hálózatba szerveződésével;
 - Karakterisztikus fejlődési potenciállal rendelkező térségek dinamizálása.
- **Környezeti szempontból érzékeny térségek integrált fejlesztése:** Duna térség fenntartható fejlesztése és ehhez kapcsolódóan a Duna-Tisza közti Homokhátság komplex fejlesztése, valamint a Tisza térség komplex fenntartható felzárkóztatása és ehhez kapcsolódóan a Körösök völgye integrált fejlesztése.
- **Tanyás térségekben a halmozottan hátrányos helyzet enyhítése** (a tanyagondnoki rendszer továbbfejlesztése, a szociális és egészségügyi ellátás javítása; a hagyományos növénytermesztés, a külterjes állattartás és a kapcsolódó kézműves szakmák fejlesztése, a vidékies térségekbe irányuló turizmus és az aktív turizmus feltételeinek kialakítása).
- **Határ menti területeken a negatív társadalmi és gazdasági folyamatok megállítása, a népességmegtartó képesség növelése, a határon átnyúló kapcsolatok, együttműködések ösztönzése** (a keleti és déli szomszédos országok, mint potenciális piac adta lehetőségek kihasználása, a gazdasági, társadalmi, kulturális és innovációs kapcsolatok erősítése).

II. DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

A Dél-Dunántúli Régió célja olyan kulturális, környezet- és természetvédelmi értékeket szem előtt tartó, oktatási, tudományos és kutatási központokon alapuló fejlődés, mely integrálja a Régió leszakadó térségeit, kiegyensúlyozott településszerkezetre épít. A Régió sikeresen fordítja jelenlegi fejlettségbeli hátrányait előnyé azáltal, hogy megőrzött természeti és kulturális értékeit, építészeti örökségét és termásvíz kincsét fenntartható módon hasznosítja, magas színvonalú, kiegyensúlyozott életfeltételeket biztosít. A Dél-Dunántúli Régió kihasználja kedvező geopolitikai helyzetének előnyeit, elsősorban a határ menti (horvát, észak-olasz és osztrák) térségekkel való kapcsolatépítés lehetőségét.

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

MAGAS KÖRNYEZETI MINŐSÉGŰ MODELLRÉGIÓ KIALAKÍTÁSA

- *Természeti környezeti értékek védelme és fenntartható hasznosítása* (ipari szerkezet átalakulásával kialakult barnamezős, valamint katonai területek rehabilitációja; az érzékeny és védett területek ökológiailag fenntartható használata);
- *Kiegyensúlyozott térszerkezet és térségi munkamegosztás kialakítása* (a településkategóriáktól elvárható köz- és gazdasági szolgáltató funkciók ellátása, fejlesztése; Pécs régió belüli közvetítő szerepének erősítése, a térség- és településközpontok elérhetőségének és a települési környezet minőségének radikális javítása.).

HELYI ADOTTSÁGOKRA ÉPÜLŐ VERSENYKÉPES GAZDASÁG

- *Innovatív környezeti ipar és energetika* (KKV-hálózatok összekapcsolása a régió egyetemein és kutatóközpontjaiban (Pécs, Kaposvár, Paks) működő tudásbázisokkal; a megújuló energiakészlet fenntartható felhasználásának támogatása);
- *Piacorientált kreatív és kulturális ipar* (a régió szellemi potenciáljának kihasználása az egyetemi városokban, és sajátos néprajzi adottságokkal rendelkező területein);
- *Élettudományi bázisra épülő egészségipar* (Pécs – orvostudományi és Kaposvár – élelmiszer-tudományi kutatására épülő vállalkozói szektor támogatása, a gyógyvizek, klimatikus üdülőhelyek infrastruktúrájának fejlesztése);
- *Piacépes, hagyományosan jelenlévő ipari ágazatok* (élelmiszeripar, gépipar és fémfeldolgozás, elektronika, textil- és bőripar, faipar) és *a turisztikai kínálat* (pihenő-, gyógy- és wellness-turizmus, kulturális turizmus, aktív és falusi turizmus) által termelt hozzáadott érték növelése.

STABILIZÁLÓDÓ NÉPESSÉGSZÁM ÉS ERŐS TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS

- *A lakosság egészségi állapotának javulása;*
- *Hátrányos helyzetűek* (etnikai alapon diszkriminált cigány származású lakosság, illetve az aprófalvas és jelentős szegregációval bíró területek lakossága) és *inaktív munkaerőpiaci reintegrációja;*
- *Piacépes tudásszint* (a felsőfokú oktatás piac- és gyakorlatorientáltságának növelése; a régió felsőoktatási intézményeinek kutatási potenciáljára alapozva piacképes innovációs szolgáltatások nyújtása a vállalkozások számára).

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- **Fejlesztési pólus** (Pécs és agglomerációja) közigazgatási, egészségügyi, tudományos, oktatási, kulturális, idegenforgalmi funkcióinak megerősítése, valamint az innováció fogadására és terjesztésére képessé tétele;
- **A regionális növekedési zónák** (Kaposvár és Szekszárd térsége valamint a Balaton-part) innováció befogadására, az innováció-vezérelt fejlődésre és specializációra képessé tétele, illetve a régióban hagyományosan jelen lévő iparágak és a turizmus versenyképességének erősítése;
- **Karakterisztikus** fejlődési pályára állítandó **vidékiek térségek** (a régió többi térsége) gazdaságának stabilizálása, foglalkoztatási helyzetének javítása;
- **Duna-völgy** komplex fejlesztése (magaspartok, ökológiai rendszerek, vízminőség és az ivóvízbázisok védelme, a Duna átjárhatóságának biztosítása hídépítéssel, integrált turisztikai fejlesztések megvalósítása, az árvízvédelem és ártéri gazdálkodás feltételeinek megteremtése, a szennyvíztisztítás és a hulladékgazdálkodás fejlesztése).

III. ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

„Az Észak-alföldi régió földrajzi elhelyezkedésére, valamint a meglévő és mobilizálható erőforrásaira támaszkodóan, hazai és európai szinten is versenyképes gazdaságával, az értékek megőrzésével és fenntartható használatával biztosítja a minőségi élet feltételeit az itt élők számára.”

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

I. A RÉGIÓ STRATÉGIAI HELYZETÉRE ÉS HUMÁNERŐFORRÁSÁRA ÉPÍTŐ VERSENYKÉPES, PIACVEZÉRELT ÉS INNOVÁCIÓ-ORIENTÁLT GAZDASÁG TOVÁBBFEJLESZTÉSE („DINAMIKUS RÉGIÓ”)

- A régió gazdasági potenciáljának fejlesztése, logisztikai szerepkörben rejlő lehetőségek kiaknázása Záhony, Debrecen, Nyíregyháza, Szolnok, Biharkeresztes térségében;
- A régió elérhetőségét biztosító interregionális kapcsolatrendszerek fejlesztése;
- Regionális tudásbázis kialakítása, fejlesztése, a kapcsolódó infrastrukturális háttér biztosítása elsősorban Debrecenben, Nyíregyházán, Szolnokon.

II. A RÉGIÓ TERMÉSZETI, TÁJI ÉS KÖRNYEZETI RENDSZEREINEK KIALAKÍTÁSA, A KÖRNYEZETI ÉS KULTURÁLIS ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSE ÉS FENNTARTHATÓ HASZNÁLATA, A KÖRNYEZET ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉRTÉKKÉNT VALÓ KEZELÉSE („ÖKO-RÉGIÓ”)

- A régió környezeti állapotának megóvása és fejlesztése, a környezeti adottságokra és a kulturális örökségre épülő környezetbarát turizmus feltételeinek javítása, a helyi természeti, táji, kulturális értékek, vonzerők (Hortobágy, Tisza, Tisza-tó, NATURA 2000 területek, Szatmár, Bereg, Jászság, Nagykunság stb.) védelme, a régió lakossága számára biztonságos és egészséges környezet biztosítása;
- Megújuló és alternatív energiaforrások fenntartható és növekvő arányú használata.

III. A RÉGIÓBAN AZ EGÉSZSÉGES ÉLET LEHETŐSÉGEINEK BIZTOSÍTÁSA, A KAPCSOLÓDÓ POTENCIÁL HASZNOSÍTÁSA („EGÉSZSÉGES RÉGIÓ”)

- A lakosság egészségi állapotának javítása;
- A régió termálvíz-készletére alapozott komplex egészségvertikum megteremtése, gyógy-, egészség- és ökoturisztikai hálózat kialakítása az Észak-magyarországi régióval közösen.

IV. A RÉGIÓ VERSENYELŐNYEIRE ALAPOZOTT PIACVEZÉRELT ÉS INNOVÁCIÓ-ORIENTÁLT AGRÁRVERTIKUM KIALAKÍTÁSA („AGRÁR-RÉGIÓ”)

- A régió adottságaihoz igazodó korszerű termelés kialakítása, a mezőgazdasági termékek versenyképességének növelése, az agrár- és élelmiszeripari termékek logisztikájának és marketingtevékenységének ösztönzése a kapcsolódó K+F háttér fejlesztésével.

V. A RÉGIÓ TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEINEK MÉRSÉKLÉSE ÉS A TÁRSADALMI KOHÉZIÓ ERŐSÍTÉSE, A FOGLALKOZTATÁS BŐVÍTÉSE („ESÉLYTEREMTŐ ÉS FELZÁRKÓZÓ RÉGIÓ”)

- A periferikus területek bekapcsolása a régió fejlődésébe, a térségi központok térszervező erejének növelése;
- A vidékies térségekben élők és hátrányos helyzetűek életminőségének és életesélyeinek javítása, magas arányú cigány népességgel rendelkező elmaradott térségekben a társadalmi, munkaerőpiaci integráció erősítése, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek támogatása;

- A sajátos alföldi településszerkezet települési értékeinek és arculati elemeinek megőrzése, revitalizációja, települési környezet fejlesztése.

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- **A regionális fejlesztési pólus és az alközpontok (Debrecen, Nyíregyháza, Szolnok),** valamint az **innovációs tengelyek** mentén a tökevonzó és megtartó képesség növelése, a logisztikai adottságok erősítése, az innovatív, magas hozzáadott értéket előállító, magas képzettségű munkaerőre támaszkodó versenyképes gazdaság kialakítása és fejlesztése, a munkaerőpiacok összehangolása, a szolgáltatások kölcsönös igénybevétele és ennek érdekében az elérhetőség javítása;
- **Az innovációk átvételére és továbbítására alkalmas, dinamizálható kis- és középvárosokban (Mátészalka, Hajdúszoboszló, Karcag, stb.)** a térszervező erő növelése, a népességmegtartó erő fokozása, a társadalmi-gazdasági-kulturális vonzerő növelése, az elérhetőség javítása, az ipari parkok, inkubátorházak fejlesztése, a tömegközlekedés fejlesztése, a foglalkoztatás bővítése, szerkezetátalakítás;
- **A Tisza-mentéhez** kapcsolódó térségek felzárkóztatása és fejlesztése, sajátos, integrált komplex fejlesztési lépések keretében (helyi gazdaságfejlesztés, víz- és tájgazdálkodás, környezetvédelem, turizmus, vidékfejlesztés);
- **A periférikus és hátrányos helyzetű térségekben** a versenyhátrányok feloldása, a térségi centrumtelepülésekhez való kapcsolódás erősítése, integrált felzárkóztatási és munkahelyteremtő programok beindítása, a helyi termelési hagyományokra épülő iparágak megerősítése, továbbá az oktatási, egészségügyi, szociális és a kulturális, közművelődési ellátás infrastrukturális és humán feltételeinek megteremtésére, a térségi alapon szervezett közszolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése, a vonzó települési környezet és a biztonsági szolgáltatások fejlesztése, örökségvédelem;
- **Ukrajnával és Romániával szomszédos határmenti területeken** a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek kiaknázása, kétoldalú gazdasági, kulturális, környezetvédelmi tevékenységek közös fejlesztése.

IV. ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

A régió célja olyan társadalmi–gazdasági térszerkezet létrehozása, mely biztosítja regionális versenyképességünket, kiegyensúlyozott településrendszerre épül, szervesen és hatékonyan illeszkedik az európai térbe. A közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében a régión belül mérsékli, vagy megszünteti az elfogadhatatlan területi egyenlőtlenségeket.

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

A „TECHNO-RÉGIÓ”: A VERSENYKÉPES GAZDASÁG MEGTEREMTÉSE

Cél az ipar és a szolgáltatások területén a gazdasági teljesítőképesség növelése, azon húzóterületek kijelölése, melyek biztosíthatják a régió hozzáadott érték termelésének jelentős mértékű növelését.

- A régió jövőbeni gazdasági szerkezetét domináló két gazdasági ág (mechatronika, vegyipar) fejlesztése;
- Erőteljes technológiafejlesztés a húzóágazatokon kívüli ipari és szolgáltatási területeken is;

- A környezetvédelmi ipar meghonosítása, új preventív technológiák kifejlesztése és az alternatív energiabázisok térhódításának elősegítése, a régió barnamezős területeinek rehabilitációja;
- A megújuló energiaforrásokon alapuló energiaipar kialakítása;
- A kreatív, innovatív régió arculat kialakítása, a tudásalapú tevékenységek előtérbe helyezése, a Miskolci Egyetemre és más felsőoktatási intézményekre építve a K+F potenciál fejlesztése, az oktatási intézmények és a gazdálkodó szervezetek kapcsolatainak erősítése;
- A regionális logisztikai hálózati rendszer kialakítása a leendő mezőkövesdi repülőtérre alapozva.

REGIONÁLIS TURISZTIKAI HÁLÓZATI RENDSZER KIALAKÍTÁSA AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓVAL KÖZÖSEN

Cél a versenyképes és nemzetközileg is meghatározó súlyú turisztikai régió kialakítása;

- A regionális turisztikai klaszterek létrehozása a turisztikai infrastruktúra, attrakciók és fogadóképesség fejlesztésével. A kulturális turizmus, bor- és gasztronómiai turizmus, termál-, wellness- és speciális egészségügyi turizmus, aktív turizmus, ökoturizmus vonzasadottságainak kihasználása;
- Közös regionális klaszter központ létrehozása az Észak-alföldi régióval;
- Turisztikai szolgáltatás-fejlesztés;
- Humánerőforrás-fejlesztés (idegen nyelvi, idegenforgalmi, informatikai, kommunikációs képzés és átképzés).

A MINŐSÉGI ÉLET FELTÉTELEINEK MEGTEREMTÉSE, A TELEPÜLÉSHÁLÓZAT INTEGRÁLT FEJLESZTÉSE

Cél a harmonikus és környezetvédelmi szempontból is fenntartható fejlődésre alkalmas településhálózat megerősítése, a városok közötti regionális funkciók praktikus felosztásával;

- A versenyképes nagyvárosokban, illetve az azok együttműködése révén fejlődő gazdasági körzetekben elsősorban a gazdasági innovációs és tudásközpont-szerep megerősítése, a regionális igazgatási és kulturális szolgáltatás fejlesztése, az egymás közötti és régióon kívüli elérhetőséget jelentősen javító főúthálózat fejlesztése;
- A tudás, az innováció átadására képes városokban és vonzáskörzeteikben alapvető feladat az innováció és tudásbefogadó képesség erősítése, a kistérségi gazdasági funkciók fejlesztése, a fizikai és virtuális elérhetőség javítása, a minőségi közszolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítása;
- A leghátrányosabb helyzetben lévő kistérségekben a szolgáltató városok és vonzáskörzeteik fejlesztésének feladata, hogy csökkenjenek a társadalmi és területi különbségek, nőjön a foglalkoztathatóság, mérséklődjenek a jövedelem-egyenlőtlenségek, csökkenjen a kirekesztődéssel fenyegetett tartósan szegények száma. Ebből eredően szükséges a kistérségi közszolgáltatási funkciók megerősítése, kistérségi döntéshozatali és igazgatásszervezési szerep bővítése, kistérségen belüli fizikai elérhetőség javítása, virtuális elérhetőség megteremtése és a foglalkoztatás jelentős növelése.

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- A régió mind külső, mind belső határai nyitottabbak legyenek a megyék, kistérségek közötti horizontális társadalmi-gazdasági kapcsolatok erősítése, valamint a határmenti együttműködések jobb kihasználása érdekében;
- A régió szegregációval sújtott, különösen a magas arányú cigány népességgel rendelkező térségeiben a társadalmi kohézió elősegítése;
- A határmenti és hegyvidéki területek aprófalvas térségeiben a térségi központok funkcióinak megerősítése, az infrastrukturális hátrányok csökkentése, a turisztikai potenciál kiaknázása;

- A folyók és hegyvidéki vízfolyások áradásaival sújtott területeken integrált védekezési és víz-, valamint tájgazdálkodási programok kidolgozása.

V. KÖZÉP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

„A Közép-Dunántúl, mint európai szinten versenyképes régió az innováció régiójává válva magtérsgként meghatározó szerepet tölt be a hazai modernizációban. Mindez az innováció, a megújulás régió belüli kiterjesztésével, és ezáltal a régióban élők életminőségének folyamatos javításával párosul.”

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

A KÖZÉP-DUNÁNTÚL, MINT VEZETŐ HAZAI INNOVÁCIÓS TÉRSÉG

A régió prosperáló nagyvállalatai mellett a hazai és nemzetközi környezetben versenyképes, elsősorban KKV-in alapuló régiós gazdaság innováció-orientált fejlesztése. A fejlett területek gazdasági dinamizmusának kiterjesztése az elmaradott térségekre. Komplexen értelmezett innovációs törekvések végrehajtása a turisztikai vonzerőkkel rendelkező és az agrártérségekben (a termelési és szolgáltatási tevékenységek minőségének emelése, modernizációja, diverzifikálása).

A RÉGIÓ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI MEGÚJULÁSÁT SZOLGÁLÓ MINŐSÉGI HUMÁNERŐFORRÁS-FEJLESZTÉS

Összehangolt humán erőforrás és foglalkoztatási fejlesztések, ezekkel kompatibilis innovatív szociális ellátórendszerek kialakítása. A felsőoktatással rendelkező városokban (Székesfehérvár, Veszprém, Tatabánya, Dunaújváros, Komárom, Esztergom, Pápa) a felsőoktatási K+F humán kapacitások, közép- és felsőfokú szakképzési, felnőttoktatási rendszerek fejlesztése.

VONZÓ, FENNTARTHATÓ ÉLETMINŐSÉG MEGTEREMTÉSE

A környezetvédelmet, az infrastruktúrát, a közlekedést és az információs társadalmat érintő életminőség-fejlesztés a régióban: a kiemelkedő karsztvízkincs-készletének védelme, a természeti értékek fenntartható turisztikai hasznosítása, a fenntartható agrárgazdasági fejlesztések, a környezeti infrastruktúra fejlesztése, a part- és vízrendezés különösen a régió állóvizei esetében, valamint a települések hálózatos fejlesztése, egyúttal az elérhetőségi kapcsolatok javítása és az információs infrastruktúra fejlesztése.

HATÉKONY REGIONÁLIS KAPCSOLATOK ÉS ARCULATI RENDSZER

A regionális és a régió belüli kistérségek közötti együttműködések elindítása és fenntartása kiemelt cél, külön figyelemmel a külföldi vagy akár más magyarországi régiókkal való közös együttműködések sikeres megvalósítására, amit kiegészít a helyi közigazgatási szint felkészítésére a régiós területfejlesztés egyéb szereplőivel való együttműködésre, valamint a regionális identitás fejlesztése.

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- A fejlesztési társközpont funkciót betöltő városeggyüttes (Székesfehérvár, Veszprém) fejlesztése. A régiószervező központ Székesfehérvár nemzetközi szinten is versenyképes, a technológiai innovációk fogadására és terjesztésére képes nagyvárossá fejlesztése;
- A legfontosabb regionális alközpontok (Dunaújváros, Tatabánya, Veszprém) és az agglomerálódó-urbanizálódó térségek szolgálhatják a régiószervező központtal való

funkció- és munkamegosztást segítő innovációs környezet megteremtését, a K+F alkalmazások és az adaptív KKV-k elterjedését, valamint terei a felsőoktatás-fejlesztésnek. E fejlesztésekhez kiváló alapokat nyújthatnak logisztikai és humánerőforrás tartalékaik is;

- A régió **növekedésre, specializációra képes középvárosainak** (Bicske, Esztergom, Komárom, Mór, Ajka, Pápa, Tata) innováció fogadására és térségük dinamizálásának közvetítésére alkalmassá tétele. Az **idegenforgalmi vonzerőkkel** rendelkező városok és térségük (**királyi városok:** Esztergom, Tata, Székesfehérvár, Veszprém, valamint Balatonalmádi, Balatonfüred, Gárdony) turisztikai és kulturális versenyelőnyeinek kihasználása. A városhálózaton belüli elérhetőséget javító észak-déli és kelet-nyugat irányú hiányzó közlekedési kapcsolatok fejlesztése. A régió fővároshoz közeli nagyvárosainak alkalmassá kell válniuk Budapest funkciókoncentráló hatásának az ellensúlyozására, és lezárására;
- A **régió speciális táji adottságaik alapján kiemelt térségei** elsősorban idegenforgalmi térségek, ill. a fenntartható vidékfejlesztés térségei:
 - A régió területére eső **balatoni** térségek (északi part és a Balaton-felvidék) és a **Duna-kanyar** érintett területének az új minőségi idegenforgalmi szempontokat és a sajátos adottságaikat szem előtt tartó fejlesztését a szomszédos területekkel és az országos fejlesztési célokkal összhangban kell megvalósítani, a környezeti fenntarthatóság szigorú érvényesítésével;
 - A **Velencei-tó és Vértess** térsége a tó és a mögöttes középhegységi térség ökológiai stabilitásának fenntarthatóságát, környezetvédelmi feladatok összehangolásán alapuló fejlesztést kíván, melyek kiemelt része a turisztika;
 - A régió magasan erdősült **hegy- és dombvidéki területei** fenntartható fejlesztésének része a falusi és aktív turizmus, ökológiai alapú mezőgazdaság, helyi jelleggel bíró termékeket előállító mikrovállalkozások, többcélú integrált és fenntartható erdőhasználat.
- **További kiemelt térségeink:**
 - Az M4-M8 tengely régióakra eső **8-as főút térsége**, elsősorban közlekedés- és gazdaságfejlesztési jelentőséggel bír;
 - Az **Ister-Granum** kisrégió és a **Vág-Duna-Ipoly** eurorégió együttműködés a Közép-Dunántúl határon átnyúló fejlesztési lehetőségeit kínálja fel.
- A **szocialista iparosítás** gazdasági, szociális és környezeti örökségével küzdő térségekben – mint a Dunántúli-középhegység „Energia-tengelye”, illetve a Komárom-Esztergom közötti Duna menti ipari települések – elsősorban az ipari szerkezetváltásra, a beindult pozitív folyamatok erősítésére, valamint a még meglévő környezeti károk felszámolására kell helyezni a hangsúlyt;
- A leszakadóban lévő vagy stagnáló, elsősorban **agrár hagyományú** Kisbér, Sümeg, Tapolca, Aba, Adony, Ercsi térségében, ill. a dél-mezőföldi térségekben a gazdasági tevékenység diverzifikálása, az alternatív jövedelemszerzési módok, és az ökológiailag fenntartható agrárgazdálkodás kereteinek megteremtése jelenthet kiutat, de törekedni kell az előnyös mezőgazdasági térségek fokozott versenyelőnyének kihasználására is.

VI. KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ – A KREATÍV RÉGIÓ

A Közép-magyarországi régió stratégiai célja, hogy a minőség elvein nyugvó, élhető, az itt élők számára egészséges, lakó és munkakörnyezetet biztosító, ugyanakkor a fenntarthatósági kritériumokat gazdasági, környezeti és társadalmi vonatkozásban egyaránt teljesítő, kreatív térség legyen. Nemzetközi vezető szerepe a Kárpát-medence fő szervező erejét jelenti. A tudásalapú emberi erőforrás- és gazdaságfejlesztés az üzleti szolgáltatásokra, a kutatás-fejlesztésre, a kulturális és szabadidő gazdaságra koncentrál.

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

A RÉGIÓ GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELTÉSE

Szerkezetében és térstruktúrájában harmonikus, stabil gazdaság kialakítása

- KKV-k versenyképességének növelése, elsősorban a technológia-intenzív iparágak, az üzleti és informatikai szolgáltatások, a kulturális gazdaság, a turizmus és szabadidő-gazdaság, a környezetvédelmi ipar, kutatás-fejlesztés, innováció területén, klaszterek, beszállítói hálózatok ösztönzésével;
- Budapestnek az európai városhálózatban betöltött szerepének erősítése, a határon átnyúló regionális funkciók, a vállalati regionális központok jelenléte, az üzleti szolgáltatások, és az innováció fejlesztésével;
- a gazdasági fejlettség területi különbségeinek mérséklése;
- tudásváros-tudásrégió pozíció javítása érdekében az innovációs és adaptációs készség, a kommunikációs infrastruktúra fejlesztése és a K+F-„tudásipari” központ szerep erősítése;
- a turisztikai és szabadidős kínálat bővítése és színvonalának emelése, a kiaknázatlan elemek (gyógyfürdők, területileg kiegyensúlyozatlan szolgáltató rendszer, hiányos marketing) aktivizálásával.
- a kulturális gazdaság feltételeinek javítása, egységeinek fejlesztése.

A munkaképes korú lakosság gazdasági aktivitásának növelése

- hátrányos helyzetű, megváltozott munkaképességű emberek elhelyezkedésének támogatása; új típusú foglalkoztatási lehetőségek (pl. e-munka) megteremtése;
- az esélyegyenlőség megteremtése érdekében az akadálymentesítés felgyorsítása;
- humán erőforrás fejlesztése, az iskolarendszeren belüli és azon kívüli oktatás, színvonalának fejlesztésével és a képzési struktúra munkaerő-piaci igényekhez történő igazításával.

TÁRSADALMI KOHÉZIÓ ERŐSÍTÉSE

Humán közszolgáltatások színvonalának fejlesztése

- A meglévő szolgáltatások színvonalának emelése, új humán szolgáltatások bevezetése;
- az esélyteremtő oktatás fejlesztése a munkaerő-piaci esélyek javításáért;
- új, innovatív humán szolgáltatások létrehozásának támogatása a szakember-ellátottság javítására, helyenként a szakmai színvonal emelése.

Humán közszolgáltatások infrastruktúrájának területi összehangolása

- az egészségügyi, szociális, kulturális közszolgáltatások elérhetőségének és színvonalának területi összehangolása, igazítása a szuburbanizáció demográfiai változásaihoz elsősorban az agglomerációs övezetben;
- az egészségügyi, szociális, kulturális és oktatási intézmények infrastrukturális állapotának javítása (rekonstrukció, technikai eszközök, berendezések);
- az „alkonygazdaság” fellendítése, a növekvő arányú idős népesség kulturális, rekreációs, közösségi aktivitásának megfelelő szolgáltatások, lehetőségek biztosítása, életminőségének javítása.

ÉLHETŐ RÉGIÓ MEGVALÓSÍTÁSA

Természeti- és épített környezet védelme és fejlesztése

- A régió környezetvédelmi és természetvédelmi infrastruktúrájának fejlesztése;

- Környezet- és természetvédelmi szemlélet erősítése a régió társadalmának minden szintjén;
- A természetes zöldfelületi egységek, vízbázis-védelmi területek védelme, az ezek közötti természetes kapcsolat, zöldfelületi rendszer kialakítása és megóvása;
- A város- és település-rehabilitáció felgyorsítása, a slumok felszámolása;
- Települési és kerületi (al)központok fejlesztése, revitalizálása, szolgáltatások, új funkciók megtelepedésének ösztönzése („Főutca-program”);
- A Régióban elérhető rekreációs lehetőségek bővítése, a kulturális, sport és a regenerálódást segítő programok szélesítése.

A közösségi közlekedés fejlesztése, környezetkímélő közlekedési rendszer erősítése

- Új – elsősorban haránt-irányú – közlekedési kapcsolatok kiépítése, Budapesten belül és kívül egyaránt,
- A közösségi közlekedés versenyképességének növelése, intermodális csomópontok fejlesztésével, a levegő- és zajszennyezés csökkentése érdekében;
- Az alternatív közlekedési módok kihasználhatóságának elősegítése.

Az **együttműködések ösztönzése, a kommunikáció, a partnerség**, az adat és információszolgáltatás elősegítése minden átfogó cél eléréséhez elengedhetetlen.

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

- A Közép-Duna Völgy komplex fenntartható fejlesztése (összehangolt zöldfelületi rendszer, a városkörnyéki rekreáció tereinek megteremtése, szennyvízkezelési, vízbázis- és árvízvédelmi feladatok, vízi közlekedés);
- M0 gyűrű sávja (mint az agglomerációs „interface”) fenntartható fejlődésének segítése;
- Termál klaszter létrehozása;
- Kiegyensúlyozott, többpólusú térszerkezet megteremtése Budapest és agglomerációs társközpontjai között;
- Budapest belső területeinek revitalizálása;
- Duna-Tisza közti rurális térségek felzárkóztatása;
- Ipoly-mente fejlesztése.

VII. NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

JÖVŐKÉP

Nyugat-Dunántúl az élénk helyi és nemzetközi együttműködési hálózatok régiója, amely európai dinamikus gazdasági, közlekedési, tudás és kommunikációs tengelyek aktív formálójaként, az ember és környezete kiegyensúlyozott kapcsolatára építve Magyarország – gazdaságilag, szervezetileg és kulturálisan is megújuló – zöld jövőrégiójává válik.

A RÉGIÓ ÁTFOGÓ CÉLJAI

AZ ÖT ORSZÁGOT ÖSSZEKÖTŐ NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ NEMZETKÖZI ÉS BELSŐ ELÉRHETŐSÉGÉNEK JAVÍTÁSA

- Az észak-déli gazdasági, innovációs és közlekedési tengely teljes megvalósítása (az észak-déli közúti és vasúti tengely, illetve a kelet-nyugati közlekedési tengelyek fejlesztése);
- Regionális multimodális logisztikai hálózat (Győr-Pér-Gönyű, Nagykanizsa, Sármellék) és a regionális közlekedési szövetség létrehozása;

- A jelentős terhelésű *főútvonal-hálózat*, valamint a *térségi jelentőségű mellékutak és határ menti utak fejlesztése, korszerűsítése*.

PANNON GAZDASÁGI KEZDEMÉNYEZÉS A REGIONÁLIS GAZDASÁGI SZERKEZET MEGÚJÍTÁSÁÉRT

- Az *innovációra épülő (a magasabb hozzáadott értéket előállító, magasabb képzettségű munkaerőt alkalmazó) fejlesztések* ösztönzése. Térségi innovációs és technológiai központok hálózatának kiteljesítése (kiemelten Győr, Szombathely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Sopron erősítésével);
- A *régió kulcságazataiban* (autóipar, gépipar, az elektronikai és kommunikációs ipar, faipar, környezeti iparágak, tudásipar) a modern hálózati együttműködési formákra építve (klaszterek) a beszállítói kapcsolatok erősítése, az érintett KKV-k fejlesztése, modernizációja;
- *Integrált térségi gazdasági együttműködések, új vállalkozások és beruházások* létrejöttét, valamint ezeket támogató és ösztönző térségi szervezetek fejlesztése.

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI EMBERKINCSEÉRT – A HUMÁN KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLTATÁSOK, AZ INTÉZMÉNYI GYAKORLAT, VALAMINT A KÖZIGAZGATÁS MEGÚJÍTÁSA

- Regionális és helyi *közüntézmények, közszolgáltatások integrált* (összehangolt igazgatási és ellátási rendszerek), *hálózati elvű és minőségi fejlesztése, a civil szférát is hatékonyan integráló megújítása*;
- Az *egészségügyi intézmények infrastruktúrájának* és információs hálózatának fejlesztése és a **regionális egészségügyi és szociális ellátó rendszer modernizálása, szolgáltatásinak tartalmi és területi bővítése**;
- A Nyugat-Pannon *információs társadalom fejlesztése, kiteljesítése, a régió oktatása innovációs potenciáljának növelése*.

ÉLETTERÜNK AZ ÉLŐ ÉS MEGÚJULÓ NYUGAT-DUNÁNTÚL – KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁS, A KÖRNYEZETI TUDATOSSÁG ERŐSÍTÉSE ÉS A KÖRNYEZETVÉDELMI INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE

- Nagytérségi *hulladékgazdálkodási és szennyvízkezelési rendszerek*, valamint *egyedi szennyvízkezelési programok* megvalósítása; *vízgazdálkodási, árvízvédelmi és tájrehabilitációs programok* támogatása (Szigetköz, Fertő-tó környéke, Rába, Balaton, Kis-Balaton, Mura mente), *felszíni és felszín alatti vizek védelme*;
- *Megújuló energiák hasznosítását és energia-megtakarítást* eredményező komplex és többlépcsős regionális fejlesztési programok és projektek támogatása;
- Területileg integrált ökoturisztikai kínálat kialakítása, a biológiai sokféleség megőrzése, valamint a környezeti tudatformálás erősítése.

A TELEPÜLÉSSZERKEZET MEGERŐSÍTÉSE INTEGRÁLT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI PROGRAMOK RÉVÉN

Cél a központi funkciók (kiemelten a gazdasági, kulturális, oktatási, igazgatási) hatékony és kiegyensúlyozott, az öt nagyváros egyedi helyi adottságaira épített és városhálózati elvű megerősítése a régióban. A közép- és kisvárosok bázisán a minőségi közszolgáltatásokhoz való kiegyensúlyozott hozzájárulás megteremtése és a foglalkoztatás bővítése, valamint a helyi, térségi erőforrások mozgósításával életképes jövedelemszerzési lehetőségek bővítése a belső periférikus, aprófalvas térségekben.

A PANNON ÖRÖKSÉG MEGÚJÍTÁSA - AZ ÉPÍTETT ÉS KULTURÁLIS ÉRTÉKEINKÉRT

- A klaszter alapú együttműködésben a *termálvízkincs hasznosításához kapcsolódó új, egyedi arculatú egészségturisztikai és rekreációs fejlesztések, beruházások* ösztönzése;
- A régió *turisztikai intézményrendszerének megújítása* (desztinációs menedzsment szervezetek felállítása); a *pannon kulturális fesztiválok 10 éves programjának*
- A műemléki értékekre építve szükséges a kastély, vár hálózat fejlesztése, hasznosítása és a történelmi belvárosok rekonstrukciója.

A RÉGIÓ TERÜLETI CÉLJAI

A Nyugat-dunántúli Régió – az európai közlekedési és gazdasági tengelyek aktív részeseként – az erősségorientált, policentrikus hálózati térségfejlesztés mintarégiója. Kiemelt területi céljai:

- Észak-déli gazdasági, innovációs és közlekedési tengely fejlesztése;
- Középvárosi központtal rendelkező kistérségek és alcentrumok erősségorientált, integrált fejlesztése;
- Elmaradott és többnyire természeti értékekben gazdag aprófalvas és speciális adottságú térségek, belső és külső perifériák felzárkóztatása és endogén fejlődésének előmozdítása.

FOGALOMMAGYARÁZAT

Az Országos Területfejlesztési Konceptióhoz kiegészítő jegyzékként kapcsolódik a dokumentumban használt speciális fogalmak magyarázata. A fogalommagyarázat célja, hogy az OTK-ban felmerülő szakkifejezések értelmezését megadja, megkönnyítve azok megértését és célszerű alkalmazását. Elsősorban azokra a fogalmakra koncentrál, melyek magyarázata hiányos a magyar szakirodalomban, vagy az OTK eltér az általában használatos értelmezésektől. Amennyiben a szövegben szereplő fogalom a glosszáriumban nem szerepel, úgy a magyar nyelvű szakirodalomban általában fellelhető értelmezés az irányadó.

Agglomeráció: olyan összeépült településegységek, melyben egy központi város és az azt körülvevő térség, elővárosi gyűrű között különösen szoros kapcsolat van, a foglalkoztatottak nagy arányban ingáznak az agglomeráció központi városába (policentrikus agglomeráció révén városaiba). Az agglomerációkat általában magas népsűrűség, gazdasági aktivitás jellemzi. Magyarországon a legkiterjedtebb agglomeráció Budapest térsége.

Agrár-vidékfejlesztés: az EU Közös Agrárpolitikájának második pillére, a vonatkozó uniós rendeletben meghatározott intézkedésekre kiterjedő tevékenységek megnevezése. Hazánkban a *vidékfejlesztés* támogatási szakpolitikai ágával szinte teljes egészében megfeleltethető. Elsősorban *területfejlesztési politikai* koordináció révén válhat a *vidékfejlesztési* politika szerves részévé.

Aprófalú: 500 főnél kevesebb népességű település.

Átfogó cél: a *területfejlesztési politika* azon fejlesztési célja az OTK-ban, mely elérése elsősorban hosszútávon biztosítható, az ország egész *területi rendszerére* hatással van. Az átfogó célok csoportjainak elemeire épülnek az egyes *területi célok*.

Autonóm energiagazdálkodási rendszerek: a vezetékes energiahálózatoktól független, kis teljesítményű energiaellátó létesítmények és módszerek, amelyek elsősorban a *megújuló energiaforrások* hasznosítására alapoznak. A helyi adottságoktól függően alkalmasak kisebb közösségek energiaigényének költséghatékony módon történő teljes fedezésére, illetve kiegészítő energia kinyerésére és szolgáltatására.

AVOP: Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program; az első Nemzeti Fejlesztési Terv egyik operatív programja. A koordinálásáért felelős kormányzati szerv a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium.

Beavatkozási területek: a célok, *részcélok* elérését biztosító beavatkozások. Nem teljes körűen rögzítettek, leginkább csak a megvalósításban nélkülözhetetlen elemekre terjednek ki, felsorolásuk bővíthető. A vázolt tevékenységek különböző ágazatok és *területi szintek* kompetenciáit érinthetik, szabályozási, pénzügyi, közösség-szervezési eszközök használatára utalhatnak. A stratégiai és operatív tervezési fázis programjainak intézkedéseibe épülhetnek be.

Biogazdálkodás: ld. *organikus gazdálkodás*.

Biogeográfiai régió: növényzeti és éghajlati tulajdonságok alapján meghatározott régió. Az EU 15 korábbi tagállamán belül hat biogeográfiai régiót jelöltek ki (boreális, kontinentális, alpin, atlantikus, mediterrán, makarónéziai). Magyarország csatlakozásával a régiók sora egy új, Magyarország teljes területét lefedő pannon régióval egészült ki. A pannon biogeográfiai régióban számos védendő olyan faj és élőhelytípus, ún. „pannonikum” található, amely a korábbi tagállamok területén nem fordul elő. Ezek élőhelyeit Magyarországnak is szakmai szempontok alapján, önállóan kellett meghatároznia a *Natura 2000 területek* kijelölésével.

Egyedi tájérték: épített vagy természetes objektum, mely elsősorban nagy tájképi jelentőséggel bír, de a táj ökoszisztémájában is szerepe van. Pozitív esztétikai tartalommal járul hozzá a *tájak* sajátos karakteréhez. Lehet természetes eredetű vagy az ember által alakított, szakrális vagy rekreációs tevékenységekhez, tradicionális *tájhasználathoz*, kötődő. Példák: famatuzsálemek, fasorok, sziklafalak, kőtengerek, felhagyott kisméretű kőfejtők, barlangok, felszíni karsztos formák, források, kisterületű vízborítás, gyepfoltok, földtani és talajtani feltárások, régi útjelek, keresztek, emlékhelyek, kőrákások, kőfalak, sövények, kutak, hidak, történelmi utak és ösvények, romok, gazdasági- és lakóépületek, stb.

Értékekhez való hozzáférés: a térségek táji vagy kulturális értékeinek megközelíthetősége és fenntartható használata. (1) Ez jelenti a táj és a kulturális örökség értékeinek (pl. erdők, természetes vízpartok, *egyedi tájértékek*, műemlékek) megszemlélésének és rekreációs használatának lehetőségét ott, ahol ezt szigorú természetvédelmi korlátozások nem akadályozzák. (2) Ezek az értékek gyakran a tradicionális fenntartható *tájhasználat* alapjai is (pl. turizmus-szervezés, erdei termékek gyűjtése, víz és nyersanyag lelőhely), ilyen irányú használatuk is biztosítandó. A hozzáférés biztosítása a tulajdoni viszonyoktól független, az állami területek kezelőinek is felelőssége van e téren.

Érzékeny Természeti Területek: olyan extenzív művelés alatt álló területek, amelyek a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővását szolgálják. E területek, különleges, illetve sérülékeny természeti, környezeti értékekkel bírnak, és ezek megőrzése speciális gazdálkodási rendszer alkalmazását, rendszabályok, technológiai előírások betartását kívánja meg a gazdálkodótól. A gazdálkodó ezen előírások betartása esetén normatív, föld alapú, vissza nem térítendő támogatásban, a gazdálkodása kedvező környezeti teljesítményeiért nyújtott kifizetésben részesül.

Faluhálózat: elsősorban falvak (esetleg *tanyák*, településrészek, kisvárosok) nagyobb térségi, esetleg országos hálózata, egy-egy speciális témával (pl. *biogazdálkodással*, kisebbségekkel, *néprajzi csoportokkal*) kapcsolatos fejlesztések vagy turisztikai fejlesztések, kapcsolódó innovációs tevékenységek koordinálásának kerete.

Fejlesztési pólus: olyan nagyváros, melynek funkciója a fejlődés közvetítése, *régió-* és országhatárokat is átlépő hatóterülete fejlődésének generálása, régiója számára a legképzettebb munkaerő megtartása. Ennek megfelelően hatóterét ellátja magas szintű szolgáltatásokkal, kulturális kínálattal, speciális termékekkel; jelentős súlya van a gazdasági, közigazgatási kapcsolatrendszerben és döntéshozatalban; nagyvállalatai kiterjedt beszállítói hálózatuk révén szervesen beépülnek a helyi gazdaságba, elősegítve térségük fejlődését. A pólust dinamikus, innováció-orientált ágazatok egész komplexuma jellemzi. A jelenlévő magas szintű egyetemi oktatás, kutatás-fejlesztési tevékenység, a magas színvonalú infokommunikációs infrastruktúra és a kvalifikált munkaerő nagy aránya miatt *tudásközpont* szerepe van. A nemzetközi szakirodalomban a közlekedésből átvett *hub* (csapág) jelöli településhálózat azon köztes, regionális központjait, melyek feladata saját térségük fejlődésének elősegítése.

Fejlesztéspolitikai monitoring és értékelési rendszer a fejlesztéspolitika eszközrendszerének egyik eleme. Célja a fejlesztési célú beavatkozások végrehajtásáról, eredményességéről történő visszacsatolás. Ebből következően a döntés-előkészítés egyik legfontosabb eszköze, mely a hazai fejlesztéspolitika hatékonyságának javítását, átláthatóságának fokozását szolgálja. Alapvetően három elemből épül fel: (1) a fejlesztéspolitika eszköz- és intézményrendszerének monitoringja; (2) területi (társadalmi, gazdasági, környezeti) folyamatok monitoringja; (3) értékelések készítése a monitoring adatok alapján.

Fenntartható térségfejlődés: a fejlődés *térségenként* úgy valósul meg, hogy a környezeti, kulturális és természeti értékek védelme mellett biztosított a lakosság életminőségének fenntartása és javítása, az életminőség javulását eszközként szolgáló gazdaság számára alapot biztosító természeti erőforrások harmonikus és kíméletes igénybevétele, a régiók sajátos adottságai, hagyományai figyelembe vételével és azoknak helyben értékkel alakításával együtt. Megvalósításához elengedhetetlen a szubszidiaritás elvének megfelelően a helyi önfenntartó rendszerek kiépülésének támogatása, valamint a helyi társadalom, gazdaság és környezet megújuló-képességének biztosítása.

Földhasznosítás (földhasznosítás): Elsősorban az EU által támogatott vidékfejlesztési tervek esetében előforduló terminus. A *területhasználat*tól eltérően elsősorban a nem beépített területekre, kiemelten a termőterületekre vonatkozik, így annak alkategóriájaként is értelmezhető (bár a valóságban gyakran szinonimájaként használt). Tipizálása a mezőgazdasági művelés jellege esetében nagyobb felbontású, mint a *területhasználat*é (megkülönböztet, az egyes művelési formákon belüli kategóriákat nem csak a termelt növények fajtái, de azok változatai vagy extenzív-intenzív művelésük szerint is). A földhasznosítás az angol „land use” terminus fordításaként jelent meg a vidékfejlesztési szakmában, de meg kell jegyezni, hogy az angol kifejezést jobban takarja a hagyományosan is használt, tájféldrajzi eredetű *területhasználat* szakkifejezés.

Földtani közeg és a felszín alatti víz szempontjából érzékeny területek: az antropogén eredetű szennyezésre különösen érzékenyen reagáló környezeti elemekkel, földtani képződményekkel rendelkező *térségek* (pl. karsztvízben gazdag karsztos területek, felszín alatti vízbázisok) ahol az ipari, mezőgazdasági, közlekedési és kommunális eredetű diffúz és pontszerű szennyezések különösen veszélyeztethetik a környezet állapotát.

Harmonikus területrendszer: olyan területrendszer, melyben az egyes alrendszerek (természeti, társadalmi, gazdasági) kapcsolata harmonikus, azaz a kapcsolatok, kölcsönhatások konfliktusszegények. Egy-egy ágazati szakpolitika az alrendszerek egy-egy szegmensének hatékony működését próbálja megvalósítani, ám ezek térbeli együttesét a területfejlesztési politika igyekszik harmonizálni: a harmonikus területrendszerek kialakítása (országban, régióban) a területfejlesztési politika legfőbb célja, mely a különböző konfliktusok (pl. környezetszennyezés, munkanélküliség) feloldása és megelőzése révén valósulhat meg. A különböző térségek egymásba illeszkedése igényli a területrendszerek harmonikus egymásba illeszkedését.

Határmenti fejlesztés: országhatárok mellett illetve annak közvetlen közelében lezajló a társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelésén és értékelésén alapuló tervszerű beavatkozási, fejlesztési irányok és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása különböző szintű, nem egyszer a határ menti partnerek által közösen előkészített térségi fejlesztési tervek, programok és projektek keretében.

Helyi anyag- és hulladékgazdálkodás: a települési önkormányzatok, helyi közösségek által megszervezett, és az anyag és energiatakarékosság szempontjait figyelembe vevő környezetvédelmi rendszer.

Helyi energiagazdálkodás: az egyes (kis)térsegek helyi adottságaikhoz igazított energiagazdálkodását jelöli. Stratégiai energiatervezési szemléletet feltételez, törekszik a minél nagyobb fokú autonóm térségi energiarendszerek kialakítására, elsősorban a megújuló és az alternatív energiaforrásokra támaszkodva.

Helyi-térségi identitás: az embereknek vagy közösségeknek a helyi-térségi adottságokon, a kulturális és a társadalmi-gazdasági élet helyi-térségi jellegzetességein, közösségi tradíciókon nyugvó és ezek mentén kialakuló azonosságtudata.

Horizontális szakpolitika: olyan szakpolitika, melynek szempontrendszerét és elveit az összes ágazati politika integrálja és érvényesíti. A *területfejlesztési politika* is horizontális szakpolitika, mert szemlélete megjelenik az egyes ágazati szakpolitikákban.

Horizontális szempontok: olyan elvek, melyeket a *programozás* és *tervezés* során minden fejlesztési irány, a tulajdonképpeni fejlesztési célok kialakításában és elérésében érvényesíteni szükséges. E szempontok áthatják mind a tervezést, mind a megvalósítást. A *területfejlesztési politika fejlesztési alapelveitől* eltérően, elsősorban nem módszertani jellegűek.

Infokommunikáció: a társadalom információ közlését, adatcseréjét szolgáló szegmense (és az ehhez használt informatikai és kommunikációs technológiák, eszközök, szolgáltatások együttese), mely a hírközlésen, kommunikáción túl digitális adatforgalmat is bonyolít.

Integrált vidékfejlesztés a vidékfejlesztést integráltan több, az agrárgazaton határozottan túlmutató gazdasági szektor fejlesztésével, és szociális aspektusok figyelembe vételével megvalósító tevékenység. Az integráció alapját a terület, a *vidéki térség* jelenti. A kifejezés utal a *környezetintegráltságra* is, a *helyi környezeti alrendszer* adottságaira alapozott *fenntartható fejlesztésre* és értékmegőrzésre. Az integrált vidékfejlesztés a területfejlesztési politikai célok érvényesülését szolgáló egyik legfontosabb pillér.

Kapuváros (gateway city): olyan nagyváros, mely kaput nyit a térsége felé és közreműködik a kívülről érkező fejlődési dinamika tovább sugárzásában. Az innováció, a fejlődési dinamika átadásából a kapuváros maga is profitál. Elsősorban nemzetközi léptékben használatos fogalom, ezt a szerepet veheti át Budapest Béctől a kelet-európai térség felzárkóztatásában. A településhálózat köztes, regionális központjait, melyek feladata saját térségük fejlődésének elősegítése, csapágyvárosnak (hub) nevezzük.

Kedvezményezett térség-típus rendszer: a szűkebb értelemben vett központi *területfejlesztési politika* megvalósításának egyik legfontosabb eszköze. E rendszerbe a kistérségi szintű, a társadalmi - gazdasági fejlettségben elmaradott területek tartoznak. A *területfejlesztési politika* ezen eszköze az ország egésze szintjén jelentkező legsúlyosabb *térszerkezeti* feszültségek oldását célozza, a területileg szelektív és erősen koncentrált beavatkozások révén. A meghatározott módszertan alapján lehatárolt kedvezményezett térségekbe kell koncentrálni - a pozitív diszkrimináció elvének értelmében - a területfejlesztési források legnagyobb részét, hogy ilyen módon csökkentsék ezek társadalmi, gazdasági elmaradottságát. A társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek speciális módszertan – különböző területi folyamatok alakulását jelző mutatók – alapján kerülnek lehatárolásra. E csoporton belül két kategória kerül elkülönítésre: (1) a fejlettségben elmaradott térségek a legfejletlenebb kistérségek (maximum az ország lakosságának 30%-át foglalják magukba); (2) a fejlettségben súlyosan elmaradott térségek a legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező kistérségek (összesen az ország lakosságának 10%-át tehetik ki).

Kistérség: (1) statisztikai területi egység, az európai statisztikai rendszerben LAU 1 szint (korábban NUTS 4). (2) Több település funkcionális együttműködéseként önkormányzati társulások formájában létrejött terület, mely nem követi szükségszerűen a statisztikai kistérségek határait.

Környezeti alrendszer: a *területi rendszer* (területi struktúrák), környezeti tényezője, a többi alrendszer (társadalmi, gazdasági) fizikai hordozója (élővilág, földfelszín, domborzati és talajadottságok, klimatikus viszonyok, felszíni és felszín alatti vizek, művi környezet elemei).

Környezetintegráltság: olyan szempontok beépülése a fejlesztési tevékenységek körébe, melyek a térségek *környezeti alrendszerei* adottságainak messzemenő figyelembe vételét biztosítják. Mivel a fejlesztések környezeti hatásainak figyelembe vétele az alacsonyabb térségi szinteken nagyobb biztonsággal történik, ezért a *környezetintegráltság* e szinteken magasabb fokú. A *vidékfejlesztés* esetében pedig, mivel a tárgykörét jelentő *vidéki térségek területi rendszerében* a *környezeti alrendszer* szerepe meghatározó, a *környezetintegráltság* szinte teljes körű.

Közzélleti erdőhasználat: az erdészeti szakmai eredetű kifejezés az OTK-ban az egyes társadalmi igények (pl. rekreáció, egészségmegőrzés és javítás) kielégítésére irányuló erdőhasználatot jelöli.

Közösségi terek: adott település lakossága, az egyes emberek közti társas interakciók színterei, a napi/heti szabadidőigény kielégítésében szerepet játszó intézmények, helyek összessége; pl. közparkok, vendéglátóegységek, színház, mozi, sportpálya.

Kulturális táji érték: a *táj* azon eleme, amely a kultúra tekintetében jelentős mértékben meghatározó, leginkább történelmi, esztétikai, régészeti, néprajzi vagy antropológiai szempontból. A kulturális táji értékek a természeti táji adottságokkal szoros kapcsolatban állnak, gyakran belőlük táplálkoznak, s így együttesen a természeti táji értékekkel az ember által megmunkált, alakított és újrendezett természet alkotta *kultúrtáj*akba rendeződnek.

Kultúrtáj: mező- és erdőgazdaság által művelt terület, vagy olyan összefüggő terület, ahol valamilyen tárgyi műemlék található a természeti környezet nagyobb, összefüggő részén, amely általában valamilyen vallási, népi hagyományhoz kötődik. Ezek a *térsegek* nem csak pontszerűek lehetnek, hanem térben összefüggő egészet alkotnak.

LEADER+: a korábbi LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale; Akciók közötti kapcsolat a rurális térségek gazdaságfejlesztéséért) uniós *közösségi kezdeményezés*, az Unió vidékfejlesztési politikájának egyrészt egy önálló *fejlesztési tengelyeként* jelenik meg, másrészt, mint módszer alkalmazása javasolt a szakpolitika többi fejlesztési tengelyének megvalósítása során. A LEADER megközelítés alapja a jól körülhatárolt vidékies terület egységek fejlesztésére irányuló helyi fejlesztési stratégiák megtervezésére és megvalósítására szerveződő szektorok közötti, valamint önkormányzati, üzleti és civil partnerek együttműködésére épülő alulról szerveződő kezdeményezéseket jelöli.

Megújuló energiaforrások: olyan energiaforrások, melyek hasznosítása során nem csökken a forrás, és a későbbiekben ugyanolyan módon termelhető belőlük energia. A megújuló energiaforrások közé tartozik a napenergia, a szélenergia, a különböző formában megjelenő biomassa (pl. szalmabrikett, fa, állati eredetű trágya), a geotermikus energia és a vízenergia. A geotermikus energia kivételével a felsoroltak közvetlen vagy közvetett módon a nap energiájából származnak. A geotermikus energia a Föld mélyében zajló radioaktív folyamatokból származik.

Mikrotérség: néhány településből álló, földrajzilag összefüggő *térség*, mely a települések közötti szoros gazdasági, társadalmi, kulturális hasonlóságon és kapcsolatokon alapul. A hivatalos formában való megjelenése társulás, települési önkormányzatok szövetsége, melynek kialakulását a közös lokális érdekek és a közös feladatmegoldás felismerése motiválja.

Natura 2000 hálózat: az Európai Unió két természetvédelmi irányelve alapján kijelölendő területeket - az 1979-ben megalkotott madárvédelmi irányelv (79/409/EGK) és annak módosítása (97/49/EK) végrehajtásaként kijelölendő különleges madárvédelmi területeket és az 1992-ben elfogadott élőhelyvédelmi irányelv (43/92/EGK) alapján kijelölendő különleges természet-megőrzési területeket - foglalja magába. A Natura 2000 területekre vonatkozó részletes magyar szabályozást a 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet tartalmazza. A magyar Natura 2000 területek mintegy 1,95 millió hektárra terjednek ki. Ennek közel felét teszik ki a már védett természeti területek. A magyar Natura 2000 területek közül 55 különleges madárvédelmi terület, 62 különleges természet-megőrzési terület, valamint 406 kiemelt jelentőségű természet-megőrzési terület.

Natúrpark: meghatározott térségben létrejött integrált *térségfejlesztési* és természetvédelmi funkciójú szervezet. Jellemzően alulról szerveződő, a térségi aktorok (magánszemélyek, társadalmi szervezetek, az érintett önkormányzatok és a területi közigazgatási szervek) együttműködéséből kialakuló, hálózati alapon működő területi egység, rendszerint magas arányú védett természeti területtel, amelynek turisztikai potenciálja jelentős. Létesítésének célja a jellegzetes kultúr-, és természeti táj megőrzése, a természet és környezet védelme és ennek fenntartható turisztikai hasznosítása. Ennek érdekében alkalmazott intézkedések a táji értékekkel történő értéknövelő, organikus, hagyományos természetbarát gazdálkodás meghonosítása, erősítése; valamint a kézműipar támogatása, az *ökoturisztikai* és infrastrukturális fejlesztések megvalósítása, a környezeti nevelés és tudatformálás, valamint a települések közötti kooperáció erősítése és e tevékenységek érdekében a pályázati tevékenység.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program: a 2253/1999. Korm. határozat rendelkezése alapján 2002-ben indult program. A program legfontosabb törekvése olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek védelmén, a tájpotenciál fenntartásán, a jó minőségű és egészséges termékek előállításán alapul, olyan gazdálkodási rendszereket létrehozva, amelyek munkát és megélhetést biztosítanak az e területtel foglalkozó népességnek.

NUTS rendszer: (Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques, Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúrája) az európai regionális társadalmi-gazdasági folyamatok elemzésére és a regionális politikájának támogatására létrehozott területi egységek statisztikai rendszere, melyet a 1059/2003 számú határozatával az Európai Parlament és a Tanács erősített meg. A korábbi öt helyett három, a népességszám szerint meghatározott szint jelenik meg a NUTS rendszerben. Magyarország NUTS 1 szinten három *régió* került kialakításra (Dunántúl; Közép-Magyarország; Alföld és Észak), NUTS 2 szintű a hét tervezési-statisztikai régió, NUTS 3 szintnek a megyerendszer felel meg. A NUTS 3 szint LAU (local administrative unit) egységekre bontható fel. A LAU 1 szintet nem minden tagállam alkalmazza, Magyarországon a *kistérség*nek felel meg. A települési szint LAU 2 besorolást kapta minden tagállamban.

Organikus gazdálkodás: vele azonos értelemben használatosak a *biogazdálkodás*, biológiai gazdálkodás, *ökológikus gazdálkodás* kifejezések is, de a gazdálkodási mód hivatalos megnevezése "ellenőrzött ökológiai gazdálkodás". Hivatalosan (140/1999. (IX.3.) Korm. rendelet) az ökológiai gazdálkodás a mezőgazdasági termelés 2092/1991/EGK rendelet szerinti sajátos módja, melynek jelzésére a terméken az „ökológiai” megkülönböztető jelölést kell alkalmazni; valamint ellenőrzés és tanúsítvány tartozik hozzá. Lényegében természetes anyagokra és erőforrásokra alapozott (alternatív) mezőgazdasági termelés, amely az ember és környezete közötti harmonikus kapcsolaton alapszik. Célja a környezetet szennyező anyagok kiküszöbölése, s így egészséges, mérgező anyagoktól és vegyszermaradványoktól mentes élelmiszer előállítása. Főbb ismérvei: helyi erőforrások felhasználása, szerves hulladékok hasznosítása, energiatakarékos művelés, szintetikus vegyi anyagok használatának visszaszorítása, végső célként az önfenntartó gazdaság működtetése." (Forrás: *Láng szerk. 2002. Környezet- és Természetvédelmi lexikon, Akadémia Kiadó, Budapest*)

Országos Ökológia Hálózat: az Országos Területrendezési Terv által meghatározott, a természeti, természetközeli területek, valamint védett természeti területek és védőövezetük ökológiai folyosókkal biztosított biológiai kapcsolatainak egységes elnevezése.

Országosan kiemelt térségek: a területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény felhatalmazása alapján az Országgyűlés által kijelölt fejlesztési térségtípus. A koncentráció, a szubszidiaritás és decentralizáció, valamint az integrált fejlesztés elveit érvényesítve országosan kiemelt olyan térség lehet, amely hangsúlyos fejlesztése országos érdek, kiemelt kezelése régiókon átnyúló, illetve a régiók feladatkörét meghaladó feladat, és amelynek fejlesztése a speciális, többgyökerű megoldandó problématerületek miatt, komplex ágazatközi együttműködést igényel. Az OTK országosan kiemelt térségként kezeli a budapesti agglomerációt, a Balaton-térséget, és a Tisza-térséget.

Ökológiai gazdálkodás: ld. *organikus gazdálkodás*.

Ökoturizmus: a környezetért felelősséget vállaló utazás és látogatás a viszonylag zavartalan természeti területeken, azok természeti, valamint jelen és múltbeli kulturális értékeinek élvezete és értékelése céljából, úgy, hogy kíméli azokat a látogatás hatásainak mérséklésével, valamint a helyi népességet társadalmi, gazdasági előnyökhöz juttatja. Komplex megoldási lehetőséget kínál a védett természeti területek kezelői számára a természetvédelmi értékek fenntartásával, a turizmus és a helyi erőforrások megújításával, a vendégforgalom ellenőrzött keretek között. Főbb jellemzői a kiscsoportos jelleg, a helyi társadalomnál jelentkező haszon. Az ökoturizmus gyűjtőfogalom alá sorolható turizmustípusok a falusi~, vízi és vízparti~, aktív~ egyes válfajai, valamint a természeti turizmus. Utóbbi a természeti környezetben található flóráról/faunáról, természetes és kultúrtájáról szerezhető élmények összességét, informális tanulás lehetőségét a védett természeti és kulturális adottságok védelme mellett biztosító sajátos turisztikai programok köréként értelmezhető.

Ökoturisztikai infrastruktúra: a tágabb értelemben vett *ökoturizmushoz* mint turizmus típus-csoporthoz kapcsolódó, a turisztikai programok és szolgáltatások igénybevételét lehetővé tévő vonalas és pontszerű infrastruktúra-rendszerek összessége, például kerékpárutak és kapcsolódó szolgáltatások, gyalogtúra útvonalak, pihenőhelyek és turistaházak, falusi turizmus szálláshelyei, stb..

Prioritás tengely: az EU vidékfejlesztési politikájának irányait jelölő kifejezés (angolul priority axes).

Prioritás: tervezési szakkifejezés, a célok elérését szolgáló programok kiemelt szándékait, a későbbi beavatkozási területeit csoportosítva tartalmazza. A területfejlesztési prioritások komplexek, átfogóan több ágazati intézkedést jelenítenek meg, kifejezetten egyes *térségekre* vagy *térségtípusokra* is irányulhatnak.

Programozás: összehangolt eszközöknek helyzetértékelés alapján meghatározott célrendszer által kijelölt rendszere. Maga a program tulajdonképpen egy terv és egy fejlesztési költségvetés együttese, mely az uniós támogatások, és a kapcsolódó nemzeti hozzájárulások felhasználását szabályozza. Lényeges eleme, hogy nem éves, hanem hosszabb távú tervezésen alapul, kapcsolódva ahhoz, hogy 1988 óta az EU költségvetését, a strukturális és (1993-tól a) kohéziós alapokból folyósított támogatásokat programozási periódusokra határozzák meg. A programozás alapvető funkciója tehát, hogy vezérfonala legyen az adott periódus EU támogatási politikájának.

Ramsari területek: a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló, az iráni Ramsarban, 1971. február 2-án elfogadott Egyezmény és annak módosításai alapján kihirdetett területek. Magyarország 1979-ben csatlakozott az egyezményhez, és jelenleg 23 nemzetközi jelentőségű vizes élőhellyel rendelkezik, melyek összterülete 179 958 hektár.

Régió: (1) a hétköznapi fogalomhasználatban a területegység, *térség*, vidék, övezet, *táj*, körzet szinonimája. **(2)** A területi tudományokban a régió lehatárolt térrész, a környezetétől bizonyos természeti, társadalmi, gazdasági tényezők révén elkülönülő területi egység, általában a nemzeti és a települési szint között; a térség fogalmától a konkrét határvonal, a *regionális kohézió*, valamint a regionális identitástudat és regionális intézményesülés révén lehet megkülönböztetni. **(3)** A regionális politikában az ország és a település közötti – leggyakrabban az ország alatt

közvetlenül lévő – *területi szint* (regionális szint) egysége, mely lehet közigazgatási (választott vagy delegált képvisellel) vagy nem közigazgatási (statisztikai, tervezési) funkciójú egység.

Regionálisan kiemelt térségek: olyan speciális térségek – pl. nemzeti parkok, kiemelt üdülőkörzetek, környezeti szempontból veszélyeztetett térségek – amelyek egységes fejlesztési, esetleg szabályozási kezelést igényelnek, több régiót érintenek, és törvényi előírás nélkül az érintett régiók önkéntes partnerségen alapuló együttműködésével biztosítható integrált fejlesztésük.

Regionális kohézió: a régiók szintjén zajló társadalmi és gazdasági szerveződés erősödése, amely e térségekben soktényezős társadalmi-gazdasági összefonódást, s így kohéziót hoz létre. A folyamat erősítheti a *régió* politikai, társadalmi, gazdasági szervezetei és lakossága körében a régióhoz való kötődést, a regionális identitás kialakulását, erősödését. A *területfejlesztés*ben fontos cél egy-egy régió belül a kohézió erősítése a *régió* minél *harmonikusabb területi rendszerének* kialakulása végett.

Részcélok: a koncepcióalkotási tervezési fázis szakkifejezése, az OTK-ban az *átfogó*, ill. a *területi célok*hoz tartozó célkitűzések, melyek megvalósítása a köztük lévő szinergiával támogatottan biztosítja az adott cél elérését. A céloknál kevésbé komplexek, csak egy vagy néhány ágazati fejlesztést ölelnek fel, vagy kifejezetten az egyes ágazati fejlesztések közötti területi koordinációra irányulnak.

Rurális térség: ld. *vidékes térség*

Rurbanizáció: a *vidékes térségek* településeinek alvóvárossá, elővárosokká válása.

Slumosodás: az angol eredetű slum szóból eredő kifejezés a fizikai és társadalmi környezet erodálódásának folyamatára utal, melynek eredményeképp leromlott fizikai állapotú lakókörnyezetben leginkább szegény rétegek telepednek le. Elsősorban városi probléma, de falvakban, *vidékes térségek*ben is megjelenik.

Stratégiai környezeti vizsgálat (SKV): a projekt feletti fejlesztési tervezési szintek (politikaalkotás, koncepció, stratégia) *környezetintegráltságát* (részben környezeti hatásértékelését) biztosító tervezési módszer. Elterjedésének jelentős lendületet ad az EU SKV direktívája (2001/42/EC), mely a tervek (a használt angol plan kifejezés hazai megfelelője a koncepció szavunk is) és programok szintjére irányul, a környezetvédelmen túlmutató fenntarthatósági szemlélettel bír, és az átlátható döntéshozatal támogató módszerként is értelmezett.

Szegregáció: társadalmi folyamat, melyben a különböző társadalmi rétegek és etnikai csoportok lakóhelye térben elkülönül, az egyes társadalmi csoportok térben koncentráltan helyezkednek el.

Szuburbanizáció: a népesség és tevékenységek (ipar, szolgáltatások) városközpontból a város környéki településekre történő költözésének folyamata. Leghangsúlyosabban a népesség központból való kiáramlása jelentkezik, de a gazdasági funkciók esetében is megfigyelhető e folyamat. Magyarországon a legerőteljesebb szuburbanizációs folyamat Budapest térségében jelentkezik.

Táj (földrajzi): tudományos értelemben jellemzően a természeti környezettel foglalkozó tudományok (természetföldrajz, *(táj)ökológia*, erdőszet, vagy akár a tájföldrajz, regionális földrajz) által használatos térbeli alapkategória: a földfelszín azon darabja, amely a tájalkotó tényezők kölcsönhatásainak eredményeképp vizuálisan is elkülöníthető sajátos arculattal rendelkezik. A táj egyik legjellemzőbb tulajdonsága az egyediség és a határok átmenetisége. Az antropogén tevékenység által gyökeresen átformált tájakra bevezették a *kultúrtáj* fogalmát.

Tájhasznosítás: a *táj* által kínált erőforrások (talaj, ásványkincsek, energia, esztétikai érték, tevékenységek elhelyezése) helyi társadalom általi használata.

Tájökológia: a tájakat, mint területen szerveződő egyedi ökoszisztémákat, ezek anyag és energiaáramlásait területi szemlélettel vizsgáló, tervezés során felhasználható térkategóriákat képző (pl. ökológia folyosó, gát) tudomány.

Tájökológiai szempontok: a tájökológia szempontokat érvényesítő tervezésben megjelennek a tájökológia által használt térkategóriák (pl. ökológiai folyosók; ökológiai gátak; vízgyűjtők, mint az anyag és energiaáramlás és körforgás alapegységei; táji ökoszisztéma, mozaikos tájhasználati mozaikok, szigetek) és ezek rendszerei. A tájökológiai szemléletű tervezés figyelemmel van a tervezés tárgyát képező *területi rendszerek* által érintett táji rendszerekre: olyan megközelítéseket alkalmaz, melyekben a természeti tényezők által meghatározott táji rendszerek meghatározzák a társadalmi és gazdasági folyamatok lehetőségeit, illetve levezeti azok táji rendszerre gyakorolt hatásait. A területi *alrendszereket* tájalkotó tényezőként kezeli.

Tanya: meghatározóan alföldi *térségeinkre* jellemző külterületi szórótelepülés, a lakófunkció mellett hagyományosan jelentős mezőgazdasági szereppel, illetve egyre erősödően turisztikai, rekreációs funkcióval.

Távmunka: *infokommunikációs* technológiákra épülő otthoni foglalkoztatási forma (e-munka). A *területfejlesztés* és a *fenntartható térségfejlesztés* szempontjából fontos foglalkoztatási forma, mely nem csak bizonyos társadalmi csoportok (elsősorban az elsődleges munkaerőpiacról kiszoruló csoportok), hanem speciális térségek (*aprófalvak*) foglalkoztatási problémáinak felszámolását szolgálja.

Településcsoport: a *kistérség* kiterjedésénél kisebb, több települést érintő területi szerveződés. A településcsoportok a *kistérségi* határokon is átnyúlhatnak, sőt olykor a települési közigazgatási határoktól is függetlenek, így pl. a *tanyák* magányos településeinek részvételével kialakuló csoport benyúlhat nagy urbanizált városi központok külterületére is.

Tengely: fejlett nagyvárosok (*pólusok*), *térségek* között kialakuló, gazdaságilag dinamikusan fejlődő övezet, sáv, melynek alapja nagy forgalmú közlekedési útvonal, ahol új telephelyek nyílásával (üzemek, logisztikai központok stb.) intenzív gazdasági tevékenység bontakozik ki. A tengely társadalmi, gazdasági szempontból kiemelkedik környezetéből, települései a tengely révén kapcsolódnak a dinamikus gazdasági hálózathoz. Gyakorta az autópálya-hálózatokat tekintik a tengelyek kialakuláshoz szükséges alapnak.

Természeti tájérték: természeti környezet elemei által megjelenített, a *táj*ak ökológiai rendszereinek működését biztosító vagy az egyediséget megjelenítő érték.

Térhasználat: a *területhasználat*, valamint egyéb mobil (térhasználat-szervező) elemek (a társadalmi-gazdasági térbeli mozgások, területi szabályozások) alkotják a térhasználat kategóriáját.

Térség: a földrajzi tér része, mely valamely társadalmi-gazdasági ismérv alapján lehatárolható; a különböző társadalmi tércategóriák, területi egységek (*régió*, megye, *kistérség*, *agglomeráció*, településeggyüttes stb.) összefoglaló elnevezése.

Térségfejlesztés: a *területfejlesztés* azon része, amely egy konkrét *térség* fejlesztésére irányul, vagy valamely funkcionális terület egység fejlesztésére koncentrál. Ilyen térségek lehetnek például a *régió*, megye, *kistérség*, kiemelt térség, stb.

(Térségi) fenntarthatósági keretstratégia: egy terület összes fejlesztésének alapját képező tervdokumentum, mely meghatározza az adott térség fenntarthatósága érdekében megvalósítandó vertikális célokat, valamint ágazatonként típusokba rendezett *horizontális szempontokat* a fejlesztések számára (a *területi tervezés* számára is elveket határoz meg).

Térségi örökségközpont: a nemzetiségi, etnikai és néprajzi csoportok kultúráját, hagyományait, a térség történelmét, társadalmi és gazdasági viszonyait szemléltető látogatóközpont és bemutatóhely (ún. örökségkapu). Feladata a *térségi és helyi identitás*, illetve kulturális örökség megőrzése, ápolása és a sajátos térségi-helyi nemzetiségi és folklorisztikus örökségértékek integrált szemléletű és modern - látogatómenedzsment, valamint *infokommunikációs* - eszközöket is felhasználó élményszerű feldolgozása, valamint hiteles és minőségi bemutatása. A helyi kulturális örökséghez kapcsolódó kutatási és ismeretterjesztési tevékenységén túl a helyi-térségi kultúrán alapuló önszerveződéseket, térségfejlesztési kezdeményezéseket segíti.

Térségtípus: hasonló adottságokkal rendelkező, vagy fejlődési esélyeiket jelentősen befolyásoló problémákkal küzdő *térségek* csoportja. Az OTK a kifejezést a *vidékiek térségek* esetében használja. Az egyes térségtípusok hasonló beavatkozásokat igényelnek. E kategóriák nem kizárólagosan határozzák meg egy-egy terület jellegét, egymással fedésben lehetnek. A megjelenésük jellemző dimenziója a *kistérség* vagy a *településcsoport*.

Térszerkezet, területi struktúra: a térbeli objektumok és a közöttük lévő kapcsolatok, viszonyok alkotta, működőképes rendszer, összetett tércategória, melynek értelmezését és leírását erősen determinálja a közelítés módja, szemlélete. A regionális kutatásokban leggyakrabban a *térségek* lehatárolt térrészekre bontásával, s általában egy-egy kiemelt jellemző szerinti értékelésével, térképezésével feltáruló („regionális”) egyenlőtlenségi és rendezettségi sajátosságok összessége.

Térszervezés: a társadalmi és gazdasági tevékenységek tudatos térbeli szervezése és szabályozása, a *térhasználat* egyik formája. A térszervezés *területfejlesztési politikai* szempontból leginkább a területi szintek kialakítását, és – a dekoncentráció, decentralizáció útján – a különböző döntések, tevékenységek közöttük történő elosztását jelenti. Alapvetően felülről irányított folyamat, így – ebben az értelemben – megkülönböztethető a fogalom a társadalmi, gazdasági szereplők önkéntes döntésein alapuló, alulról jövő kezdeményezéseitől, azok térbeli szerveződéseitől, mely során szintekbe nem rendezendő térségek alakulnak ki. Megfelelő térszervezés nélkül a *területfejlesztés* sem hatékony.

Területi dimenzió, területi szempontok: A társadalom és a gazdaság jellemzően ágazati dimenziójával, tevékenységével, szemléletével szemben, vagy annak komplementereként, a különböző szférák együttes, komplex térbeli megjelenését, azoknak csak a földrajzi térben érzékelhető, leírható, elemezhető kölcsönhatásait kiemelő közelítési mód, szemlélet. A területfejlesztés a különböző területi kutatásokra alapozva e szemléletet követi és próbálja a maga eszközeivel érvényre juttatni.

Területrendszer, területi rendszer: a különböző természeti, társadalmi, gazdasági objektumok (tételemelek) különböző szervezetett rendszereinek térbeli együttes megjelenése, egy adott területen történő egymáshoz kapcsolódása, komplex rendszere. Adott térség, terület egység (*régió*, megye, *kistérség*, stb.) és az ezt alkotó környezeti/társadalmi/gazdasági alrendszerek, illetve ezek kapcsolatainak összessége. A *területfejlesztés* területi rendszernek tekinti a funkcionális mikro- és *kistérségek*, *agglomerációk* társadalmi/gazdasági/politikai/környezeti elemeinek egy terület egységen belüli kapcsolatrendszerét is. A területi

rendszer harmonikus fejlődésének kritériuma, hogy az országos szint alatti *területi szinteken* való szerveződés minél nagyobb teret kapjon a közeljövőben (összefüggésben a regionalizmus, decentralizáció célkitűzéseivel).

Területfejlesztés: (1) átfogóan, mint szakpolitika és tevékenységi rendszer az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása; továbbá a rövid, közép- és hosszú távú *átfogó fejlesztési célok*, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben. (2) Szűkebb értelemben, mint fejlesztési tevékenység azon fejlesztési beavatkozások és kapcsolódó tevékenységeik köre, amelyek kifejezetten (elsődlegesen) területi célkitűzéseket szolgálnak, amelyekkel a közösségi szféra tudatosan hat a különböző tevékenységek, jelenségek térbeli megoszlására ill. működésére, vagy egy adott terület egység (régió, megye, kistérség) több szakterületet átfogó, integrált fejlesztését valósítják meg.

Területhasználat: az OTK-ban a *térhasználat* részeként értelmezett kifejezés. Az ország területének felhasználási kategóriáit jelöli. Elsősorban a települések nem lakott területeinek használatára vonatkozik, a jellemző gazdasági ágazatok szerint tipizál. Az agrárágazaton belüli tipizálása általában kisebb felbontású, mint a *földhasznosítás* (ez alól csak bizonyos tematikus jellegű területhasználati tipizálás lehet kivétel), de szerepel benne külön szántóföldi művelési, gyp- és legelőgazdálkodási, erdőgazdálkodási, valamint bányászati, ipari, közlekedési kategória.

Területi célok: az OTK egy-egy konkrét *térségre*, vagy *térségtípusra* irányuló céljai, melyek az érintett területek fejlesztésén keresztül közvetve befolyásolják az ország *területi rendszerét*. E célok bizonyos *átfogó célok* elemeire épülnek, egyúttal azok elérését segítik középtávon.

Területi szint: a földrajzi tér (pl. ország) horizontális térfelosztásával létrejött egyenrangú terület egységek rendezett halmaza. Egy térség több *területi szintre* tagolódhat (pl. kontinens országokra, régiókra, vagy egy ország *régiókra*, megyékre, *kistérségekre*), a regionális politika körébe az országos szint alatti, közigazgatási, tervezési, statisztikai *területi szintek* a fontosak.

Területi tervezés: a területi tervezés a *tervezésen* belül helyezhető el, sajátosságaként a más szakpolitikák tervezési tevékenységéhez képest a területi (térbeli) dimenzió megjelenése emelhető ki. Részei a regionális (országos) tervezés és a településtervezés. Maga a területi tervezés a stratégiai tervezési ciklus egészének (helyzetértékelés, jövőkép-alkotás, cél- és prioritás-meghatározás, stratégiai és operatív tervezési lépések, visszacsatolás, értékelés, monitoring) a térség/település jövőbeni útjának, integrált rendszerként való továbbfejlesztésének meghatározásában való felhasználása. A tervezés során integráltan kezelendő a térség/település, mint társadalmi, gazdasági entitás; illetve ezek fizikai kerete. A területiség, mint dimenzió, a különböző szakpolitikai (ágazati) tervezésekben is megjelenik, azonban a *területi tervezés* során a térbeliség (mint a társadalom, gazdaság, környezet térségenként szerveződő rendszere) a meghatározó, az elsődleges szempont. A tervezési tevékenység során kialakítandó céloknak, feladatoknak tükrözniük kell a térségi/települési közösség akaratát; a lakosságot tájékoztatni kell a fejlesztés résztvevőinek döntéseiről, a tervezési folyamat konkrét lépéseiről.

Területfejlesztési politika fejlesztési alapelvei: a területfejlesztési politikai tervezés és a végrehajtás során érvényesítendő, elsősorban módszertani jellegű elvek. A *horizontális szempontoktól* eltérően érvényesítésük nem fogalmazható meg önálló horizontális célként.

Területfejlesztési politika: az ország fejlesztésével kapcsolatos területi aspektusokkal jellemezhető célkitűzések összefüggő legitím rendszere.

Tervezés: általánosságban a jövő tudatos alakításának eszköze, olyan jövőorientált gondolkodásmód, melynek során a tervezők tudományos és módszertani ismeretek alapján szervezik meg a cselekvéseket és a megvalósítást. A tervezés kifejezést a koncepció során olyan tevékenységek és ezek eredményeként létrejött dokumentumok esetében használjuk, amelyek egy tervezési folyamatra, több részből álló (helyzetértékelés, jövőképalpalkotás, cél- és prioritás-meghatározás, stratégiaalkotás, operatív programok kialakítása, stb.) írott dokumentum(ok) kialakítására vonatkoznak.

Tervszerződés: a Kormány és *régiók* közötti szerződéses megállapodás, mely biztosítja a regionális programok és ágazati tervek összehangjának finanszírozási oldalát, gyakorlati megvalósítását. A tervszerződés - a regionális program alapján, tekintettel az ágazati fejlesztési tervekre - több évre előre rögzíti, hogy az adott régió a költségvetésből számára milyen fejlesztési területekre, célokra, milyen tárcától származó és mekkora nagyságrendű forrásokat fordíthat. Ez által megvalósulhat a *régiók* folytonosságon alapuló fejlesztésfinanszírozása.

Urbanizáció (urbanizáltság): (1) mennyiségi ismérv: városodás (városodottság) – a városok és városlakók számának, arányának növekedésének folyamata (állapota) (2) minőségi ismérv: városiasodás (városiasodottság) – a városokra jellemző városkép, életforma, fogyasztási szokások terjedésének folyamata (elterjedtsége).

Városrehabilitáció: településrészek komplex megújítása, melyben az épített környezet felújításán és fejlesztésén túl a zöldfelületek, a társadalmi és gazdasági környezet fejlesztését is jelenti, a városrész új funkciókkal bővíthet.

Védett természeti területek: jogszabály által védetté vagy fokozottan védetté nyilvánított (kiemelt természetvédelmi oltalomban részesülő) földterületek. Típusai: nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület és ex lege (a törvény erejétől) védett természeti területek, melyek közül természeti emlékek minősülnek a források, víznyelők, kunhalmok és földvárak, míg szintén ex lege oltalom alá tartoznak a lápok és a szikes tavak.

Vidékfejlesztés: a *vidékiek térségei* társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatainak értékelése alapján a helyi adottságokat érvényesítő, az adott térségben élő emberek részvételével formálódó programok és beruházások meghatározása és megvalósítása. Lényegében a helyi erőforrások azonosításán, feltárásán, mobilizálásán keresztül megvalósuló kisléptékű *térségfejlesztés*. Megközelítésében átlagon felüli szerepet kap a fejlesztések környezetintegráltsága, a környezeti alrendszernek a vidékiek *területi rendszerekben* betöltött meghatározó szerepe miatt. A vidékfejlesztés a területfejlesztési politikai célok érvényesülését szolgáló egyik legfontosabb pillér, mely a vidékiek térségei fejlesztésére koncentrálnak.

Vidékiek slum: falvakban, *vidékiek térségei*ben jelentkező fizikai és társadalmi erózió, melyben településrészek, sőt teljes települések válnak leromlott állapotú, szegények lakta terekké.

Vidékiek (rurális) térség a jellemző vidékiek adottságokkal (pl. alacsony népsűrűség és beépítettség, természeti környezet nagy aránya, kevésbé terhelte környezet) és jellemző vidékiek problémákkal (pl. elvándorlás, elöregedés, funkcionális központoktól való távoli helyzet, gyenge infrastrukturális ellátottság, nehézkes elérhetőség, a mezőgazdasági foglalkoztatottak nagy aránya, alacsony termelékenység) rendelkező terület. Lehatárolásuk és fejlesztésük során figyelembe kell venni, hogy az egyes problémák és adottságok nem egyöntetűen jelentkeznek, térségenként és térségtípusonként igen változatos képet mutatnak.

Világörökség: az UNESCO 1972-ben határozott az emberiség számára kiemelt jelentőségű értékek védelméről és létrehozta a Világörökség Bizottságot, melyhez 172 ország csatlakozott. Az egyetemes jelentőségű értékek listáján 8 magyarországi látványossági helyszín szerepel (Dunapart és Budai várnegyed; Andrássy út - Hősök tere- zsinagóganegyed; Hollókő; Aggtelek: Baradla barlang; Hortobágyi NP; Pannonhalma: bencés főapátság; Pécs: ókeresztény sírkamrák; Fertő tó; Tokaji borvidék).

Vonzáskörzet: egy térelem – település (általában város) vagy intézmény, szolgáltató egység stb. – körül lehatárolt *térség*, melyben egy vagy több társadalmi, gazdasági mozgás, áramlás konkrét céllal az adott térelem felé irányul (ingázó munkaerő, vásárolni vagy éppen eladni bejárók stb.). A regionális kutatások során leggyakrabban a városok vonzáskörzetét szokták kijelölni, mely azonban többféle is lehet a különböző ismérvek alapján (munkaerő-piaci, oktatási, kulturális stb.), emiatt nehéz ma már egy város általános (több tényezős) vonzáskörzetét konkrétan lehatárolni. Az *agglomerációtól* az áramlásokban résztvevő kevesebb tényező, ezek ritkább gyakorisága és ebből eredően a vonzáskörzet akár nagyobb hatósugara különbözteti meg (pl. egy fővárosnak több szempontból az ország a vonzáskörzete). A körzet fogalmától abban különbözik, hogy itt a mozgást kiváltó racionális ok önkéntes döntésen alapul (áruház vonzáskörzete, szemben pl. a földhivatal körzete). A *területfejlesztésben* a vonzáskörzet a *térszervezés* révén kap főleg jelentőséget: a *területfejlesztési* egységek határainak meghúzásakor igyekeznek a vonzáskörzeteken alapuló térbeli szerveződések határvonalait figyelembe venni.